ANDRÉ MAUROIS

AİLE ÇEVRESİ

roman

VARLIK YAYINLARI

ANDRÉ MAUROIS

AİLE ÇEVRESİ

Çeviren:
SAMİH TİRYAKİOĞLU

roman

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

VARLIK BÜYÜK ESERLER KİTAPLIĞI : 103

Varlık Yayınları, sayı : 1274
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır
Mart, 1967

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Çocukluk anıları, olgun yaşınkiler gibi zamanın çerçevesi içinde yer almazlar. Bunlar her yandan unutma ile çevrili tek tek hayallerdir. İçlerinde bizi gösteren kişi ise bizim kendimizden öylesine başkadır ki, aralarından çoğu yaşantımıza yabancıymış gibimize gelir. Fakat kimisi de karakterimizde öyle silinmez izler bırakmıştır ki, etkilerinin şimdi de kuvvetle varoluşları yüzünden, geçmişteki gerçekliklerini kabul ederiz. Bir ülkenin tarihini incelediğimiz zaman papazın kilisesiyle derebeyinin şatosu arasında köylünün köleliği ne olduğunu anlayamayız ama, köylerimizde hiçbir şeyin izah edemediği hınçların hâlâ sürüp gittiğini görerek bunun ne olduğunu zihnimizde canlandırabiliriz. Tıpkı onun gibi, bugünkü duygularımız arasında da delice tiksintiler, hoş olmayan zevkler bularak bunlarda, geldiğimiz soyun hücreler grubunu otuz yıl önce harekete getirmiş olan bir sarsıntının zayıflamış dalgalarını görürüz.

Denise Herpain'in en eski anısı, deniz kıyısında geçirdiği bir günle ilgiliydi. Annesi Mme Herpain birkaç yıldan beri Normandiya kıyısındaki Beuzeval'de her yaz bir köşk kiralıyordu. "Özellikle çocuklar için yapıyorum bunu," diyordu. Evin adı Villa Colibri idi. Aradan yirmi yıl geçmişti ama Denise bu evin çatısının kıyısını süsleyen bazen yürek biçimi bazen birbirine girift oymalı tahtaları; tuğlalar arasında dikine ya da eğrilemesine duran kararmış kalas tahtalarını; üzeri camekânlı verandayı; açılırken bir çıngırağın çaldığı bahçe kapısını; pencerelerde de toprak ve çürük yaprak kokan yarı-ölü sardunyalarıyla sandık biçimi, geniş madeni saksıları hâlâ görüyordu sanki.

Denise sırtında kırmızı mayosu, kumlardan yaptığı bir kalenin surları yanında küreğine dayanmış, duruyordu. Denize bakmaktaydı. Rüzgârın kırıştırdığı kocaman, kara gölgeler, kıyının yakınında kumun rengini alan yeşil sular üzerinde koşuşuyordu. Deniz alçalmıştı. Kalenin önüne çıplak ayakları yaralıyan küçük çakıllardan, kırık deniz kabuklarından meydana gelme bir gölge uzayıp gitmekteydi. Daha ileride parlak ve sert kum tepecikleri başlıyor; aralarından da hoş kıvrımlı küçük nehirler yılankavi süzülüşlerle akıp gidiyordu. Bu dereciklerin dibindeki kum, sert kıvrımlar halinde dalga dalgaydı. Denise ayaklarının altında onların katı direnişlerini duymak istedi, küreğini bırakıp su birikintilerine doğru koştu. Bir ses: "Denise!" diye bağırdı. Küçük kız durdu, sonra yavaş yavaş geri döndü.

Dadı Carrington'un keyfi yerinde değildi. Taşralı küçük burjuvalar olan, hattâ bir arabaları bile bulunmayan bu Herpain'lerin evindeki işi kabul etmeden önce bir şato sahibi olan Kont de Thianges'ın çocuklarıyla; yılın dört ayını Biarritz'de geçiren Weissberger'lerin çocuklarını büyütmüştü. Dadı Carrington Folkestone'lu bir bakkalın kızıydı. Başlıca isteği de ellisine doğru İngiltere'ye dönüp orada bir aile pansiyonu işletmekti. Fransa'da ise zengin ya da soylu ailelerin yanında ömür sürmek arzusundaydı.

1900 sıralarında henüz bir köyü hatırlatan bu plâjda başka İngiliz kadınlarına rastlamamıştı. Sütninelerle oturmak zorunda kaldığı için, bu alçalıştan bütün dünyayı sorumlu tutuyordu. Çocukların odası çok ufaktı. Evde tek bir banyo vardı. Denise çekilmez bir hal alıyor, oyuncaklarını Lolotte ile Bébé'ye vermeğe yanaşmıyordu. Dadı ona: "Çok yaramaz kızsın... Yaptıklarını annene bir bir söyleyeceğim..." diyordu. Denise de bir kenara çekilip oturuyor, surat asıyordu. Nasıl olurdu da küreğini Lolotte'a verirdi? Küreğin adı Eulalie idi, canlı bir yaratıktı o. Bütün eşyanın gizli adları vardı, bunlardan sözetmek yasaktı. Meşin yastık Sébastien'di; kovanın adı da - yüzlerce saksı ile gelip begonyalar, ayçiçekleri diken Pont-de-l'Eure'deki yaşlı bahçıvan gibi - M. Guiborel'di.

Denise bir sığınak gibi kazdığı o çukurun başına oturmuş;

ince, sıcak kumları avuç avuç alıp parmaklarının arasından kaydırıyordu. Kumun içinde küçük bir çakıl ya da bir deniz kabuğu parçası varsa, sıkışık parmakları bunu durduruyordu. Deniz yükseliyordu. Denise küçük dalgaların uzaktan gelişlerini seyrediyordu. Beyaz köpükleri kumun üzerine yayılıyor; dalgalar çekilirken kum da banyodan bir fok balığı gibi pırıl pırıl çıkıyordu. Solda, Dives ve Cabourg'a doğru, küçük sandallar bir ışık denizinde balık avlıyorlardı. Denise içinden: "Bu yelkenli, geniş teknelerle yola çıkmak ne hoş olur," diyor; "büyük insanlar kötü, insafsız oluyor," diye düşünüyordu.

Arkasında Dadı sırtını kabine dayamış, yün örüyordu. Başını işinin üzerine eğmiş, Quesnay ailesinin çocuklarına bakan "Mademoiselle" ile Fransızca konuşuyordu:

-- "Gördüklerimi bir anlatsam..." diyordu. "Kötü kadının biri... Ömrü günü o adama mektup yazmakla geçiyor..."

Denise Dadı'nın annesinden sözettiğini biliyordu. Hem dinliyor, hem parmaklarının arasından kumları kaydırmağa devam ediyordu: Kumlar şimdi yanıbaşında ince ve daha yaldızlı, küçük bir yığın halinde yükselmekteydi.

Saat altıya doğru Dadı: "Hadi dönelim artık," dedi. Bir eliyle Bébé'nin arabasını iterken, öbür elini de Charlotte'a verdi. Denise arkadan geliyor; kum topakları üzerinde tıngırdayan küreğini de peşi-sıra sürüklüyordu. Bu gürültünün Dadı'yı sinirlendirdiğini biliyordu. Derisine batan çakılların verdiği hafif acıdan hoşlandığı için, ayakkaplarını giymek istememişti. Ayaklarını villanın peronuna bastığı zaman, çürük tahtalar sıcaktı henüz. Denise banyoyu düşünüyordu: Bedenine yapışan bütün kumlar akıp gidecek, suyun dibinde küçük bir plâj meydana getirecekti sanki.

H

Mme Herpain bir şezlonga uzanmış, kitap okuyordu. Ellerini korumak için eldiven giymişti; deniz havası cildine dokunur di-

ye korkuyordu. Üzerinde beli yukarıdan tutturulmuş, kenarları geniş dantel volanlı pembe bir sabahlık vardı. Omuzların yakınında sabahlığın kolları kabarıktı. Bacaklar üzerinde "akordeon" biçimi pliler yelpaze gibi açılmıştı. Şezlongun arkalığına dayalı, işlemesinin desenleri çatının oymalarını hatırlatan beyaz bir şemsiye, kitap okuyan kadının güzel yüzünü koruyordu. Peronun yakıcı basamaklarını çıkarken, Denise bu tâzelik ve lüks görüntüsüne karşı içinde derin bir hayranlık duydu. Küçük kardeşleri ağır ağır ilerliyorlar; bir ayaklarını üst basamağa attıktan sonra öbürünü onun yanına getiriyorlardı. Denise onları arkada bıraktı, öpmek için annesine doğru koştu.

Demirin tıngırtısı yüzünden okuması yarıda kalan Mme Herpain: "Denise, küreğin!..." dedi.

Sonra pembe plilerin hizasında birden duruveren bu kırmızı mayolu, küçük yaratığa baktı.

— "Ellerin kum içinde," dedi... "Git yıkan... İyi akşamlar, Dadı... Yazacak o kadar çok mektup vardı ki gidip sizi plâjda görmeğe vakit bulamadım... İyi vakit geçirdiniz mi bari?"

Dadı: "Hiç de iyi vakit geçirmedik, Madame," dedi. "Denise yine yastığım Lolotte'a vermek istemedi."

Mme Herpain: "Birkaç aydır sahiden çekilmez olsun Denise," dedi.

— "İyi ama anneciğim, Sébastien'ı Lolotte'a veremem ki; nefret ediyor ondan."

Mme Herpain: "Saçmalama," dedi, "sen çok büyüksün, onlara örnek olmalısın... Hoşunuza gidecek her şeyi yapıyorum; sizin için deniz kıyısına geliyorum, sen de beni kızdırmak için elinden geleni yapıyorsun."

Denise: "Bana haksızlık ediyorlar," dedi.

Mme Herpain sordu: "Kimmiş haksızlık eden? Dadı'ya, kardeşlerine olmasa bile bana hoş davranmağa çalış bari."

Denise taraçanın yerlerinden oynamış tuğlalarına baktı; aralarında karıncalar koşuşuyordu.

Gözleri yere dikili: "Haksızlık ediyorlar," dedi yine.

Mme Herpain içini çekti, omuzlarını silkti, kitabını yine oku-

mağa başladı. Dadı ile üç çocuk sessiz sessiz dik merdiveni çıktılar, merdivenin cilâlı çam tahtasından trabzanı insanın eline yapışıyordu. Eugénie ile Dadı çocukların banyosunu hazırlarken, Denise de çekmelerini yerleştirdi. Pont-de-l'Eure'den bütün hazinelerini getirmesine izin vermemişlerdi ama hiç değilse en değerlileri yanındaydı: Altın lâme bir tül şifon, bozuk bir saat, eski tramvay biletleri ve pul albümü. Dadı: "Oyuncaklar herkesindir," der; Denise'i pul albümünü Lolotte'a versin diye zorlar, o da albümün sayfalarını yırtardı. Onun için Denise de bunlara Dadı meydanda olmadığı zaman, küçük kardeşleri banyo yaparlarken bakıyordu hep. Biraz sonra banyodan su şarıltıları duymaya başlayınca mutfağa indi. Aşçı Victorine'le pek dosttu; oysa oda hizmetçisi Eugénie Dadı'nın sırdaşı olmuş:

— "Ne diye boyuna etrafımda dönüp duruyorsun?" diyerek Denise'i çamaşır odasından sepetlemeğe başlamıştı.

Mutfak güzel kokuyordu. Plâjdaki kale gibi, burası da bir sığınaktı. İnsan sıcağa gömülüveriyordu burada. Kocaman göğsü mavi ketenden bir blûzun içinde löp löp sallandığı halde, Victorine ocağının üzerine eğiliyordu. Çikolata rendelemesini, kahve çekmesini öğrettiği, "Petit Savoyard" şarkısını söylediği için Denise, Victorine'i pek seviyordu. "Yavrucağım, Fransa'ya git..." diye başlıyordu bu şarkı. Arasıra Victorine'in kızdığı oluyordu ama öfkesi de tıpkı güzel bakır tencereden çıkan buğular gibi sıcaktı, tatlıydı:

— "Victorine, akşama ne yemek var?"

— "Çekil git buradan bakayım," dedi Victorine, "bu akşam annenizle yemek yemiyeceksiniz... Etsuyu, ıspanak, komposto pişirdim size."

Denise: "Yalaaan," dedi, "baksana fırında çilekli pasta ile piliç kızartması var."

Victorine aksi bir hareketle fırının siyah kapağını kapadı:

— "Sen kendi işine bak," dedi. "Küçük kızlara göre değil bunlar... Çekil git hadi... İş açacaksın başıma."

Denise Victorine'in halinden bu pasta ile bu pilicin gizlikapaklı, suç dolu birtakım olaylara işaret olduğunu anladı. Altı yaşındaydı ama kaygılı bir ölçü, bir öğrenme korkusu vardı onda.

Sesini çıkarmadı, başı önüne eğik, mutfaktan çıktı. Kapının aralığından, yemek odasındaki sofranın üstünde çiçekler gördü. Bütün ev, kendisinin katılmıyacağı bir şenlik için hazırlanmıştı sanki. Merdivenden Dadı'nın sesini duydu:

— "Denise!.. Nereye gitti bu çocuk?"

Şişman Victorine: "Dadı, Denise'i al götür... Bu çifte yemek faslı ile..." dedi.

Mutfak kapısının önünde göründü, İngiliz Dadıyla birbirlerine alay ve küçümseme dolu bir bakışla baktılar, kırmızı mayolu küçük kız bunu sezdi, ömrü boyunca unutmadı.

Dadı: "Çabuk ol," dedi... "Kardeşlerin hazır... Victorine, çocuklar akşama ne yiyecekler?"

Victorine: "Ispanakla komposto," dedi.

— "Amma yaptın! Gidip konuşayım onunla."

Verandaya doğru gitti, Denise onun çıkıştığını işitti:

— "Bir çocuk beslenmeğe muhtaçtır. Aç bırakamam onları," diyordu.

Sonra Dadı geri geldi, Denise'i birinci kata kadar çıkardı, Eugénie'ye:

— "Kötü bir anne bu kadın," dedi. "Yalnız kendini düşünüyor."

Eugénie kupkuru, sıska, kibirli bir kızdı. Parlak siyah ipekliden blûzlar giyerdi. Bunların dik yakalarının kıyısında beyaz patiskadan bir "zıh" vardı. Göğsüne de iplik takılı bir dikiş iğnesi iliştirmişti. Denise kırmızı mayosunu çıkardı:

— "Dadı, kim yiyecek o pastayı?" diye sordu.

Dadı: "Hiçbir zaman sual sorma sakın," dedi.

Denise'in boynunu, kulaklarını öfkeyle sabunlamağa başladı.

III

Yemekten hemen sonra üç çocuğu yatırdılar. Dadı:

— "Uslu durmadınız da ondan," dedi. Denise biliyordu: Dadının canı gazinoya gitmek istedi mi, hep o akşamlara rastlardı

bu cezalar. Fakat Dadı mavi keten robunu çıkarmamıştı. Denise yatağına uzanıp gözlerini yummuş, olup bitenleri anlamağa çalışıyordu. Annesinin kendisini sevdiği günleri düşünüyordu. O zamanlar her pazar sabahı onu annesiyle babasının yatağına götürürlerdi. Babası, kendiliğinden açılan bir altın saatin üzerine nasıl üfleneceğini öğretirdi ona. Annesi de siyah uzun saçlarının örgüleriyle oynamasına ses çıkarmazdı. Eugénie kahvaltıyı getirince Denise'in kahveye bir şeker parçası batırmasına izin verirlerdi. Annesi de bütün gün küçük bir kız gibi gülüp oynar, Denise'le birlikte halının üzerine oturarak sözde yemeklerin pişmesine göz-kulak olurdu. Derken Lolotte doğmuştu, peşinden de Bébé. Şimdi ise Denise azar işitiyordu hep.

Denise sabahları Dadı'nın güneşle birlikte odaya girdiği âna kadar uyurdu. Fakat o gece uyandı. Açık duran pencereden üç karyolanın üzerine hafif bir aydınlık vuruyordu. Bir ışık karışımıydı bu. İçinde hem ayın hafif, donuk ışığı; hem de verandadan gelen daha sert, daha beyaz başka bir ışık vardı. Aşağıda bir ses şarkı söylüyordu. Denise daha iyi dinlemek için bir dirseğinin üzerinde doğruldu. Annesinin sesini pek severdi. Daha iki yaşındayken piyano çalındığını duyunca salona iner: "N'olur anneciğim, şarkı söyle," diye yalvarırdı. En çok da kendisini, ağlatan şarkıları severdi: "Le Joueur de vielle" gibi. Üç yaşındayken Schumann'ın, Brahms'ın parçalarını mırıldanıyordu. Duyduğu parçaları öyle çabuk öğreniyordu ki, annesi onu piyanoya başlatmıştı. İnanılmaz bir çabuklukla ilerliyordu. Altı aydan beri de annesi şarkı söylerken Denise, kendi gücüne uygun parçalarda ona eşlik ediyordu.

Mme Herpain: "Denise müziğe çok istidatlı," diyordu.

Pont-de-l'Eure'dekiler de: "Sizin gibi bir annesi olur da istidadı olmaz olur mu?" diye cevap veriyorlardı.

Sessizlik içinde bu ses, her yanı dolduruyordu. Bahçeden hanımeli kokuları yükseliyordu. Küçükler uyuyorlardı. Denise yatağında büzülerek: "Annemin yanında yalnız ben olsam da hayran hayran baksam ona," diye düşündü. Şarkı geniş ses dalgaları halinde etrafa yayılıyordu. Denise bütün sözleri anlamıyordu ama:

... geniş kemerler altında.

diye birşeyler duydu. **Kemer** sözü, Quesnay ailesinin çocuklarıyla birlikte, geniş bahçelerinde aldığı jimnastik dersini hatırlattı ona. Trapezle halkalar bir kemere asılıydı. Trapezin sallanışını, halkaların gıcırdayışını, nişanlısı olan Antoine Quesnay'i düşündü. Sonra yine dinledi. Bu o kadar güzeldi ki, telâşlandı. Annesi kim için şarkı söylüyordu böyle? Kim eşlik ediyordu ona?

Göklerden vuran akisleri sürükliyen dalgalar...

Kapısı açık duran bitişik odada, Dadı uyuyan bir kimse gibi solumaktaydı. Denise bu soluk seslerine kulak verdi, sonra kararlı bir hareketle yorganı üzerinden attı, yataktan kalktı, ayaklarının ucuna basa basa pencereye doğru gitti. Sandık biçimi sardunya saksıları toprakla çürük yaprak kokuyordu. Gökyüzü, üzerine yıldızlar serpiştirilmiş harikûlâde bir karanlık tavanı andırıyordu. Tâ uzakta, küçük dalgalar, buruşturulan ince bir kâğıdın hışırtısını andıran seslerle kumların üzerine yavaşça yayılıp kırılıyorlardı. Denise çiçeklerin üzerinden eğilince, verandanın madenî çerçeveli camlarını gördü. Annesi açık renk bir rob giymiş, piyanonun yanında duruyordu, omuzları çıplaktı. Bir erkek de tabureye oturmuş piyano çalıyor, Denise onun yalnız sırtını görüyordu. Kalın ensesinin üzerindeki kızıl saçlar çıplak, pembe, parlak başını çevreliyordu. Mme Herpain elini piyanoya doğru eğilmiş olan erkeğin omuzuna koymuştu.

... Yaptığı tek şey de beni eritip bitiren
O acılı sırrı deşmektir.

Gür ses yıldızlara kadar yükselir gibi oldu. Sonra alçalıp sustu. Erkek Mme Herpain'in elini omuzundan indirdi, sonra başını çevirerek dudaklarını çıplak tene değdirdi. Denise korktu, çabucak pencereden indi ve ayaklarının ucuna basa basa yatağına döndü.

Geleceğini kimsenin haber vermediği bu adam kimdi? Pi-

liç, çilekli pasta, sofradaki menekşeler onu mu bekliyordu? "İki ayrı yemek faslı"ndan sözederken Victorine ile Dadı niçin gülmüşlerdi? Ay ışığında, pencerenin kenarında sallanan bir karartı gördü. Korktu, alçak sesle: "Anne!" dedi, ama sonra bunun, kendi kırmızı mayosu olduğunu farketti: Dadı, kurusun diye asmıştı onu oraya. Pencerenin altında piyano yine çalmağa başladı. Denise bu rahat, kendinden emin çalışa imrendi. Bilmediği bir havaydı bu. Yatağından, şarkının sözlerini işitemiyordu. İçini çekti, döndü, yastığını kollarında sıktı, uyuyakaldı.

Ertesi sabah geceleyin gördüklerini hatırladı, ama Dadı'ya da, annesine de birşey söylemedi. Kumdan kalenin üzerine oturmuş o kıvırcık kızıl saçlı enseyi, duymuş olduğu o acaip sözleri düşünüyordu. Beri yandan da alçak sesle: "Geniş kemerler altında..." diye mırıldanıyordu.

Plâjdan gelirken, halinde bir başkalık, bir heyecan var mı diye annesini gözledi. Fakat sabahlık, bir gün önceki gibi, pembe bir yelpaze halinde yayılmıştı. Denise bütün gün hırçınlık etti; öyle çekilmez hale geldi ki, Mme Herpain, onun odasına geldi, kutsal hazineyi kendi eliyle açtı, içinden Denise'in çok sevdiği tül şifonu çıkarıp aldı: Küçük kız bununla baloya gitmeğe hazırlanan Külkedisi kılığına girerdi. Denise uzun zaman bağırıp çağırdı. Herkes korkunçtu, haindi, kötüydü. İki saat ağlayıp inledikten sonra Dadı, onun yüzünü yıkadı, tülünü de geri verdi. Akşam Denise çok uslu durdu, bol bol da güldü.

IV

M. Louis Herpain her cumartesi günü Beuzeval'e gelip pazarı ailesiyle geçiriyordu. Pont-de-l'Eure'de yün ticareti yapıyordu. Hafta arasında oradan ayrılmağa cesaret edemiyordu: Birkaç ihtiyar, iş adamlarını sıkı, saçma bir disiplin altında tutuyordu çünkü. Mahzun yüzünü kara, dörtköşe bir sakal çerçevelemişti. Başını sağ omuzuna doğru eğik tutuyordu. Mme Herpain kızlarla birlikte gidip onu garda karşılıyordu. Siyah elbi-

sesi, dörtköşe sakalı ve gözlüğü ile babasının, yabancı bir krallığı andıran bu ucsuz bucaksız trenden inişini görmek Denise'i şaşırtıyordu, bir mucizeydi sanki bu. Babasını seviyor, onun her gelişinde, kendisine acı veren bir yaşayışın düzelmesini bekliyordu, ama bu bekleyiş hayal kırıklığıyla bitiyordu hep.

Mme Herpain, kocasını sevgiyle karşılıyordu. O da:

— "Kimseyi gördün mü? Eğleniyor musun bari?" diye soruyordu.

Genç kadın: "Yok canım, kimseyi gördüğüm yok. Çocuklar için geliyorum buraya zaten, deniz havası yarıyor onlara," diyordu. "Ha, evet... rıhtımda Mme Quesnay'e rastladım, ama nasıldır, bilirsin; başıyla bir selâm verip geçer gider..."

Sonra o da kocasına işleriyle ilgili sorular soruyordu. O zaman konuşma, güç anlaşılır bir hal alıyordu:

— "Biraz durgun, Ağustos ayında hep öyledir zaten, ama Londra sağlam... Bu da alıcılara cesaret veriyor... Pascal-Bouchet beş yüz top Avusturalya malı aldı benden, Elbeuf'teki Schmitt'lerle de Montevideo'dan verilecek büyük bir sipariş için görüşme halindeyim."

Denise söylenenlerden yalnız **top** sözünü anlıyordu. M. Pascal-Bouchet'nin güzel, kumral bir sakalı vardı. Çift atlı arabasını sürerek geçerken Dadı hayranlıkla gösterirdi onu hep. Denise içinden: "Nasıl olur da bu adam beş yüz topla oynıyabilir?" diyordu. Arada sırada da M. Herpain, kızları konuşturmağa çalışıyordu, ama kendisi utangaçtı, çocukları da ürkütüyordu. En büyük zevki, dadıyla İngilizce birkaç şey konuşmaktı. Yün satışları için yılda birkaç defa Londra'ya gidiyordu. Kendisini gizliden gizliye küçümseyen bu İngiliz kadınını da bu yüzden evine almıştı. Pazarları hava güzel olursa Denise'i karides ya da balık avına götürüyordu. O zaman pantalonunu dizine kadar sıvıyordu. Dadı, onun sıska baldırlarına bakıp Quesnay'lerin Mademoiselle'ine: "Bizim Monsieur'de de hiç sporcu hali yok," diyordu. Denise bu sözleri duyuyor, babasının elini sımsıkı kavrayıp onu başka yana götürüyordu. Babasının yanında kırmızı mayosu ile koşarken: "Oğlan çocuğa benziyorum ben," diye düşünüyor ,bu da hoşuna gidiyordu.

Denise'in şarkı sesiyle uyandığı geceden sonraki pazar günü baba-kız uzun, ılık su birikintilerinde avlanmağa daldılar, kıyıdan epey uzaklaştılar. Durdukları zaman, Dives limanının ağzına gelmişlerdi: Çamur ve balık kokuyordu burası. M. Herpain:

— "Eve rıhtımdan dönelim, kumda yürümekten daha kolay olur," dedi.

Denise: "Ben yoruldum," diye cevap verdi.

Bunun üzerine babası, onu dirseklerinden tutup kaldırdı (Denise, babasının kuvvetli olduğunu hissetmekten hoşlanıyordu. Dadı: "Zavallı Monsieur o kadar zayıf ki," diyordu çünkü. Neden zayıf olacakmış? Denise, babasının kendisini ne kolay taşıdığını Dadı görsün isterdi); rıhtımın taş duvarı üzerine oturttu, başı omuzuna eğik, gülümsiyerek baktı ona:

— "Beş dakika dinlen bakalım," dedi.

Denise duvarın üstüne oturunca babasının yüzü hizasına gelmişti. Hiç bu kadar yakından bakmamıştı ona. Bir yamacın üstündeki otlar gibi yüzünü kaplıyan bu sakal ne tuhaftı! Yeniden bir kuvvet ve iyilik duygusu belirdi içinde:

— "Şey, babacığım," dedi... "Sen burada yokken, biz de yatınca başka bir bay geliyor."

— "Deli misin sen? Kimmiş o bay?"

— "Bilmiyorum, sırtını gördüm yalnız... Ama annem şarkı söylüyor, bay da piyano çalıyor... Çok güzel çalıyor hem... Baba, acaba..."

Babası onu korku içinde bırakan bir şiddetle kollarından kavradı, sert bir hareketle rıhtımın taşları üzerine bıraktı, sonra elinden tutup Beuzeval'e doğru götürdü. O kadar büyük adımlar atarak yürüyordu ki, Denise koşmak zorunda kalıyordu. Balık kepçesi ardısıra sürüklenmekteydi. Konuşmağa çalıştı:

— "Biliyor musun baba," dedi. "Bir adam gördüm, küçük bir maymunu vardı... Salata, fındık, üzüm yiyordu... Küçük bir maymunu kaça verirler, baba?"

Babası cevap vermedi, fakat köşkün hizasına geldiği sırada birden sağa döndü, yolun öbür yanına geçti. Bahçenin ufak kapısı açılınca çıngırak çaldı. Mme Herpain taraçada uzanmıştı. El-

lerinde eldiven vardı, İngiliz usulü işlemeli şemsiyesi başını koruyordu. Kitap okumaktaydı.

M. Herpain, Denise'e sert bir sesle: "Sen burada dur," dedi, karides sepetini de onun yanına fırlattı.

Denise, babasının bağıra bağıra konuştuğunu, sonra annesinin güldüğünü, tatlı bir sesle cevap verdiğini duydu. Sepeti açtı. Cançekişen karidesler kımıldaşıyor, yerlerde sürünüyorlardı. Çakılların üzerinde hızlı adımların yaklaştığını duydu. Dadı ile babasıydı gelenler. Babası balık avından dönerken dizlerinin üstüne kadar sıvadığı pantalonunu indirmeyi unutmuştu. Çıplak bacakları, ciddî tavrı, omuzuna eğik başıyla pek komik bir hali vardı.

Dadı: "Bu kız çok yalancı," dedi... "Ceza vermeli ona... Boyuna birşeyler uyduruyor."

Mme Herpain de nazlı tavırlarla ve asık bir yüzle arkadan geliyordu. Yüzünü güneşten korumak için şemsiyesini açmıştı. Denise'i kolundan yakaladı, sepeti elinden bıraktırdı, onu sarsalıyarak:

— "Çok yaramaz kızsın, babam çok üzdün," dedi. "Bütün gün odandan çıkmıyacaksın. Hadi git şimdi."

Denise akşama kadar ağlayıp bağırdı. Banyo saatinde iki küçük kardeşi ona merakla baktılar, ama konuşmağa cesaret edemediler. Kenarı beyaz zırhlı siyah yakası içinde amansız ve kibirli tavrıyla Eugénie, Dadı ile birlikte gülüyordu.

V

1890-1900 yılları arasında Pont-de-l'Eure'deki hali vakti yerinde kadınların hemen hepsi namuslu görünmekteydiler. Kuşkulu ve usta kocakarılar tarafından, loş salonların aralık duran pencerelerinden gözetlenmeksizin en ufak gezintiye bile çıkamazdı insan bu şehirde. Bu yüzden Evreux'de, Rouen'da, Paris'te randevu vermek gerekirdi, ama otomobiller henüz yoktu, trenle yapılan yolculuklar da gözetlenmekteydi. Filân kadının dışçiye

gidiş saatiyle filân erkeğin bir iş için valiliğe gidiş saati tesadüfe yorulmıyacak kadar birbirine tıpatıp uyuyorsa, işten anlıyan gözlemci kadınlar bu uygunluklardan hemencecik birtakım ahkâm çıkarıverirlerdi. Nitekim, teğmen Debucourt'dan sonra Dr. Guérin'in Mme Louis Herpain'le âşıkdaşlık ettiğini Pont-de-l'Eure'de herkes biliyordu.

Mme Herpain bu bölgenin endüstriyel aristokrasisine lûtfen kabul edilmiş olduğu için, onun bu tutumu daha çok ayıplanmaktaydı. Pont-de-l'Eure şirin, küçük bir şehirdir. Fabrikaları Eure nehri vadisinin iki yanına sıralanmıştır. Burası da, komşu şehirler olan Elbeuf ve Louviers gibi, XVII. yüzyıldan beri Yün Kırallığının üç başkentinden biridir. Ancak yünlü kumaş fabrikatörü olmak orada asillik verir insana. Bazı aileler, Romilly'ler, Poittevin'ler burada daha 1900 yılına kadar, Colbert zamanında yapılmış fabrikalara sahiptiler. İtibarları büyüktü ama, Quesnay ailesininki kadar büyük değildi: Quesnay'ler ancak üç kuşaktan beri sanayiciydiler, ama daha kudretliydiler. Pont-de-l'Eure'deki beş bin işçiden iki bini Quesnay'lerin yanında çalışıyordu. Altı yüz tane dokuma tezgâhına sahiptiler, bu ise bir dük'lük pâyesine eşitti. Saint-Simon için **"Monsieur"** deyimi nasıl kıralın kardeşini anlatıyorsa, bütün şehir halkı da **"Ces Messieurs (Beyler, Beyefendiler)"** deyimi ile M. Achille Quesnay ile oğlu Fernand'dan sözedildiğini açıkça anlardı. Vadide M. Achille ile boy ölçüşebilecek kimseler ancak Louviers'deki M. Pascal-Bouchet ile 1870 savaşından beri Elbeuf'e yerleşmiş bir Alsaslı olan M. Eugène Schmitt'ti. Bu Yün Vadisi'ndeki eski asillerin hemen hepsi, endüstri derebeyleri tarafından "elenmişti", şefleri de bu üç kişiydi. Harap şatolarda oturmakta olan birkaç taşra asılzadesi, kendi aralarında Kırallık Fransa'sını öncelik haklarını güdüyorlardı, ama ne dokumacı, ne iplikçi, ne de boyacı idiler: Pont-de-l'Eure'de "ufaklık adam" sayılıyordu bunlar.

Bu sanayicilerin altında kumaş tâcirleri, komisyoncular, sigortacılar zengin ve kibirli, fakat endüstrinin üstünlüğünü kabul eden bir burjuvazi meydana getirmekteydiler. Bu alt basamağın üç tane istisnası vardı ki fabrika sahipleri kabul edip

saygı gösteriyorlardı: Bunlar, banker M. Leclerc, noter M. Pelletot ve yün tâciri M. Aristide Herpain'di. Üçü ayrı bir sınıf teşkil ediyor ve Pont-de-l'Eure'de endüstrinin yanısıra, liberal büyük derebeylerine göre kırallık devrinin eski "Parlâmento"ları neyse, onu temsil ediyorlardı. "Beyefendiler" bankerle notere işlerinin gizli yanlarını açmak zorunda olduklarından, onların bu itibarını az-çok tabiî görmek mümkündü. M. Aristide Herpain ise fabrika sahiplerinden gördüğü saygıyı, satmakta olduğu ürünün kutsal niteliğine borçluydu. Sanayicilere göre M. Aristide Herpain'in Arjantin'den, Şili'den, Avusturalya ya da Kap'tan gelme nümunelerini her sabah mavi kâğıtlara sarılı paketler halinde getirdiği yün, başka hiçbir şeyle kıyaslanamıyacak bir maddeydi. Yün, onların yaşantısına düzen veriyor, makinelerini besliyor, tarak makinelerinin merdaneleri üzerine pürtüklü bir örtü halinde yayılıyor, sonra iğ'ler üzerine dağılıyor, tezgâhlar üzerinde koşup gidiyordu. Önceden kestirilemiyen fiyat yükselişleri, yahut alçalışlarıyla da onları zengin veya yoksul ediyordu. Yünü —atelyelerinin döşeme taşları üzerinde kömürleri ile meçhul otlarını da bulduklarını— o uzak ve gerçekdışı diyarlardan getirten insan; bir yapağının siyah uclarına bakıp bunun Queensland'dan mı, Yeni Zelânda'dan mı geldiğini söyliyebilen insan, sanatın sırlarına katılıyor demekti. İşte bu yüzdendir ki, çok sert bir adam olan M. Achille Quesnay, koltuğunun altında mavi paketleriyle M. Herpain her sabah saat on birde bürosuna girdiği zaman, sesine sevimli bir eda vermeğe çalışarak: "Oooo, M. Aristide..." diye homurdanıyordu. 1890'danberi Louis Herpain de babasıyla birlikte geliyor, mavi paketlerin yarısını o taşıyordu.

Vadideki Romilly'ler, Poittevin'ler, Pascal-Bouchet'ler gibi, politika bakımından hep zamanın gidişine uyan ailelere gelince, bunlar da M. Aristide'e iyi muamele ediyorlardı: Çünkü çetin geçen delikanlılık çağında şüpheli bir liberalizmden sonra M. Aristide, Dreyfus meselesi sırasında mutedil cumhuriyetçilerin safına katılmıştı. Mutedil cumhuriyetçilik demek, Kıral Louis Philippe'e saygı, İkinci İmparatorluğa özlem beslemek demekti. XIX. yüzyılın sonuna doğru da Normandiya'da bu sınıfın hoşgördüğü tek politik eğilim bu idi.

VI

M. Aristide Herpain yün ticareti yaparak —o zaman Vadide denildiği gibi— "yüklü bir servet" kazanmıştı. O zamanlar vasıtasız vergi sistemi uygulandığından, Pont-de-l'Eure'de herkes başkalarının hem yapıp ettiklerini, hem para durumunu gayet iyi bilirdi. Bu yüzden, 1898 de bu servetin bir milyon iki yüz bin frankı bulmakta olduğundan, bütün şehir halkının haberi vardı. M. Achille Quesnay: "Topu topu yüzde iki komisyon aldığını iddia eden bir adam için çok para," diyordu. Özellik'e pek kolay bir iş görmekte olan bir adam için çok paraydı bu: Çünkü M. Aristide zamanının büyük kısmını bürosunda boş oturarak geçiriyor, sonra da üzülerek ayrılıyordu buradan. M. Arist'de'in iki çocuğu vardı: Kızı, orta halli bir sanayici olan (yüz elli tezgâh sahibi) Jean Péroty ile evliydi. Oğ'u Louis Herpain'i de işine ortak etmişti. Hayal kırıklığına uğratmıştı oğlu onu. Sebebi de şu:

Kendisi öğrenimini İkinci İmparatorluk sırasında Rouen Lisesinde yapmış, oğ'unu da Bossuet Lisesine değil, Rouen Lisesine göndermişti, ama bu davranışı iyi karşılanmamıştı. Louis Herpain lisede başarılı bir öğrenci olmuştu. Tarihten madalya, Fransızca kompozisyondan ödül kazanmış, bakalorya sınavını iyi derece ile vermişti. Bu da gelenekleri arasında edebiyat merakı değil de, ticaret ve avcılık bulunan bir aileyi şaşırtmıştı. On yedi yaşındayken Louis Herpain utangaç, oldukça kültürlü bir çocuktu. Maupassant'ı, Zola'yı okuyor; haftada bir, akşam treniyle Rouen'a gidip Massenet'nin ya da Saint-Saens'ın konserlerinde bulunuyordu. M. Aristide Herpain'e göre, "parlak bir zekâ" demek, yünlerden anlamak konusunda özel bir istidada sahip olmak demekti. Oğlunun iyi bir öğrenci olduğunu kendisine söyledikleri zaman, ticaretini düşünerek buna sevinmişti. "Louis öyle bir ço-

cuk ki, işini iyi yürütürse ömrünü iki milyonla tamamlıyabilir," diyor; daha şimdiden üç milyona sahip bir üçüncü kuşağı görür gibi oluyordu. Sonra, kendisinin bilemiyeceği bir gelecekte Herpain'lerin beş, altı, yedi milyonları olacaktı. Hoş manzaraydı bu!

Düşman bir çevrede geçer akçe olmıyan meziyetleri ayakta tutabilmek için apayrı bir irade gücü lâzımdır. Pont-de-l'Eure'e dönüşünü izleyen birkaç yıl boyunca Louis Herpain akşamları çalışmağa, okumağa, notlar almağa ve —kimisi profesör, kimisi mühendis olan— arkadaşlarının birkaçıyla mektuplaşmağa devam etmişti. Rouen'daki 39. piyade alayında askerlik görevini yaptığı sırada, Germaine d'Hocquinville adında bir kıza gönül vermişti. Germaine Normandiyalı bir taşra asılzadesinin kızıydı. Pont-de-l'Eure ile Louviers arasında küçük bir şatoları vardı. Kışın da Rouen'da, Damiette sokağındaki Hocquinville konağında oturuyorlardı. 1882 de, Union Générale'in iflâsı, bu aileyi de mahva sürüklemiş, şato satılmıştı. Kız çok hoştu, sesi de güzeldi. Louis Herpain'in adı müziksevere çıkmış olduğundan, alaydaki birkaç arkadaşı onu alıp Damiette sokağındaki konağa götürmüşlerdi. Germaine'le birlikte şarkı söylemişler, kız da onu kolaycacık avucunun içine alıvermişti.

Babasına: "Ben bu kızla evlenmeği düşünüyorum," dediği zaman, M. Herpain dehşetli kızmıştı. Bu kız yoksuldu, Yüncülük âlemiyle ilişkisi yoktu. Baron d'Hocquinville için böyle denk olmıyan bir evlenme, bir cankurtaran simidiydi. Fakat Pont-de-l'Eure'de, —Evreux'den ya da Rouen'dan da olsa— üç şehrin dışından kız almak, "yabancı bir kızla evlenmek" diye adlandırılıyordu. Bir delikanlı için güç bağışlanan bir suç işlemekti bu. Germaine o kadar güzel, o kadar becerikliydi ki, utangaç Louis Herpain bu kurala karşı gelmek cesaretini bulmuştu. Üç yıl bekledikten sonra, yirmi beş yaşındayken ana-babasını bu işe razı etmişti nihayet.

Bu enerjik hareket, onun çevresine karşıkoyma gücünün tümünü bitirmişti sanki. Evlendikten sonra o da Pont-de-l'Eure'ün kendi halkına zorla kabul ettirdiği değişmez ve çekingen kalıba gömülüvermişti. Öğrenimini yaptığı sırada radikal bir profesör,

onu tanınmış politikacı Jules Ferry'nin hayranı haline sokmuştu. Gençliğinde tehlikeli olan politik fikirleri de sonradan mesleğine uygun ve karısının sosyetede başarı kazanmasına yararlı hale gelmişti. Büroda boş oturarak geçirdiği uzun saatler boyunca gizli gizli kitap okumağa devam etmişti, am okuduklarından sözetmez olmuştu. Başı omuzuna doğru eğilmiş, sırtı hafifçe kamburlaşmıştı. Daha becerikli olsa, kendini satmayı daha iyi bilse, Londra'ya yaptığı yolculuklar ona bir uzmanın itibarını sağlıyabilirdi ama o, böyle şey peşinde değildi, İşin içyüzünü görebilen bir kimse, onun bu alçakgönüllülüğünü bedeniyle, evliliğiyle ilgili bir başarısızlığa yorabilirdi belki. Evlenmeden önce karısı onu candan sever görünmüştü ama, birkaç ay sonra ondan sevimli bir küçümserlikle sözetmeğe başlamıştı. Üç yıl sonra da bir teğmenle aldatmıştı onu. 39. alaydan gönderilen bir bölük, Ponte-de-l'Eure'de garnizon kurmuştu. Bölüğün subayları bu yönden başka şey düşünmiyen şehirde acaip, tehlikeli yaratıklar gibi görünüyorlardı. Tüccar Kulübü'ndeki siyah elbiseler arasında onların kırmızı pantalonları kızıl birer leke gibi duruyor; Romilly ailesi bir balo verdi mi, genç kızları dansa kaldırıyorlardı.

Teğmen Debucourt Doğu'ya gönderilince Mme Aristide Herpain, gelininin uslanacağını ummuştu. Fakat ertesi yıl Dr. Guérin çıkmıştı ortaya: Bir genç stajyer hekim, o zamana dek Pont de-l'Eure "sosyete"sini tedavi etmiş olan yaşlı Dr. Petitclément'ın hastalarıyla evini satın almıştı. Çok geçmeden herkes bu Dr. Guérin'in piyano ve keman çaldığını, Louis Herpain'in evinde de müzik fasılları düzenlendiğini duymuştu. Daha sonra Guérin kendini Rouen'da toplanmakta olan bir sağlık komisyonuna üye tâyin ettirmişti. Mme Herpain de gebeliği yüzünden yarıda kalan şan derslerine aynı şehirde yeniden başlamak urzusunu göstermişti. Noter M. Pelletot, Dieppe Oteli'nin önündeki kaldırımda, yirmi adım arayla onlara rastladığını söylüyordu.

Hele kadınlar, kendilerini yoksun tuttukları böyle bir mutluluğa Germaine Herpain'in sahip olmasını bir türlü hazmedemiyorlardı. Onun aşırılıklarından sözettikçe kıskançlık dolu, gizli bir zevk duyuyorlardı. Bu gönül bağı birçok saygıdeğer hanım-

efendiyi günde birkaç saat meşgul ediyordu. Denise'in ay ışığına gömülü bir pencereden bakıp annesinin yanında, piyanoya oturmuş bir adamı sardunyalar arasından gördüğü akşam, Pont-de-l'Eure'ün kodaman kadınları olan Mme Achille Quesnay ile Mme Romilly, doktorun Beuzeval'e gidişlerinden sözediyorlardı.

Mme Achille Quesnay şöyle diyordu: "Çok tuhaf... doktor her cuma gidiyor oraya, biliyor musunuz? Ben de şöyle öğrendim bunu: Peşpeşe iki hafta oğlum Fernand için doktoru getirteyim dedim. Uşağı: "Beuzeval'den saat onda döner ancak," dedi."

Mme Romilly cevap verdi: "Kabahat Louis Herpain'de... Karısının bütün yaz yalnız başına gitmesine kat'iyen izin vermiyecekti... Ne diyorsunuz? Haziran'ın 15'i olur olmaz kadın gitti."

Mme Achille: "Soranlara ne cevap veriyormuş biliyor musunuz?" dedi. "Çocukların deniz havasına ihtiyaçları varmış. Guérin de onu destekliyor tabiî... Ama kadının çocuklarına hiç aldırdığı yok. Yanındaki İngiliz Dadı benim torunların öğretmenine: "Çocukların yüzünü günlerce görmediği oluyor," demiş... Gürültüden rahatsız oluyormuş da ondan..."

Mme Romilly: "Guérin'le şarkı söylediği zaman gürültüden rahatsız olmuyor ama... Anasına bak kızını al, derler ya. Annesi Mme d'Hocquinville'i Rouen'da, 1872-1875 arasında tanıdım. Kocası 7. avcı alayında yüzbaşıydı o zaman. Kadın bütün alayın gönlünü hoşederdi... Herpain ailesinin çocuklarını evinize sokuyor musunuz siz? Bu işler ortaya çıkalıberi kaçıyorum onlardan."

Mme Achille: "Bazı günler görüyorum onları," dedi. "Büyük kızları benim torunlarla birlikte jimnastik dersi alıyor da. Ama akşamları davet etmiyorum artık, esas olan da bu."

Mme Achille'in bahçesinden Quesnay fabrikalarının turuncu kiremit kaplı uzun damları, üzerlerinden dikine dumanlar tüten bacalar ve kıyısına kavaklar dikili ırmak görünüyordu. Bir trenin beyaz izi ovaya buharlı bir çizgi çekiyordu. İki yaşlı kadın kendilerini güçlü ve arzusuz hissederek bu nesnelere memnun memnun bakıyorlardı.

VII

Mme Herpain'le kızları Eylül sonuna kadar deniz kıyısındaki köşkte kaldılar. Rüzgâr ve soğuk yüzünden bütün öbür aileler gitmişlerdi. Denizin gündönümü ile birlikte başlıyan yükselmeleri yalnız kırmızı-beyaz ketenden çadırları değil, sağlam plâj kabinelerini de yola kadar gerilemeğe zorlamış, deniz banyosu meraklılarının sona kalanlarını bile kaçırmıştı. Quesnay ailesinin çocukları ile "mademoiselle"leri 15 Eylül'de gitmişlerdi. Yağmurdan, deniz serpintisinden hep ıslak olan kumun üzerinde oturmak imkânsızlaşmıştı. Fakat Mme Herpain kira süresinin son gününden önce Beuzeval'den ayrılmamağa kararlıydı:

— "Çocuklar açıkhavanın zerresini dahi kaybetsinler istemiyorum, onların mutluluğu benim mutluluğum demektir," diyordu.

Mutfakta Dadı Victorine'in hanımına bağlılığını ustaca taklid ederek: "Adamla daha kolay görüşebilmek için çocukların zatürreeden ölmesine bile razı," diyordu.

Victorine de içi kor dolu mutfak sobasının dökme demirden kara kapağını öfkeyle açarken: "Hava sahiden iyi değil," diye cevap veriyordu.

M. Herpain ailesini almağa kendisi geldi. Pont-de-l'Eure'de âdet olmuş bir ilgi gösterisiydi bu. 1900 de oranın erkekleri az tatil yaparlardı, ama karılarının trende yalnız başlarına yolculuk etmelerine razı olmazlardı. Denise, Carnot sokağındaki eve yine kavuştu: Onun için dünyanın merkeziydi burası. Pont-de-l'Eure'deki bütün hali-vakti yerinde insanların evleri birbirine benzerdi. Bunların hepsini M. Coliveau adındaki aynı mimar yapmış, çizdiği plândaki tek bir çizgiyi bile değiştirmeğe yanaşmamıştı hiçbir zaman. Köşeleri yontma taşlarla süslü, eğri tavanlı çatıları arduvaz kaplı kırmızı tuğladan evler yapıyordu. Oldukça küçük olan bahçeler, evlerin ardındaydı. Bir sanayici, bir kumaş ya da yün tâciri yarım milyonu biraraya getirdi mi

—tıpkı büyük bir akşam ziyafeti verirken M. Belgiati'ye dondurma ve pasta ısmarlar gibi—, Coliveau'ye bir ev ısmarlıyordu. M. Belgiati insanın ağzında hep su tadı bırakan çilekli kalıp dondurmasını, M. Coliveau da hep aynı evi yapıyordu. Başarılarını bu değişmezlik sağlıyordu.

Herpain ailesinin kızları için Carnot sokağındaki ev ne güzeldi, ne çirkin. Sadece ev'di orası. Denise'in odası, çekmeleri, kitapları vardı orada. Pencereden bakınca hem kahve, hem şarap satan bir dükkânı görüyordu: Kasketli işçiler giriyordu buraya. Daha ileride, yokuş bir sokağın üstbaşından demiryolu geçiyordu. Geceleri tren'erin düdük seslerini işitiyordu. Evin yakınında bir erkek okulu vardı: Bossuet Okulu. Bu okulun çeşitli perdelerden sesler çıkararak müzik parçaları çalan çanları, sabahın saat altısıyla akşamın saat altısında çalıyordu. Çanlar tek bir parçayı, "Venedik Karnavalı" üzerine çeşitlemeleri çalmaktaydılar.

Zemin katta Herpain ailesinin yemeklerden sonra oturduğu küçük salonla, eşyasına kılıflar geçirilmiş büyük salon vardı. Piyano ile notaların durdukları raf da oradaydı: Denise kutsal eşya gözüyle bakıyordu bunlara. Salona ancak piyano dersi almak için Mlle Paulus'le, ya da annesine eşlik etmek için giriyordu. Perşembe, Mme Herpain'in kabul günüydü. O zaman salonda çayla pasta da vardı. Saat dörde doğru da aileden iki üç hanım geliyorlardı.

Dönüşlerinden birkaç hafta sonra Denise öksürük oldu, Dr. Guérin de ona bakmağa geldi. Göğsünü din'emek için onu oturttu, Denise de geceliğinin altından onun sıcak soluğu ile kıllı kulaklarını hissetti.

— "Öksür bakayım," diyordu. "O kadar kuvvetli değil... İyi... Şimdi de öbür yanı dinliyelim..."

Denise onun üzerine doğru eğilmişti. Beuzeval'de annesinin yanında, piyano başında oturan adamın kalın ensesini, kısa ve kıvırcık kızıl saçlarını, çıplak pembe başını tanıdı. O anda da Eugénie ile Dadı'nın birçok konuşmaları onun için anlaşılır hale geldi. Akşamları kendisi uyurken, M. Herpain de kulüpteyken Dr. Guérin'in gelip annesiyle müzik fasılları yaptığını öğ-

rendi. Denise, doktorun annesine eşlik etmesinin niçin kötü olduğunu anlamıyordu ama, herkesin bundan sözettiğini: Quesnay'lerin "mademoiselle"inin Dadı ile bu işi gü'erek konuştuğunu; doktorun bu gelişleri yüzünden babasının, annesinin, kendisinin bütün şehir için alay ve dedikodu konusu olduğunu görüyordu. Bu yüzden somurttu, başka küçük kızlarla görüşmekten hoşlanmadığını söyledi.

Kış gelince anneleri üç kızına yakaları herminden kürk mantolar aldı. Pazar sabahı kiliseye giderken giyiyorlardı bunları. Bébé artık tek başına yürüyebiliyordu, onu da Bébé diye değil, Suzanne diye çağırıyorlardı. Herpain'lerin ruhanî bölgesinin adı "Immaculée-Conception"du. Denise'e göre sadece "Limaküle" idi bu, anlaşılmaz ve kutsal bir sözdü. Kardeşlerini sıkan pazar âyini, Denise için bir mutluluktu. Çünkü evvelâ dua ediyor, Allah Baba'nın dualarını kabul edeceğini umuyordu. Sonra da kilisenin içini geniş ses'i dalgalarla dolduran orgların müziğini seviyordu. Bu müziğin içine işlediğini, kendisini sarstığını, bazen gökyüzüne kadar götürdüğünü hissediyordu. Orgu çalanın adı Tournemine'di. Aksakallı bir ihtiyardı, çok iyi müzisyendi.

Babası âyine pek seyrek gidiyordu. Kapıdan çıktıkları sırada, her pazar Dr. Guérin'e rastlıyorlardı. Başkaları ona selâm veriyorlar, fakat o kapının saçağındaki heykel'eri seyreder gibi yapıyor, birisinin kendisini lâfa tutmasına meydan vermiyordu. Denise uzaktan onun bej pardesüsü ile melon şapkasını görüyordu. Şapkasının altından da kızıl saçları, altın gözlükleri çıkmaktaydı. Şaşırmış gibi bir tavır takınıyor: "Aaaa! Mme Herpain!.. Çocuklar nasıl?" diyordu. Anneleri: "Doktora günaydın desenize," diyordu kızlarına. İlk zamanlar iki küçük, annelerinin dediğini yapıyorlardı ama Denise'in kulak asmadığını, elini manşonunun içinde sakladığını görünce onlar da ablaları gibi yaptılar. Anneleri birkaç defa onlara ceza vereceğini söyledi. Doktor: "Acaip kızlar bunlar," diyordu.

Aralık ayının bir pazar günü Dr. Guérin, Carnot sokağındaki eve öğle yemeğine geldi. Yemekten sonra da Denise'i doktorun önünde piyano çalsın diye salona çağırdılar. Annesi "Iphigénie"den bir hava söyledi, Denise de piyanoda ona eşlik etti.

Doktor: "Şaşılacak derecede istidatlı bir çocuk," dedi. "Onu müzikten hiç anlamıyan bir kadının eline bırakmakla hiç doğru yapmıyorsunuz... Dostum Tournemine'le onun için bir görüşeyim isterseniz."

Yumuşak ve otoriter bir sesi vardı. Tıpkı: "Yatmadan önce bir aspirin komprimesinin dörtte birini alacak, fazla değil... Sonra günde üç defa yemeklerden önce şu şuruptan bir tatlı kaşığı içecek..." der gibi: "Yalnız piyano çalmamalı, solfej yapmalı, nota yazmalı..." diyordu. Doktor bir reçete yazdığı zaman, yazdıklarını yüksek sesle de söylerdi. Denise de onun, kendi müzik öğrenim programını düzenlerken önünde bir kâğıt, elinde bir kalemle bir masanın başında olmayışına şaşıyordu.

Mme Herpain: "Tournemine yedi yaşında bir çocukla uğraşmayı kabul eder mi dersiniz?" diye sordu.

Doktor: "Piyano başındayken çocuk değil o," dedi.

O günden sonra Denise'in doktora karşı duyguları daha karmaşık bir hal aldı. Bir utanç konusu olduğu için, ondan nefret ediyor, annesine hükmettiği için hayranlık, kendi yaşantısını değiştirdi diye de minnet besliyordu ona. Doktorun isteği üzerine yaşlı Tournemine, Herpain'lerin evine gelip ders vermeği kabul etmişti. Dersler bitince Denise'i mükâfatlandırmak için ona Bach'tan, Beethoven'den parçalar çalıyor, "improvisation" lar yapıyordu. Doktor da Mme Herpain'in müzik öğrenimini tamamlamış, bilmediği melodileri öğretmişti ona. Genç kadın şimdi Fauré'den, Chausson'dan parçalar okuyor, Debussy'yi de anlamağa başlıyordu. Tembel tabiatlı olan bu kadının, sevgilisinin gözüne girmek için, bütün gün çalıştığı oluyordu.

M. Herpain de nişanlılığı sırasında müziği 1890 a doğru Pont-de-l'Eure'de moda olduğu şekilde sevmiş, kendisi de "Faust"un "cavatine"i ile "Le Roi d'Ys"in "aubade"ını söylemişti. Fakat güç bulduğu melodilere yabancılık duymuş, gittikçe sessiz bir hal almıştı. Bir koltuğa çöküp başını omuzuna eğerek, karısıyla doktoru şaşırtmak için eskiden sahip olduğu zihin canlılığını yeniden bulmağa çalışıyordu. Fakat aklına yalnız işiyle ilgili sözler geliyor: "Bu yıl Fransa'da yün kampanyası çetin olacak," diye düşünüyordu. Sonra yalnız aşağılık konularla uğraş-

tığı için kendine kızıyor, dinlemeğe çalışıyordu ama, dikkati yine dağılıveriyordu. Fakat karısı "La Bien-aimée absente" gibi basit ve içli parçalar söylediği zaman gözleri yaşla doluyordu.

VIII

Rahip Faurie, ilkel din bilgilerini öğrettiği çocuklara, peygamberlerin hayatını anlatıyordu. Kalın sesi Denise'e orgların sesini hatırlatıyordu. Rahip Faurie'nin vaazları Pont-de-l'Eure'de ün salmıştı. Paris Başpiskoposluğunun Hayır işlerine bakan dairesinde bir amcası olduğu için şehrin din konusunda büyük otoritesi sayılan Mme Romilly: "Rahip Faurie topal olmasaydı piskopos olurdu," diyordu. Rahip Faurie Tanrı'nın Musa Peygambere yanan bir çalı biçiminde göründüğünü; İbrahim Aleyhisselâm'ın oğlunu Tanrı'ya kurban etmeğe kalkıştığını anlatıyor; Denise bunları dinlemekten hoşlanıyordu. Gece yatağında annesinin kendisini bir dağda kurban ettiğini hayal ediyordu. Daha sonra, babasının adağı yerine gelsin diye ölmek isteyen Yafes'in kızının hikâyesini de sevdi.

Şimdi artık biraz boş vakti oldu mu kumaş parçalarıyla oynıyacak yerde, anneannesi Mme d'Hocquinville'in kendisine verdiği "Azizlerin Hayatı"nı okuyordu. İşkenceler onu hem korkutuyor, hem merakını uyandırıyordu. Bunların tarifini tekrar tekrar okumaktan büyük zevk duyuyordu. Saint Vincent'ın bir işkence sehpasına bağlandığını; cellâtların ayaklarıyla ellerini iplerle gerdiklerini; sonra demir tırnaklarla bedeninin yarıldığını; yaraları daha çok acısın diye de üstlerine tuz ekildiğini biliyordu. Ama en çok din şehitlerine yapılan işkencelerden hoşlanıyordu. Bunlardan Sainte Eulalie'nin vücudü çelik taraklarla paramparça edildikten sonra, alevli meşalalerle yakılmış; fakat bunca acı çektiği halde o, yine bildiğinden şaşmamıştı. Ya da Sainte Agnès kendisine öldürücü darbeyi vururlarken harmanisine sarınmak gibi utançlı bir harekette bulunmuştu. Denise önün-

de kalın bir kitapla küçük salonun halısı üzerine uzanıyordu. Tövbekâr olmuş azizelerin, başlarında Sainte Marie Magdeleine olduğu halde (gerdanlıklar, mücevher kutuları, kokular gibi) havai nesneleri ayakları altında çiğneyişlerini gösteren resme bakıyordu. Bu resme bakarken kızının, annesinin de tövbekâr bir azize olması için dualar ettiğini Mme Herpain aklından bile geçirmiyordu.

Günün birinde Rahip Faurie uzun uzun Meryem Ana'dan sözetti:

— "O tâkiredir ama, anadır da..." dedi. "Siz de annenize saygı göstermeli, ondan sevgi ve övünçle sözetmelisiniz: O, sizin için bütün aile erdemlerinin canlı örneğidir çünkü..."

Denise küçük kilisede dize gelmiş olduğu halde Rahip Faurie'nin isteğine uyarak Mme Herpain'i sevgi ve övünç'e düşünmeğe çalıştı. Kiliseden çıktığı sırada onu almağa gelen Eugénie'ye:

— "Eve döner dönmez annemi görmek istiyorum," dedi. Eugénie alaylı bir tavırla:

— "Tam sırasını buldun!" dedi.

Denise sesini çıkarmadı. Saat altıya gelmişti. Bossuet Okulu'nun çanları "Venedik Karnavalı"nı çalıyordu. Birinci çeşitleme ile ikincisi arasında o kadar çok durdular ki, insan: "Devam edecek mi acaba?" diyordu içinden. Dadı gitmiş, yerine Mlle Pérolaz adında genç bir İsviçreli kız gelmişti. Denise eve gelince, ona: "Gürültü etme, annen hasta," dedi. Saat yedide Denise tek başına M. Herpain'le karşı karşıya yemek yedi. Adamcağızın keyfi hiç yerinde değildi, kızının orada olduğuna dikkat bile etmedi. Yemekten sonra Denise sordu:

— "Gidip anneme iyi akşamlar diyebilir miyim?"

Babası: "Ayaklarının ucuna basarak odaya girmeğe çalış," dedi, "ama yorgunsa yanında kalma."

Denise içeriye girdi; oda naneruhu ve kolonya kokuyordu. Annesi yan yatmıştı. Kızını görünce başını kaldırdı, gözleri kızarmıştı. Tatlıca bir sesle:

— "Ha, sen miydin?" dedi. "Kim söyledi buraya gelmeni? Ne istiyorsun?"

— "Size bir yardımım dokunabilir mi anneciğim?"

— "Hayır... Ha! evet... Buraya gel de elini alnıma koy. Başım ağrıyor."

Denise yatağa yaklaştı, elini annesinin ateş gibi yanan alnına koydu. Az sonra sordu:

— "İsterseniz size birşeyler okuyayım, anne?"

Mme Herpain: "Hayır," dedi. "Sus. Sesinin gürültüsü beni rahatsız ediyor."

Bir dakika sonra, alnının üstündeki minik eli oradan kaldırdı:

— "Elin sıcak," dedi. "Git artık... Söyle de beni rahatsız etmesinler."

Denise mutfağa indi. Orada Eugénie'yi, Victorine'i ve kocasını gördü. Bu adamın adı Léopold Courtebeuse'du. Quesnay'lerin yanında dokumacılık yapıyordu. Herpain'lerin uşakları yoktu, ama Victorine'in kocası odun kırıyor, kaloriferi yakıyordu. Palabıyıklı bir adamdı. Hep sıcaktan yakınır, kıllı göğsünü gösteren yakası açık gömleği ile mutfak masasının başına geçip otururdu. Denise'e göre, kuvvetin canlı örneklerinden biriydi o. Sainte Apolline'e kızgın kerpetenle işkence eden cellâtlar da Victorine'in kocasına benzeseler gerekti.

Eugénie: "Haaa, sen misin? Hanımın yamında sanıyordum seni," dedi.

Denise: "Annem hasta," diye cevap verdi. "Söyle de beni rahatsız etmesinler," diyor.

Eugénie: "Buna dünden razıdır ama, senin, benim rahatsız etmeme değil," dedi.

Denise çekine çekine sordu: "Doktor geldi mi?"

Eugénie göz kırptı: "Hah, üstüne bastın!" dedi.

Victorine sitemli bir tavırla: "Sus canım," dedi. "Kızcağızın suçu ne?.. Amma da fesat şeysin!.. (Denise'e:) Sen de git yat, hadi."

Küçük kız: "Hayır, bırak da burada durayım," diye yalvardı.

Victorine, çocuğu mavi blûzunun içindeki yumuşak ve ılık, iri göğsüne bastırdı:

— "Kal öyleyse," dedi. "Kimsen olmasa Victorine'in var."

M. Courteheuse için pişirdiği kestanelerden Denise'e de verdi. Biraz sonra M. Courteheuse şarkı söyledi. Denise'in çok sevdiği bir şarkıydı bu:

Ağlama böyle Suzette'ciğim,
Bir kazadır oldu işte,
Ama uzun sürmiyecek.
Hadi bakıyim gül bana biraz...
Topuz gibi oğlanı beklerken,
Beşiği de hazırlamak gerek.

Denise cilâsız tahta masanın başına oturmuştu. Victorine ve Eugénie ile birlikte o da şarkının nakaratını söyledi. Bol bol gülüyordu şimdi. Sonra Victorine: "Zavallı yavrucak, git Fransa için..." diye başlıyan şarkıyı söyledi. Biraz sonra Mlle Pérolaz, Denise'i almağa geldi. O da gidip babasına "iyi akşamlar" dedi. M. Herpain küçük salonda yalnızdı, dizlerinin üstünde bir gazete duruyordu. Kederli, şaşkın bir hali vardı. Denise'i dalgın dalgın alnından öptü, sonra yine düşünceye daldı.

IX

Mlle Pérolaz, Carrington Dadı kadar taşyürekli değildi, ama Denise'e ondan daha çok acı çektirdi. Genç, ateşli ve iyi yürekli olduğundan, sonuna kadar doğruluğun, erdemin yanını tutuyordu. Denise'e acıyor, onu avutuyor, böylece de onun içinde, küçük kızların en mutsuzu olduğu gibi bir duygu uyandırıyordu. Çocuklarını iyi tanımıyor, onların hemen bütün işittiklerini anladıklarını, ya da başka biçime soktuklarını bilmiyordu. Onun Eugénie ile yaptığı uluorta konuşmalardan Denise, Dadı'nın zamanında farkında olmadığı birçok şeyleri öğreniyordu.

Mlle Pérolaz'ın patavatsızlıkları yüzünden, Denise, annesinin hastalığına Dr. Guérin'in tutumunun sebep olduğunu öğrendi. Eugénie:

— "Hastanede bir hastabakıcı bulmuş..." diyordu. "Bizim hanım da onunla kavga etmiş. Bu adam böyle şeyleri sevmiyor."

Mme Herpain hep yataktaydı. M. Herpain'in işi başından aşkındı. Ancak saat on iki ile iki arasında evde bulunabiliyordu. Böyle olduğu halde, evde ne pişeceğini söylemek, çocuklarla uğraşmak ona düşüyordu. Öğle yemeğinden sonra Victorine'i küçük salona çağırıyor, hesaplarına bakıyor, para veriyordu:

— "Hanım çok hasta, Victorine," diyordu. "Hafif yemekler pişir ona? Canı ne ister acaba? Nasıl etmeli de iştahını açmalı?"

Denise sonradan mutfağa inince Eugénie ile M. Courtebeuse'ün babasının sözlerini tekrarlayıp gülüştüklerini duyuyordu. Utanıyor, yüzünün kızardığı belli olmasın diye mutfak sobasının yanıbaşına oturuyordu. Dökme demirin kara çemberi içindeki korlar, cellâtların Sainte Eulalie'yi üzerinde kebap ettikleri ateş gibi parıldıyordu tıpkı.

Denise bir akşam Charlotte'u Mme Herpain'in başucuna götürmüştü. Küçük kız: "Niçin doktor çağırmıyorsunuz anneciğim?" deyince Mme Herpain'in gözünden yaşlar boşanmıştı. Karısı Pont-de-l'Eure'deki hekimlerden hiçbirini istemediğinden, M. Herpain, Rouen'daki Prof. Brunoy'ya telefon etti. Sonra profesörü karşılamak için bürosundan sabahın saat onunda ayrıldı, ki inanılır şey değildi bu, Mme Aristide Herpain de "konsültasyonun sonucunu beklemek için" kızı Marthe Péroty ile birlikte geldi. Biri gelinini, öbürü yengesini Yün Vadisi'nin salonlarında savunuyorlardı, ama Mme Aristide kızıyla yalnız kalınca içini dökmek ihtiyacını duyuyor:

— "Çok mutsuz şu Louis," diyordu. "Germaine'in bu hastalıkları hep yapmacık... İşin aslı şu: Guérin'i elden kaçırdı, şimdi de kendisine acındırıp onu yine elde edebileceğini umuyor. Zavallı Louis'ye gelince, onu da parmağının ucunda oynatıyor. Louis istese üç yüz bin frank drahoması olan bir kız alabilirdi, gitti bu meteliksiz kızla evlendi... Sonra parayı nasıl da har vurup harman savuruyor! Oturduğu ev ne sende var ne bende. Samur kürkten ceket onda, inci kolye onda. Sonra ağzından tek bir hoş söz çıkmaz. Boyuna ağlar sızlar..."

Marthe Péroty: "Louis de onu boşasın bari," dedi.

— "Deli misin sen? Herpain'lerden birinin karısını boşadığı görülmüş değildir."

Küçük Lolotte halının üzerinde bebeğiyle oynuyordu. Başını kaldırdı:

— "Mlle Herpain benim," dedi.

— "Hadi sen bahçeye git de çiçeklere bak, şekerim. Marthe halana da güzel bir çiçek getir."

Mme Péroty: "Çocuklarım sevse bari," dedi.

— "Biliyorsun pekâlâ, üç dört gün çocukların odasına çıkmadığı oluyor."

Marthe: "Louis işi başında sıkı tutmadı," dedi.

Mme Aristide cevap verdi: "Louis bayılıyor ona. Sırılsıklam âşık zavallı çocuk. Dokuz yıl evlilikten sonra inanılır şey değil."

Louis Herpain yine göründü: "Profesör, burada bir hekim bulamayışınıza şaştım, diyor," dedi. "Biraz aksilendi, nörasteniden sözetti, perhiz verdi, sonra da gitti."

İki kadın alaylı alaylı birbirlerine baktılar. Herpain de başı omuzuna eğik, kederli kederli bürosunun yolunu tuttu, orada "Le Mannequin d'osier"yi okumağa devam etti. Mlle Pérolaz Denise ile sokağa çıkacaktı, Denise kürk mantosunu giymişti bile. Tam o sırada Eugénie ona seslendi: "İkiniz de hanımın yanına gidin..." dedi.

Denise annesini pek telâşlı buldu, yatağına oturmuştu, elinde bir mektup vardı:

— "Dinleyin beni Mademoiselle," dedi, "bu mektubu Saint-Etienne sokağında Dr. Guérin'in evine götüreceksiniz, cevabını da getireceksiniz... Uşak: "Doktor evde yok," derse inanmayın; hasta kabul saatidir... Muayene odasından çıkarsa Denise ona: "Annem çok hasta, gelin de bir bakın..." desin. Anladın değil mi yavrucuğum?"

Denise'i kendine çekti, sevgiyle öptü. Mlle Pérolaz, bir şey demeksizin zarfı aldı. Denise onun yanıbaşında durmuş yakasındaki kürkü okşuyor, öğretmeninin annesini küçümsediğini biliyor, buna üzülüyordu. Aşağıda Eugénie onları kapıya kadar geçirdikten sonra:

— "Bu kadarı da fazla artık," dedi. "Çocuğu bu işlerde kullanmak..."

Mademoiselle içini çekti, Denise'i doktorun evine götürdü. Fabrikaların giriş ve çıkış saatlerinde telâşlı, yoksul bir kalabalıkla dolu olan Pont-de-l'Eure sokakları, günün öbür saatlerinde boştu. Mavi, sarı, kırmızı renkte, hızla akan derecikler boya sularını ırmağa doğru götürüyordu. Denise başını eğmiş, ellerini manşonunun içine sokmuş, kaldırımın kıyısındaki geniş taşlar üzerinden yürüyor; bunları ayıran çimento çizgilerin üzerine basmamağa dikkat ediyordu. Gidecekleri yere bu çizgilerin bir tekine basmadan ulaşabilirse, doktor gelmek istemiyecekti. O da içinden gelmesin istiyordu. Annesinin ceza görmesi gerekti. Hayır, o tövbekâr bir azize değil, putataparlar gibi büyük bir günahkârdı. Denise hem hayranlık, hem kıskançlık duyarak Dr. Guérin'i düşünüyordu: Babası annesinin karşısında çocuk gibi titrerken o, bu korkunç kadının kaderini ellerinde tutuyordu. Doktorun kabinesindeki hali gözünün önüne geliyordu: Kuvvetli, hırçın, kararlıydı, Mme Herpain'in mektubunu yırtıp atıyordu. Denise göğsünün üstünde doktorun sıcak soluğu ile kıllı kulaklarını da hissediyordu. O sırada Mademoiselle'in yanından bir adam geçti: Dirseklerini vücudüne yapıştırmış, hızlı hızlı yürüyordu. M. Lesage-Maille'dı bu, iş hayatından çekilmiş bir sanayici idi. Artık çalışmıyordu ya, bütün gün elinde baston, yakasında çiçek, sokakları arşınlayıp duruyordu. Pont-de-l'Eure'de herkes: "Nereye gider bu adam?" diye sorar dururdu.

Doktorun kapısını beyaz önlüklü, sarı-siyah yelekli bir uşak açtı:

— "Muayene için mi?" diye sordu.

Mademoiselle: "Hayır," dedi, "doktora acele bir mektup var da. Cevabını bekliyoruz."

Uşak: "Bi dakka oturun," dedi. "İçerdeki hasta çıkınca veririm mektubu."

Hol eczane gibi kokuyordu. Yeşilimsi bir duvar halısının altında geniş bir kanepe vardı. Mademoiselle Denise'i buraya oturttu. Uşak: "Salona geçin isterseniz," dedi. Mademoiselle: "Hayır, hayır," diye cevap verdi.

Sıkılmıştı. Denise aralık kapıdan her yanı beyaz bir odaya bakıyordu. İçinde makineler, borular parıldamaktaydı. Birdenbire meşin kaplı bir kapı açıldı, Dr. Guérin göründü. Elinde Mme Herpain'in mektubunu tutuyordu; acelesi var gibiydi:

— "Siz misiniz Mademoiselle?" dedi. "Mme Herpain'e söyleyin: Kendisine faydam dokunacağım sanıyorsa gelip görürüm onu..."

Mlle Péroliz: "Peki doktor," dedi... "Ne zaman geleceksiniz diyeyim hanıma..."

— "Durun bakayım..." (Cebinden bir defter çıkardı) "Bu akşam saat altıda. Ama siz altı buçuk deyin de sabırsızlanmasın... (Denise'e) Demek annen hasta ha?... Sen n'apıyorsun bakayım? Yine öyle güzel piyano çalıyor musun?"

Sonra da çenesini okşadı. Çocuklar onun sert hareketlerinden korkarlardı. Denise başını eğdi, sesini çıkarmadı.

Ertesi gün Mme Herpain yataktan kalkabildi, iki gün sonra da öğle yemeğinde beyaz sabahlığı ile yemek odasına gelip herkesi şaşırttı. M. Herpain pek heyecanlanıp uyağa kalktı, koluna girerek karısını sandalyesine kadar götürdü. Sofrada hizmet eden Eugénie'ye: "Bir şişe şampanya getir," dedi. O akşamdan tezi yok, şişenin hemen hepsini mutfakta M. Courteheuse içti, her zamankinden daha yüksek sesle yine: "Ağlama böyle, Suzette'ciğim..." diye şarkı söyledi.

Bu olaydan sonra Denise ele avuca sığmaz oldu.

Mademoiselle: "Anlamadım gitti," diyordu, "hiç böyle akıllı kız görmedim. Çok seviyorum onu. Biliyorum, o da beni seviyor, üzülürüm diye ödü kopuyor... Ama hiçbir dediğimi yaptıramıyorum... Çılgın gibi bir şey oldu."

Ama Mlle Pérolaz biraz daha dikkat etse, Denise'in bütün kabahatlerini annesini kızdırmak, üzmek için yaptığını görürdü. Daima tertemiz, tertipli olan Mme Herpain kızlarının da "bakımlı" olmalarını isterdi. Denise ise kir-pas içinde gezmeği bir şeref meselesi yapıyordu âdeta. Bir gün Mlle Pérolaz onu, kömür tozuyla ayakkaplarını karartırken gördü. Ağlamağa başladı: "Bu kadar yaramaz bir çocukla uğraşamam ben," dedi. Denise'in Birinci Komünyon'u yaklaştığı sırada M. ve Mme Herpain baş-

başa verip uzun uzun konuştular, büyük kızlarını ertesi yıl rahibelerin yönettiği Saint-Jean kolejine yatılı olarak yazdırmayı kararlaştırdılar.

X

Saint-Jean manastırı eski binalardan meydana gelme güzel bir topluluktu. Louviers ile Pont-de-l'Eure arasında, nehrin kıyısındaki setler üzerine kurulmuştu. Yün aristokrasisinin yüz yıldır kızlarını okuttuğu katolik öğretim kurumuydu burası. Sörler buradan 1905 te ayrılmışlardı ama yerlerine öğretmenlik yapan rahibeler gelmişti. Müdire Mlle d'Aubray siyah ipekliden elbiseler giyen şişman bir kadındı. Tombul, beyaz ellerini göbeğinin üstünde kavuştururdu hep. Bir avludan ya da bir sınıftan geçerken hep önüne bakardı ama şeref avlusunun girişindeki küçük dairesinin camları ardına gizlenerek canlı ve zeki bakışlarla öğrencileri gözlerdi. Manastırından hiç dışarıya çıkmayan bu kadın, bu bölgedeki ailelerin geçmişlerini ve toplumdaki o çok özel sıralarını, yerlerini gayet iyi bilirdi. Sevimsiz, asık yüzlü Denise Herpain'i buraya fazla şık giyimli annesi getirmişti. Fakat sâkin yüzlü, sarışın kardeşler olan Hélène ve Françoise Pascal-Bouchet'nin, Denise'in hiçbir zaman giremiyeceği bir çevreden olduklarını Mlle d'Aubray bilirdi. Ama ailelerinin gösteriş merakı yüzünden hiçe saydıkları Tanrı huzurundaki eşitliği Mlle d'Aubray çocuklar arasında kurmağa çalışıyordu.

Saint-Jean kolejinde öğrencilerin her sabah saat sekize beş kala kapalı teneffüshanede toplanıp sıraya girmeleri, kımıltısız durmaları gerekiyordu. Hepsinin uzun saçları örgülü ve arkaya sarkıktı. Saat sekizi çalar çalmaz müdire dairesinden çıkar, sıraya dizilmiş küçük kızların arasından geçer, iç'erinden birini seçip elinden tutardı. Bu, ya çalışkanlığı ya sofuluğu yüzünden dikkati çekmiş bir öğrenciydi. Ya da Mlle d'Aubray'nin yalnız

kendi bildiği bir sebep yüzünden arkadaşları önünde yükseltmek, değerlendirmek istediği bir çocuktu. O zaman hep bu seçtiği kızın elinden tutarak küçük kiliseye doğru ilerliyor; bütün sınıflar da ikişer ikişer arkadan geliyorlardı. Bu sahnenin yüce bir yanı vardı, yarattığı kaygılı bekleyiş yüzünden kızlar üzerinde etki yapıyordu. İlk yıl boyunca Denise, en sık seçilen kızlardan biriydi.

Birinci Komünyon'unun yapıldığı yıl, Denise için dinsel bir coşkunluk dönemi oldu. Nefsine işkence ediyor, saat dörtte kendini çukulata ya da meyveden yoksun bırakıyor, iki gün kimseyle konuşmuyordu. Kendisine kötülük edene iyilik yapacağına söz veriyor; tatillerde Carnot sokağındaki eve gidince çekmecelerinde sımsıkı sakladığı eşyayı kardeşlerine dağıtarak onları şaşırtıyordu. Nitekim fuarda kazandığı yaldızlı camdan tabak takımını Suzanne'a vermiş, o da bunu hemencecik kırmıştı. Denise ağladı, ama gidip Suzanne'ı öptü. Eugénie annesini ona çekiştirmeğe kalkışınca sözünü kesti, sonra da dedikodu ile ilgili bir vaaz verdi ona. Sofuluğa, iyiliğe erişmek için yaptığı bütün çabalara rağmen, kendisine bu konuda yol göstermekte olan Rahip Guillemin hâlâ kaygıyla bakıyordu ona. Denise bunu görünce şaşırdı, üzüldü. Guillemin genç, çok yakışıklı bir rahipti. Kendisine söz söylenince kızarıverirdi. Bir gün Denise ona yaptığı savaşlarla kazandığı başarıları anlatmağa çalıştığı sırada rahip: "Denise," dedi, "ateş gibisin sen, değdiğin her şeyi yakıyorsun."

O zaman, eskiden plâjda yaptığı gibi: "Şu insanlar çok insafsız," diye düşündü. Rahip Guillemin yine kızara bozara: "İnsan kötü şeyler düşünmekten, ten günahları işlemekten sakınmalı, yoksa ebediyen cehennem ateşinde yanıp azap çeker," deyince kendini suçlu ve mutsuz hissetti. Çevresinde kara önlüklü yüz kadar kız, görünürde gayet soğukkanlı, bunları dinliyorlardı. Önlüklerinden ekşi bir koku, yıkanmış çamaşır ve mürekkep kokusu yükseliyordu. Denise annesinin öbür dünyada din şehidi azizelere işkence eden zındıklara göre çok daha korkunç azaplar çekeceğini düşünüyordu. Köylerde yetişmiş olan öteki kızlar sevişmenin fiziksel yanı üzerinde daha bilgili idiler. Gelip ona "ten günahı"nın ne demek olduğunu açıkça anlatıyorlardı. O

zaman Denise annesiyle Dr. Guérin'in yanyana yattıklarını gözünün önüne getiriyordu. Dr. Guérin'i kabinesinden çıkarken, eczane kokan holde dururken görüyor; çenesinin altına parmaklarının sert değişini duyar gibi oluyordu.

Annesi onu Saint-Jean Kolejine götürdüğü zaman ırmağın kıyısındaki kocaman beyaz yapılara bakarak edindiği ilk izlenim buranın bir hapisane değil, bir sığınak olduğu yolundaydı. Orada, asık yüzlü kulelerin koruduğu o çok yüksek duvarların ardında kimse ona Carnot sokağındaki o evden sözedemiyecekti artık. "Uğursuz ev" diyordu oraya. Akşamları M. Herpain kulübe gidince Dr. Guérin'in gelip keman çaldığını; doktor kendisini bırakıp bir hastabakıcı ile oynaşmağa başladı diye Mme Herpain'in ağlayıp sızlayarak hizmetçilere, uşaklara gülünç olduğunu bu sımsıkı kapalı avlularda kim bilebilirdi ki? Fakat Denise yavaş yavaş olup bitenleri manastırda herkesin bildiğini anlamıştı. Bütün dünya Carnot sokağındaki evle uğraşıyordu sanki. Bazen kilisede karalar giymiş iblisler görür gibi oluyordu. Bunlar tıpkı M. Lesage-Maille gibi dirseklerini bedenlerine yapıştırarak sıralar arasında hızlı hızlı koşuşuyorlar:

— "Denise Herpain'in kocasını aldatan bir annesi var, Dr. Guérin'le ten günahı işliyor," diye fısıldıyorlardı.

Kimi öğrenciler onunla hiç oynamıyorlardı. Saint-Jean kolejindeki öğretmenler ne yaparlarsa yapsınlar, sınıflar teneffüslerde birtakım kapalı gruplara ayrılıveriyordu. Hélène ve Françoise Pascal-Bouchet en kuvvetli grupun elebaşısıydılar. Koridorlarda, sıralarda rastladıkları zaman Denise'e "günaydın" diyorlardı. Yumuşakbaşlı, terbiyeli kızlardı ama daha sıkı-fıkı olmak istemedikleri hallerinden anlaşılıyordu. Denise onları çok güzel bulduğu için bu işe daha çok üzülüyordu. Onlara kendini sevdirmeği, oyunlardaki ustalığı ile, arkadaş canlılığı ile onları şaşırtmağı pek istiyordu. Rahip Guillemin: "Denise, ateş gibisin sen," derken ondaki bu duygu şiddetini düşünüyordu belki.

Bankerin kızı Sabine Leclerc de o grupun başlarından biriydi. Bir gün, perşembe gezmesinden önce Denise'in yanına geldi: "Sırada bana eş olur musun?" diye sordu. Denise pek sevindi buna. İki küçük kız ırmağın kıyısındaki dar patikada, kendileri-

ni yola doğru eğilmiş söğütlerin gövde'erinden koruyarak, uzun uzun konuştular. Denise bir arkadaş bulduğunu sandı, ona içini döktü. Ertesi gün saat on teneffüsünde Sabine'i arayıp buldu: "Benimle oynar mısın?" diye sordu.

Sabine Leclerc gülerek: "Hayır," dedi. "Neden hem? Benim kendi arkadaşlarım var."

Denise: "İyi ama, dün..." dedi.

— "Dün olup bitenler ciddi değildi... Senin hakkında birtakım şeyler söylüyorlardı, ben de nasıl kız olduğunu anlamak istemiştim sadece."

Sonra Sabine Leclerc kendi arkadaşlarının yanına gitti. Saint-Jean Kolejinde o yılın modası çember oynamaktı: Üzerleri kırmızı kadife ve sırmalı şeritle kaplı çubuklar ve çemberlerle oynanıyordu bu oyun. Kadife çabucak sıyrılıyor, o zaman beyaz tahtadan bir çember çıkıyordu ortaya: Gülünç, yoksul, zavallı bir hali vardı.

XI

Pascal-Bouchet grupundan yüz bulamayınca, Denise bir başkasına girmişti. Bundan daha az hoşlanıyordu, ama buradakiler onu daha iyi karşılamışlardı. Başları da Pont-de-l'Eure noterinin kızı olan Berthe Pelletot idi. Berthe sahiden iyi yürekli, tombul bir kızdı. Denise'le aralarında arkadaşlık başladı. Paskalya tatili yaklaşınca, ayrılacaklarına pek üzüldüler. Berthe Denise'e:

— "Madem ki ikimiz de Pont-de-l'Eure'e gidiyoruz, anneme söyleyeyim de çaya çağırsın seni," dedi.

Ogün bugün bu çaya davet vaadi Denise için ilkbaharın ışıklı, yüksek bir noktası oldu. Denise Carnot sokağındaki eve on beş gün geçirmeğe gelirken içinde bir kaygı vardı. Araya uzaklık da girince Mme Herpain onun için korkunç bir canavar haline gelmişti. Annesinden nefret ediyor, duyduğu bu hınç için de kendini ayıplıyordu. İlk günü bu kadını, kafasında yer eden kaba

ve biçimsiz hayalle tam bir çelişme halinde, bu kadar genç ve canlı bulunca pek sevindi. Mme Herpain mavi krepondan yeni bir rob giymişti. Saint-Jean Kolejinin kara önlüklerinden sonra bu rob Denise'e bahar gibi neşeli göründü. Öğle yemeğinde Mme Herpain kızlarıyla kocasını kendine hayran bırakma işine girişti. Yerine göre şuh, nazlı, alaycı, şefkatli oldu. Birkaç dakika içinde de herkesi kendine taptırdı.

Evle bahçe Denise'e küçücük göründü, fakat onlara kavuşmaktan beklenmedik bir zevk duydu. İlk akşam yatağına yatınca trenlerin gecenin karanlığında düdük çalışlarını duyarak mutlandı. Sabahleyin saat altıda Bossuet Okulunun "Venedik Karnavalı"nı çalan, notalar arasında da canlı bir insan gibi duralıyan çanlarıyla uyandı. Sabahın alaca-karanlığında karşı kahveye giren kasketli işçileri pencereden seyretmek için kalktı. Hazırlanınca mutfağa indi. Victorine onu sevinç gösterileriyle karşıladı. Öğle için Denise'in sevdiği yemekleri hazırlamıştı hep: Piliç kızartması, fırın makarnası vardı. M. Courteheuse ürkek duruyor, ona "Mlle Denise" diyor, senli-benli konuşmuyordu artık. Bütün aile "Immaculée" kilisesindeki âyine gitti. Denise'e de org'un bulunduğu yere çıkıp M. Tournemine'in yanına gitmesi için izin verildi. Kapıda M. Herpain bir şey söylemeksizin karısından ayrıldı, tek başına hızlı hızlı ilerledi. Dr. Guérin kapının önündeki heykellere bakıyordu, Mme Herpain kızlarıyla birlikte geçtiği sırada onlardan yana döndü.

O zaman Denise aile hayatının riyakâr, cilâlı yüzeyi altında hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu anladı. Pazartesi günü Mme Herpain: "Rouen'a kadar gideyim de annemi göreyim, hasta zavallı," dedi. Denise: "Ben de geleyim," dedi ama annesinin canı sıkıldı, "seni götüremem," dedi. Babası, avunsun diye, onu bürosuna götürdü. Denise yün ve yağ kokan sundurmaları, koskocaman balyaları severdi: Küçükken, babası bu balyaların üstüne oturturdu onu. M. Aristide bir koltukta uyuyordu, kalktı, torununa yirmi franklık bir altın verdi. Akşam, yemek saatinde, Mme Herpain dönmemişti.

M. Herpain aldırmaz bir tavır takınmağa çalışarak: "Anneniz 5.49 trenini kaçırdı galiba. 6.10 treniyle gelecek," dedi.

Mlle Péroliz sitemli bir tavırla cevap verdi: "Çocukların karnı aç, sonra da yatacaklar."

— "Siz onlara yemeklerini yedirin, ben beklerim."

Mme Herpain ancak saat sekizde geldi. Denise babasının onu sert bir tavırla karşılayacağını sanıyordu. Oysa sadece:

— "Ne kadar da geç kaldın..." dedi.

Karısı cevap verdi: "Treni kaçırdım. Kapıları beş dakika önce kapatıyorlar, ne saçma şey!"

M. Herpain kabara kabara Mlle Pérolaz'a baktı: "Ben de öyle düşünmüştüm zaten," dedi.

Denise babası bağırsın istiyordu. Ah kendisi erkek olsa da bu gülümseyen kadını yerden yere çalsa, ağzının payını verse, canını yaksaydı. Hiçbir şey olmadı. Ertesi gün Mme Herpain her zamankinden daha neşeli ve şefkatli, kocası ise her zamankinden daha tutkun, daha uysaldı.

Tatilin beşinci gününe doğru Denise Berthe Pelletot'dan haber almayınca telâşlandı. Bundan ilkin Mlle Pérolaz'a, sonra annesine sözetti.

Mme Herpain epey acı bir şekilde: "Mme Pelletot seni çaya çağırırsa pek şaşarım," dedi, "Büyükannenin ahbabıdır, kocası bizim noterimizdir ama birbirimize hiç gidip gelmiş değiliz, ilk olarak da ben ona gitmek istemem."

— "Evet ama anneciğim, Berthe üç defa çağırdı beni... Hattâ okulda Allahaısmarladık derken: "Ağabeyimle tanışmana da sevineceğim," dedi."

— "Berthe saygısız kızın biri, annesine danışmadan söylemiş bunları sana..."

— "Ama anneciğim, Berthe'le içtiğimiz su ayrı gitmiyor... Mlle d'Aubray bile bana bu yüzden takaza etti hattâ... Bir gün ikimize baktı baktı da: "Böyle sıkı-fıkı arkadaşlıklardan hoşlanmam ben," dedi."

— "İyi demiş... Tekrar ediyorum bak: Berthe seni çok sevebilir ama annesi seni çağırmak isteseydi çağırırdı."

— "Telefon edip soramaz mısın anne?"

Mme Herpain: "İlle davet edin diye yalvaramam," dedi.

Sonra, Denise'in gözlerinin buğulandığını görünce birden yumuşayarak ekledi:

— "Olsa olsa şunu yapabilirim: Telefon edip arkadaşını burada çaya çağırırım."

Denise sevincinden zıp zıp sıçradı. Berthe'i kendi evinde, kendi odasında ağırlamanın, ona kitaplarıyla oyuncaklarını göstermenin daha hoş olacağını düşünüyordu. Fakat bunların hiçbiri olmadı. Mme Pelletot: "Çok özür dilerim, çok da üzgünüm ama tatilin sonuna kadar Berthe'in hiç boş günü yok," diye cevap verdi. Denise buna pek üzüldü.

Okul açılınca Mlle d'Aubray Berthe'i yanına çağırıp uzun süre alıkoydu. Çıkınca Denise ona doğru gitti:

— "Ne istiyormuş senden?" diye sordu.

Berthe kızarıp bozardı, yutkundu, müdirenin öğrencileri ardından gözetlediği cama doğru baktı, sonra Denise'i kapalı teneffüshanenin en ücra köşesine doğru götürdü ve şunları söyledi:

— "Müdire sana söylemiyeyim diye sıkı sıkı tembih etti ama bunun benden geldiğini sanasın istemiyorum... Galiba annem gelip onu görmüş, seni çaya çağırdım diye takazada bulunmuş ona... Bunun üzerine müdire bana dedi ki: "Annenin seninle ilgili olarak bana bildirdiği istekler hakkında hüküm yürütecek değilim, ama şunu bilesin istiyorum: Denise Herpain'i üzmek istemiyorsan bunun en iyi çaresi, onunla daha az sıkı-fıkı olmaktır." Ben bir cevap vermeğe cesaret edemedim... Çok can sıkıcı şey."

Denise Mme Pelletot'nun niçin gidip müdire ile konuştuğunu sormadı. Bunu biliyordu. Hırçınlaştı. Berthe Pelletot'dan da, müdireden de, arkadaşlarından da kuşkulandı. Onlardan üstün olabilmek için "herşeyde birinci olmak" istedi. Başardı da. Tam üç yıl boyunca her hafta çalışkanlığından ötürü ödül aldı. Fakat hiçbir zaman da hal ve gidişten ödül alamadı artık. Eskiden evde ne kadar yaramaz idiyse Saint-Jean Kolejinde de öyle ele avuca sığmaz olmuştu. On üç yaşındayken müdirenin gözünün içine baka baka:

— "İkiyüzlü değilim ben," diyordu.

Berthe Mlle d'Aubray'nin söylediklerini anlattığı gün, ondaki dinsel coşkunluk dönemi de birden sona erivermişti. Yalnız M.

Tournemine'in haftada birkaç saat verdiği piyano dersleri mutsuzluğunu unutturuyordu ona. Hocası pazartesi, perşembe günleri geliyor, onu alnından öpüyor:

— "Çalıştın mı?" diye soruyordu.

Denise: "Çok çalıştım," diyordu ama aslında pek öyle fazla çalıştığı yoktu. Çok istidatlı olduğundan bütün notaları bir bakışta okuyup çalabiliyordu. Daha ilk notalarda M. Tournemine uyuya kalıyor, parçanın sonunda uyanıyordu. O zaman Denise: "**Prélude, Choral** ve **Fugue**'ü çalın bana n'olur!" diye yalvarıyordu.

Tournemine, usta ve tombul elleriyle çalmağa başlayarak eski piyanodan çok güzel nağmeler çıkarıyor; Denise de ağlıyordu.

Hocası: "Aptalsın sen ayol," diyordu, "evet, güzel ama ne var böyle ağ'ayacak!"

Arkadaşları yanında olsalar, ağlamazdı.

Rahip Guillemin ona kederli kederli bakarak: "Kibirli kızsın sen, Denise," demişti. "Kibirli insan kendine hiç güvenmez, onun için güvene muhtaçtır... Hz. İsa'nın karşısında küçülsen, onun iyiliğinden güven alırsın. O'nun karşısında, herkesle eşit olduğunu anlarsın... Kaygılarından kurtulursun... Çünkü kendini alçaltan yükselecek, yükselten de alçalacaktır."

Denise alçalmak istemiyordu. Öğretmenlerinin: "Denise çok akıllı ama korkunç kız," deyişlerini duymaktan pek memnundu. Haksızlık karşısında şahlanıyor, hem gadre uğramış erdemli kişi, hem öcalmağa canatan isyankâr insan rolünü oynamak istiyordu. Ödevlerini bütün öteki'lerden daha çabuk bitirdiği için mütalâa saat'erinde gizli gizli yazı yazmağa vakit bulabiliyordu. Roman, dram gibi şeylerdi bunlar: Kahramanları da masum kadınlar, kızlardı. Ya düşmanlarını yokediyorlar, ya darağacında can veriyorlardı. Müdire bu müsveddelerden birini yakaladı. Okuduktan sonra Mme Herpain'i çağırttı:

— "Kızınız çok heyecanlı, onun için öbür çocuklarla bir arada yaşayamaz. Denise'i sevdiğim için üzgünüm ama çok rica ederim, büyük tatilden sonra onu bir daha bu okula getirmeyin," dedi.

XII

Mimar M. Coliveau Pont-de-l'Eure'deki hali vakti yerinde aileler için birbirine tıpatıp benzeyen birkaç düzine tuğla ev yapmıştı ama, bütün bu yapıların ortak bir kusurları olduğunu hiç farketmemişti: Zemin kattaki şöminelerle birinci kattaki şömineler birer akustik borunun iki ağzıydı sanki. Bu yüzden, Carnot sokağındaki evin alt katındaki küçük salonda konuşulanlar, Denise'in odasından duyuluyordu. Denise önünde Walter Scott'un bir kitabıyla halıya uzanmış, şöminenin kapağını açmıştı. Annesiyle Dr. Guérin'in oradan gelen seslerini dinliyordu: Kendisinden sözetmekteydiler:

Mme Herpain: "İnan ki çok tasalandırıyor beni," diyordu. "Tanrı bilir ya, hep onu koruyorum ama çok ele avuca sığmaz hale geldi gerçekten... Ne söylesem karşılık veriyor. Örneğin dün akşam "herhalde çok hoşuna gider" diye düşündüm, Baret topluluğu burada ya, "Cyrano"yu görsün diye onu tiyatroya götüreyim dedim. "Gitmem" dedi... hem de ters ters... Bana nasıl bir eda ile cevap verdiğini işitesin isterdim. Tatlılık gösterdikten sonra sert davranayım dedim ama ne kadar ceza verirsem o kadar sertleşiyor."

Dr. Guérin'in sözleri tane tane söyleyen sesi: "Belirtileri hiçbir zaman asıl sebep saymamalı..." dedi. "Bir hastalıkta belirtiler, bedenin hasta görünen yerinden çok uzak bir köşesinde gizlenmiş rahatsızlığın işaretleri de olabilirler. Bir başağrısı bir böbrek hastalığının sonucu olabilir... Ruh düzensizliklerinde de durum aynıdır... Kızına dikkat ettim ben: Karakter sahibi, ahlâk asilliği de var onda belki, ama bir şeyden acı çekiyor... Aramızdaki bağdan belki..."

Mme Herpain: "Amma yaptın..." dedi. "Onüç yaşında bir çocuk o! Aklının köşesinden bile geçmez bu gibi şeyler... Şu da var ki Mlle Pérolaz: "Dedikodudan çok hoşlanıyor," demişti bana onun için..."

Dr. Guérin: "Çok ihtiyatlı, hoşgörür davranmak gerek..." dedi. "Senin yerinde olsam onu birkaç yıl yepyeni bir çevrede yaşatmayı denerdim... Bu da ona acı çektiren çağrışımları yoketmiş olur... Neden Rouen lisesine vermiyorsun onu?"

Mme Herpain'in sesi: "Liseye mi?" dedi. "Bizim çevreden hiçbir kız liseye gitmez."

Doktor: "İyi ya işte, çevre değiştirme işi tam olur bu yüzden," diye cevap verdi.

Sonra birkaç saniye hiçbir ses gelmedi.

Nihayet Mme Herpain: "Şu da var ki," dedi, "Rouen'da okursa annemde kalabilir... Gidip göreyim kendisini... Epiy rahat da olur hem."

Denise hep odasındaki halıya uzanmış olduğu halde, öfkeyle dişlerini gıcırdattı. Bu korkunç dünyada hiç kimse gerçeği söylemiyordu. Herkesin önünde birbirlerine: "Hanımefendi, beyefendi" diyen annesiyle Dr. Guérin, yalnızken senli benli konuşuyorlardı. Denise bir gün önce babaannesine gitmiş, lâf arasında doktorun sık sık eve geldiğini de söylemişti. Gelinine duyduğu hınç yüzünden öfkelenen yaşlı kadın, herşeyi bildiğini belli etmiş:

— "Olup bitenleri az-çok öğreneyim diye Eugénie'yi annenin yanına ben yerleştirmiştim, o bile aleyhime döndü," demişti.

Oysa babaannesi o akşam onlara yemeğe gelecek, annesine: "Germaine'ciğim, sevgili yavrum," diyecek, yemeği "pek nefis olmuş" diye övecek, bir anne edasıyla gülümseyerek: "İyi akşamlar Eugénie," diyecekti. Saygı göstermeyi öğrettikleri ne kadar insan varsa hepsi kötü davranıyordu. Babası hariç, ama o âciz adamdı, sesi sedası çıkmazdı, hep yorgundu sonra.

Denise bu düşüncelere dalmış, doktorun gittiğini duymamıştı. Birdenbire odasının kapısı açıldı. Annesi karşısına dikildi. Odasına böyle "küt" diye birinin girmesi kadar hiçbir şeye içerlemiyordu. Dadı, daha sonra da Mademoiselle: "İnsan bir yere girmeden önce her zaman kapıyı vurmalı," diye öğretmişlerdi ona. Büyükler bu kuralı koymuşlardı ama kendileri aldırmıyorlardı.

Annesi: "N'apıyorsun orda Denise?" dedi. "Yeni ütülenmiş elbisenle yere yatma, diye kaç defa söyledim sana... Dinle beni, yarım saate kadar sokağa çıkacağım. Biraz müzik yapar mısın

benimle... Birlikte piyano çalabiliriz, ya da sen bana eşlik eder-sin... nasıl istersen."

Dr. Guérin az önce kulağını bükmüştü ya, Mme Herpain de kızının gönlünü almak için çıkmıştı yukarıya.

Denise somurttu: "Yok yok, istemem..." dedi. "Meraklı bir kitap okuyorum. İnsan tatilde bile..."

Mme Herpain şaşırdı, fena halde bozuldu: "Peki peki," dedi, "hoşuna gider sanmıştım da. Anlaşılmaz bir kızsın."

Odanın içinde göz gezdirdi, bir vazoyu yerine koydu: "Anlaşılmaz bir kızsın," diye tekrarladıktan sonra kapıyı kapadı. Biraz sonra Denise dikkatli ve için için memnun, onun şarkı söylediğini duydu. Schubert'in "La Guide"ini söylediğini farketti. İçindeki piyanoya mahsus ritimli, çok hoş bir parça yüzünden, buna eşlik etmeği pek seviyordu. Bu sesteki kuvvet, kudret onu kendinden geçiriyordu. Annesini şarkı söylerken görürse daha az mutlanıyordu. Denise epey yerinde olan izlenimi çözümleyemiyecek kadar küçüktü. Annesinin yüzündeki bazı yapmacıklı ifadeler kızına onun - sanatçı tarafından çok aşağı olan - kadın tarafını hatırlatıyordu çünkü. Mme Herpain yarım saat şarkı söyledi, sonra piyano sustu. Açık pencereden içeriye dokuma tezgâhlarının uzaktan gelen hışırtısı girdi. Sokakta bir bisikletin zili çaldı. Bir trenin düdüğü öttü. Denise bahçeye indi.

Bütün tatil süresince annesine karşı geldi. Mme Herpain kızlarını yine Normandiya kıyısına götürmüştü ama bu sefer Caen'ın çok yakınındaki Riva-Bella'ya gitmişlerdi. Charlotte ile Suzanne (özellikle Suzanne, Charlotte'un arasıra ablasını kıskandığı oluyordu çünkü) Denise'in çömezleri haline gelmişlerdi. Onlar da evin içinde dönenlerin farkındaydılar. Mademoiselle uzakta olduğu zaman üç çocuk kumların üstüne oturup boyuna doktordan, Mme Herpain'den, anneanne ile babaanneden sözediyorlar: "Babaannem çok içerliyor ama anneannem Germaine'den yana," diyorlardı. Kendi aralarında annelerini sözünü ederken ondan küçük adıyla, "Germaine" diye sözediyorlardı: "Germaine bu sabah barut gibi," ya da: "Germaine'in bütün tatlılığı üstünde; aldığı mektuplar arasında ilâç kokan biri vardı," diyorlardı.

Mlle Pérolaz: "Gevezeliği bırakın da oyun oynayın! Hadi, oynayın bakayım!" diyordu.

— "Oynuyoruz ya işte, Mademoiselle, koşmaca oynuyoruz."

Mlle Pérolaz bozuluyor, yelkenleri suya indiriyordu.

Yazlıktan dönünce Mme Herpain kocasına şöyle dedi:

— "Denise nerdeyse on dördüne basacak. İyi bir öğrenim yapması gerek. Saint-Jean Koleji onu almak istemediği için kendisini Rouen'a, Jeanne d'Arc lisesine göndereyim diyorum. Annemde kalır, hafta sonları da oraya çıkar."

M. Herpain: "İyi düşünmüşsün ama pazar günlerini gelip Pont-de-l'Eure'de geçirsin istiyorum, insan çocuklarıyla teması kaybetmemeli," dedi.

Mme Herpain cevap verdi: "Ne yapsan nafile, hiçbir temas kuramazsın onlarla... Çocuklar insafsız oluyorlar..."

XIII

Jeanne d'Arc lisesinde öğretmen olan Mlle Christiane Aubert, yeni sınıfına merakla baktı. Henüz pek genç olduğundan, bir kürsü üzerinde bulunuşuna hâlâ şaşmaktaydı. Denise onun arkasında Descartes'ın duvara asılı bir resmiyle bir kara tahta görüyordu. Tahtanın üzerine bir daire ile bir teğet çizilmişti. Mlle Aubert konuşmağa başlar başlamaz sesi, çocukları büyülediı:

— "Sizleri tanımak istiyorum," dedi. "İlk ödeviniz olarak da bana içinizi dökesiniz istiyorum. Ödevin başlığı "Bir Çocukluk Anısı" olacak. İsterseniz bana çok sevdiğiniz, gerçek bir anıyı anlatın, isterseniz de tersine, bir şeyler uydurun... Dört sayfa kadar olsun... Tabii olmağa çok önem verin... Yarın verirsiniz bunu bana."

Sonra, öğrencilerinin henüz ne kitapları, ne dersleri olmadığından, o ders saatinde onlara Pascal'dan parçalar okuyacağını söyledi, okumağa başladı:

— **"Tabiatimiz baştan başa bilgiden, baştan başa sevgiden**

meydana gelmiştir. Sıkıntılarımızla acılarımız, yaşadığımız çevrenin öğrenmeğe olan bu susamışlığı, sevgiye olan bu ihtiyacı gideremeyişinden doğar."

Denise gözlerini Mlle Aubert'e dikmiş: "Tamam," diye düşünüyordu, "çok doğru... hiçbir şey bendeki bu susamışlığı gideremiyor... Herşey bayağı, herşey korkunç, oysa ben sevgiyle dolu olduğumu biliyorum..."

Mlle Aubert okumağa devam etti: **"Beni ne kimin dünyaya getirdiğini; ne dünyanın, ne kendimin nasıl şey olduğunu biliyorum; herşey hakkında korkunç bir bilgisizlik içindeyim; bedenimin, duyularımın, ruhumun ne olduğunu bilmediğim gibi, benliğimin söylediklerimi düşünen, herşey hakkında ve kendisi hakkında fikirler yürüten ve kendini tanımayan o parçası hakkında da bilgi sahibi değilim. Evrenin beni saran o korkunç boşluklarını görüyor ve kendimi bu sonsuz enginliğin bir köşesine bağlı buluyorum ama niçin başka yerde değil de burada olduğumu bilmediğim gibi, yaşayacağım şu kısa ömrün, ezelden ebede giden bütün o sonsuzluğun niçin başka bir noktasında değil de bu noktasında yer aldığını da bilmiyorum. Her yanda sonsuzluklardan başka şey görmüyorum, bunlar beni ancak dönüşü olmayan bir an için bir atom gibi, bir gölge gibi sarıyor. Bütün bildiğim, yakında ölecek olduğumdur, fakat asıl bilmediğim de, kurtulamıyacak olduğum bu ölümün kendisinin ne olduğudur..."**

O zamana dek hiç kimse Denise'in önünde bu yüce ve umutsuz eda ile konuşmuş değildi. Altüst oldu. Mlle Aubert okuduklarını yorumladı; gecenin karanlığında durmadan dönen ve aslında bir damla çamurdan başka şey olmayan o koskoca yuvarlağı gösterdi. Pascal'ı korkutmakta olan iki sonsuz'u modern bilimin nasıl daha şaşırtıcı, daha esrarlı hale sokmaktan başka şey yapmadığını anlattı. Christiane Aubert liseye yakın küçük bir apartımanda tek başına oturuyordu. Kitaplarla beraber Pascal'ın ve Beethoven'in mask'ları evin tek süsleriydi. Denise onu dinlerken yanında oturan kızıl saçlı genç kıza bakıyor, içinden: "Ne diye Tanrı bu beyaz tenli güzel kızı karanlıkta dönen bir yuvarlağın üzerine yerleştirdi acaba " diye düşünüyordu. Sonra Mlle Aubert'in yüzüne baka baka, her kelimenin yerini kolayca bul-

duğu düzgün cümlelerini dinleye dinleye, kendini ona sevdirmeğe cân-ı gönülden niyetlendi.

Ders bitince anneannesinin evine döndü. Mme d'Hocquinville Saint-Ouen kilisesi ile Saint-Maclou kilisesi arasında, Damiette sokağında sevimli, harap bir konakta oturuyordu. Büyük şehirlerin merkezinden uzun bir süre sonra hep görüldüğü üzere, XV ve XVI. yüzyıllarda zengin olan bu mahalle zamanla aşağı tabakanın oturduğu, yoksul bir hal almıştı. Nitekim, eski evlerinin güzelliğinden de belli oluyordu bu. Denise bu mahalleyi pek seviyordu. Sokakların acaip adları; dar ve sivri çatılı ahşap evler; buzlu ve pütürlü ufak cam dörtkenlerden meydana gelme pencereler... herşey sevgili Walter Scott'unu hatırlatıyordu ona. Anneannesinin evine ulaşmak için tonozlu, uzun bir geçidi aşmak zorundaydı. Kapı itilince, üzerinde çıngıraklar bulunan küçük bir dişli çarkı harekete getiriyordu. Sonra dar bir avluya giriliyordu. Avluyu konağın, üzerlerinde kabartmalar bulunan duvarları çevrelemişti.

Konağın arkasında bakımsız, romantik bir bahçe vardı. Salkım söğütlerin dalları, her yanını yabani süsenler bürümüş bir havuza sarkmaktaydı. Ağaçların arasından Saint-Ouen kilisesinin çan kuleleri görünüyordu. Mme d'Hocquinville bu evde tek bir hizmetçiyle birlikte oturuyordu. Cüce, biçimsiz bir şey olan bu kızın adı Louisa idi, kırk yıldır burada çalışıyordu. Kocasının cömertliği sayesinde Mme Herpain - artık hiçbir varlığı olmayan - annesine yardım etmekteydi. Onun için yaşlı kadın kızının yapıp ettiklerini eleştirmekten sakınıyordu. Eskiden hafif bir kadın olduğu söylenmekteydi. Şimdi kızının gönül maceralarını koruyordu. Mme Herpain sevgilisiyle Rouen'da buluşmağa gittiği zaman: "Zavallı anneciğime gidiyorum," diyebilirdi hep.

Denise'e göre bu babaanne ile Louisa insan sayılmazlardı pek. Büyük insanların çocuklara cevap verişleri gibi, iyicil bir alçakgönüllülükle cevap veriyordu onlara. Ekim ayının o ilk günü çantası koltuğunda liseden dönüp kapıdaki çıngırakların hafif çınlayışını duyunca, bir kurtuluş şarkısının ilk nağmeleri gibi geldi bu ona. Peronun basamaklarını çıktı, çantasını bir divanın üzerine atıp:

— "İyi akşamlar anneanne!" diye bağırdı.

Mme d'Hocquenville: "İyi akşamlar evlâdım," dedi. "İnşallah kafanı fazla şişirmemişlerdir, erkek öğretmeniniz de yoktur umarım."

— "Yok anneanne, yok. Bir kadın öğretmenimiz var, melek sanırsın."

— "Biraz piyano çalmıyacak mısın bana Şu senin "Prélude"ü çal bari."

Mme d'Hocquinville'e göre Chopin bir tek Prélude yazmıştı: Su Damlası Prélude'ü idi bu ama yaşlı kadın bu parça ile torunu arasında bir bağ kurmuş olduğundan **"senin prélude'ün"** olmuştu o. O parçayı tanıdığı, torununun bu marifetiyle de pek böbürlendiği için onu dinlemekten hoşlanıyordu. Denise:

— "Bugün olmaz anneanne, ders çalışacağım," dedi.

Odasına çıktı. Liseden dönerken Solférino bahçesinden geçmişti. Orada karalar giymiş yaşlı kadınlar, pötikare önlüklü çocuklara göz-kulak oluyorlardı. Denise de: "Bu melek yüzlü öğretmeni pek sevdim. Şu ilk ödevden başlayarak bugüne kadarki yaşantımın ne olduğunu anlatayım ona," diye düşünmüştü. "Bir çocukluk anısı"... Oturup bir çırpıda aşağıdaki yazıyı yazdı. Ertesi akşam Mlle Aubert küçük apartımanında öğrencilerin kâğıtlarını düzeltirken şaşırarak okudu bunu:

ÇOCUKLUĞUMUN BİR ANISI

"On yaşımdaydım. Kuzey Avrupa'nın büyük bir şehrinde oturuyorduk. Babam orada elçiydi. Zayıf, öksürüklü bir kızdım, zamanımın çoğunu evimizin - bir hamam gibi ısıtılmış olan - çocuklara mahsus bölüğünde geçiriyordum. Evimizin bahçesi, kara midillileri dörtnala koşturan erkek kardeşlerim ve çiçekli terasta dinlenen nârin ve sarışın, göz kamaştırıcı güzellikteki (Mlle Aubert kâğıdın kenarına **belirsiz bir sıfat** diye yazdı) annem hâlâ gözümün önünde... Uzun sürmedi bu, zavallı anneciğimin mezarı çiçekler ve gözyaşlarıyla örtüldü. Bir kızıl kan (Mlle Aubert **kızıl** sözünü çizdi) birikintisi içinde can çekişirken bulmuşlardı onu. Babamın alnında bir kırışık peyda oldu, bir daha da silin-

medi. Aradan yıllar geçti. Ben de çok hastalandım. Nihayet babam küçük bir üveyanne getirdi bana. Onun gençliği, güzelliği beni biraz canlandırdı: Üvey annem bana baktı, bir bebekle uğraşır gibi uğraştı benimle. İkimizin de yere oturup yemek pişirme oyunu oynayışımız hâlâ gözümün önünde. Sonra üveyannem bu çok çocukça oyundan usandı. Babamın işi çok olduğu için elçiliği bırakamıyordu. Ondan da hep ayrı kaldığından gidip Amerikalılar arasında avunmak istedi, kendini avutacak birini de buldu galiba... (Mlle Aubert **iyi ama, gerçek bir hal tercümesi bu,** diye yazdı.)

"Babam böyle aldatıldığını öğrenince öyle büyük acı duydu ki bu, ondaki yaşama zevkini ikinci defa yoketti. Akşam, saat'er boyunca odasına kapandı, onu göremez oldum. Hayatımda önem verdiğim tek insan o idi. Beni koruyuşu, varlığımın sebebiydi. Ancak onun kuvveti beni korursa yeryüzünün tuzaklarıyla savaşabilirim gibime geliyordu. (Mlle Aubert **aşırı** diye not etti, "ne acaip kızcağız bu," diye düşündü.) Bir akşam: "Baba, beni hiç bırakmıyacaksın değil mi?" diye sordum, ondan kesin söz aldıktan sonra uyudum. Rüya da gördüm ama şakaklarım zonklayarak birden uyandım. Korkuyla gözlerimi açtım. Sabaha daha çok vakit vardı. Yavan lezzetli kan ağzımı doldurmuş gibime geldi. (Mlle Aubert **ne korkunç muhayyile,** diye yorumladı.) Rüzgâr esiyordu. Gidip babamı bulayım da onun varlığı beni yatıştırsın diye yatağımdan kalktım. Odalarının kapısını açtım. Yatakta kimse yoktu. Annem dönmemişti... Kaygı duyan, fakat nedenini anlamayan çocukların içinde beliren o korkunç his her yanımı kapladı. Babam neredeydi? Çalışma odasına kadar gittim... Oradaydı, ağlıyordu. Masanın başına oturmuş, elleri şakaklarında, derin derin içini çekiyordu. Eğik yüzünü, gözlerini örten uzun, nemli kirpiklerini (Mlle Aubert **beylik lâf** diye yazdı ama içini çekti), iki tane uzun, kederli çizginin çerçevelediği titrek ağzını görüyordum. O sırada başını kaldırdı. Çılgın bakışlı berrak gözlerini sarışın annemin resmine yalvaran bir eda ile dikti... Ağzı açıldı, yaralı bir hayvan gibi inledi. (Mlle Aubert **pek yerinde bir benzetiş** değil, diye yazdı.) Onun eğik duran başında kardeşimin yüzünü, midillisinden düştüğü günkü haliyle, yine gördüm

birden. İkisi de benzeşiyorlardı. Babam da bir çocuktu, hali insanın içine dokunan bir çocuk... Erkeklik iradesi diye bir şey kalmamıştı onda. Cesareti, kuvveti nerdeydi? Kendime ülkü bildiğim adamın bir kusuru vardı. (Mlle Aubert **zayıf,** diye yazdı.) Hem çok büyük, hem zavallı buldum onu. Onu kim avutacaktı? Kim koruyacaktı? Bilinmez kuvvetler karşısında onun bir atom zerresinden başka şey olmadığını anladım. (Mlle Aubert **daha sade bir eda daha uygun düşerdi,** diye yazdı.) O zaman bu sevgili babanın dizlerine kapanıp öpmek geldi içimden. Fakat içimi saygı kapladı, sessizce kaçıp gittim. Üşümüş bedenimi yine küçük yatağıma attım. İnsanları yöneten karanlık kudret beni de avucunun içine almıştı. İnan, güven ve umudun kısa sürdüğünü, insanın sebebini dahi bilmeksizin acı çekmeğe mahkûm olduğunu anlıyordum şimdi. İnsanları ellerinde oyuncak eden yenilmez kuvvetlere karşı içim sonsuz bir tiksinti ile dolu olduğu halde, beni avutacak olan uykuya daldım."

Mlle Aubert ödevi dikkatle, baştan başa yeniden okudu, baş tarafına da şunları yazdı: **"Değişik bir edası var. Çok heyecanlı. Şekil çok canlı ama arasıra biraz yapmacıklı. Fazla sıfat kullanıyor."** Not almadan önce duraladı, sonra kararını verip 6 1/2 attı. Fakat: "Son sırada oturan şu kara kız yeni sınıfın en ilginç öğrencisi," diye düşündü.

Bahçede müdire ile karşılaşınca sordu:

— "Öğrencilerim arasında Denise Herpain adında bir kız var, hatırladınız mı?... Biliyor musunuz acaba, annesi ölmüş olmasın?"

Müdire: "Niçin? Yooo..." dedi. "Çok iyi hatırlıyorum. Ailesi Pont de-l'Eure'de oturuyor. Annesi kendi getirdi, çocuk şaşılacak derecede ona benziyor."

Mlle Aubert: "Tuhaf şey," dedi.

XIV

Denise artık anneannesiyle oturuyordu ama onunla hiç sıkıfıkı değildi. Yaşlı kadını, tepkilerinin ne olacağı önceden gayet iyi bilinen bir otomat sayıyor, ona içini dökmeği aklından bile geçirmiyordu. Onun hep üç tane hikâye anlattığını biliyordu. Birisi, evlenişinin hikâyesiydi: "Zavallı Adhéaume'cuğum Normandiyalıydı. Ben Berrilıydim. Bu yüzden, Monsenyör Cabrières olmasaydı birbirimize hiç tanışamıyacaktık..." Öbürü, zavallı Adhéaume'un 1871 de Prusyalılara karşı savaşması; sonuncusu da Hocquinville ailesinin beşiği olan Thuitsignol şatosunun satılmasıydı. Yaşlı bir ahbabı Damiette sokağındaki eve akşam misafirliğine geldi mi, Denise anneannesinin kendisini çağırtacağını, "Hadi bakalım, şu **senin** Prélude'ü çal bize," diyeceğini de biliyordu. Belki anneannesinin hoşuna gider diye Denise birkaç defa başka bir parçanın adını ileri sürmüştü ama, herhangi bir değişikliğin Mme d'Hocquinville'i üzdüğünü, şaşırttığını çabucak anlamıştı.

Anneannesiyle olan ilişkilerinde sevgi vardı ama, üstünkörü idi bu ilişkiler. Rouen'da oturduğu sürece Denise, birbirinden apayrı iki etki altında kaldı. Birincisi Mlle Aubert'in etkisi oldu: Öğretmeni sadelikle yazı yazmayı ve kişisel yakınmalarını daha geniş insanî düşünceler haline sokmayı öğretmişti ona. Fakat Tanrı'ya inanan ve herhalde "jansenist" mezhebinden olan Christiane Aubert, insanın arzuları ile küçüklüğü arasındaki uymazlığı, izaha kalkışmaksızın kabul ediyordu. Denise Herpain bu dünyayı zalim ve bayağı bulan; onu ya değiştirmek, ya da kaçıp kurtulmak isteyen isyankâr bir insan olarak kalmaktaydı. Bu iksede çabucak sivrilip göze girdi, sınıfının birincisi, öğretmenlerinin sevgilisi oldu.

İkinci etki, üç delikanlının kurduğu bir gruptan geldi: Onlar da Denise gibi her cumartesi akşamı aynı trenle Rouen'dan ayrılıyorlar, her pazartesi sabahı dönüyorlardı. Bu delikanlılardan Bertrand Schmitt adındaki birincisi Elbeuf'e, Bernard Quesnay

ve Jacques Pelletot adındaki öbür ikisi de Pont-de-l'Eure'e gidiyorlardı. Jacques Pelletot noterin oğluydu: Kızkardeşi Berthe, Saint-Jean Koleji'nde Denise'le arkadaşlık etmişti. 1912 de o onbeş, öteki er onyedi yaşındaydılar. Üçü de çok okuyan, kültürlü çocuklardı. Denise'i, kendisi için yem olan bir âleme soktular.

Bertrand Schmitt bu grupun en dikkate değer üyesi olarak tanınmıştı ama Denise en çok Jacques Pelletot'dan hoşlanıyordu. Onun biraz narin vücudünü, ince yüzünü, ve - üzerine kestane rengi büyük bir tutam saç dokunan - güzel alnını seviyordu. Mme Pelletot kendisine düşmandı ya: Belki farkında olmaksızın ona beslediği hınç, herkesten çok onun oğlunun hoşuna gitmek arzusunu uyandırıyordu Denise'de.

Bertrand Schmitt bir yıl süre ile Denise'e neler okuması gerektiği hakkında öğütler verdi. Barrès'i, Gide'i, sonra Laforgue'u, Rimbaud'yu tanıttı ona. Daha sonra kendi felsefe öğretmeni olan, Stendhal'a da büyük hayranlık besleyen Royer'nin etkisi altında, ona "Kızıl ile Kara"yı okutturdu. Genç ve isyankâr bir kız için harikulâde bir kitaptı bu. Bertrand babasından sonra Elbeuf'teki fabrikayı yönetmek istemiyordu. Paris'te öğrenimine devam etmek, sonra yazı yazmak niyetinde idi.

— "İyi ama, ne yazacaksın Bertrand?"

— "Vallaha, henüz bilmiyorum. Roman yazarım belki... Dickens'i ya da Tolstoy'u okuduğum zaman içimden ne geliyor hep, biliyor musun? Tanıdığım insanları; seni, Maurise'i, Bernard'ı, annemle babamı alayım da okumakta olduğum kitabın içine atıvereyim diyorum... Hoş, böyle söylüyorum ya, bir şey yazarsam çok bayağı olur sanıyorum."

Bertrand hayalci bir gençti, düşüncelerini epey güçlükle anlatabiliyordu. Daha parlak, daha belirli konuşan Jacques, Mlle Aubert'in "jansenizm"ini eleştiriyordu. Günün birinde Denise'e:

— "Dün babana rastladım, onunla senden sözettik... Akıllı adam," dedi. Bu sözler genç kızın çok hoşuna gitti.

— "Babam mı?... Neler söyledi?"

— "Vallaha hatırlamıyorum... Ha, evet, Taine'den, Renan'dan konuştuk... Çok okumuş, belli."

Ertesi yıl Bertrand Schmitt Paris'e gitti. Sorbonne'da lisansını hazırlamağa başladı. Bernard Quesnay ikinci bakaloryasını verdikten sonra bir avcı birliğine gönüllü yazıldı. Cumartesi treninde Denise Jacques Pelletot ile yalnız kaldı. Onunla çok içli dışlı oldu. Jacques her hafta onun derslerine yardım ediyordu. Çok iyi matematik bildiğinden, derste Denise'e anlaşılmaz görünen meseleleri onun için anlaşılır hale sokuyordu.

Artık bu yolculuğa o kadar alışmışlardı ki Seine nehrinin güzel vadisine, nehrin kıvrımındaki iki köprüyü çevreleyen Elbeuf'ün fabrika bacalarına ve ağaçlarının çıplak dalları bir kar şeridi ile örtülü Louviers ormanına bakmıyorlardı bile. İstasyonların adlarını, gar şefinin düdüğünü, katar şefinin borusunu duymaz olmuşlardı. Bej rengi kirli kumaş kaplı kompartımanda, bir gaz lâmbasının kızılımtrak, donuk ışığı altında çalışıyorlardı.

— "Amma yaptın Denise, anlamayışına aklım ermiyor... Ne yapmak istiyorsun? İçinde x'in karesi olan bir denklemi çözmek istiyorsun, değil mi? Yapmasını bildiğin ne?... Birinci dereceden bir denklemi çözmek, değil mi? Öyleyse..."

— "Bilmiyorum Jacques... Matematik dediler mi aptallaşıveriyorum."

— "Yok camm, kafanı işletsene... Bilmediğin şeyi bildiğin şey haline sokman gerek... Bak şimdi, bu üç'ü birliğin kendisi tam bir kare olsaydı, o zaman ikinci dereceden olan bir denklemi birinci dereceden bir denklem haline çevirebilirdin, değil mi?"

— "Evet ama, ax^2+bx+c tam bir kare değil ki..."

— "Elbette değil ama bunda tam bir karenin unsurları bulunamaz mı acaba?"

Yanı başlarında Quevilly'den binmiş iki kişi vardı, cumhurbaşkanı seçimlerinden sözediyorlardı. Birisi şöyle bağırmaktaydı:

— "Sen ne dersen de azizim, cumhuriyetçilik disiplini Poincaré'nin çekilmesini gerektirir, Pams ondan çok oy aldı çünkü."

Öteki de aksırarak cevap veriyordu:

— "İki cumhuriyetçi arasında cumhuriyetçilik disiplini olamaz."

Jacques ise sözlerini şöyle bağlıyordu:

— "O halde,

$$X = \frac{-b \mp \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

— "... Tamam mı, anladın, değil mi?"

— "Bu sefer anladım, Jacques, teşekkür ederim... Yamansın doğrusu."

— "Yoo, yaman değilim de sana bir şeyi anlatmağa bayılıyorum... Ömrüm boyunca anlatayım isterdim."

— "Yani nasıl, Jacques?"

— "Affedersin, budalaca bir sözdü bu ama sen iyice anlamışsındır."

Geçen tatilde denize gittikleri zaman delikanlılar ona kadın muamelesi yapmağa başlamışlardı. Zayıflamış, yüz çizgilerinin güzelliği gözle görünür bir hal almıştı. Pont-de-l'Eure'den gelip geçenler sokakta durup hayretle ona bakıyorlar: "Kızınız mı Mme Herpain? Az daha tanıyamıyacaktım. Ne kadar da güzel... Tıpkı size benzemiş şimdi," diyorlardı. Bu hayranlık hoşuna gitmişti. Evlenmemeğe kararlıydı. Evliliğin ne demek olduğunu yeterince görmüştü. Çocukluğunda çektiği acılardan, derin bir temiz kalma duygusu yeretmişti içinde. Bir gün Jacques kompartımanda onunla yalnızdı. Pont-de-l'Eure'den önceki tünelde öpmek için ona yaklaşmıştı. Denise onu öyle sert bir hareketle itmişti ki Jacques bir daha aynı şeyi yapmaya hiç kalkışmamıştı. Şimdi tren aynı tünele girerken Jacques içinde ona yaklaşma arzusunu duymamak için kitaplarını paldır-küldür çantasına yerleştiriyordu.

— "Hiçbir zaman evlenecek değilim Jacques... Ama seninle yaşamaktan, seninle çalışmaktan hoşlanırım doğrusu... Geleceğine güvenim var; büyük adam olacağına inanıyorum."

— "Yok canım, ne münasebet... Hangi alanda büyük adam?"

— "Ne bileyim... Bilimde... Büyük buluşlar yapacaksın... Ya da büyük bir politikacı olasın isterdim; o kadar güzel konuşuyorsun ki... Bana gelince, hoşlandığım şey ne, açıkça söyliyeyim sana; büyük bir adama ilhamlar vermek, onun kahramanca bir hayat sürmesine yardımcı olmak isterdim... Kadın olmak öyle korkunç şey ki. İnsafsızlık bu."

— "Senin yanımda olman ne hoş olurdu!"

— "Dinle Jacques, bana söz veresin istiyorum... Hiç Pont-de-l'Eure'de oturmayacaksın... Bu korkunç şehirde uyuşup kalmıyacaksın... Paris'e gidip çalışacaksın."

— "Bu konuda sana söz vermekle marifet yapmış olmıyacağım ki... Babama söyledim bile."

— "Ne dedi?"

— "Hele hukuku bitir de sonra görürüz, dedi."

Tren Pont-de-l'Eure'ün küçük istasyonu önünde yavaşlamıştı. Sertleşmiş karla kaplı peronun üzerinde lokomotifin buharı nemli, kara bir leke meydana getiriyordu.

XV

Rouen'da kuzenlerinden birinin yanında oturan Jacques Pelletot'nun çok boş vakti vardı. Denise: "Anneanne, Jacques Pelletot ile gezmeğe gidebilir miyim?" diye sorunca Mme d'Hocquinville:

— "Pelletot... Pelletot... Annenin nikâh sözleşmesini yapan noter değil mi bu?" diye cevap veriyordu.

Denise: "Onun torunu," diyordu.

— "Acaip şey..." diyordu Mme d'Hocquinville. "Bu noter terbiyesiz, aksi bir şeydi. Büyükbaban çok kızardı ona. Düşün bir: Herpain'lerin isteği üzerine annenin çeyizine değer biçmek için bize gelmişti. Herşeye baktıktan sonra zavallı Adhéaume'a: "İş çok basit M. d'Hocquinville: Sıfıra sıfır elde var sıfır," demişti. Oysa ben annene mücevherlerimin yarısını, Céline teyzeden bana kalan, üzerinde de aile armamız bulunan gümüş sofra takımlarını vermiştim..."

Denise din'emiyordu artık.

Baharda Jacques ile Denise dersten sonra birlikte gidip gezmeğe başladılar. İki lise arasında, yarı-yoldaki Solférino bahçesinde buluşuyorlardı. Hava yağmurlu ise Müzeye giriyorlar, birlikte Monet'nin tablolarını, Géricault'nun desenlerini seyrediyor-

lardı. Hava güzelse Bihorel'e ya da Mont-Saint-Aignan'a doğru çıkıyorlardı. Bir kerpiç duvarın dibindeki yamaca oturarak ya da tepelerdeki meyve bahçelerinden birinde, sırtlarını bir elma ağacına dayayarak Rouen şehrinin oymalı, sivri çan kulelerini seyretmekten hoşlanıyorlardı. Katedralin üç tane çıkıntısının karşısında Saint-Ouen kilisesinin üç tane sivri kulesi vardı. Bu iki yüksek topluluk arasında Saint-Maclou kilisesinin daha alçak olan çan kulesi, manzaranın gerçek merkezine hemen hemen belirsiz bir çizgi çekmekteydi. Rüzgâr fabrikaların dumanlarını yatırıyor; bu dumanlar nehirden yükselen sisleri birbirine paralel buharlı, beyazımsı çizgilerle kesiyordu. Denise'in çantasında, arkadaşına okutmak istediği kitaplar vardı: Amiel'in "Günlük"ü, Tagore'un şiirleri idi bunlar. Jacques Denise'in hoşuna gitsin diye bunları alıyordu ama Anatole France'ı, Voltaire'i daha çok seviyordu. Hele bir yıldır Nietzsche'yi okumağa başlamış; sürmeği hayal ettiği şehvet ve hürriyet dolu hayatın haklı olduğunu gösteren kanıtları onda bulduğunu sanmıştı. Kullandığı sözler de değişmişti. "Güçlülerin ahlâkı"ndan sözediyor; kendi hissetmediği herşeye, "yapma, uydurma" diyordu. Felsefe hocası Royer zeng bir adamdı, bütün öğrencileri pervasızlığına hayran bırakıyordu. Ondan da bir başka ahlâkı, aklın ahlâkını öğrenmişti. Denise'e derslerinden çıkardığı parçaları okuyordu:

"İnsan akla uyarak hareket etmeğe; yani eğilimleri, töreleri, kuruntuları bir yana bırakmağa alışmalı. Güçlü bir adam istediğini yapar, bundan başka şey yapmaz. Duyguların üzerinde olayların yaptıkları zorlama ne olursa olsun, sen daima kendine hakim kalacak şekilde davran."

Denise onun bu kaygısız inançlarına imreniyordu ama bunları paylaşamıyordu. Saint-Jean Kolejinde geçirdiği yıllardan, rahip Guillemin'in Cehennem'le ilgili vaazlarından içinde insanlıkdışı kudretlere karşı belirsiz, fakat yenemediği bir korku kalmıştı. Cesurdu ama fırtınadan, geceden korkardı. Jacques'e söylemeğe cesaret edemiyordu ama gök gürültüsü Tanrı'nın bir uyarması gibi geliyordu ona. O sıralarda gençlik Macterlinck'e çok hayrandı. Denise de görünmez nesnelerin, sonsuzun yaşantımıza yaptığı etkileri kabul ettikleri için, onun ilk kitaplarını seviyordu.

Jacques: "Yok canım, Maeterlinck'teki mistik olan, gizli bilimlerle ilgili olan şeylere karşı fazla hoşgörürlük var sende..." diyordu.

— "Biliyorum, ama elimde değil... Sen ne dersen de, Jacques, yaşamak korkunç şey."

— "Ben öyle düşünmüyorum... O kadar basit ki bu... Acıma duygusundan, kıskançlıktan, yani bütün yapma tutkulardan sıyrılmamız ve kendimizi sıhhatli bir bencilliğe bırakmamız lâzım. O zaman hayat sadeleşir... Yalnız, sen bir türlü kendini bırakamıyorsun... Hep gerginsin, hep ürperti halindesin."

Denise otların içine uzandı:

— "Kendimi bırakmağa çalışıyorum..." dedi. "Böyle toprağa yakın olarak yattığım zaman ben de senin gibi herşeyin basit olduğunu düşünüyorum, küçük bir hayvan oluveriyorum... Çantamı başımın altına koyuver n'olur."

— "Beni öpsene Denise... Ya da bırak, ben seni öpeyim."

Genç kıza doğru eğildi. Denise gözlerini yumdu. Beline bir kolun dolandığını, sonra dudaklarına sıcak dudakların değdiğini hissetti. Kaçmak için bir hareket yapacak oldu ama bunu güçlükle yendi, karşı koymadan kendini bıraktı, sonra onu yavaşça itti, gülümseyerek homurdandı. Jacques otların içinde onun yanına diz çökmüştü:

— "Kızmadın ya sevgilim?" dedi.

— "Hayır, çok memnunum... Kendimi ozarlıyorum... "Görüyorsun ya, sen de ötekiler gibisin Denise Herpain," diyorum sanki."

— "Ötekiler gibi değilsin sen, daha güzelsin, daha akıllısın."

— "Beni öptüğün için böyle sanıyorsun ama demek istediğim bu değil... Hayır, ötekiler gibi değilim ben."

— "Niçin?"

İçini çekti, gökte süzülen bir kuşa baktı. Jacques kolunu yine onun beline doladı. Denise o sırada öbür yana dönmüştü. Jacques kendinden yana çevirmek için elini onun kumral başına dayadı. Gözlerinin yaşla dolu olduğunu gördü.

— "Ne var Denise... Üzdüm mü seni?"

Kız başını sallayarak: "Söyleyemem bunu sana," dedi.

Sonra birden onun kollarından sıyrıldı, otların üzerine oturdu, çantasının içinde bir şey aradı. Cetveller, pergeller inadeni gürültüler çıkarırken o da çantadan kâğıtla kurşun kalem çıkardı. Dizlerinin üzerinde bir şeyler yazdı, sonra kâğıdı ona uzattı. Jacques şunları okudu:

"Annem yüzünden utanç duyuyorum. Ona benzemek istemiyorum."

Çok şaşırarak Denise'e baktı. Jacques'ın ailesi basit ve asıkyüzlüydü. Karı-koca arasındaki facıaları düşündüğü yoktu hiç. Ona göre Mme Herpain biraz geçkin, güzel bir kadındı. Pont-de-l'Eure sokaklarında ona rastlamaktan epey hoşlanıyordu. Kulüp'deki gece toplantılarında da şarkı söylerdi. Kocası M. Herpain'i aldattığını duymuştu ama buna aldırdığı yoktu. Konuşmak istedi. Denise elini onun ağzına kapadı, bir kurşun kalem uzatarak:

— "Bir şey söyleme, yaz," dedi.

O da yazdı:

"Ne diye utanç duyuyorsun? Annen'e sen bambaşka iki insansınız. Kaldı ki, o da bir cinayet işlemiş değil..."

Denise kâğıdı aldı, içini çekti, kurşun kalemi istemek için elini uzattı:

"Evet... Cinayet iş'edi sayılır... Babamın, benim, kardeşlerimin hayatımızı mahvetti... Çocukluğumdan beri korkunç bir acı bu benim için."

Jacques onun omuzunun üstünden, yazdıklarını okuyordu:

— "Senin hayatın daha yeni yeni başlıyor," dedi.

Denise yine kurşun kalemle ekledi:

"Bitti bile."

Jacques Denise'in önünde dize geldi, onu yine kollarına alarak canını yakarcasına, kuvvetle sıktı. Denise yine homurdandı, sonra gülümsedi. Zevk duymayışına, onu yargılayışına ve ilk defa olarak da ona hâkim oluşuna şaşıyordu.

"O bana muhtaç ama ben ona muhtaç değilim," diye düşündü.

Ay doğuyordu. Gece çok güzel olacaktı. Otların arasında el yordamıyla kalemi araştırdı ve önünü pek görmeksizin, kocaman harflerle şunları yazdı:

"Seni seveceğim galiba."

Jacques yazıyı okuyabilmek için ayağa kalktı, kâğıdı ay ışığına doğru uzattı.

Ondan sonra da hemen her akşam birlikte çıktılar. Jacques daha ileri gitmek istedi ama Denise temiz kızdı, Jacques da onun bu haline saygı gösterdi. Denise şimdi de ona çocukluğunu anlatıyordu. Gerçek hayatta böylesine acaip duyguların varolabileceği Jacques'ın aklına bile gelmezdi. Hem korkmuş, hem büyülenmişti.

XVI

Jacques ikinci bakaloryasını 1914 temmuzunda verdi. Babası onun ertesi yıl Paris'te hukuk öğrenimine başlamasını istiyordu. Jacques ise Tıp Fakültesinin giriş sınavlarına hazırlanmak niyetindeydi. Denise'e: "Hukuk kolaydır, onun için iki fakültenin derslerini de izleyeceğim," diyordu. Pont-de-l'Eure'de temmuz ayının son günlerinde sık sık buluştular. Kendilerini nişanlı sayıyorlar, senli-benli konuşuyorlardı. Mme Herpain bu sıkı-fıkılıktan kaygılanmaktaydı:

— "N'apacaksın bu çocuğu. Pelletot'lar onun seninle evlenmesine hiçbir zaman izin vermezler, biliyorsun pekâlâ..." diyordu.

— "Ben mi? Evlenmek istemiyorum ki ben."

— "Çocuk gibi konuşuyorsun. Bütün kızlar evlenirler."

Annesi M. Herpain'i de oraya soktu ama o, dırdırdan nefret ederdi:

— "Ne çıkar bundan canım," dedi.

Mme Herpain omuzlarını silkti. Kocası ömrü boyunca meseleleri çözmek zorunda kalmamak için bunları bilmezlikten gelmişti.

25 temmuza doğru Pont-de-l'Eure halkı bir savaş ihtimalinden sözetmeğe başladı. İnanmaksızın sözediyorlardı bundan. Antoine Quesnay yedeksubaydı. M. Herpain'in mavi paketlerini açmakta olduğu büroya girdi, yeni aldığı bir çift postalı gösterdi ona:

— "Benim savaş araçlarından bunlar, yağlatacağım," dedi.

M. Achille: "Sus bakayım, böyle şeylerle şaka olmaz," dedi.

Ölüm makinesi amansız bir yavaşlıkla harekete geçti. Dokumacılıkta kullanılan tarak makine'leri ağır ve devamlı işleyerek yün yumaklarını, üzerinde sert, sivri çıkıntılar bulunan merdanelere doğru çeker, bunlar da yumakları hemen kavrayıp paralayıverirler: Tıpkı onun gibi, cesaretle korku da bu sakin şehri savaşa doğru çekiyor, ölüm için kolayca adam seçiyordu. Bir tek günde bütün delikanlılar kayboluverdi. Gözleri kızarmış kadınlar, sessiz evlerine tek başlarına döndüler. Sonra daha yaşlı erkekler üniforma giyerek ortaya çıktılar. Pastacı M. Belgiati, tren istasyonunu koruyan sekiz kişilik manganın komutanı oldu. Kadife yakalı üniforma giyen Dr. Guérin, üç sırmalı askerî hekim oluverdi birden. Seferberliğin haftasında da yola çıktı. "Müstahfız" assubay olan Louis Herpain gidip muayene oldu ama asık bir yüzle, utanç içinde geri geldi. Bir askerî hekim onu muayene ettikten sonra:

— "Yok yok, sen evinde otur, kalbine göz-kulak ol dostum... Geri hizmet..." demişti.

Mme Herpain'in isteği üzerine Dr. Guérin gidip asker meslekdaşıyla konuştu; sonra: "İleri derecede kalp hastasıymış," dedi.

Mme Herpain acımış göründü:

— "Vah zavallı Louis'ciğim," dedi, "git muayene ol, tedavi ettir kendini..."

Kocası öyle bir tavırla: "Kime?" dedi ki, Mme Herpain bu işin üzerinde durmağa cesaret edemedi.

Başlangıçta Pont-de-l'Eure'lüler fabrikaları durdurmağı düşünmüşlerdi. Fakat Fransa'nın kuzeyi işgal altına giriverince bütün siparişler hemencecik Üç Şehir'e verilmeğe başlandı. Tezgâhlar kilometrelerce kırmızı, mavi kumaş dokuyorlardı. Sonradan Levazım Dairesi gökmavisi kumaş kullanmağa başlayınca, ırmağa doğru akan dere'lerin suyu açık mavi bir renk aldı.

Ekim başında okullar açılınca Denise liseye dönmedi. Büyükbabası hastalanmıştı. Memurlarının çoğundan yoksun kalan babası, ondan yardım istemişti. Denise de ona yararlı olacağına sevinerek kabul etmişti. Jacques Paris'e gitmişti. Onsekiz yaşı-

na girince gönüllü yazılacağından, Denise Rouen'da da oturmak istemiyordu artık. Kısa ve yumuşak Avusturalya yünlerini, uzun ve sert Fransa yünlerini, Fas yünlerini... ayırdetmeyi öğrendi. Ama daha çok babasını yakından tanıdı.

Onun için çok şaşırtıcı bir şey oldu bu. Babasının ev dışındaki yaşantısını makineleşmiş, sade bir şey diye düşünmüştü hep. "Bütün gün n'apar acaba?" diye de hiç düşünmemişti. Babasıyla birlikte çalışmağa başlayınca onun, mektupları elden geçirdikten sonra pencerenin altındaki küçük bir dolabı açtığını, içinden bir kitap çıkardığını gördü. Babası bu gizli yeri ona ilk gösterişinde bir suç ortağı edası ile gülümsemişti. Gizli kitaplığını gösterdi ona: Taine, Renan, Hugo'nun eserleri, Bourget'nin romanları, ispiritizma kitapları vardı içinde. Denise bunların başlıklarına bakarken, babası da onun izlenimlerine dikkat ediyordu. Sıra gizli bilimlerle ilgili kitaplara gelince M. Herpain utangaç bir tavırla:

— "Belki doğru tarafları vardır, kimbilir?" dedi.

Ondan sonra da birkaç defa karşılıklı konuştular, M. Herpain düşüncelerini ona anlatmağa çalıştı. Babasını sevimli ve bön, hayat hakkında Jacques'a ya da Bertrand Schmitt'e göre daha bilgisiz, fakat cana yakın buluyordu. Babasının bir tuhaf davranışı da, bu dikkafalı kızın hoşuna gitmek amacıyla, gençliğinin radikalizminden sözetmek oldu. Sonra Denise bir başka şey daha keşfetti, bu onu daha çok şaşırttı. Bir akşam yağmurluğunu unutmuş, ayrıldıktan sonra yine büroya dönmüştü. Babasını sıska, uzun burunlu daktilo Mlle Protat ile sarmaş-dolaş buldu. Tiksinti duyarak kapıyı kapadı. Ne pis şeydi şu dünya, insan kime baksa bozuk olduğunu anlayıveriyordu. Sonra kendini pek aptalca fazilet taslar buldu; annesinin de aldatıldığını düşünerek acaip bir zevk duydu hattâ. Hem güzel gözleri vardı bu kızın, belki akıllıydı da. Onunla hiç arkadaşlık kurmamış olduğu için kendine içerledi. Yine karşılaştıkları zaman babası söze başlamadan önce uzun uzun çekindi, sonra özür diledi.

— "N'apiyim? Hayatımın ne kadar çetin olduğunu bilemezsin. Uysal, iyi bir kadındır bu; bazı şeylere katlanabileyim diye çok yardım etti bana... İlerde anlarsın," dedi.

Denise: "Çok iyi anlıyorum baba," diye cevap verdi.

Sonra da serbestçe Mme Herpain'den konuştular. Denise babasına niçin boşanmadığını sordu.

— "Sizin yüzünüzden... Böyle küçük bir şehirde bu işin üçünüze de büyük zararı dokunurdu... Sonra annenle ben herşeye rağmen yine de mutlu günler geçirdik... Bu işe yeniden başlamak gerekseydi, başlardım... Evlendiğimiz zaman beni seviyordu... Bilir misin bilmem, üç yıl bekledi beni, oysa Rouen'da birçok kimseler onun peşindeydi... Öyle güzeldi ki... Ben askerken. Damiette sokağındaki evde yaptığımız müzik toplantılarını göresin isterdim... O zamanlar şarkı söylüyordum. O da bana eşlik ediyordu."

— "Ne söylüyordunuz baba?"

— "Oooo! Bir sürü şey... O zamanların bütün repertuarı... Faust'un tek sesli parçası, "Le Roi d'Ys", "Samson ile Dalila"..."

— "Dinlemek isterdim sizi. Bu akşam söyleyin bunları bana."

— "Hayır, annen bu sırada şarkı söylenmesinden hoşlanmıyor."

Eve pek neşeli döndüler. Mme Herpain başı ağrıdığı için yatmıştı. Sevgilisinden haber alamadığı için meraktaydı, Avrupa Savaşını da kendi mutluluğuna bir suikast sayıyordu. Yemekten sonra M. Herpain'le üç kızı usullacık salona girdiler, Denise de yavaşça babasına eşlik etti: "Ey temiz, saf yuva, se'âm sana..." M. Herpain titrek ve bönce ateşli bir sesle, soluk soluğa şarkı söyledi. Uzun zamandır böylesine mutlu görünmemişti. Denise ile Suzanne heyecan ve merhametle gizli gizli bakışıyorlar; Charlotte ise bıyık altından gülüyordu.

XVII

Asker mektuplarının herbiri savaşın bir başka parçasını anlatıyordu. Bütün cephe boyunca, sonra Fransa'nın her yerinde Pont-de-l'Eure'den gitme delikanlılar vardı. Jacques Pelletot imkân bulur bulmaz, 1915 ekiminde gönüllü yazılmıştı. Annesi ile

babasına: "Ben Denise Herpain'le nişanlandım," demiş, kaygısından değişiveren Mme Pelletot oğlunu öpmüştü. Noter ses çıkarmamış, yalnız: "Senden tek istediğim şu! Bekle savaş bitsin, bu tasarıdan o zaman resmen bahset," demişti.

İngiliz ordusunda tercümanlık eden Bertrand Schmitt'in ömrü Armentières ile Béthune arasında geçiyor; oradan Denise'e şairane, ölüm kokan mektuplar yazıyordu. Kardeşi André Charleroi'da ölmüştü. Bernard Quesnay bir avcı birliğinde teğmendi. Taburu üç aydır Alsas'ta, kar altında karargâh kurmuştu, hekimi de Dr. Guérin'di. Champagne'da ağır yaralanan Antoine Quesnay, fabrikanın avlularında bacağını sürüklüyordu. Françoise Pascal-Bouchet ile nişanlandığı söyleniyordu. Bu ise Vadi'deki insanlara Verdun savaşından daha önemli bir olay gibi görünüyordu.

1916 nisamnda Pont-de-l'Eure'den üç kilometre uzaktaki tepenin düzlüğüne bir İngiliz eğitim kampı gelip yerleşti. Bu kamp bir okuldu, özel savaş usullerini öğrensinler diye, subaylarla erler cepheden buraya gönderiliyordu. Süngü ile yeni savaş metotları, elbombalarının kullanılış tarzı, zehirli gaz, siper sığınakları gibi şeylerdi bunlar. Eğitmenlerden biri olan 23 yaşındaki yüzbaşı Robinson, Denise'in peşinden ayrılmayanlardan biri oldu. Her pazar bütün Pont-de-l'Eure halkı çadırların güzel intizamını, Kanadalıların orman geleneklerine göre yaptıkları tahta barakaları, İngiliz askerlerinin yurtlarındaki gibi çiçekli tarhlarla yeni baştan kurdukları bahçeleri hayran hayran seyretmek için kampa çıkar olmuştu.

Robinson M. Herpain'e: "Miss Denise'e bir sığınak göstereceğim," diyor; o da eğik başını sallayarak kabul ediyordu.

Yüzbaşı, Denise'i herbiri birer temizlik harikası olan, tertemiz çuvallardan, cilâlı gibi duran kazıklardan yapılmış örnek siperlere doğru götürüyor:

— "Atlayabilecek misiniz?" diye soruyor, ona elini veriyordu.

Denise açık yakalı üniforması içinde pek tabii duran bu çevik, uzun boylu genci çok beğeniyordu.

— "Gelin de bir subay sığınağını görün, Miss Denise... Dikkat! Eğilmeniz lâzım... Yirmi üç basamak var!"

Karanlıkta yol göstermek için onu belinden kavradı, elini uzattı. Denise onun iri avucunu kendi avucu üstünde hissedince duyduğu zevki görerek korktu:

— "Yok yok, başım döndü, çıkalım," dedi.

Baharda kampın subayları küçük bir eğlenti tertiplediler. Üç kız yüzbaşı Robinson'u Ruddy diye çağırıyorlardı artık. Yüzbaşı, Denise'e kendi misafiri olarak eğlentiye gelip gelmiyeceğini sordu. Mme Herpain iki gün önce gizli-kapaklı Paris'e gitmişti. Dr. Guérin dört sırmalı askerî hekim olup Compiègne'deki bir hastanenin yönetimini ele alalıberi, genç kadın da boyuna yolculuk etmek için sebepler buluyordu. Kızları: "Germaine yerinde duramaz oldu," diyorlardı. Denise akşam yemekte babasına:

— "Baba, bu akşam dışardayım; İngiliz kampına gidiyorum," dedi.

M. Herpain kaygılı bir tavırla: "Akşam mı?..." dedi. "Niçin?... Kimle?..."

— "Robinson gelip arabayla beni alacak, sonra yine kendisi getirecek. Askerleri konser veriyorlar da."

— "Kardeşlerini de çağırmadı mı?"

— "Çağıramadı. Biliyorsunuz, iki kişilik küçük bir arabası var."

M. Herpain sofra örtüsünün üstünde parmaklarıyla piyano çalar gibi yaptı, başını eğip içini çekti. Çoğu zaman soluğu kesilir gibi oluyordu. Acıklı bir hali vardı.

— "Ne var babacığım? Ruddy ile gitmemden hoşlanmıyor musunuz yoksa? Daha önce de birkaç defa çıkmıştım."

— "Hayır kızım, akşam çıkmamıştın."

Denise biraz öfkeli bir tavırla:

— "Akşamla sabah arasında ne fark var?" dedi. "İstemiyorsanız gitmeyiveririm... Yalnız ayıp olacak, herşey tertiplenmişti çünkü. Ruddy de iki saate kadar gelecek. Beni aklımdan zorum var sanacak."

M. Herpain yine içini çekti:

— "Yok, git git," dedi. "Madem eğleneceksin, bundan yok-

sun bırakmak istemem seni. Burada pek neşeli günler geçirmiyoruz. Yalnız çok geç kalma. Bekliyeceğim seni."

— "Ne diye bekliyeceksiniz babacığım, saçma doğrusu... En azından geceyarısına kadar sürer bu iş... Niye bekliyesiniz beni? Ne olabilir hem. Ruddy'yi siz de epey zamandır sanıyorsunuz."

— "Senin döndüğünü gözümle görmezsem içim rahat etmez."

Denise: "Zavallı babam!" demek ister gibi bir tavırla kardeşlerine baktı, yemeğin ondan sonrası da sessiz ve neşesiz geçti.

Az sonra gecenin içinde bir çıngırak sesi, peşinden Robinson'un neşeli sesi işitildi:

— "İyi akşamlar, Eugénie, Miss Denise'i almağa geldim," diyordu.

Denise babasını çok sevimli bir tavırla uzun uzun - her zamankinden daha uzun - öptü Sonra kardeşleri de onunla hole çıktılar, saçları bozulmadan eşarpını örtebilmesi için ona yardım ettiler. Salonda yalnız kalan M. Herpain onların **"Tipperary"** marşının bestesine uydurarak:

Güle güle Mr. Ruddy,
Güle güle Nise kardeş...

diye şarkı söylediklerini duydu.

Sonra Charlotte: "Ruddy, çok kaba adamsın doğrusu, beni götürmüyorsun," dedi.

Ruddy: "Götüreyim isterdim," diye cevap verdi.

— "İstemezsiiin. Denise ile o ufacık arabanda yalnız kalmaktan hoşlanıyorsun da ondan."

M. Herpain daha bir dakika kadar onların gülüştük'erini, şarkılar söylediklerini, dans havalarına ayak uydurduklarını duydu.

— "Bak Ruddy, "toe" dansını yapabiliyorum, tıpkı senin bana gösterdiğin gibi... Bakmıyor! Denise'i alıp götürmekten başka şey düşündüğü yok... İyi geceler Bay Don Juan... İyi eğlenceler, Denise."

Gülüşmeler'e şarkılar Louis Herpain'e yaşlandığını, vaktinden önce yaşlandığını hissettirdi. Daha kısa bir zaman önce Damiette sokağındaki evin kapısında da, şimdi karısı olan Germaine,

şarkılar söyleyerek üç genç askeri böyle uğurluyordu. İçlerinde en sevileni de kendisiydi. İki kız yine salona gelerek babalarına "iyi geceler" dilediler. Odalarına dönmek için dayanılmaz bir arzu duyuyorlardı: Ruddy'nin Denise'e duyduğu sevgiden uzun uzun sözedeceklerdi orada. M. Herpain yalnız kaldı. Kitaplığı açarak rastgele bir kitap aldı. "Vadideki Zambak"tı bu. Koltuğuna dönerek okumağa çalıştı:

"İsteğini kabul ediyorum. Bir kadın bizi, kendisini sevdiğimizden fazla sevmiyorsa her fırsatta bize sağduyu kurallarını unutturmağa hakkı vardır."

Bu cümle üzerine düşünceye daldı... **"Bir kadın bizi kendisini sevdiğimizden fazla sevmiyorsa her fırsatta bize sağduyu kurallarını unutturmağa hakkı vardır."** Ne kadar doğruydu bu. Germaine kaç defa "sağduyu kurallarını unutmuştu". Yirmi yaşında evlendiği sırada evlilik hakkında ileri sürdüğü düşünceleri hatırlıyordu. Bir kocanın sert olması gerektiğini, erkeklerin hoşgörürlüğü yüzünden kadınların doğru yoldan çıktıklarını düşünürdü o zaman... İlk çatışmalardan sonra da o, karısının her dediğine "evet" demişti.

Yine Balzac'ı okumağa devam etti: **"Alınlarınızda bir kırışığın meydana geldiğini görmemek, en ufak red cevabı karşısında kederlenen dudaklarınızdaki somurtkan ifadeyi gidermek için..."** Germaine'in, kocası yanında olmaksızın teğmen Debucourt'le birlikte çıktığı ilk akşamki hali, büyük bir açıklıkla yine gözünün önüne geldi. Denise doğduktan iki yıl sonraydı. Kızından ona aptalca bir hastalık geçmiş, o yaşta kabakulak olmuştu. Bossuet Okulu tiyatroda bir konser veriyordu, teğmen Debucourt, Mme Herpain'i oraya götürmek istemişti. O da bu akşam Denise'in yaptığı gibi şefkatli ve uysal davranmış: "İstemiyorsan gitmiyeyim," demişti. O da, Denise'e yaptığı gibi, şu cevabı vermişti: "Madem eğleneceksin, seni yoksun bırakmak istemem bundan..." Sonra da geceyarısına kadar onu beklemişti. Ateşi yükselmiş, çırpınıyordu. Tek tük geçen arabalar tavanda pancurların ışıklı çizgilerini döndürüyordu. Nihayet karısı gelmişti. Gece robu içinde

çok hoştu. Gecenin serinliğini de getirmişti... Şimdiki mutsuz hayata atılan ilk adım olmuştu bu.

Karşısında, yazı masasının üstüne duran küçük saate baktı: Dokuzu beş geçiyordu... Yarabbi! Ne kadar uzun olacaktı bu akşam! Göğsünde arasıra duymakta olduğu o öldürücü ukanıklığı yine duymağa başlıyordu. Okumak lâzımdı: **"Hani bazı deniz bitkileri vardır, durgun havalarda farkedilirler de fırtınanın dalgaları onları parça parça edip kıyıya atar: Tıpkı onlar gibi benim de, ruhumun derinliklerine gömülü büyük anılarım var..."** Kendini zorlayarak birkaç sayfa okudu ama sonra gördü ki okuduğunu anlamamaktadır. Saate baktı... Dokuzu yirmi geçiyor... Akrep kayboldu. Bir kitap yığını kadranın sol yarısını kapatıyordu. Bir okuyup bir düşünerek akrep yine meydana çıksın diye bekledi... Onu beş geçiyor... Uzaktan uzağa bir ayak sesi duydu mu saçma bir umuda kapılıyordu. Ayak sesleri yaklaşıyor, pencerenin önünde kuvvetleniyor, sonra yine uzaklaşıyordu.

"İyi ama, madem arabayla gittiler... niçin telâşlanıyorum böyle? İnsan karısını kıskanır ama kızını... Karımın yapıp ettiklerine aldırdığım yok, kızımınkiler... Gidişini hoşgöreyim diye nasıl sevimli sevimli gülümsedi. Tıpkı yirmi yıl önce annesinin gülümseyişi gibi... Denise hoş kız... Hem de ne akıllı... Erkek olsaydı tam istediğim gibi olurdu... Ama günün birinde bir aptal gelecek, Robinson, ya da Quesnay'lerin oğullarından biri, yahut bir başkası, onu elimden alıp gidecek..."

Elindeki romanı yine açtı: **"Henüz yirmi yaşımdaydım ama bunca marazî unsurların etkisi altında cılız, zayıf ve solgundum..."** Akrep kitap yığınının ardından çıktı... On biri beş geçiyor... Bir motor gürültüsü yaklaştı, sonra kapının önünde boğuklaşıp durdu. Kilitte bir anahtar döndü. Denise'in: "Allahaısmarladık, çok çok teşekkürler..." diyen sesi işitildi. Babası ayağa kalktı, onu holde buldu:

— "Ne o, sen misin? Geldin demek? Bense bir saate kadar gelirsin diyordum."

— "Evet... Ama giderken meraklandığınızı gördüm, Robinson'a da: "Sonunu beklemeden götür beni," diye yalvardım. Pek nazik davrandı."

— "Çok düşünceli davranmışsın sahiden, Denise... Ama ben seni hiç sabırsızlanmadan geceyarısına kadar beklerdim. Güzel bir kitap vardı elimde."

— "Ne okuyordunuz?"

— "Vadideki Zambak'ı..."

Yüzünü buruşturdu. Eşarpını çıkarmıştı, öpmek için babasına doğru geldi. M. Herpain onun da tıpkı annesi gibi gecenin neşeli serinliğini birlikte getirdiğini düşündü.

XVIII

Temmuzda Denise ilk bakaloryasını vermek için Caen'a gitti ve kazandı. O zaman kardeşlerine: "Okullar açılınca anneanneme gideceğim, sonra felsefe okumak için yine liseye devam edeceğim. Hiçbir şey beni bu tasarıdan caydıramaz," demişti. Bu kesin kararın birçok nedenleri vardı.

Robinson'un kendisinde uyandırdığı duygular onu korkutuyordu. "Jacques'a karşı hiçbir zaman bu şehvanî sevgiyi duymamış, o hep yanımda olsun istememiştim... Jacques'la birlikteyken üstün gelen, düşünceydi... Düşünceler... Bir zekâya karşı hayranlık duymak, birlikte geçireceğimiz hayatın nasıl olacağını hayal etmek, onu bir erkek haline sokmak inancı... Ruddy ile ise iş bambaşka... Sadece o yanımda olsun istiyorum; onu seyretmekten, yapıp ettiklerini görmekten hoşlanıyorum... Bir plâjda onun yanına uzanıp mutlu ve her yanım ateş gibi yanarak, günlerce öyle kalmak ne hoş olurdu... Bu halimi görünce kendimden hoşlanmıyorum... Ruddy beni kendi gözümde küçültüyor... Kaçmalıyım ondan," diyordu içinden.

Jacques'a karşı suçluymuş gibisine geliyordu ve Jacques sızlandığı için bu duygusu daha da artıyordu. Bütün mektuplarında: "Robinson hâlâ Pont-de-l'Eure'de mi?" diye soruyordu. Tutkuları pek horgören bu delikanlı, romantik ve kıskanç oluyordu: "Denise, sana artık inanamazsam benim için herşey kapkara bir boşluk haline geliverir, hiçbir şeyden zevk alamam, cephede ken-

dimi öldürtürüm," diye yazıyordu. Denise de ona şöyle cevap veriyordu:

"Senin dediğin gibi olduğuma sahiden inanamıyorum. Hiç merak etme yavrucuğum. Boyuna değişen insanlardan değilim ben... Ama mektuplarında da o korkunç "kıskançlık" sözüne rastlamak istemiyorum artık. Onu anlamadığını söylemiştin bana. Sonra Robinson'dan sözedince bunun sende uyandırdığı nâhoş duygulara da şaşıyorum hep. Senin gibi akıllı bir kimse için akılsızca bir şey bu."

Sonra babasının evinden niçin ayrılacağını anlatıyordu: "Bu evde kafeste bir kuş sanıyorum kendimi. Yazı masamdan piyanomun başına gidiyorum, sonra odama dönüyorum. Annemin karşımda oluşu sana anlatılamıyacak kadar çok acı uyandırıyor bende. Benim de artık kendisi gibi bir kadın olduğumu bir türlü anlayamıyor. Çocukmuşum gibi davranıyor bana karşı. Ben de ona katlanamıyorum.

"Babamın da yardımıyla felsefeye başlıyayım dedim... Kant ile Spinoza hakkında senin ne düşündüğünü merak ediyorum. İtiraf edeyim ki "ahlâk konusunda mecburi buyruk" teorisi Kant'ı epey sevimsiz gösteriyor bana. Spinoza'nın sevgi üzerine bütün söylediklerinden pek hoşlandım ama Tanrı'sı benim için sıkıcı. Teorik ve somut buluyorum onu. Ben sofu iken onun gibi değildim. Gönderdiğin **"Nietzsche'nin Hayatı"** için teşekkür ederim. Onunla pek dostsun bakıyorum. Eskiden dediğimiz gibi: "Yaman adam" o... Fakat deliliğinin hikâyesini okuyunca pek hoşlanmadım. Deli hikâyelerinden korkarım hep. Burada yağmur yağıyor, hava kapalı; yağmur suları damın çinkolarını boğuk bir gürültü ile dövüyor. Ne istiyorum biliyor musun? Bu su Germaine'i tuzdan bir heykel gibi eritsin, romatizma yapsın onda, yahut öyle zorlu bir diş ağrısına tutulsun ki, trene binip Paris'e, daha doğrusu Compiène'e gitmek zorunda kalsın... Ama ne yazık ki bunların hiçbiri olmıyacak. Yağmurdan sonra güneş açacak, damın üzerine pembe resimler çizecek. Fırtınadan sonra hava yatışacak, Germaine de sapasağlam kalacak. Uğraşıp didindiğim yok artık. Senin hep dediğin gibi, seyirci kalmağa çalışıyorum... Ama

gitmek istiyorum. Bernard Quesnay nişan almış, haberin var mıydı?"

20 Eylül 1916

"Bugün de bir haber yok senden. Büyük tasarılarımı bizim aileye açtım. Annem: "Sen deli misin ayol? İnsan on sekizinde tekrar liseye gitmez," dedi. Ben de onun böyle diyeceğini gayet iyi bildiğimden hiç aldırmadım. Babamın haline üzüldüm. Beni alıp bahçeye götürdü, tam bir saat çimenlerin çevresinde dönüp durduk. "Senden başka kimsem yok, çok hasta hissediyorum kendimi," dedi. Ben de: "Sık sık gelir, sizi görürüm ama Jacques'ı seviyorum, onunla evlenmek istiyorum, savaş dönüşü o öğrenimine devam edecek, ben de ona ayak uyduracak halde olayım istiyorum," dedim. Babamı tanırsın, çok utangaçtır, hemencecik razı oldu. Ama biraz pişmanlık da duyuyorum. Suzanne ağlıyor ama Lolotte memnun galiba. İngiliz kamplarında tek başına hüküm yürütecek artık. Robinson'dan yana bu kadar kaygı göstermekle hiç de doğru yapmamıştın yavrucuğum. Pazar günü bize çaya geldi. "Biliyor musun Ruddy, bu beni son görüşün... Rouen'a gidip çalışacağım," dedim ona. Güldü: "Sahiden gidecek misin?" dedi. Sonra başka şeylerden sözetti. Ama mahsus aldırmazmış gibi davrandığını sanıyorum; herşeye rağmen de üzülmüş olacağını umuyorum."

Rouen, 20 Ekim 1916

"Sevgilim, kadınlar korkunç yaratıklar, ama erkekler de çok insafsız. Ben Pont-de-l'Eure'den senin yüzünden ayrılmak istedim, sen bu yüzden bana takaza ediyorsun. Neden: "İzinlerim bakımından pek uygun olmıyacak bu," diyorsun? Gelir beni Rouen'da görürsün, ben de orada daha serbest olurum. Evimden başka yerde oturma çarelerini arayışıma nasıl olur da şaşabilirsin? İnsanın nefret ettiği bir evi olmasından daha korkunç şey olamaz. Gelip benim yerime bir hafta burada otursan anlardın. Şunu iyi bil ki, başka herhangi bir yerde mutsuz olmak daha

hoşuma gider. Başkalarının evinde böyle birşey tabiîdir de, insanın kendi evinde değildir. Ben burada, anneannemin evinde Denise Herpain'im. Herkesin canı nasıl isterse ordan oraya koyacağı bir nesne değilim. Karışanım, görüşenim yok. Kapımı vuruyorlar, girmeden önce de bekliyorlar. Ben evde yokken kimsenin çekmelerimi karıştırmıyacağını, kimsenin mektuplarımı açmıyacağını, pembe bir blûz giyersem kimsenin: "Olmaz, bunu çıkar da yeşil blûzunu giy," demiyeceğini biliyorum. Sana söyledim miydi bilmem: Her önüne gelen odama "küt" diye girince yüreğim "hop" ediyordu bu yüzden. Burada, anneannemin evinde hayatımdan gayet memnunum. Buz gibi soğuk odamda çalışmak, sabahın sisinde soğuktan donmuş ayaklarla erkenden sokağa çıkmak... Kafamın dinç olması şartıyle bütün bunların hiç önemi yok... Fazla üşüdüm mü romantik bahçede dört dönüyorum. Ya da aşağıya inip anneannemin odasında oturuyorum. Bu çetin zamanlarda yalnız onun odasında soba yanıyor çünkü. Yine hep o üç hikâyesini anlatıyor bana: Birincisinin konusu benim anne tarafının malları karşısında **senin** büyükbabanın küstahça davranışı; ikincisinin konusu **benim** büyükbabamın Almanlara karşı katıldığı şanlı savaşlar; üçüncüsünün konusu da kendisinin evlenişi: "Ben Berriliydim, büyükbaban da Normandiyalıydı..." Bu üç hikâyeden sonra: "Hadi, şu **senin** Prélude'ü çal bana bakayım," diyor. **Benim** Prélude'ü çalıp odama, ödevimi yapmağa çıkıyorum. Konusu: **İntihar.** Hoş konu, değil mi? İyi geceler! Bir gün gelip sana her akşam canım isteyince "iyi geceler" diyebilecek miyim sahiden? Romeo'yu hatırlıyor musun?

Good-night, good-night; parting is such sweet sorrow,
That I shall say good-night, till it be morrow.

Ben de bunu Fransızcaya manzum olarak çevirdim (Yaaa... ne sandın!):

İyi geceler, iyi geceler; gitmek öyle tatlı bir keder
Ki sabaha kadar böyle diyeceğim hep: İyi geceler.

Caen, 13 Haziran 1917

"Sevgilim, işler tamam, sınavı kazandım. Sözlüden çekindiğimi sana söylemiştim ama, adamcağızlar çok yumuşak davrandılar. Aşağı-yukarı hepsini bildim zaten. Tarih-Coğrafyadan: Frankfurt andlaşması ile Kanada. Fizikten: Ses veren borular kanunu (Bunu bana tenis kordunda anlatmıştın hani, hatırlıyor musun?). Kimyadan: CO^2, Felsefeden: Stuart Mill, Asıcıllık. Hiçbir şey bilmiyordum, Bentham'dan sözettim, öyle de çabuk konuştum ki, adam sözümü kesemedi. Bir şey demedi, 13 vermiş. Doğa bilimlerinden: Kan (ben de senin gibi içimden gülümsedim). İngilizceden üstün başarı kazandım. Dickens'ten bir çeviri yaptırdı, bense bunu aşağı-yukarı ezbere biliyordum. En yüksek notu aldım galiba... Hele şükür, bitti! Artık gelecek yıl F.K.B.'ye gider, sana yetişirim."

Rouen, 20 Ekim 1917

"Nihayet senden haber alabildim... Bir haftadanberi korku içindeydim. Annen bile senden hiç haber alamamıştı. Zavallı yavrum; yatılı okul karyolası gibi dar, sert, bembeyaz bir yatakta görür gibiyim seni. Söz dinle. Pansımanlarını güzel güzel yaptır. Ya yaranın izi? Genişliği ne kadar? Derinliği nasıl? Santimi santimine, açık-seçik cevaplar ver bana, bunu senden bekliyorum. Zavallı yavrucuğum, hiç kımıldayamaz halde olsan gerek. Neden Brive'e yatırdılar seni? Coğrafya kitaplarına bakmak için hemen kitaplığa koştum. Boşuboşuna tozlara bulandım: Brive ile ilgili hiçbir bilgi bulamadım. Bu akşam Pont-de-l'Eure'e gideceğim. Hem senin babanı Brive dönüşü göreceğim, hem de kendi babama bakacağım: Geçen gece dehşetli hastalandı çünkü... Birdenbire nefes darlığına tutuluverdi. Galiba bugün daha iyi imiş, ama herkesi pek korkutmuş... Zavallı babacığım, ne hazin bir yaşayışı var... Seni çok mesut edebilecek miyim, bilmiyorum sevgilim, ama sana ölesiye sadık kalacağım."

XIX

Damiette sokağındaki evin ağır kapısı, üzerinde çıngıraklar bulunan dişli çarkı harekete getirdi. Avluda, yaşlı Louisa, peronun basamaklarını yıkıyordu:

— "Çabuk olun Mlle Denise... Size bir misafir var," dedi.

— "Bana mı?"

— "Evet, Mademoiselle, genç bir subay... Çok da terbiyeli... Kendisini anneannenizin yanına götürecektim: "Yok yok, küçük hanımı bahçede beklerim, daha iyi," dedi."

— "Bahçede mi o?"

— "Nerde olsun istiyorsunuz? Bir saattir dört dönüyor."

Denise beş basamağı bir solukta çıktı, çantasını hole attı, bahçe kapısını açtı. Söğütlerin altında, üniformalı bir genç havuza doğru eğilmişti. Jacques'tı bu. Denise ona doğru koştu, kollarına atıldı, sonra yüzüne baktı. Rengi biraz solgundu belki, ama sıhhatli bir hali vardı. Fakat ne kadar da çelimsizdi. Denise'in aklında onunla ilgili daha erkekçe bir anı kalmıştı.

— "Ah, Jacques, ne kadar mutluyum bilsen! Nasıl oldu da geldin? Niçin önce haber vermedin bana?"

— "Hastane nekahet dönemi için dün izin verdi. Rouen'da senin'e bir gece geçirebilmek için eve "yarın oradayım" diye haber verdim."

— "Yarın gidiyorsun demek, ha?"

— "Evet, bavulumu ctele bıraktım."

— "Annenle babandan önce beni görmek isteyişine pek sevindim... Bir günlüğüne seni misafir edeceğim, öyle mi? Çok güzel şey. Yanından ayrılmıyacağım. Kimya da, Tabiat bilgisi de vızgelir. Hiçbirine el sürmiyeceğim."

Onu alıp odasına götürdü:

— "Resminle Nietzsche kitabın yatağımın başucunda," dedi.

Jacques yatağın üstüne oturmuş, kollarını onun beline dolamıştı. Pek heyecanlıydı, başını arkadaşının göğsüne yaslamış;

— "Sevgilim... Aylardan beri bu anı nasıl düşündüğümü bir bilsen," diyordu.

Denise'i kendine doğru çekip yanına yatırdı, üzerine doğru eğilerek dudaklarından hoyratça öptü. Denise onu böyle bütün vücudüne yakın hissedince korktu, kurtulmak için davrandı.

— "Gitme, Denise... Öyle özledim ki seni... Filoda bize istirahat verildi mi arkadaşlar kadın peşinde koşuyorlardı... Bense yalnız seni arzuladım... Bugün bile Paris'ten geçerken, istemedim... Yalnız sen varsın benim için."

Yalvaran, tatlı bir tavırla Denise'e bakıyordu. Genç kız: "Birkaç gün sonra yine gidecek, belki de ölecek," diye düşündü. Doğruldu, ılık ellerini arkadaşının yanakları üzerine koydu, tir tir titrediği halde onun gözlerinin içine uzun uzun baktı:

— "Dinle sevgilim," dedi. "Seni şimdi anneannemin yanına götüreceğim. Ona: "Ben Jacques'la beraber altı on treniyle Pont-de-l'Eure'e gidiyorum," diyeceğim. Sonra da geceyi otelde seninle geçireceğim."

Jacques hem sevinmiş, hem telâşlanmış göründü:

— "Çok güzel olur, ama ya annenle baban telefon ederlerse?"

— "Anneannemin telefonu yok. Ne olabilir ki hem? Amaaan, vızgelir, tehlikeden hoşlanırım ben."

— "Belki öyle, Denise, ama kabul etmeğe hakkım var mı acaba? Yapmak istediğin şey çok tehlikeli... Bir genç kız..."

Denise onun kollarından sıyrıldı. Mme d'Hocquinville kendisine anlatılanları çok güç anlayabildi:

— "Ne dedin?.. Bu delikanlı Jacques Pelletot mu?.. Annenin nikâh sözleşmesini yapan noterle hısımlığı var mı?"

— "Evet anneanne, onun torunu."

— "Yaaa!"

Denise, anneannesinin yüzünden noter M. Pelletot'ya duyduğu bütün eski hıncın izleri geçtiğini gördü (sıfıra sıfır elde var sıfır) ama, Mme d'Hocquinville sadece:

— "Asker mi?" dedi.

— "Evet anneanne."

— "1870 te zavallı Adhéaume'cuğum da hemen hemen bu-

nun gibi bir üniforma giymişti... Onun kep'i daha yüksekti yalnız."

Denise, Jacques'la birlikte yine odasına çıktı, bir bavula birkaç parça eşya doldurdu. Jacques pembe bir gecelikle meşin terlikler koyduğunu farketti. Yarım saat sonra birlikte otele geldiler. Yolda Jacques, Denise'e: "Sana da benimkinin yanında bir oda tutarım," demişti. İkisi de bu cesaretlerinden öyle korkmuşlardı ki, durum anlaşılmaz, içinden çıkılmaz bir hal aldı. Denise geldikleri otelin barış zamanı unnesinin her hafta Dr. Guérin'le buluştuğu söylenen otel olduğunu farkedince irkildi. Yemeği Jacques'ın odasına getirttiler, ama hemen hiçbir şey yiyemediler. Çok heyecanlı, kaygılı, birbirlerine bakıyorlardı. Denise, Jacques'tan savaş anılarını anlatmasını istedi. Sofra toplandıktan sonra gidip kapıyı sürgüledi, sonra geldi, Jacques'ın kucağına oturdu. Jacques ilkin yavaş yavaş, sonra kudurmuşcasına öptü onu:

— "Yine bir şeyler homurdanıyorsun, Denise."

— "Evet, memnunum da ondan... Dikkafalı kız yenilgiye uğradığına seviniyor... Çok ağır değilim ya? Yaranı acıtıyor muyum?"

— "Yok canım, geçti artık... Önemli değildi zaten."

— "Nerendeydi?"

Jacques ceketini çıkarıp gömleğini açtı, pembe bir iz gösterdi ona. Denise küçük yara izini öptü, sonra kalktı:

— "Bir dakika bekle beni," dedi. "Seni çağırırım."

Biraz sonra bitişik odadan seslendi:

— "Sevgilim!"

Jacques kendini onun yanına attı. Denise kaçmağa davrandı, ama bunu güçlükle yendi. Zevk duymadı, ama bir tiksintiyi yenince duyulan manevî hazzı andırır bir his duydu.

Yarası yüzünden Jacques hâlâ halsizdi. Gece yarısına doğru arkadaşının omuzunda uyuyakaldı. Denise de onu uyandırmamak için hiç kımıldamadı, çok yavaş soluk aldı. Kendisi ise çok heyecanlı olduğundan, uyuyamadı. Ne olursa olsun, tehlikeli bir iş yapmıştı. Şimdi artık kız olmadığına, gizli-kapaklı bir yanı kalmadığına göre, Jacques ona sadık kalacak mıydı? Hayal kı-

rıklığına uğramamış mıydı? O da Denise gibi bir kaygı ve bekleyiş duygusu içinde miydi? Bütün bir ömrü bağlıyan birtakım işler yaptıktan sonra nasıl böyle rahat uyuyabiliyordu? Sabaha karşı, Denise de iki saat kadar daldı. Bu yarı-rüya halinde Saint-Jean Koleji'nin küçük kilisesini, rahip Guillemin'i, sonra Eure nehri kıyısında yanısıra yürüyen Sabine Leclerc'i gördü.

İlk defa Rouen garında tanışmışlardı ya, sabahleyin gara birlikte gelince pek hoşlandılar bundan. Elele tutuşup kapının yanına oturarak çok iyi bildikleri bu manzaraları seyrettiler. Denise, F.K.B.'deki çalışmalarından sözetti:

— "Dün sabah anatomi dersinde ringa balıkları vermişlerdi: Kesip iç'erine bakalım diye. Yürekleri öyle hoş ki, özenle yapılmış minik bir üçken. Yüzme kesesi sedefden sanki, inci tanesine benziyor... Hayvanları böyle kesip içlerine bakmak çok zevkli şey. Sana: "Filân şey falan yerde," diyorlar. Sen de bulana kadar, inceden inceye arıyorsun. Sonra bakıyorsun ki bulduğun, umduğundan daima daha güzel, daha mükemmel."

Jacques ona sevgiyle bakarak:

— "Evet, bulduğum, umduğumdan o kadar daha güzel, daha mükemmeldi ki," dedi.

Denise kızararak onun elini sıktı:

— "Sahi mi, memnun musun?"

— "Denise, ne dersin, ailenle konuşmalı mıyım acaba?.. Şimdi evlenmemiz daha ihtiyatlı olur."

— "Aaaa, yooo!... Sırtında aile yükü olan evli bir üniversite öğrencisi haline sokmak istemem seni... Korkunç olur bu... İlkin birkaç yıl çalışalım, serbest olalım diyorum... Buna da Pelletot ailesini, Herpain ailesini, bütün Normandiya'yı karıştırma."

Yolculuklarını izah için uydurdukları hikâyeyi kolayca kabul ettirebildiler. Jacques'ın izinli olduğu sürece Denise bütün zamanını kendi evinde geçirdi; "nişanlı" sözü hiç söylenmedi ama, oğullarının nişanlısı olarak Pelletot ailesini de ziyaret etti. Sonra yine Rouen'a döndü.

XX

Mütarekeden birkaç hafta sonra, 1918 yılının Aralık ayında M. Herpain birdenbire ölüverdi. Adamcağıza gece kriz geldi. Karısı Compiègne'deydi. Dr. Guérin son yaralıları taburcu edip Ocak ayında terhis olunacaktı. Mme Herpain de onu son defa görmeğe gitmişti. Zil sesini duyunca Eugénie ile Victorine hemen koşmuşlardı, ama o, soluk alamaz hale gelmişti bile. Guérin'in yerine gelen Dr. Bosredon:

— "Kan alınsaydı belki bu seferki krizi atlatırdı, ama ne de olsa uzun zaman yaşıyamazdı," demişti.

Denise haberi telgrafla alınca Rouen'dan sabahleyin geldi. Charlotte ile Suzanne'ı garda buldu. Korkmuşlardı. Denise güçlü ve kararlı hissetti kendini. Babasını çok severdi, ama ölümün onun için bir kurtuluş olduğunu, sonra sert davranmak gerektiğini düşünüyordu. Babasının odasına girip buz gibi alnını öperken gösterdiği soğukkanlılıkla hizmetçileri hayrete düşürdü.

Mme Pelletot saat on bire doğru geldi: "Bir yardımım dokunabilir mi acaba?" diye sordu. Boyuna: "Zavallı yavrucaklar! Zavallı yavrucaklar!" diyordu. Çocuklara anneleriyle ilgili bir şey sormağa cesaret edemedi, ama holde kendi aşçısının kızkardeşi olan Eugénie ile gizlice, uzun uzun fis-kos etti:

Yine: "Zavallı yavrucaklar!.." dedi. "N'olacaklar şimdi? Gidip babaanneleri Mme Herpain ile otursalar daha iyi ederler."

Eugénie cevap verdi: "Yoo, hiç sanmam. Mlle Denise babaannesiyle hiçbir zaman geçinememiştir... Anneannesi derseniz o başka, çok daha kolaydır onunla geçinmek."

Mme Herpain'e nereye telgraf çekileceğini kimse bilmiyordu. Küçük bir çanta ile yola çıkıvermişti, birkaç zamandır böyle yapıyordu hep. "Ben çarşamba günü gelirim," demiş, adres bırakmamıştı.

Mme Pelletot: "Nasıl olur?" dedi, "Kocasına bir sebep gös-

termeden, nereye gideceğini ona söylemeden gitmiş olamaz herhalde."

— "Zavallı Beyefendiye belki bir şey söylemiştir ama, adamcağız hayatta değil ki bunu bize söylesin... Uzun zaman beklemeğe de lüzum kalmıyacak zaten, hanım öğleye doğru gelecek. Onbir kırk beş treniyle gelir hep. Gidip onu ulsın diye M. Bouctot'ya da söyledik."

Mme Herpain yemek saatine doğru M. Bouctot'nun taksisi ile geldi. Eugénie hüngür hüngür ağlıyarak gidip ona kapıyı açtı:

— "Ah! Hanımefendi..."

Mme Herpain işi hemen anlamıştı ama, bu felâketli olaydan gelme tabii bir içgüdü ile, dokunaklı sahnelerin kurallara uygun şekilde olup bitmesini istiyordu:

— "Ne var?" diye bağırdı.

Eugénie de Mme Herpain'in işi bildiğinin farkındaydı ama, hanımı gibi olayın klâsik bir tarzda gelişmesinden hoşlanmaktaydı:

— "Ah Hanımefendi ah... Zavallı Beyefendi!" dedi.

— "Beyefendi mi? N'oldu Beyefendiye? Yine mi kriz geçirdi?"

— "Krizden de beter, Hanımefendi... Hiç iyi değil."

Mme Herpain kapıya dayanarak: "Aman Yarabbi!" dedi.

Eugénie devam etti: "Hiç... ama hiç iyi değil."

Bu sefer Mme Herpain sahiden üzülmüştü:

— "Yoksa... Öldü mü yoksa?" diye sordu.

— "Evet, Hanımefendi."

Mme Herpain herşey kendine anlatılsın istedi. Eugénie işin aşağı-yukarı doğru, resmî bir hikâyesini hazırlamıştı bile:

— "Victorine ile ben önce feryatlar, sonra hırıltılar duyduk," dedi. "Beyefendi daha önce de başka krizler geçirmiş olduğu için, işi anladık, hemen koştuk. Zavallı Beyefendi elini göğsüne bastırmış: "Herşey bitti artık... Tıkanıyorum... Germaine!" diyordu. Sonra orkaüstü düştü. Derken sırtlarında gecelikleriyle Mlle Lolotte'la Mlle Suzanne geldiler. Beyefendi yatakta enlilemesine, yan yatıyordu. Gözleri bir noktaya dikili, ağzı açıktı. Onun bu korkunç halini çocukların görmesi doğru olmaz, diye-

rek ikisini de içeriye sokmadık. Kendisini yastığına yatırdık... Sonra Dr. Bosredon'a telefon ettik... Fakat gece servisi cevap vermiyordu... Bunun üzerine Victorine'in kocasını uyandırdık, hemen koşup gitti. Doktor da bir çeyrek saate kalmadan buraya geldi: "Yapacak şey yok, o anda burada olsaydım kan alırdım, ama artık iş işten geçti... Zaten böylesi daha iyi oldu belki," dedi.

— "Evet, belki öyle, Eugénie... Bu krizlerden öyle acı çekiyordu ki... Aman Yarabbi! Aman Yarabbi!"

Şimdi ağlıyordu, Eugénie de onun koluna girmişti:

— "Böyle açık mavi bir kılıkla gidemem yanına," dedi. "Eugénie, siyah robumu bana buraya, küçük salona getir. Krepdöşin robu değil, serj robu. Sonra da odasına çıkarım... Kızlar yukarıdalar mı?"

— "Evet Hanımefendi... Çok üzgün zavallı yavrucaklar... Mlle Denise pek cesaretli. Neden aşağıya inmediler, anlamadım... Çağırayım mı onları "

Mme Herpain: "Hayır," dedi. "O kadar heyecanlıyım ki... Hazırlanmağa biraz vaktim olsun, daha iyi."

Beş dakika sonra siyahlar giymiş, birinci kata çıkıyordu. Hem sahiden perişandı, hem de nasıl bir tavır takınması uygun olacağını düşünüyordu. Merdivenin üstbaşına gelince üç kızını oda kapısı önünde gördü. Elinde mendili, onları öpmek için ilerledi:

— "Vah zavallı yavrularım benim!" diye feryad etti.

Fakat üç çocuğun kollarını uzatıp yolunu kestiklerini görünce şaşırdı.

Denise: "İçeriye giremezsin," dedi.

XXI

Ölen kocasının yattığı odaya girmesin diye kızları kollarını uzatınca Mme Herpain o kadar şaşırdı ki, önce onların bu davranışlarının anlamını kavrıyamadı, acıklı bir manzara görsün istemiyorlar sandı.

— "Korkmayın," dedi, "benim de sizin kadar cesaretim var."

Bu incecik zinciri tatlılıkla kırmağa kalkıştı.

Denise soğuk bir tavırla: "Nafile, içeriye giremezsin," dedi. "Ömrü boyunca acı çektirdin ona. Şimdi de öldü, onu rahat bırak."

Mme Herpain: "Ne? Ne dedin?" diye kekeledi.

Kaygıyla arkasına baktı, kızları bunun ne demek olduğunu anladılar. Denise küçümser bir tavırla: "Merak etme, hepsi mutfakta..." dedi. "Bize de epey acı çektirdin. Git buradan."

Mme Herpain saçları siyah lüleler halinde kıvrılmış bu üç çocuğun öfkeli haline korku ile bakıyordu:

— "Deli misiniz ayol?" dedi.

Denise cevap verdi: "Deli değiliz, mutsuzuz, ilk defa da doğruyu söylüyoruz sana."

Bunun üzerine Mme Herpain hüngür hüngür ağlamağa başladı. Dehşet içindeydi, kızlarını korkunç derecede insafsız buluyordu. Bu zavallı adama ömrü boyunca sevgi göstermeğe çalıştığı bir gerçekti. Uzun zamandanberi kocası onun için bir arkadaştan başka şey değildi, ama o, bu arkadaşa bakmış, hiç yanından ayrılmamıştı. Öldüğü sırada yanında olmayışı üzücü şeydi şüphesiz, ama aksi bir tesadüf olmuştu bu. İki günden fazla ayrılmamıştı onun yanından, hem sonra kendisini seven öteki erkeğe karşı da görevleri yok muydu? Gözlerini sildi.

— "Rica ederim çocuklar," dedi, "böyle bir anda kavga çıkarmayın, müthiş şey bu. Yaptığınız işin korkunçluğunu anlamıyacak kadar küçüksünüz... Sonradan bu yaptığınıza üzüleceksiniz ama, iş işten geçmiş olacak. Şimdi bırakın beni de gidip zavallı babanızın önünde diz çökeyim. Kozumuzu yarın paylaşırız. Ama bir ölünün yattığı odada kavga-gürültü olmamalı. Zavallı Louis, bu çeşit gürültülü tartışmalardan o kadar nefret ederdi ki... Ne düşünür kimbilir?"

Denise acı acı: "Babam çok sessiz adamdı, evinde onun otoritesinden ilk defa sözediliyor, hem de katı, soğuk bir ceset haline geldikten sonra..." dedi. Sâkin, kesin bir sesle de ekledi:

— "Odada kavga-gürültü olmıyacak... Korkma, hiç kimsenin önünde kavga-gürültü olacak değil. Babamın böyle şeylerden

hoşlanmadığını biliyoruz. Ama sen içeriye girmiyeceksin. Başında sırayla biz bekliyeceğiz. Sen aşağıda oturur, gelenleri karşılarsın... Gelecekler var çünkü."

Mme Herpain: "Çok zâlim şeysin," dedi.

Bu nârin ve yaman üç küçük kızı yumuşatamıyacağını anlamıştı. Hıçkırarak küçük salona indi. Orada, kocasının kaygıyla saate bakıp gürültülere kulak kabartarak kendisini bunca defa beklediği koltuğun karşısında, bundan sonra olacakları düşündü. Georges Guérin'le evlenecekti tabii, ama hemen değil: Belki bir, belki de iki yıl sonra. Elâlemin ne diyeceğini de hesaba katmak gerekti. Georges'un herkesin desteğine ihtiyacı vardı. O sırada Eugénie, ihtiyar Mme Aristide'i içeriye aldı. Kadıncağız gelinini öptü, ağladı. Öğüm karşısında dargınlığı unutmak gerek, diye düşünüyordu. Ama yine de:

— "Sen yanında değil miydin?" diye sormaktan kendini alamadı.

Mme Herpain gözlerini silerek: "Hayır," dedi. "Rouen'da, zavallı annemin yanındaydım, o da çok hasta. Louis'nin yanında bulunmadığımı düşündükçe içim yanacak hep."

Yine ağladı. Mme Aristide torunlarını görmek istedi, anneleri de Eugénie'yi gönderip onları çağırttı ama, gelmiyeceklerinden korktuğu için utana-sıkıla yaptı bu işi:

— "Yanından ayrılmak istemiyorlar, çok acı şey," dedi. "Ama ben burada kalmağa mecburum. Gelenleri karşılama işini birinin yapması gerek."

Denise'le Suzanne; Charlotte'u babalarının yanında bırakıp geldiler. Onlarla birlikte Mme Achille Quesnay de içeriye girdi. Bu bölgede bir prenses durumunda olduğundan, kendi de farkında olmaksızın damarlarında kıral kanı taşıyan yaşlı kadınların görünüşünü edinmişti: Kılığı onlar gibi sadeydi, onlar gibi modası geçmiş şapkalar giyiyor, onlar gibi iyicil ve kibirli sorular soruyordu:

— "Hemen geldim," dedi. "Achille o kadar üzüldü ki. Kocanızı pek severdi."

İşin doğrusu ise şöyleydi: Damadı Lecourbe, ona: "Herpain ölmüş," dediği zaman o: "Yaa!.. İşleri kim yürütecek acaba?"

demişti. Fakat Mme Achille'in sosyal görevlerinden biri de, kocasının yünle ilgili, haşin tepkilerini insanca bir kılığa sokmaktı. Mme Herpain'e:

— "Acı çekmiş mi?" diye sordu. "O uğursuz anda siz de yanında mıydınız?"

Mme Herpain cevap verdi: "Ne yazık ki hayır... Rouen'da, zavallı annemin yanındaydım."

Denise'in yüzüne bakmaktan kaçındı, o bir şey söylemeksizin odadan çıkınca Mme Herpain sözlerine daha serbest bir eda ile devam etti. O da Eugénie'nin anlatış tarzını benimsemişti:

— "İki hizmetçi feryatlar duymuşlar. Hemen koşmuşlar. Zavallı Louis göğsünü tutuyor: "Herşey bitti... Tıkanıyorum..." diyormuş. Son sözü benim adım olmuş: "Germaine..." demiş. Bu da büyük bir avuntu... Ama ne büyük kayıp!.. Öyle bir kılavuz, öyle bir destekti ki o, benim için."

O susunca bir sessizlik oldu, iki yaşlı hanım da ellerinde olmadan o sırada Pont-de-l'Eure'de herkesin zihnini kurcalıyan başka bir konuya geçtiler.

Mme Achille Quesnay: "Haberiniz var mı, Romilly'lerin kızı boşanıyormuş," dedi.

Büyük Mme Herpain: "Evet, haberim var," diye cevap verdi, ama sesinin yaslı tonu ile sözlerindeki canlı merak arasındaki çelişme gözden kaçmıyordu. "Evet, haberim var. İnanılır şey değil. Galiba savaş sırasında..."

Bu konuşma öyle hararetlendi ki, biraz sonra hanımlar alçak sesle konuşmayı bir yana bıraktılar, dul Mme Herpain de söze karıştı. Üçü de hemen hemen gülüyorlardı. Tam o sırada Eugénie, Mme Pelletot'nun geldiğini haber verdi, üç kadının yüzünde sanki anlaşmışlar gibi, hemencecik havaya uygun, kederli bir ifade beliriverdi. Mme Herpain ayağa kalktı, Mme Pelletot onu uzun uzun öptü:

— "Bu sabah da gelmiştim," dedi... "Çok acı şey... Siz yoktunuz ha?"

— "Yazık ki öyle! Rouen'da, zavallı annemin yanındaydım..."

Ölümün "resmî" hikâyesini anlattı. Mme Pelletot bunu daha önce Eugénie'den de dinlemişti. Her iki anlatışın birbirine uygun olduğunu gizli bir memnunlukla gördü. Aradan biraz zaman geçince Romilly'lerin kızının boşanmasından sözedildi. Mme Pelletot ayağa kalkınca Mme Herpain sanki önemsiz bir şeymiş gibi, alçak sesle: "Cenaze kalktıktan sonra M. Pelletot ile görüşsem iyi olacak," dedi.

Denise, babasının yanına Charlotte'u bıraktıktan sonra Jacques'a mektup yazdı: "Gün olur insanın sabrı son kerteye gelir; bir sürü aşağılık, adî şeyle boş yere uğraşır. İşte bugün de böyle oldu benim için. Umut diye bir şey kalmadı bende artık. Dünyada senden başka kimsem yok. Vaktiyle Mlle Aubert'in dediği gibi: "Sonsuzluğun bir köşesine fırlatılmış bir atom zerresi"yim sanki; herkesin, herşeyin sarstığı, incittiği, allak-bullak ettiği küçük bir atom. İnsanın bu kadar yalnız, böylesine zavallı ve yalnız olabileceği hiç hatırıma gelmezdi..."

O sırada Eugénie gelip kapıyı vurdu: "Anneniz çağırıyor, gelsin de Marthe halayı görsün," diyor," dedi.

XXII

Louis Herpain üç gündenberi kabristanda, yeni kazılmış toprakla örtülü taze bir mezarda yatıyordu. Mme Herpain siyah matem tülleri altında hafif hafif sızlanmaktaydı. Pont-de-l'Eure halkı onun matem kurallarına dikkatle ayak uyduruşunu iyi karşılıyor, kendisine yakınlık duyuyordu. Kızlarıyla herhangi bir anlaşmazlığa düşmekten kaçınmıştı. Aralarındaki konuşmalar güçleşmesin diye de Rouen'dan annesi Mme d'Hocquinville'i getirtmişti. Çocuklar annelerine kızgındılar ama, anneannelerinin önünde uluorta konuşamıyorlardı. Yaşlı kadın da acıklı ânları Adhéaume'un katıldığı savaşları, ya da Thuitsignol şatosunun satışını ilgilendiren hikâyelerle dolduruyordu. Altıncı gün, sabahın saat onuna doğru Germaine Herpain banyosunu yaptığı sırada kapıya vuruldu.

— "Kim o?" diye sordu.

— "Benim, Denise."

— "Banyodayım. Ne istiyorsun? Acele mi?"

— "Evet..."

— "Gir öyleyse."

Denise siyah robu içinde çok solgundu. Banyonun birkaç adım ilerisinde durdu. Bir an sessiz sessiz annesinin biçimli omuzlarını seyretti. Yaşlanmak bilmiyordu bu kadın.

Mme Herpain oldukça kaygılıydı: "Ne istiyorsun?" diye sordu.

— "Anne, üç gündür seninle konuşmak istiyorum. Her seferinde kaçıyorsun. Kendinle benim arama birisini sokuyorsun. Bu konuşmayı yapmaya yanaşmıyorsun. Neden? Bilmek istiyorum. Kardeşlerimle benim bazı kararlar vermemiz gerek."

Mme Herpain makine gibi bir hareketle boynunu, kollarını sabunluyordu:

— "Ne gibi kararlar? Anlayamadım."

— "Anlatayım anne. Sen Dr. Guérin'le evleneceksin tabiî."

Mme Herpain sabunu bıraktı. Kızının böyle damdan düşercesine konuya girişi onu korkutuyordu. Herşeyin uluorta söylenmesini hoş bulmayan bir kuşaktandı o.

— "Evet ama, Denise, seni tanıyamıyorum artık. Eskiden ne kadar anlayışlı kızdın... Böyle bir anda bu türlü bir soruyu nasıl sorabilirsin? Baban daha yeni öldü, ben de evlenmeyi hiç düşünmüyorum, emin ol..."

— "Öyleyse Dr. Guérin'le hiç mi evlenmiyeceksin?"

— "Öyle bir şey de demedim... Madem ki sözü sen açtın, dinle: Günün birinde bu evde yine bir erkeğin bulunması, üçünüzün de yararına olur... Babacığınız bana daima yol gösterirdi, onun sayesinde para işleriyle uğraşmağa alışmadım. Bir erkeğin, hem de kendisine iyice güvenilecek bir erkeğin bizim işlerimizle uğraşması gerekecek... Fakat bu, çok sonra sözkonusu olabilir... iki yıl, üç yıl sonra."

— "Anlaştık öylyse," dedi Denise. "Ama kardeşlerim de, ben de M. Guérin'in evinde oturmak istemediğimiz için evden ayrılacağız."

— "Delirdin mi sen, Denise?.. Georges... şey yani... Dr. Guérin hepinizi çok sever. Farzımuhal, bizimle otururşa, size karşı baba gibi davranacaktır..."

— "Olabilir. M. Guérin'e karşı hiçbir kötü duygum yok. Onun evinde oturmak istemiyorum sadece. Buna da hakkım var galiba. Hem ben kendi hesabıma öğrenimime ancak Paris'te devam edebilirim. Onun için, neyle geçinebileceğimi öğrenir öğrenmez Paris'e gideceğim. Kardeşlerim biraz daha bekliyecekler."

— "Paris'te tek başına oturamazsın... Kat'iyen izin vermiyorum."

— "Bir ay var ki reşid oldum, anne."

— "Ayıp ediyorsun Denise. Benim hiçbir şeyden gocunduğum yok. Hepinizin üstünüze titredim. Senin bilemiyeceğinden, hattâ aklından geçiremiyeceğinden çok fedakârlık ettim size. Belki biraz düzensiz bir hayat sürdüm ama, bunu yargılamak sana düşmez. Baban daha hoşgörürdü, daha insaflıydı daha doğrusu. Ölümüne kadar şefkatle sevdi beni."

Denise: "Sakın inanma buna," diye bağırdı. "Metresi vardı onun!"

Sonra tir tir titriyerek kaçıp gitti. Holde, boş odanın önünde durdu ve kıvırcık kırmızı saçları, pembe çıplak başı ile Dr. Guérin'i babasının yastığında yatarken çok belirli olarak gözlerinin önüne getirdi.

"Nem var benim?" diye düşündü. "Nasıl olsa gideceğime göre, ne diye sinirleniyorum?.. Doğru yapmadım... Ama kendimi de tutamadım... Bu kadını ezmek ihtiyacındaydım."

Bahçeye indi, uzun zaman çimenliğin çevresinde döndü, kendisini yatıştıran serin havayı içine çekti. Sonra yine eve dönüp salona girdi, kendi de farkında olmaksızın piyanoyu açtı. Parmakları "Faust"un tek sesli parçasını çalmağa başladı. "Selâm sana, saf ve temiz yuva..." Zavallı babacığım... Sevdiği kadınla yaşıyacağı evi düşünerek gençliğinde bu parçayı okuyordu herhalde... "Selâm sana, saf ve temiz yuva..." Babasının dörtköşe sakalı, eğik başı yine gözünün önüne geldi. O beceriksiz ve soluk soluğa, fakat bönce bir tutku ile dopdolu sesi duymağa çalıştı... Cenaze günü o sıska yüzlü Mlle Protat çok ağlamıştı. Denise:

"Babamın hangi tarafını tamdı bu kız acaba?" diye düşündü. "Selâm sana, ey yuva..." Kapı yavaşça açıldı. İçeriye Mme Herpain girdi, şaşırmış, alınmış bir hali vardı. Yakasının kenarı beyaz kreple süslü siyah robunun içinde her zamankinden daha güzeldi.

— "Sendin ha?" dedi. "Anneannenle ben inanamadık buna! Baban öldükten altı gün sonra piyano çalıyorsun demek, ha? Kendine gel zavallı yavrum, hiç kalb denen şey yok mu sende?"

Öğleden sonra noter M. Pelletot, Mme Herpain'i ziyarete geldi. O da aynalı dolapta sakladığı vasiyetnameyi gösterdi ona. Baştanbaşa kendi lehine yapılmış bir vasiyetnameydi bu. Kocasıyla ortaklaşa sahip oldukları malların yarısı, bütün mülklerin dörtte biriyle intifa haklarının dörtte biri ona kalıyordu. Ayrıca M. Herpain, Carnot sokağındaki evin terekeye sokulmamasını ve ömrü boyunca ona bırakılmasını, orada kızlarıyla birlikte oturmasını istemişti. Başka bir bağış yoktu. Oturup noterle birlikte bir iki hesap yaptı. Kendisine sekiz yüz bin frank kadar para düşecek; kızların herbiri de reşid olduklarında yüzer bin frank alacaklardı. Noter eve dönünce, karısına:

— "Tuhaf şey..." dedi. "Kadının ömrü boyunca aldattığı bu koca, kızlarına pek bir şey bırakmamış... Bu işde kârlı çıkan, Guérin oldu..."

Mme Pelletot: "Mme Herpain onunla evlenecek mi acaba?" diye sordu.

Kocası omuzlarını silkti:

— "Görürüz!" dedi. "Ne olduysa bizim Jacques'a oldu. M. Aristide yaşadığı sürece, kızlar zengin olamıyacaklar... Hattâ o zaman bile..."

— "Öyleyse bu evlenmeye razı olmıyalım."

Noter: "Dur hele..." dedi. "Bir şey de söyleme sakın... Bu kuşağı anlamıyorsun sen... Bu evlenmenin olmamasını istiyorsak, sözünü etmekten kaçınalım."

Sonra yazıhanesine gidip yine Romilly dosyasını incelemeğe koyuldu: "Bu kararsız gençler için bundan sonra ancak mal ayrılığı sözleşmeleri yapmalı," diye düşündü.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Denise Herpain'den Suzanne Herpain'e;

"Sevgili kardeşim,

O çok kederli, çok umutsuz mektubunu aldığımdan beri seni düşünüyorum hep. Seni o uğursuz evin ikinci katındaki odana kapanmış olarak görüyor gibiyim. Ah! Seni buraya getirtip mutluluğuma ortak etmeği ne kadar isterdim! Ama romantizmi bir yana bırakalım... (Mlle Aubert bu mektubu okusaydı kâğıdın kenarına: "Tumturaklı lâflardan bir türlü vazgeçemiyor," diye yazardı...) Günlerimin nasıl geçtiğini sana kısaca anlatmağa çalışayım. ("Yazıya başlamadan önce bir plân yapın Mlle Herpain, bir plân yapın.")

"1 — **Para işleri.** Noter M. Pelletot: "Her ay benden sekiz yüz frank kadar para alacaksın," dedi. Uzun araştırmalardan sonra Vaugirard sokağında Vigeolas pansiyonu diye bir yer buldum. Buraya oda, kahvaltı ve yemekler için beş yüz frank ödiyeceğim. Bana da kitap, konser, üstbaş için üç yüz frank kalıyor (Zaten bu kış için giyecek bakımından bir eksiğim yok). Bu da yeter sanırım. **Vigeolas pansiyonunun iyi tarafları:** Beşinci katta bir odam var, balkonum Luxembourg bahçesine bakıyor. Mme Vigeolas çok iyi kadın. Sorbonne'a yakınım. Günde dört defa çok hoş bir yer olan Luxembourg bahçesinden geçiyorum. Sonra Jacques'a da çok yakınım: Onun odası da Assas sokağında. **Pansiyonun kötü tarafları:** Mobilyelerin çirkinliği, yemeklerin yavanlığı, Mme Vigeolas'nın gevezeliği, Eskiden öğretmenmiş. Evinde birçok yabancı öğrenciler var. Her yemekte de kendini "öğretici" bir konuşma yapmağa mecbur sayıyor.

"2 — **Öğrenim işi.** Kayıt harçlarını yatırdım. İngilizce, Fransızca, Lâtince... gibi bütün lisans derslerini izliyorum tabiî. Bu-

na Victor Basch'ın estetik derslerini de ekledim. Önce şu sebepten: Derslerin konusu Wagner. Sonra şu sebepten: Basch devrimci olarak tanınıyor, onun öğrencisi olmak da ileri düşüncelere sahip olmak demek. Nitekim politik düşüncelerimi sen de bilirsin: "Kurulu düzenin tam karşısındayım. Herşeyi alaşağı etmeli!" Felsefeden pazartesi günü Janet'nin dersini dinledim, pek hoşuma gitti. "Düşünce yavaş cereyan eden bir eylemdir," diyerek yanımdaki kızı pek ürküttü. Bense iyi buldum bunu.

"3 — **İnsanlar.** Önce Jacques var tabiî. Onu istediğimden daha az görüyorum, çünkü o Hukuk'ta, bense Sorbonne'dayım. Bütün pazarları onunla geçiriyorum, dün de birlikte Opéra-Comique'a gittik, **Pelléas** oynanıyordu (Jacques biraz direndi, bense her zamanki gibi coşup kendimden geçtim). Pansiyonda çok Romanyalı var, aralarında kendime bir kız arkadaş buldum. Sonra Kanadalılarla iki de Fransız var:

"**a)** Edmond Holmann. "Babam sizin oradan Quesnay'leri, Leclerc'leri v.b.... tanır," diye kendini takdim etti bana. Nancy'de büyük bir bankerin oğluymuş. Mme Vigeolas saygılı bir tavırla: "Çok zengindir," diyor. Babası oğlunun gayet sade bir öğrenci hayatı sürmesini istiyor. Utangaç, sıska, miyop bir çocuk, ama sevimli (Jacques'ı andırıyor, ama yüz çizgileri o kadar güzel değil). Fazlaca iyi giyiniyor. Kurşunî getrler. Kruvaze yelekler. Hakkında hiç hüküm veremezsin... Akşamları odama gelip gevezelik ediyor. Nancy'den Fanny adlı halası nefîs koliler gönderiyor, içlerinde badem kurabiyeleriyle başka dünya nimetleri var. Holmann da Jacques gibi Hukuk ve Siyasal Bilgiler okuyor.

"**b)** Pierre Ménicault. Burslu lisans öğrencisi. Holmann'ın bana söylediğine göre, Périgordlu bir tahsildarın oğluymuş. Lavallière biçimi kocaman bir papiyon kravatla ucları eğik kolalı yaka takıyor. Berbere gitmeğe parası olmadığı için, saçları çok uzun. Sağlam göğüslü küçük bir boğa sanki. Holmann, onun çok zekî olduğunu söylüyor. Şimdiye kadar benimle konuşmağa tenezzül etmedi. Holmann'a benim için: "Amatör tipte bir öğrenci olsa gerek," demiş. Gücüme gitti. Tanımak isterdim onu.

"4 — **Germaine'le ilişkiler.** İnanılmıyacak derecede samimî.

Hakkın varmış. Namuslu olduğuna öylesine devamlı olarak inanmak istiyor ki, kendisi için çizdiği basmakalıp, iç sızlatıcı portreyi zedeliyebilecek herşeyi büyük bir iyi niyetle yokedip unutuveriyor. Bu sabah ondan bir mektup aldım. Ne diyor bak: "Mutlu olduğuna sevindim. Herkes her suçu bana yüklediğinden, mutluluğa inanmaz oldum artık. Üçünüz için yaşamasam, ölüm tek imrenilecek şey gibi görünecek bana... Suzanne hep o iğneli, kinayeli tavırla söz söylüyor, bu da beni çok üzüyor. Bir yıl evden uzak kalsa iyi olacak sanıyorum. O zaman yakınlarının sevgisine daha çok değer verecek ve çevresindekilere daha uysal davranmak, onları daha hoş tutmak gerektiğini anlıyacak." Sen de onun bu sözünü hemen kabul ediver de İngiltere'de bir aile yanında, ya da bir okulda bir yıl geçirmek istediğini söyle. Hem daha serbest olursun, hem İngilizceni ilerletirsin.

"5 — **Paris.** Luxembourg bahçesinin yolları, siyah ağaçlardan meydana gelme kubbeler gibi. Bunların dallı, yapraklı doruklarını Paris'in o biraz pembeye çalan, çok da hoşuma giden sisi içine dalıyor. Su ile yüklü bir gökte arduvaz damlarıyla Paris evleri çok özel biçimli, çok XIX. yüzyıl modeli. Bizim Rouen katedralinin sivri çan kulelerini gördükten sonra Saint-Sulpice kilisesininkiler insana öyle yuvarlak geliyor ki! Bulvarların ağaçları üzerinde yağmur var. Kaldırımlar Beuzeval'in ıslak kumları gibi parıldıyor. Yolcu gemileri gibi uzun uzun kitapçı dükkânları. Koltukları altında çantalarla geçen kızlar. Başları açık, ya da bereli oğlanlar. Paris'in o kaynaşması. Polislerin düdükleri. Nehir gibi akan arabalar. Tramvayların çanları.

"Hayatımdan memnunum.

DENISE."

Aynı gün Pierre Ménicault'nun Bordeaux'daki arkadaşı René Tocheport'a yazdığı bir mektupta şu sözler vardı: "Burada kısa saçlı, çok güzel bir kız var, tutuldum ona. Kendisine tek kelime söylemiş değilim henüz. Yatılı öğrencilik beni romantik yaptı, yazık, ama elimden ne gelir! Delice şeyler tasarlıyorum: Geceleyin odasına gireyim de güzel sözlerimle onu hayran bırakayım, diyorum. İşin kötüsü şu ki, bu sevgi beni Vigeolas pansiyonuna

bağlıyor, burası ise benim için çok pahalı. Kitaplarımın parasıyla aylık kirayı ödedim mi, bana iki frank on santim kalıyor. Adam sen de, Vieux-Colombier tiyatrosuna ve konsere gidebilmek için Holmann'dan ödünç alırım. Kara saçlı kızın adı Denise Herpain."

II

Holmann, Ménicault'yu Denise'in odasına getirdi, çok geçmeden de arkadaş oldular. Denise âsi idi ama kadınca âsi idi: Yani bunu aklının süzgecinden geçirerek değil, yüreğinin sesine uyarak yapıyordu. Bu asık suratlı, parlak zekâlı delikanlı sayesinde politik düşünceler ve bir doktrin sahibi oldu.

O sırada birçok yeniyetme gençler savaşın sonuçlarını sertlikle yargılıyorlardı. Zafer, büyük umutlar uyandırmıştı. Gençlerin en iyileri zaferin dünyayı değiştireceğine inanmışlardı. Zaferi kazananlar Devleti de elde tutuyorlardı, şerefli temeller üzerine kuracaklardı onu. Milletler Cemiyeti'nin başkanı, hem peygamber, hem profesör olan Wilson'du, bu kurum ebedî barışı herkese kabul ettirecekti. Tuttuğu yanlış yoldan dönen Cumhuriyetçi Almanya, Fransa ile dost olacak, manevî alanda onu tamamlıyacaktı. Amerikan metodları yoksulların mutluluğunu devrim yoluyla değil de, bolluk yoluyla sağlıyacaktı. Halk tabakasından gençlerle burjuva sınıfından gençler, kahramanlara saygı göstermek konusunda birkaç ay için birleşmişlerdi.

Bekleyiş çok candan olmuştu, uğranılan hayal kırıklığı da, bu yüzden, çok acı oldu. Savaşanlar iktidara geçememişlerdi. Bencillikle bilgisizlik, sınıflar arasında yeni uçurumlar açıyordu. Mutluluğu kurması gereken metodlar, düzensizlik, işsizlik hazırlıyordu. Sağ eğilimli Fransa ile sol eğilimli Fransa birer düşman gibi karşı karşıya dikilmişlerdi. Sorbonne'da ihtilâlci sosyalist öğrencilerden küçük bir grup, çok kuvvetli bir muhalefete aldırmadan Wilson şerefine, daha sonra da Jaurès'i anmak için toplantılar tertipliyordu. Pierre Ménicault da bu gruptandı. Tuhafı

şu ki, bir bankerin oğlu olan sâkin tabiatlı Edmond Holmann da kavga-dövüş oldu mu, arkadaş hatırı için onun peşinden gidiyordu. Bu kavgalardan üstbaşları paramparça dönüyorlar, iyi rugby oynıyan Ménicault da Holmann'ın fötr şapkasını kurtarmak için polis barajlarına dalışlar yapıyordu.

Denise bu gençlerden ayrılmaz olmuştu. Toplantılara onlarla birlikte gidiyordu. Yeniyetmelik çağındaki karamsar ve olumsuz düşüncelerin yerini, tabiî bir çelişme ile, coşkun ve olumlu düşüncelerin aldığı bir yaşa gelmekteydi. Ona göre, savunmanın çetinliği, savunanların gençliği, savunulan dâvaların kutsallığından daha önemliydi. Ménicault, Denise'e saygı duyuyordu, ama işçi mahallelerine istemiyerek götürüyordu onu. Halk tabakasıyla dolu bu salonlarda genç kız ürküyor, rahat değilmiş gibi bir tavır takınıyordu. Ménicault alçak sesle ona: "Herkesin yüzüne dik dik bakma öyle," diyordu. "Onları seviyorum, diyorsun ama, aralarına karışmayı beceremiyorsun. Çok bakıyorsun onlara. Tabiî ol." Denise yavaş yavaş salonların tâ nihayetinde hiç kımıldamadan bir köşeye oturmağa başladı.

Ménicault da Holmann gibi ona karşı saygı duyuyordu, ama yüz de vermiyordu. Uzun zaman: "Akşamları onun da bizimle Montparnasse kahvelerine gelmesine izin versek mi acaba?" diye sormuşlardı kendi kendilerine. Sonra ona arkadaş muamelesi etmeğe alışmışlardı. Bu temiz arkadaşlık Denise'in hoşuna gidiyordu. Jacques'la olan hayatı bambaşkaydı, ama öbür ikisi bunu hemen hemen bilmiyorlardı.

Denise hergün saat beşe doğru kitaplıktan çıkıp odasına gidiyordu. Kapının üstünde duran anahtarı çevirip içeriye giriyor, gaz sobasını yakıyordu. Biraz sonra da koridorda Jacques'ın ayak seslerini duyuyordu. Denise'in sevdiklerinden bir kutu pasta getiriyordu: Kiraz likörü ile çikolata kokan pastalardı bunlar. Paket yağmurdan ıslanmış, pastalar da yarı-donmuşsa Jacques, bunları ısıtmak için uzun süre sobanın üstünde tutuyordu. Çaylarını içtikten sonra yatağa uzanıyorlardı. Pazar günleri Denise öğleye doğru geliyor, birlikte gidip bir birahanede öğle yemeği yiyorlardı. Mevsim yazsa, masalarını kaldırımlara yerleştirmiş bir şarapçıya gidip yemeklerini tahta sandıklara di-

kili taflanların ardında yiyorlardı. Sonra tiyatroya, konsere gi diyorlar; piyes, konser gibi şeylerin hiçbirini canları çekmedi mi Jacques'ın Assas sokağındaki odasına dönüyorlardı.

İlk yıl pek mutlu bir hayat sürdüler. Hürlük, gençlik, sev gi... herşey harikûlâde görünüyordu onlara. 1920 güzünde dersler başladığı sırada aralarında çıkan kavgalar keyiflerini kaçırma ğa başlamıştı. Jacques, Ménicault'nun etkisiyle Denise'in "bo zulduğu" iddiasındaydı. **"Bozuldu"** sözünü de kötü bir eda ile söy lüyordu. Denise'e gelince, o da Jacques'ın "burjuva ve monden" olmağa başladığını söylemekteydi. Her akşam avukat olan amcalarından birinin evinde yemek yiyor, ayrıca Thianges'ların evine gidiyordu. Onları Normandiya'da tanımıştı, çok gelen gidenleri vardı, Hélène de, Thianges da Pascal-Bouchet'nin kardeş lerinden biriydi. Jacques tıbbı bırakmış, kendini pek fazla sı kıya sokmaksızın Hukuka gidiyordu. Denise tarafsız düşündükçe onu Ménicault'dan daha az akıllı buluyordu, ama yine de ondan hoşlanmaktaydı. Pazar günleri sokakları boş, dükkânları kapalı Paris'te onunla dolaşmaktan; sanki bir karı-koca sohbeti yapar gibi o yanında değilken neler yapıp ettiğini anlatmaktan hoşla nıyordu:

— "Bu sabah Holmann'la Rus kilisesine gittim..." diyordu. "Sen de gel bir gün... Ne kadar güzeldi bilemezsin. Yaldızlı kü çük bir cami sanki, müzik eşliği olmadan, dört sesle okunan ilâ hiler..."

Jacques dinlememişti:

— "Nerede yemek yiyeceğiz?" diye sordu.

— "Çin lokantasına gidelim... Hoşuma gidiyor... Ne diyor dum? Ha, evet... O kilise... Ben de herkes gibi secdeye kapan mamak için kendimi zorladım âdeta. İnsanlığın sefaleti için ağ lamak, ağlamak istiyordum."

Jacques: "Bugün sen mistiksin bakıyorum," dedi.

— "Neden mistik olacakmışım?.. Güzel bir şey karşısında duyguluyum sadece... O müziği dinlerken bu dünyanın küçük duygular için yaratılmamış olduğunu düşünüyordum, Seni düşü nüyordum: Mehtapta beraber Rouen'ın üstündeki elma bahçele rine çıktığımız zamanki seni... Düşüncelerin vardı o zaman..."

— "Şimdi yok mu?"

— "Var, sevgilim... Ama yine de bir atılganlık, bir şevk vardı sende, ki şimdi yok artık."

Jacques: "O zaman çocuktum," dedi. "Şimdiyse ancak mümkün olanı istemeğe çalışıyorum... Dünyanın düzenini yenecek yerde kendi isteklerimi yenmeğe alıştım artık."

— "Dünyanın düzeni ha?.. Çok saygı gösteriyorsun buna sanki!"

— "Böylesi anarşist bir burjuva olmaktan daha iyi ya... İnsan ne istediğini bilmeli, Denise, nasıl bir hayat süreceğini seçmeli, sürmekte olduğunu da kabul etmeli. Fakat hem o hayatı sürmek, hem de yermek, yoo, hiçbir büyük taraf göremiyorum bunda."

Oturmuşlardı. Masanın üstünde duran bir bildiri, büyük Devletler tarafından hırpalanan Çin lehinde aydın gençliğin desteğini istiyordu. Bu da bir tartışma konusu oldu, Denise Çin'den yana, baskı altındaki ülkelerden yana ateşli sözler söyledi.

— "İyi ama, Çin hakkında sen ne biliyorsun, Denise... Herşeye inanıveriyorsun.. Hiçbir eleştiri duyusu yok sende artık."

— "Hiçbir şeye inanmamaktansa böylesi daha iyi."

Jacques omuz silkti, yakında girecek olduğu sınavdan sözetti.

Denise onun gözleri içine bakarak sordu: "Doktoranı verdikten sonra n'apacaksın?"

Jacques yorgun bir tavırla elini alnından geçirdi: "Bilmiyorum henüz... Hiçbir karar vermedim," dedi.

— "Baban Pont-de-l'Eure'e gelesin diye diretiyor mu?"

— "Evet, ama ben söz vermiş değilim... Hoş Paris'te çok düşük bir aylıkla avukat stajyerliği, kâtipliği filân aramayı da epey aptalca bir şey sayıyorum ya; oysa bizim orda..."

— "Canın nasıl istiyorsa öyle yap Jacques, yalnız şunu unutma... Ben hiçbir zaman Pont-de-l'Eure'e dönüp orada seninle evlenecek değilim... Hiçbir zaman... İnat filân değil bu, akıllılık sadece. Hiç mutlu olmadım orada. Bir sürü hayaletlerle dolu benim için. Şimdi özgürlük nedir, biliyorum ya, ömrümü yine o sokaklarda geçireceğimi, aynı yüzlere rastlıyacağımı düşündük-

çe... yok yok, yapamıyacağım... Burada, seninle olursam istediğin kadar sefalete katlanırım..."

— "Söylemesi kolay... Sefalet nedir, bilmiyorsun sen... Ben de bilmiyorum ya, ama bunun sevgiye iyi geleceğine inanamıyorum pek... Evet ama, nedir senin hayal ettiğin şu romantik özgürlük, Denise?.. Öğle yemeğini ucuz lokantalarda yemek, konserlerde üç franklık yerlere gitmek, bir erkek şapkası giymek; bu mu senin ülkün?.. Ama insan hali vakti yerinde bir burjuva hayatı sürerek de yine akıllı, zekî olabilir..."

Denise saldırgan bir hal aldı: "İnanmıyorum buna..." dedi. "Anlatış tarzına göre herşey gülünç görünür. Aynı tarzda anlatırsan bir azizin hayatı dahi gülünç görünebilir. Ucuz lokantalar, üç franklık yerler. Pont-de-l'Eure'den dışarıya kaçış birer semboldür benim için... "Olmaz!" demenin, direnmenin sembolleri... İnsan ilkin başkaları gibi giyinmeyi kabul ederek işe başlar; derken başkaları gibi düşünmeği kabul eder; sonra da hapı yutar gider..."

— "Hapı yutmak mı? Neden hapı yutacakmışsın?.. Doğrusu şu ki, sen beni sevmiyorsun artık... Sevseydin, oturacağın yerlere hiç aldırış etmezdin."

O gün ilk defa olarak ve sanki anlaşmış gibi, Jacques'ın Assas sokağındaki pansiyon odasına birlikte dönecek yerde, öğle yemeğinden sonra birbirlerinden ayrıldılar.

III

Denise, Vigeolas pansiyonuna gelince odasında ateş yaktırdı ve Jacques'a mektup yazmağa kalkıştı:

"Yalnızım, Jacques, canım da dehşetli sıkılıyor... Umudlarım kırılıverdi birden. Demin yanımda sen olmaksızın Luxembourg bahçesinden geçerken, orada eskiden nasıl güven dolu bir çocuk olduğumu düşündüm de, yüreğimin çarptığını hissettim. Evet, iki yıl önce senin büyük işler başaracağını umuyordum. Artık sana inanmamak korkunç bir şey olacak. Annenle babanın bana

eza veren bir gülümseyişle söyledikleri gibi, **iyi bir çocuk** olmakla yetinmemen gerek... Kızmadan dinle beni Jacques, sana takazada bulunuyor değilim. Ama yaşıyasın istiyorum, anlıyor musun? Yaşıyasın istiyorum. Şu anda kendin de farkında olmadan ölüler arasına karışıyorsun. Neden artık kuvvetli olmak istemiyorsun? Nerde kaldı senin o soylu yiğitliğin? Boşuna mı konuşuyorum yoksa? Cesaretini topla. Yirmi üç yaşındayken savaştan vazgeçme. Demin: "Beni sevmiyorsun artık," demiştin bana. Ne çılgınlık, Jacques! Evet, seni seviyorum, sevmeğe devam etmek de istiyorum, ama görüyorum ki, manevî bir uyuşukluk içine düşüyorsun, bundan korkuyorum. Zevklerin gerçek zevkler değil artık, sevinçlerin de gerçek sevinçler değil. Senin gidişata böyle gevşek gevşek boyun eğişinin gerçek akıllılık olduğuna inanamıyorum... Hayır!"

Sonuncu **hayır**'ı kalemini bastırarak yazdı. Yalnız Jacques'a değil, Pont-de-l'Eure'e, annesine, sahte erdeme de "hayır" diyordu.

Şöyle düşünüyordu: "Savaşa devam etmek... Jacques olsa: "Kiminle savaşa?" derdi. Kime karşı olacak? Çocukluğumu mutsuz hale getiren güclere karşı..."

O sırada bir kapının kapandığını, koridorda sert ayak seslerinin çınladığını duydu:

— "Sen misin Méni?" diye bağırdı.

— "Evet... Pazar günü sen burdasın ha, Denise?"

Sonra kapıda göründü.

— "Gel de bir sigara iç, Méni... Neden bir pazar günü burda olmıyacakmışım?"

— "Pazar günleri senin ortalıkta görünmediğini herkes bilir çünkü. Gün-tün eşitliğinde bahar devinmesi ya da Venüs yıldızının arada bir gözden kaybolması gibi bilinen, ölçülmüş biçilmiş bir şeydir bu... Bugün görülen ânî değişiklik astronomları, formüllerini değiştirmek zorunda bırakacak."

— "Sen de her işin alayındasın, Méni, hem sus bakayım biraz... Bir dakika müsaade et de şu mektubu bitireyim..."

Ménicault bir süre sessiz sessiz sigara içti. Denise zarfı kapatıp adresi yazdı:

— "Tamaaam... Şimdi de beni bir yere götürcesin istiyorum... Nereye olursa... Dôme'a... Rotonde'a..."

Ménicault saldırgan bir tavırla: "Param yok," dedi.

— "Bende biraz para var... Yalnız, bugün pek azarlama beni... kederliyim."

Ménicault nutuk çeker gibi tumturaklı bir poz takındı:

— "Kederiniz varsa onu düşünce haline sokmayın. Tarif etmeğe de kalkışmayın. Keder bir bakıma zaaf demektir zaten."

— "Şakayı bırak, Méni... Sen de kederlisin. Ne diye yiğitlik taslıyorsun öyleyse?.. Ne gibi bir mucize sonucu bugün Edmond'la birlikte değilsin sen?"

— "Edmond, Alfred-de-Vigny sokağında, dedelerinin şatosunda oturuyor. 1880 de yapılmış Rönesans stili bir konaktır bu. Babası, Nancy'nin yüksek ve kudretli derebeyi Prosper Holmann 1905 de satın aldı burayı... Aile toplantısı var, halalarla teyzeler, dayılarla amcalar ve çocukları."

— "Zavallı Edmond!"

Dôme'a giderken Edmond'dan sözettiler. İkisi de onu seviyor, hayat hakkında kendilerinden çok daha bilgisiz bir çocuk sayıyorlardı onu.

Ménicault: "Bir zenginin bu kadar iyi bir adam olabileceğine inanmazdım doğrusu..." dedi. "Beceriksiz bir zengin olacak o zaten. Paraya karşı kuvvetli bir sevgi yok onda — Bir sevgi ki kasaları doldurur, bankaları sevindirir... — Ben ki ayak takımından bir kimseyim, 1920 yılında büyük Holmann'ın tek oğlu olmanın ne muazzam iş olduğunu ona anlatmam gerek."

— "Babası çok kudretli bir adam mı gerçekten?"

— "Ne diyorsun Denise... Günümüzün nâdir kudretli adamlarından biri: Günümüzde politikacılar büyük gazetelerin, büyük gazeteler de büyük firmaların emrindedir... Clemenceau'nun kendisi bile savaşın en civcivli döneminde Holmann'ı hesaba katmak zorundaydı... Gelecekte yazmak istediğim kitaplardan biri de, iktidarın gerçek kaynakları ve halkın tanımadığı, bilmediği kimselerin, "parlâmanter demokrasi" maskesi altında, dünyayı nasıl yönettikleri hakkında olacak."

Dôme'a gelmişlerdi. Ménicault:

— "Giriyor muyuz?" dedi. "Denise, çok affedersin ama, biliyor musun, demin sana söylediğim doğruydu: Cebimde metelik yok."

— "Biliyorum. Bende de fazla para yok, akşam yemeğini dışarıda yemeğe yetecek kadarı yok yani... Ama iki fincan çayla iki dilim kek'e yetecek kadarı var... Sonra da pansiyona döneriz."

Meşin bir kanapeye oturdular. Çevrelerindeki masalarda genç genç insanlar yer almıştı. Hepsi de bir şeyler yazıyorlardı. Sağ yanlarında İslâv tipinde, hırpani kılıklı bir çift dikkatlerini çekti. Erkekle kadın hiç konuşmuyorlar; şefkat ve umutsuzluk dolu bir ifadeyle birbirlerinin gözleri içine bakıyorlardı. Her beş dakikada bir, aralarında tek söz konuşmaksızın birbirlerine yaklaşıyorlar, uzun uzun dudaklarından öpüşüyorlardı. Sonra yine sessiz sessiz birbirlerine bakıyorlardı.

Denise alçak sesle: "Çevrelerine gösterdikleri bu aldırmazlık güzel şey," dedi.

Ménicault cevap verdi: "Dostoyevski'nin romanlarındaki kişilerin davranışları var bunlarda."

— "Evet, tıpkısı... Şu ekose pardesülü küçük zenciye bak. Ne güzel gözleri var."

Bu kanapede bir saatten fazla oturup bunca genç insan arasında bulunarak yatıştıktan sonra Auguste-Comte sokağından geçerek Vigeolas pansiyonuna döndüler. Gece olmuş, gökyüzü yıldızlarla dolmuştu. Ménicault, Denise'in koluna girmiş, yıldız kümelerini sayıyordu:

— "Büyük Ayı, Küçük Ayı, bunları bilirsin... Kutup yıldızından bu yana doğru gidince Kuğu ile Yunus... Daha aşağıda Oryon... Nerede mi? Şu büyük eşkenar dörtgeni görüyorsun ya... Görmüyor musun? Baksana canım, çok uzun hem, küçük köşegenin üzerinde üç yıldız var hani... Şu tozlu gibi ışıltı da Ülker..."

Denise gökyüzünü daha iyi görmek için arkadaşına yaslanarak arkaya doğru eğildi:

— "Evet ama, Ménicault, bu harikulâde düzene, bu aksaksız harekete, yani bütün bunlara ne dersin sen?.."

— "Neden harikulâde olsun Denise? Hiçbir harikulâde yanı

yok bu düzenin. O var.. İşte bu kadar... Seni de Spinoza'cı yapmam gerekecek. Dikkat et, havaya bakarken kaldırımdan yuvarlanacaksın... Hani göklere bakarken yolunun üstündeki kuyuyu görmiyen "turfa müneccim" gibi... Dinle beni: Bu evrende iyicil ve âhenkli şeyler var: Gökyüzü, müzik, senin gibi kadınlar, sonra da zararlı ve uygunsuz şeyler var: Hastalık, kötü yazılmış yazı, savaşlar... Niçin bunların birilerini görmeli de öbürlerini görmemeli?.. **Düzen** sözünün insanlar için anlamı var, Tanrı için değil. Tanrı, dünyaya bir düzen verdi diye hayranlık duymak, "küreler arasındaki âhenk Tanrı'nın hoşuna gider," demek, Tanrı'ya sınırlı bir zekâyı yakıştırmak olur; karmaşık şeye göre basit şeyi daha çabuk anlayıp kavrayan bir zekâ... Ama bu, insanca bir düşüncedir, tanrısal bir düşünce değil. "Mükemmel" diye tanımlanan bir Tanrı için akordsuz bir ses, katkısız sesten daha âhenksiz olamaz... Nitekim Spinoza "Ethica" adlı eserinin birinci bölümünün 15 inci mi, 13 üncü mü ne, bilemiyorum pek, açıklamasında da bunu ispatlar."

— "Sen Spinoza'cı mısın, Ménicault?"

— "Arasıra."

Akşam öylesine güzeldi ki, ikisi de anlaşıp pansiyona girmediler, akşam yemeği saatine kadar gezindiler. Sert kasların kabarttığı bu kola Denise zevkle yaslanıyordu. Saat yedide yine pansiyona döndüler. Kapıdan girerlerken Denise, ona yine sordu:

— "Niçin hemen her zaman alaycısın böyle? Ürkütüyor, soğutuyor bu beni."

— "Alaycı olmasam "seni seviyorum" derdim sana. Belirsiz bir sözdür bu, işler de karmakarışık olurdu o zaman..."

Yemekte Mme Vigeolas Romenlerle Kanadalılara Fransız politikasını anlattı. Yemekten sonra Ménicault ile Denise genç kızın odasına çekildiler. Ménicault kendini ateşin yanındaki büyük meşin koltuğa bıraktı, bir sigara yaktı. Denise de gelip koltuğun kenarına oturdu. Biraz sonra Ménicault, Denise'in elini tuttu, o da bıraktı onu. Kömür topaklarına bakarak hiç ses çıkarmadan durdular. Topakların ilkin canlı olan kızıllığında, kara ür-

pertiler vardı. Gece yarısına doğru ateş söndü. Tek kelime konuşmamışlardı. Denise elini yavaşça Ménicault'nun elinden sıyırdı, gülümsedi, kapıyı açtı. O da hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti.

IV

1921 yılının Şubat'ında Mme Herpain, Dr. Guérin'le evlendi. Bunu da sevgi dolu bir mektupla haber verdi. Denise'e "Noter M. Pelletot tarafından düzene konan bütün para işlerini" bildiriyor; mutluluğunu anlatıyor; "zavallı Louis" ile ilgili, yerinde ve kederli bir iki söz ilâve ettikten sonra mektubunu şöyle bağlıyordu:

"Görüyorsun ya, herşeyi anlatıyorum, seni yalnız sevgili yavrum değil, en iyi arkadaşım sayıyorum çünkü. Georges da duygularımı paylaşıyor. Sana şunları yazayım istedi: Ben de Denise'in duygularını anlıyorum; yalnız sizleri sevmek, sizlere yardım etmek için ailesine girdiğimi, göstereceğim sevgiyle hissettireceğim ona..."

Mme Herpain mektubunun sonunda Denise'e nikâhta bulunsun, böylece Pont-de-l'Eure'dekilere ailenin yine birleşik olarak kaldığını isbat etsin diye yalvarıyor: "Üçünüz de bulunursanız tören o kadar daha sevimli olacak ki," diyordu. Bu **sevimli** sözü Denise'i çileden çıkardı, nikâhta bulunamıyacağını terbiyeli ve kesin bir eda ile bildirdi. Suzanne nikâhtan birkaç gün önce İngiltere'ye gitti: "Boğazı tokluğuna" bir iş bulmuştu orada. Yalnız Charlotte oyun bozanlık etti. Törende kalabalık yoktu ama, herşey mükemmeldi. İhtiyar Tournemine, Mme Herpain ve "nişanlısı" ile uzun uzun, bilgili bir tarzda konuştuktan sonra César Franck'tan parçalarla Bach'ın **Toccata**'sını çaldı. Sonra içinden geldiği gibi, hoş bir "çıkış" yaparak kilise boşalınca sırf kendisi için çalmağa devam etti. Karı-kocaya Eure valisi ile M. Achille Quesnay tanıklık ettiler.

Büyük kızının nikâha gelmeyişinden sonra Mme Guérin'in

mektupları daha acı bir eda aldı, ama sızlanmaları arasında birtakım hissî "içdökmeler" de vardı:

"Pont-de-l'Eure'e hiç gelmemek niyetinde olduğunu söylüyorsun, bunu kabul edemem. İnsanın annesini bu kadar hiçe sayması yakışık alır mı, sonra sen kendin de nasıl hoş görebilirsin böyle bir şeyi?.. Canın istediği zaman gel; aylarca, yıllarca otur, beni değişmemiş bulacaksın hep. Ama ben masaldaki baykuş gibi değilim, yavrularımı oldukları gibi görürüm... Pek mutlu görünmüyorsun, fazla memnun da değilsin. Hoşuna giden yaşayış tarzım seçtin oysa. Kan bağlarının yerini hiçbir şeyin tutamıyacağını bir gün anlıyacaksın." Sonra gelirlerinden şikâyet etmekteydi. Bir kriz başlıyor, frankın değeri düşüyordu. yordu. "Hayat ucuzlamıyor, tersine. İşlerdeki bu durgunluğa rağmen odamı yeniden döşetiyorum. Çok lâzımdı bu, Georges da kasvetli buluyordu odayı. Açık renk bir kreton koyduracağım, şimdi pek moda. Georges'un bir arkadaşı sayesinde çok hoş bir desen buldum, kumaşı da çok ucuza alacağım."

Yılsonu, sınavlarda bütün grup büyük başarılar elde etti. Lisans sınavına girmeğe parlak şekilde hak kazanan Ménicault bir dağ köyünde çalışmağa gitti. Jacques Pelletot ile Edmond Holmann hukuk doktoru oldular. Denise Lâtince çeviriyi pek becerememişti, ama lisansını aldı. Gidip İngiltere'de Suzanne'ı görmeğe, Eylül'de de Londra'da İngilizceden diploma almak için hazırlık yapmağa karar verdi. Jacques da Ağustos ayını ailesiyle birlikte deniz kıyısında geçirdikten sonra gelip onu bulacaktı. Yıl sonuna doğru kavgaları daha seyrekleşmişti ama, Jacques, Pont-de-l'Eure'e döner dönmez Denise ondan ıkıntılı sıkıntılı mektuplar almağa başladı: "Bir ay daha tatil yapacak mıyım, bilemiyorum," diyor, "maddî güçlükler"den sözediyordu. Sonra daha ciddî bir gerçek çıktı ortaya:

"Anlatacağım şey acı, Denise, ya da hiç değilse acı görünecek sana. Fakat açık konuşmak her zaman için daha iyidir. Babam beni bir karar vermeğe, hem de hemen vermeğe zorlamak istiyor. Bürosuna çağırdı, şöyle dedi: "Evlâdım, kendimi yaşlı, yorgun hissediyorum. Yerime geçecek misin, geçmiyecek misin, bileyim istiyorum. Geçmiyeceksen kızkardeşin Berthe için yeri-

me geçebilecek bir koca arıyacağım. Hayalimdeki şey, oğlumun benim yerime geçmesidir tabiî. Oğlum geçmezse ve kendiliğinden vazgeçerse, bir damadı bir yabancıdan üstün tutarım." Buradan duyar gibi oluyorum seni, Denise gülüyorsun... ya da ağlıyorsun... yahut iki şeyi birden yapıyorsun. Bir noterin yerine kimin geçeceği konusundaki bunca patırdı-gürültü sana gülünç görünecek. Fakat hayat böyle komik sahnelerle doludur. Diyelim ki "olmaz" dedim. N'apacağım? Bir avukatın yanında kâtiplik mi? Bunu da bulmak lâzım ya hoş. Diyelim ki bu işi halletik. Sonra?.. Mesleğim n'olacak? Avukatlık mı? Becerebilecek miyim bunu? Berrak bir kafam var, ama hiç güzel konuşamam. Milletvekilliği mi? Düşüncelerim var mı ki? Sen de iyi biliyorsun: Hayır. Şüpheciliğim için az mı takaza etmiştin bana? Bir lâboratuara kapanıp bilimsel çalışmalar yapmak mı? Bilgisiz çocukların hulyaları bunlar. Bilim kollarını anlarım ama, hiç bir buluş yapmadım, hiç bir zaman da yapmıyacağım. O halde? Hoş bir küçük şehrin önde giden beş altı ailesinden biri olmak varken, Paris'te —çok geçmeden nefret edecek olduğun— bir külüstürlük içinde sürünecek miyiz? **Hoş** sözü seni irkiltti. Bu şehirden nefret ediyorsun Denise, ama haklı mısın acaba? Annenin evinde mutlu mu değildin? Burası doğru, ama biz evlenince durum bambaşka olacak. Kendi evimizde oturacağız ve canımız isterse kimse ile görüşmiyeceğiz. Kendimiz bir aile kuracağız ve onun yaşayışını bildiğimiz gibi düzenliyeceğiz. İnan bana: Pont-de-l'Eure'ü yeniden göreliberi oradaki insanların niteliğine bakarak şaştım ve sevindim. Balzac'ın zamanında Taşra ayrı bir âlemdi belki, ama artık bunun aslı yok. Burada yaşıyan kadınlar da Paris'tekiler gibi aynı kitapları okuyorlar, aynı tiyatro oyunlarını seyrediyorlar, aynı konserlere gidiyorlar. Sen burjuvaca züppeliği küçümsüyorsun, ama taşra hayatını küçümsemekten daha züppece, daha bayağı bir şey olabilir mi?.. "Evet ama, annemle üvey babamdan çekiniyorum" diyeceksin. Dinle bak. Onları da gördüm. Bilemezsin ne tarzda sözediyorlar senden. Unutma ki Georges Guérin hiç yabana atılacak adam değildir, annenden çok üstündür, dürüst karakterlidir, kendisiyle geçinmek kolaydır... O halde, Denise? Karar vermek senin elinde. İstersen

bütün bunları bir yana bırakayım, Paris'te önceden kaybedilmiş bir savaşa girişeyim. Fakat şunu da düşünmekten kendimi alamıyacağım: Böyle bir şey istersen, beni pek az seviyorsun demektir."

Denise: "Gel beni gör, rica ederim," diye cevap verdi. Jacques: "Londra'ya kadar gelemem, sen Paris'e gel," diye telgraf çekti. Başlangıçta Denise'in pek hoşuna gitmiş olan bu, İngiltere misafirliğinin son günleri bu kaygılı bekleyiş yüzünden ona zehir oldu. Denise'in önünde bir yığın kitap vardı. British Museum'daki okuma salonunun kadife döşeli, çalışkanlık havası dolu kocaman kocaman raflarını meydana getiren masalardan birine oturmuştu, ama çalışmıyordu artık. Sağduyu ve şanla ün dolu bu ucsuz bucaksız yuvarlağın üzerinde bakışlarını dolaştırıyordu... Shelley... Byron... Milton... Shakespeare... Genç kızlarla zenciler yeri kaplıyan ve ayak seslerini yokeden pembe muşambanın üzerinde gürültü etmemeğe çalışarak yürüyorlardı. "Bu sevimsiz şehir onu yenecek miydi?.. Paris hayatı değildi onun istediği. Jacques'ın peşinden Châteauroux'ya, Mortagne'a, Fas'a, Çin'e de giderdi. Fakat yapmacık sevgileri, para komedyalarını, Mme Romilly ile Mme Pelletot'nun hırçın yaşlılık günlerini istemiyordu o..."

Yanıbaşında bir güneş ışını "Fortnightly Review'nun renkli, yaldızlı ciltlerini ışıldatıyordu. Niye kendinden memnun olmadığı gibi bir his vardı içinde? "Samimî miyim? Ruhsal bir kurtuluş mu arıyorum gerçekten? Aradığım, daha çok, bir zafer değil mi? Carnot sokağındaki eve pişman olarak değil, hiç olmazsa yatışmış olarak dönmekten beni alıkoyan şey, yalnız gururdan ibaret değil mi?" Yanıbaşında ufak-tefek bir Hintli harıl harıl kocaman bir kitabın sayfalarını çeviriyor, notlar alıyordu. "İngilizleri silkip atmağa hazırlanıyor," diye düşündü. "İngiliz yargıçları kovmak için hukuk öğreniyor... İngiliz pilotlarının üstünde uçmak için bu aerodinamik kitabını okuyor... Mağrur muyum ben?" Yüreğinde kendisinin bile bükemiyeceği, çelik bir çubuğu andıran katı bir duygu bulmaktaydı.

V

Sorbonne'da dersler ancak Kasım'ın birinde başlıyacaktı, fakat Denise, 15 Ekim'de Paris'e döndü. Jacques, "Önümüzdeki cumartesi günü geleceğim" diye haber verdi, ama son dakikada bir telgraf gönderdi: "Çok üzgünüm, ailevî bir engel çıktı. Önümüzdeki hafta muhakkak geleceğim. Sevgiler." diyordu. Ondan sonraki günler Denise için öfke, kaygı ve umudsuzluk dolu günler oldu. Perşembe günü Mme Vigeolas sabah erkenden Pont-de-l'Eure'den bir mektup getirdi ona:

Jacques: "Sakın kızma," diyordu, "biliyorum, kızacaksın ama, burada adım başında karşılaştığım güçlükleri tasavvur edemezsin. Babamın hastalığını, annenle babanın nüfuzunu, benim kendi sağduyumu bana karşı kullanıyorlar. Hemen evlenelim, Denise. Birtakım manevralara son vermenin tek çaresi bu: Sonunda sen de ben de bunlar karşısında yenileceğiz. Anneni gördüm, bizden yana, durumu çok iyi anladı, cumartesi günü gelip seni görecek, olup bitenleri anlatacak. Kendim gelip seni görmediğime üzgünüm, ama görünürdeki uysallığım, apaçık bir direnmeye göre işlerimizi daha çok ilerletecek. Seni seviyorum, yanımda olasın istiyorum."

Denise acı bir dille şu cevabı verdi: "Gelmiyeceğini biliyordum. Bildiğim şey şu: Pont-de-l'Eure'de olacaksın, ben Paris'te ve ben razı olursam seni on beş günde bir ayaküstü görebileceğim. Ah Jacques! Hayatta kalleşliğe niçin bu kadar erken başladın? O ölü âlemden ne umuyorsun? Kendi ölüşün de bu kadar acele mi? Niçin "kederliyim" diyorsun? Hiç yakışmıyor bu doğrusu. Sana acımak da elimden gelmiyor... Annemle görüşeceğim ve senin tarafından bana ne söyliyecekse dinleyeceğim. Ama hiç umudum yok. Günün birinde onun aramızda habercilik edeceğine kim inanırdı?"

Mme Guérin cumartesi sabahı, saat on bire doğru geldi ve Saint-Lazare garından doğru Vigeolas pansiyonuna gitti. Mme Vigeolas gelip kapıyı vurdu:

— "Mlle Denise, Mlle Denise!.. Anneniz geldi," dedi.

Denise kapıyı açınca alçak sesle fısıldadı:

— "Anneniz ne kadar genç... Güzel de hem!"

Onun ardında Mme Guérin gülümsiyerek sevgi gösterileri yapıyordu. Kızıyla arasında herşeyin, sanki en şefkatli aile sahnelerinden sonra, birbirlerinden daha dün ayrılmışlar gibi olup bitmesini dilediği besbelliydi. Elinde olmadan, fakat neşeli neşeli:

— "Ortalık amma da karışık... Tam bir öğrenci odası burası!" dedi.

Sonra şöminenin yanındaki, Ménicault'nun koltuğuna oturdu. Şöminenin taşları sigara izmaritleriyle doluydu. Mme Guérin de bütün konuşma süresince bunları şemsiyesinin ucu ile ocağın içine doğru itti:

— "Hoş diyebileceğim bir görevi üzerime almış olarak geldim seni görmeğe," dedi. "Kabul etmeğe de çekindim. İşlerine karışmamdan hoşlanmazsın, bilirim (Haksızsın ama, böylesin işte, n'apiyim), fakat Georges: "Vazifendir," dedi. Sonra yapacağım bu teşebbüsü ilk düşünen de senin nişanlın."

Nişanlı sözü Denise'in hoşuna gitmedi, ama bir sigara yaktı, bir şey de söylemedi.

Mme Guérin: "Mesele şu," diye devam etti, "çarşamba günü Jacques Pelletot bana geldi. Birkaç hafta çevremizde dört döndüğünü görüyordum zaten. Geldi, seni sevdiğini söyledi bana... Onu fethetmiş olmakla övünebilirsin doğrusu. Ona göre bir çeşit tanrısın sen. Nişanlılığımız sırasında babacığının benden sözederkenki halini hatırlattı bu bana... Yalnız, Jacques bana annesiyle babasının bu evlenmeye pek razı olmadıklarını söylemek zorunda kaldı. Yoo, bizim için hiçbir aşağılatıcı yanı yok bunun. Tersine, gayet iyi bir aile olduğumuzu, benim iyi bir evin kızı, babanın da iyi bir ailenin oğlu olduğumuzu kabul ediyorlar. "Dr. Guérin'le evlenişiniz sizi en ön plâna geçirdi," dediler... Yalnız, senin de anlıyacağın gibi, bir para meselesi bu. Onlar çok zengin, herkes bunu biliyor. Bu yüzden oğulları senin drahomanın iki üç kat fazlasını isteyebilecek durumda... Her ne hal ise, bunun üzerinde pek o kadar ayak diremiyorlar... M. Pelletot'-

nun dediği gibi: "Bu türlü şeylerin eskiye göre önemi daha az." Bir hafta içinde kimin zengin oluvereceği belli değil. İnsan gençlere her istediğini yaptıramıyor artık... Hem sen de sonra anlıyacaksın... Mümkün olduğu kadar sonra... Babanın annesiyle babası... Hattâ annen bile... Herşeyi söylemek gerek... Yani sözün kısası, oğullarının senden başkasıyla evlenmek istemediğini kabul ediyorlar, ve asıl vereceğim iyi haber de şu: Seni gelin olarak kabul etmeğe hazırlar... Görüyorsun ya, umulmadık birşey bu... Tek bir şartla."

Denise kasılarak sordu: "Ne gibi bir şart?"

— "Merak etme canım. Önemli bir şey değil... Sadece şu: Noterlikte babasının yerine geçmesinin Jacques için kârlı bir şey olduğuna onu inandırmakta, kendilerine yardımcı olasın istiyorlar... Kendisi de buna inanmış durumda zaten... Onunla birkaç defa konuştum, Georges da konuştu, "çok makûl çocuk," diyor... Yalnız, senin Pont-de-l'Eure'de oturmak istemediğin kafasına girmiş bir kere ve kabul etmezsen kendisine düşen görevin, seninle birlikte her türlü geçim sıkıntısına katlanmak olduğu düşüncesinde... Bunun çocukça bir şey olduğunu; onu seviyorsan, mesleğinin gerektirdiği yerde kendisiyle oturacağını; zaten senin akıllı bir kız olduğundan emin bulunduğunu söyledim."

— "İyi ama anne, benim duygularım üzerinde ne hakla yorumda bulunuyorsun?.. Hayır, hiçbir zaman Pont-de-l'Eure'de oturamam."

— "Dikkat et Denise. İnat edersen ip kopar, sen de çok pişman olursun..."

Sonra büyük bir dikkatle kızının yüzüne baktı. Denise'in yüzünde düşmanca bir ifade vardı, ağzı kasılmış, ateşe bakıyordu. Daha çekingen bir tavırla devam etti:

— "Bir nokta daha var ki buna değinmek istemiyordum: Seni yeterince tanıyorum ve bu olayın aslı olmadığını da biliyorum çünkü... Ama biri gidip Pelletot'lara senin Jacques'ın metresi olduğunu söylemiş... Onların da buna ne kadar şaştıklarını tasavvur edebilirsin... Ben de çok güldüm..."

— "Doğru yapmamışsın. Gerçek bu."

Mme Guérin kalktı:

— "Ne dediğinin farkında mısın Denise?" dedi.

— "Ya sen?"

— "Denise, sahiden de..."

Sonra kendini tuttu. Kocasına "sâkin olacağım," diye söz vermişti. Alt tarafı, kızının inadının ne önemi vardı onun için? Hayatını yeniden kurmuştu şimdi. Georges Guérin onu tam anlamıyla mesut ediyordu. Makul öğütlerde bulunarak görevini yerine getirmişti. Ama Denise önceden kaybedilmiş bir oyunu oynamakta diretiyorsa, varsın oynasındı. Hattâ kızının "olmaz" deyişine için için ve kendi de hemen hemen farkında olmaksızın, Mme Guérin'in sevinmediği ne malûmdu? Henüz pek genç ve ancak birkaç aydır evli olan bir kadın için büyükanne oluvermek; aynı şehirde, kendisininkinden birkaç ev ileride oturan torunlara sahip olmak hoşlanılacak bir şey miydi?

— "Kendine çetin bir hayat hazırlıyorsun yavrucuğum, ama senin bileceğin iş bu," dedi.

Bir süre sessizlikten sonra kendisine acı gelen bu gerginlik halinden kurtulmak istedi: "Öğleden sonra konsere gidelim hadi." dedi. Denise sözün böyle değişmesine pek sevindi, programlara baktı: Pierné "Bitmemiş Senfoni"yi çalacaktı.

Mme Guérin: "Hatırlıyor musun Denise?" dedi. "Yedi, sekiz yaşında vardın, onu dinlemeğe götürmüştüm seni... Tournemine de Rouen'da orkestrasına bunu çaldırmıştı. Çocuktun, ama bir kadın gibi dinliyordun."

Denise hatırlıyordu. O konser çocukluğunun en güzel ânlarından biri olmuştu. Öğleden sonra Châtelet salonunda iki sert vuruşun peşinden değnek havaya kalktığı zaman, anılarını yeniden bulmak için gözlerini yumdu. İlk nağmelerde dalgındı, uzaklardaydı; kendi kişisel, dağınık âleminden büyük güçlükle kurtulabildi. Ne bozgundu bu! N'apacaktı şimdi? "Paris'te kalmam, Jacques gelip burada peşime düşer belki, ben de fikrimden caymak zorunda kalırım," diye düşündü. Gidecekti. Méniacult bir gün onun önünde bir dağ otelinden sözetmişti, İsviçre Jurası'nda, Verrières'deydi bu... Tatillerinde çok küçük bir para verip orada oturuyordu... Artık müziği dinlemez olmuştu ki, birden fışkırıveren dost, neşeli bir şarkı yükseldi durgunlaşan

orkestradan. Sâkin bir kuş gibi senfoninin üzerinde uçan bu notalar neden insanın ruhunu mutluluğa doğru götürüyorlardı? Şarkı ancak bir an böylece süzüldü ve sona ermeksizin orkestranın dalgaları üzerine konuverdi. O zaman Denise, onun o hafif ve sevimli görünüşünü gözlemekten başka şey düşünmez oldu artık. Çetin geçen genç kızlığından beri daha önce de bir iki defa yine böyle olmuştu: İçinden çan kulelerinin, dumanların ve nehrin hoş kıvrıntısının göründüğü, elma ağaçlarıyla dolu bir bahçede; ya da bir pazar akşamı Paris'in bir sokağında yıldızlara daha iyi bakmak için başını arkaya eğdiği sırada, gürültülü ve hazin bir senfoninin üzerinden sâkin bir şarkının bu umud dolu notalarının, bu ilk nağmelerinin yükseldiğini bir iki defa duymuştu. Sonra hayat, tıpkı orkestra gibi, bu melodiyi bastırıvermişti. Yine çıkacak mıydı ortaya? İlk bölüm bittikten sonra Mme Guérin:

— "Kemanlar iyi," dedi. "Georges da üniversiteye giderken bu orkestrada çalmış, biliyor musun? Hoş şey, değil mi?"

O günün akşamı da Pont-de-l'Eure'e döndü.

VI

Denise Herpain'den Jacques Pelletot'ya

Verrières (İsviçre), 15 Kasım 1921

"Sevgilim,

Mektubuma eskisi gibi şefkatli bir tarzda başlamaktan çekindim. Aramızda değişmiş o kadar çok şey var ki. Sonra "herşeye rağmen, kendime de rağmen, aklımdan daha az uslu olan dudaklarım yine "sevgilim" diyorlar ona. Varolmıyan bir aldırmazlık taslamak da ikiyüzlüce, tabiîliğe aykırı bir şey olur," diye düşündüm.

Sınırdan birkaç metre uzaktaki bir dağ otelinden yazıyorum sana. Biliyorsun: Bu kış Sorbonne'da İngilizceye devam etmek,

diplomamı hazırlamak. **Schola**'ya gitmek istiyordum. Ne yazık ki birdenbire tasavvur ettiğimden bambaşka oluveren bir yaşayışı göze almağa kendimi zorlıyamadım. Çalışmalarım beni ilgilendiriyordu, sen de "hırslı öğrenci" diyordun bana, ama senin için, senin yanında böyleydim. Annem geldikten sonra seni yine vaktiyle sevmiş olduğum gibi bulmaktan artık umudumu kesmek gerektiğini öğrenince, tek kurtuluş çaresinin anılarımdan, dürtülerimden kaçmak olduğunu anladım. Burada, karlı bir yaylâdaki bu külüstür sınır otelinde, çıplak bir odada üç haftadır yalnız, yapayalnızım. Fakat burada, ne olduğunu bilemediğim bir ruh huzuru ile beraber, benliklerinden başka hiçbir şeyleri olmıyan kimselerin o herşeyden yoksun ve hazin şekilde sağlam güvenliğine kavuştum.

Yenilgiye uğradım, Jacques, yenilgiye uğradım. Oysa ben senin aracılığınla yenmeyi ummuştum. İlk anda "öleyim daha iyi" dedim. Sonra razı olmayı düşündüm. Şimdi yalnızlık sayesinde bu iki korkaklık belirtisini de altettim. Savaştan vazgeçmiyorum. Yine isyancı halime dönüyorum. Ne kadar zaman için? Bilmiyorum. Artık çalışmıyorum. Okuyorum. Epiktetos'u, **Jean Barois**'yı ve Sils Maria'nın bu sağlam, soğuk havaya pek uygun düşen "Nietzsche"sini okuyorum. Karla örtülü alanlar arasından kıvrıla kıvrıla yükselen yol üzerinde uzun gezintiler yapıyorum. İlk dönemeçte yarı donmuş, buz sarkıtlarıyla sanki sakallı gibi duran bir çeşhe, son dönemeçte de o yakınlardaki dağda ölen bir gencin mezarı var. Yürürken, filmlerdeki kişiler gibi ben de yaşantımın geçip gittiğini görüyorum. Küçücük bir şey gibi görünüyor bana. Gerçek gençliğimin, yani bir periler âleminin sahiden varolduğuna hâlâ inanılan çağımın geçip gittiğini düşünüyorum. Nasıl da çabuk oldu bu. Rahibeler okulu ve koyu sofuluğum; Saint-Jean Koleji'nin yeni yıkanmış çamaşır ve mürekkep kokan kara önlükleri; lisedeki yıllarım, Pascal'dan parçalar okuyan Mlle Aubert; sana hayran olarak en büyük sevinci duyduğum isli bir lâmba altındaki yolculuklar; göğün ortasındaki aklı mavili Paris evleri; Luxembourg bahçesinin bakır rengi ve kara ağaçları ile senin çay için getirdiğin, üzerlerine yağmurla soğuk sinmiş pastalar. Nasıl mutluyduk, sevgilim ve ben nasıl bili-

yordum bunu! Her türlü çıkar ve hesap-kitap kaygısından uzak hayallerime, felsefeyi Ménicault'nun ağzından öğrendiğim ve felsefeye inandığım o akşamlara varıncaya kadar herşey yeniden gözümün önüne geliyor. Şimdiyse artık karlarla örtülü çamların güzelliğine inanıyorum yalnız.

Dün yine böyle, beyaz yolumun üzerinde yürürken, sana hak vermek için büyük bir arzu duyarak yeniden durumumuzu düşündüm. Ama elimde değil. Hiçbir zaman dönmiyeceğim Pont-de-l'Eure'e. Gücümün yetmediği bir iş bu. Bizi ayıracak olan yolu seçtiğine göre, seninle evleneceğimi umma. Bu kararın seni de, beni de hangi yaşantıya doğru yönelteceğini hiç bilmiyorum ama, arkadaşlık görevleri dışında kendini bana karşı her türlü görevden sıyrılmış göresin istiyorum. Sen uslu akıllı, dümdüz, dosdoğru bir hayat için yaratılmışsın, zavallı sevgilim. O kadar yalvardım, ama "hayatını kazanmak için kaybetmeğe" cesaret edemedin. Geçen yıl boyunca yine de sana inanmak istedim. Olaylara boyun eğdiğini bana söyleyince, mahvolduğumu anladım. Seni hep rüyada sevmiş olduğumu görüyorum. Beni iyi anla, bugünkü bir rüyada değil de (şimdiki zaman gerçekten güzeldi çünkü), gelecekteki bir rüyada. Herşey apaçıkken mucizeye inanmak istedim. Senin rahatlığınla sevgimiz arasındaki bu savaşta zaferi kazanacağıma, tatiller gelinceye kadar inandım. Aldanmışım, yenildim, gecenin içinde yalnız kaldım. Fakat yine de biliyorum ki kendimi diri diri mezara gömmek gibi bir iş, bir seçim yapmak imkânsız olarak kalıyor.

Sadece kolay bir mutluluk, boş bir yaşantı ve güzel çocuklar isteyecek olan kendi halinde bir kızla evleneceksin, sevgilim. Ben yine atıma bineceğim ve belki varolmıyan özgür bir temizliği, saflığı yine, daima arıyacağım. Sonra birkaç yıl daha geçecek, sen de ben de ebedî uykuya, yahut şimdikinden daha korkunç bir âleme dalacağız. Zarlar atıldı artık.

Bana cevap vereyim deme. Beni görmeğe de kalkışma. Kendimi kurban ettim. Cesaretimi alma elimden. Bana bıraktığın tek şey bu."

Denise bu mektubu yeniden okuyunca, birkaç aydan beri sık

sık yapmış olduğu gibi, şöyle düşündü: "Cesaret mi, gurur mu?" Bu iki duygu birbirine öylesine girifti ki, birini öbüründen ayırdedemiyordu.

VII

Verrières'de tek başına Noel'e kadar oturdu. Jacques birkaç defa mektup yazmıştı. Fakat Denise ona cevap vermekten kendini alıkoydu. Ménicault'dan iki tane güzel mektup aldı, imzasının üzerine: "Luxembourg bahçesini seninle geçmekten çok hoşlanan öğrenci" diye yazmıştı. "Seni sevdim, hâlâ seviyorum, ama paylaşılmayan bu sevgiyi bir üzüntü sebebi, yahut bir şikâyet konusu yapmak istemiyorum," diyor, şunları ekliyordu: "Sana sağlam bir yürekle hitabediyorum, bunun için de özür diliyorum. Kadınların çoğu başlarından savdıkları erkeklerin ağlayışlarından daha tatlı bir musiki bilmezler. Fakat ben henüz işin başında olan bir çocuğum; senin can verdiğin, dosdoğru yürümek isteyen kararlı bir çocuk. Sana beslediğim sevgi çok sıhhatli olmalı, benliğim üzerine ölü bir ağırlık gibi çökmemeli..."

Daha sonra derslerinden sözediyordu ona: "Senin de tanıdığın çocuk iki elini uzatarak, gerçek olduğuna inandığı şeyi getiriyor senin güzel ruhuna... Bu sabah rastgele kitap okurken filozof Lagneau'nun yazdığı bir parça gözüme ilişti. Bu da bende öyle bir şevk cezbesi yarattı ki, paylaştığın bunca düşüncemden sonra şu düşüncemi de bir kere daha paylaşasın istiyorum: **"İnanç öyle derin bir bölgedir ki, düşünce orada ancak faaliyet sayesinde tutunur. Ama hangi faaliyet? Bir tek tanedir bu: Tabiatle savaşıp onu yaratan, benliği ezerek yoğuran faaliyet... İnsan hayatına katlanacak yerde onu kendisi mi yaratmalı? Buna "hayır" demek, dünyayı ve kendini anlaşılmaz hale sokmak; hercümerci kabul etmek ve onu ilkin kendi içine yerleştirmek demektir. Oysa hercümerç hiçtir. Varolmak ya da olmamak. Bunlardan birini seçmeli insan."**

Seçmek mi? Denise seçmişti. Savaşı kabul etmiş, hayatına

katlanacak yerde onu kendisi yaratmak istemişti. Hikâyenin sonu n'olacaktı? Gururuna kapılıp verdiği karar yüzünden aile ocağı kendisine kapalıydı. Savaş arkadaşı olarak yanıbaşında bulacağına inandığı erkek de seçimini yapmış, fakat hercümerci seçmişti. Yalnızlığının derinliği ilkin yatıştırıcı iken, bazı akşamlar ağır geliyordu ona.

Noelden birkaç gün önceydi. Her sabahki gibi saat on bire doğru gezmeğe çıkmak için aşağıya inerken, ilk katın holünde kahverengi güzel deriden bir bavul görerek şaşırdı. Açık kapıdan buz gibi bir hava giriyordu, kapının önünde de külot pantalonla uzun çorap giyerek dağcı kılığına girmiş, arkası ona dönük bir genç adam, öbür bagajların indirilmesine göz-kulak oluyordu. Merdivende ayak sesleri duyunca döndü: Edmond Holman'dı bu. Kollarını havaya kaldırarak bağırdı:

— "Yaşasıın! Merhaba Denise!"

Genç kız öyle heyecanlandı ki, sarılıp onu öpmemek için kendini zor tuttu. Holmann da neşeli bir sevgi dolu miyop gözleriyle ona bakıyordu. Denise onu iki elinden tuttu:

— "Hangi rüzgâr attı seni buraya Holmann? Ne mutlu tesadüf!" dedi.

Delikanlı güldü:

— "Tesadüf değil bu," dedi. "Ménicault herşeyi anlattı bana: Senin kaçışını, tek başına oturduğunu... Ben de gelmeğe karar verdim. Yalnız, biliyorsun, babamla çalışıyorum şimdi. O da çok titiz. Gitmeme razı olmıyacaktı. Noel'i beklemek zorunda kaldım, sana sürpriz yapmak için de geleceğimi haber vermedim."

— "Çok hoş sürpriz doğrusu... Geldiğine ne kadar sevindiğimi bilemezsin. İki aydır öylesine yalnız, öylesine çaresiz haldeydim ki."

Ondan sonra Holmann'ın yerleşme işi başladı. Denise onun bavullarını açmasına, çamaşırları ile giyeceklerini çam tahtasından yapılmış köy stilindeki dolaplara yerleştirmesine yardım etti:

— "Tuhaf şey, Edmond!.. Akşam elbiseleri de getirmişsin, ha?.. Ah bu zenginler!.. İyi ama, zavallı dostum, hiç kimse yok

burada, hiç kimse yok anlıyor musun, yalnız köy halkı var, onlar da akşamları gelir bir fincan kahve içer, bir el iskambil oynar, haftada bir gün de dansederler... Benimle yalnız olacaksın, yapayalnız..."

— "Ben de tam bunu istiyordum işte, ama bunun böyle olacağını hiç umamıyordum."

İşleri bitince Denise, Holmann'ı alıp hep gezindiği karlı yola götürdü. Bu canlı havada, bir erkeğin yanında yürümek ne hoş şeydi! Dağcı elbisesi Holmann'a erkekçe bir eda veriyordu. Paris'teyken öyle değildi halbuki. Hem yürüyor, hem yeni yaşayış tarzını anlatıyordu: Pek mutlu değildi bu. Babası yalnız işini-gücünü düşünüyor, kendisiyle konuşmağa pek istekli görünmüyordu:

— "Bana verdiği iş, herhangi bir kimsenin yapabileceği alelâde bir iş. Babam yaşlıdır, biliyorsun, yetmişine yaklaştı. Çok geç evlenmiş... Onun güvenini kazanmış kimselerin en genci bile benden hiç değilse otuz yaş daha büyük... Çevremde bir sürü ihtiyarla yaşıyorum... İçim sıkılıyor! Öyle bezginim ki "bunu böyle sürdürmeğe cesaret edebilecek miyim acaba?" diye soruyorum kendi kendime."

— "İyi ama, yersiz bir soru bu... Sürdürmek **gerek,** Edmond. Günün birinde yapabileceğin harikulâde etkiyi düşün... Bir akşam Luxembourg bahçesinden geçtiğimiz sırada bu konuda Ménicault ile yaptığım konuşma geldi aklıma... Sana imreniyordu... "Dünyanın içinde bulunduğu büyük kargaşalık içinde ancak büyük bir ihtilâlci ya da Holmann gibi büyük bir banker büyük bir macera yaşıyabilir..." diyordu. Doğrusu da bu... Ben hayatı bilmiyorum, ama nasıl şey olduğunu seziyorum... Senin yerinde olsam Avrupa'yı, hükûmetlerin gizli mekanizmalarını incelerdim... İnsanları daha az bahtsız, daha az beceriksiz hale sokmağa çalışmak isterdim... Büyük gazetelerim olsun, halk oyu üzerinde etki yapayım isterdim... Sen ki birkaç yıl sabrettikten sonra bütün bunlara uğraşıp didinmeden, sırf Holmann ailesinin çocuğu olduğun için sahip olacaksın, hayat karşısında çekinesin ha?.. Ya ben n'apayım öyleyse?"

— "Çekiniyorum, çünkü yalnızım, Denise... Ne kadar yalnızım bilemezsin. Kendime güvenim yok... Bazen ben de babamın bütün iş arkadaşları kadar akıllıymışım gibime geliyor, onları pek öyle âhım şâhım şeyler bulmuyorum, ama onlar yüksek sesle konuşuyorlar, "dediğim dediktir," diyorlar, bense şüphe içindeyim... Bu bekleyiş dönemini senin demin anlattığın kadar zekice kabul etmek isteyecek biri yanımda olsaydı herşey başka türlü olurdu."

Denise birden sözü değiştirdi:

— "Bak Edmond, dağın yamacındaki şu çamlar ne tuhaf, değil mi?.. Topraktan eğrilemesine çıkıyorlar, sonra sanki bir ovada doğmuş gibi doğrulup gökyüzüne yükseliyorlar."

— "Evet, ışığın ve yetişip büyümenin mekanik bir sonucu bu."

— "Öyle muhakkak, ama ben avutucu bir şey sayıyorum bunu."

Acıkmış ve mutlu, otele döndüler. Öğleden sonra Edmond iki çift kayak kiraladı, ilk denemelerini yaptılar. Denise çok ustaydı, hafif inişlerden hemencecik inebildi. Edmond daha acemiydi, düşüyor, kar içinde kayaklarını kaybediyor, fakat başarısızlıklarını güleryüzle karşılıyordu. Akşam yüksek sesle kitap okudular. Noel arifesinde Verrières'deki küçük kilisede geceyarısı âyinine gitmeği kararlaştırdılar. Köy, otelden daha aşağıda, ovadaydı, köylülerin çoğu kayakla gidiyorlardı oraya. Denise ile Edmond çok acemi olduklarından, altları çivili iri kunduralar giymekle yetindiler, babacan İsviçreli otelci de bu yürüyüş için ödünç bir fener verdi onlara. Otelden çıkınca bütün karşıki yamaçlarda dizi dizi ışıklar gördüler: Onlar da kendileri gibi henüz görünmeyen bir hedefe doğru kayıyorlardı.

Bu hal Denise'in pek hoşuna gitti: "Ne hoş..." dedi. "Bütün insan ruhu işte bu, alt tarafı... Tanrısal bir sığınağa doğru yürüyen titrek bir ışık: O, bu sığınağın varolduğunu tasavvur ediyor, arıyor, ama göremiyor."

Edmond onu kolundan tutmuştu. Katılaşmış karla örtülü bu dar, sarp yolda arasıra dengesini kaybediyor, o zaman ona yaslanıyordu. Köyde yapılan bu âyin, ikisini de heyecanlandırdı. De-

nise de çevresindeki köylülere katılarak Noel ilâhileri söyledi. Onu yandan görmekte olan Edmond, güzelliğini, fakat özellikle kendini heyecanlarına büyük bir cömertlikle bırakışını hayran hayran seyrediyordu.

Yine ay ışığına çıktıkları zaman Denise: "Teşekkür ederim Edmond," dedi.

— "Niçin teşekkür ediyorsun? Hiçbir şey yapmadım ki... Tersine: Bir Noel hediyesi bile getirmedim, diye düşünüyordum."

— "En güzel Noel hediyesini getirdin: Sadık bir arkadaşlığı... Bu geceyi de yaşattın sonra bana. Yoksul insanlar arasındaki bu gerçek Noel ne kadar iyi geldi bana, bilemezsin."

Sonra uzun zaman konuşmadılar. Otele yaklaştıkları sırada Edmond:

— "Denise," dedi, "sana birşey sormak için geldim buraya. Benimle evlenmek ister misin?"

Edmond'un gelişindenberi Denise böyle bir sorunun geleceğini de hissetmişti, korkuyordu bu sorunun geleceğinden:

— "Bunun için de teşekkür ederim, ama imkânsız," dedi.

— "Beni sevmediğini iyi biliyorum, Denise. Beni sevmeni istemiyorum, ama hayatının değişmiş olduğunu Ménicault bana söyledi, biliyorum. Niçin sanki..."

— "Sen çok iyisin, Holmann ama, yine söylüyorum bak: İmkânsız... Ben Jacques Pelletot'nun yalnız nişanlısı olmakla kalmadım. Üç yıldanberi onun metresiyim."

— "Haberim vardı bundan, Denise. Senin geçmişini kıskanıyor değilim, geleceğini istiyorum."

Kapının önüne gelmişlerdi.

Denise çabuk çabuk:

— "Dinle bak: Bırak da odama çıkayım... Yarın konuşuruz," dedi.

Sonra kaçıp gitti.

VIII

Verrières'deki otelin merdiveninde cilâlı çam ağacından bir trabzan vardı, biraz reçineli ve yapışkandı, her dokunuşunda da Denise'e Beuzeval'deki Colibri köşkünü hatırlatıyordu. Onun için bu merdivenden inip çıkarken çoğu zaman, ömrünün o çağına ilişkin bir müzik parçasının nağmeleri yer ediyordu içinde; Duparc'ın "Önceki Hayat"ı idi bu: "Uzun zaman oturdum bu geniş kemerler altında..." Fakat Noel gecesi Edmond Holmann'ın yanından ayrılıp koşa koşa odasına doğru giderken zihninde yer eden, hattâ o sırada yüksek sesle mırıldandığı şarkı bambaşkaydı: "Bitmemiş Senfoni"nin dostluk, güven ve şefkat dolu şarkısıydı.

Odasına girince yatağının üstüne oturdu: "Ama niçin bu kadar mutluyum?" diye sordu kendi kendine. Edmond'un sözlerini tekrarladı: "Denise, sana bir şey sormak için geldim buraya..." Onun yorgun gözleri, şefkatli ve kaygılı gülümseyişi yine gözünün önüne geldi.

"Niçin bu kadar mutluyum?" dedi yine. "Onu sevmiyorum, sevebilir miyim acaba?" Robunu çıkardı. Bitişik odada Edmond'un çivili kunduralarının gürültüsünü duydu. Aralarında çam ağacından ince bir bölme vardı. Onun soluk aldığını, bir bardağa su koyduğunu duydu. "Doğru olmayı denemek gerek," diye düşündü. "Mutluyum, bir öcalma bu çünkü. Aşağılık bir meslek hayatına feda edilmekten acı duyuyordum. Oysa Edmond bana bir aileyi feda etmeğe hazır. Onun gibi babasının egemenliği altında bulunan utangaç bir çocuk için yine de pervasız bir jest bu..."

Pijamasının kordonunu bağlarken bir hayat tasarısı geçirdi aklından: Edmond'u büyük bir iş adamı yapacaktı. Kendini onun kimsece bilinmeyen, saygılı iş arkadaşı olarak gördü; kocasının tasarılarına düşman ya da aldırmaz adamları onun tasarılarına ortak ederken, ya da onunla birlikte son bir sınava hazırlanır-

ken gördü: Sınavın konusu dünyayı öğrenmek, diploması da kudret kazanmak olacaktı. Yatağına yattı, eline bir kitap aldı, ama açmadı. Sanki Holmann'ın istediğini kabule çoktan karar vermiş gibi, niçin bir evlilik hayatının tasarısını yapıyordu? Sevgi duymadan evlenmeğe hakkı var mıydı? Belki vardı, ama sevgiden vazgeçmek ve özellikle Edmond'a duygularını açıkça anlatmak şartiyle. Zengin bir erkekle evlenmeğe hakkı var mıydı? Zenginliği bir araç gibi kullanmak şartiyle, evet. "Ménicault olsa: "Bir öcalma duygusunun sana zorla kabul ettirdiği ustalıklı safsatalar bunlar," derdi. Fakat o, uzaktaydı ve Edmond bu yolculuğu yaparak sürprizin sağladığı üstünlüğü, gurbetin sağladığı suç ortaklığını kendinden yana etmişti.

Yatarken: "Adam sen de," dedi içinden, "bütün bu konular üzerinde yarın konuşurum onunla; şimdi uyumaya bakmalı." Fakat etrafına üşüşen hayallerin geçişini durduramıyordu. Yatağına uzanır uzanmaz geçmişteki sesleri duyar gibi oluyordu sanki: "Venedik Karnavalı"nın nağmeleri ve Carnot sokağındaki evin tren düdükleri, anneannesinin evinin avlusundaki çıngıraklı çark, Assas sokağındaki oda kapısının kilidinde Jacques'ın anahtarının tıkırdısı... Jacques... Bitmek bilmeyen, boş pazar günleri ve köşebaşlarındaki birahanelerde içilen sigaralar... Pont-de-l'Eure... Babasının evlilik hayatı, beklemekle geçen akşamlar, o mahzun bakış... Şöyle bir andiçti kendi kendine: Farzımuhal Edmond Holmann'la evlenirse ölünceye kadar sadık kalacaktı ona. "Evlenmemeğe hakkım var. Fakat beni seven bir erkeğin hayatını berbat etmeğe hakkım yok," diye düşünüyordu.

Böylesine önemli bir konuşmadan önce uykusuz bir gece geçireceği düşüncesiyle telâşlandı, yatağının başucundaki cam bir tüpten küçük bir komprime aldı ve nihayet uykuya daldı. Bir de rüya gördü. Verrières'e gelişindenberi uykusu kaçtığı geceler sık sık gördüğü bir rüyaydı bu. Kış ortasında bir orman görüyordu, kara kara ağaç kümeleri, kıyısında da fundalıklar vardı. Kendisi bir dişi geyikti, köpekler peşine düşmüştü. Bu köpeklerden biri, en irisi uzun sıçrayışlar yapıyordu, kendisine de yetişmek üzereydi ama, tam Denise kendini mahvolmuş sandığı sırada köpek son bir sıçrayıştan sonra bitkin bir halde çalılıklar

içine yuvarlanıyordu. Denise ise koşmağa devam ediyordu, ama daha yavaş.

Erkenden uyandı, bitişik odada gidip gelmeğe başlıyan Edmond'un gürültülerini duydu, kalktı. Camlar buzdan yonca çiçekleriyle kaplıydı. Tahta bölmenin ardından ona seslendi:

— "Günaydın!.. İyi uyudun mu?"

— "Gözümü bile kırpmadım," dedi, "iniyor musun aşağıya?"

— "Yirmi dakikaya kadar."

Biraz sonra küçük yemek odasında buluştular. Duvarlarda jimnastikçilerin, korolarda şarkı söyliyenlerin resimleri asılıydı. Kahve fincanlarının ve bal kavanozlarının önünde karşı karşıya oturdular, alçak sesle, arkadaşça konuştular. Denise önceden hazırladığı sözleri söyledi: "Seni sevmiyorum, ama sana karşı derin bir arkadaşlık duygusu besliyorum. Ortaklaşa bir çalışma hayatını hoşnutluk duymadan tasavvur edemiyorum, ama acaba sana karşı dürüst davranacak mıyım, diye düşünüyorum," dedi. Edmond onun sözünü kesti:

— "Denise, bundan fazlasını ummadım zaten. Senin bana verdiklerin tam da benim senden istemeğe geldiklerimdi. Sana güveniyorum. İki yıldanberi evlenmeden epey sözettik, onun için senin düşüncelerini iyi biliyorum. Benimle evlenmeğe razı olursan bu işi cân-ı gönülden, sonuna kadar götürmiyecek kadın değilsin sen. Ben de inanmak istiyorum ki, birlikte sürülecek bir hayat, benim sevgim..."

Telâşlı ve kaygılı, Denise ona bakıyor, içinden hâlâ: "Onu sevebilecek miyim?" diye düşünüyordu.

— "Babandan, ailenden yana büyük güçlüklerle karşılaşmıyacak mısın acaba?" diye sordu.

— "Yo, hiç sanmıyorum," dedi Edmond. "Babam bu işe engel olmaz... Bir drahoma hiçtir onun için... Kendisi de bir aşk izdivacı yapmıştı... Hayır, onun asıl istediği beni çalıştıracak ve kendisinin sürdüğü çetin hayatı kabullenecek bir kadın... Eğer aldanmıyorsam, çok da sevinecek... Halalarım, hele Fanny haları züppe oldukları için az-buçuk itiraz edecekler. Onlara sorarsan bir dük'ün kızıyla evleneyim isterler... Fakat biz anlaşırsak, babam da bizim gibi düşünürse, ne yapabilirler?"

Öğleye kadar tartıştılar. Daha şimdiden Edmond'un varlığına, çehresine alışmış gibi geliyordu Denise'e. Bu miyop gözlerde yaralı, incinmiş bir şeyler buluyor, bu da hoşuna gidiyordu. Saat on bire doğru: "Hadi biraz dolaşalım," dedi. Karla kaplı dar yol güneşe doğru yükseliyordu. Edmond'un kolunu girdi, o da bu hareketle çok hoş bir tabiîlik buldu.

Denise: "Şimdi söz ver bana bakıyim," dedi. "Burada kaldığın sürece bırak düşüneyim, sana cevabımı da yola çıkacağın zaman vereceğim."

-- "Tabiî Denise, ona ne şüphe?"

Otele döndüler, Denise odasında yalnız kalınca Jacques Pelletot'ya şunları yazdı:

"Jacques, sana bir şey söylemem lâzım ama bir türlü cesaret edemiyorum. Üç aydır çok çetin buhranlar geçirdim. Birkaç defa dayanamıyacak, mektuplarına cevap verecek, hattâ geri dönerek seni görecek hale geldim. Şimdiyse, tersine, sana belki evleneceğimi haber vereceğim. Şaşacaksın ama görüyorsun ya, sevgiyle evlenme benim gözümde apayrı şeyler haline geldi. Takaza etme, beni şüpheci, tevekküllü hale sokan sensin. Mademki **hayalimiz** gerçekleşmedi, başkasını istiyorum artık, ya da hiç değilse bu bambaşka olsun istiyorum. Şevk dolu, heyecan dolu gençliğim boşa gitti. Hiçbir zaman tam anlamıyla mutlu olmıyacağım artık. Sen, sevgilim, bende en güzel, en soylu, en içten ne varsa onlara sahip oldun. Bir başkasını düşünerek yazıyorum sana bunu. Beni yalnız bıraktığın için geldi o. Kendisini tanırsın. Büyük ve tabii bir yakınlık duygusu, sonra başka bir hayata, yeni bir güce karşı beklediğim bir çeşit merak da beni ona doğru itti hep. Benimle evlenmek istiyor. N'pacağım? Seven biri olsaydım çekinmezdim ama sevmiyen biriyim ben. Ya sen? Kimi seviyorsun, söyle bana."

Tam o sırada bölmenin ötesinden Edmond'un sesi neşeli neşeli bağırdı:

— "Denise, yemek yiyecek miyiz? Açlıktan ölüyorum."

— "Şimdi sevgilim, şimdi," diye cevap verdi Denise.

Sonra şöyle düşündü: "İlk defa **sevgilim** diyorum ona, bilerek yapmadım, belki hayra alâmettir bu."

IX

Evlenişinin ilk üç yılından hep donuk, fakat büsbütün tatsız olmayan bir anı kaldı Denise Herpain'in içinde. Bu üç yılı bazen Nancy'de, bazen Paris'te, kocasıyla kaynatası arasında yalnız geçirdi. Alfred-de-Vigny sokağındaki konakta yaşlı Prosper Holmann'la oturmağı kendisi istemişti. İki aile de onu ayıplamışlardı bu yüzden. Edmon'un kendisi bile kaç defa: "Bu kadar genç bir kadında böyle asık yüzlü bir evin doğuracağı can sıkıntısından çekiniyorum," demişti ama Denise iyi dayanmıştı. Şöyle bir plân çizmişti: Edmond babasıyla çok sıkı-fıkı olmalıydı ki ondan yalnız mesleğin tekniğini değil, sırlarıyla inceliklerini de öğrensin ve bunun ustası olsun.

M. Prosper Holmann genç karı-kocaya evinin bir bölüğünü vermişti. İri-yarı, sessiz bir adamdı. Fırça gibi düz ve dik saçları, modası geçmiş burma bıyığı Denise'e Tolstoy'un romanlarındaki yaşlı Rus generallerini hatırlatıyordu. Hayatının tek duygusal olayı yabancı bir kadınla evlenişi olmuştu: Polonya'da, Lodz'daki Fransız fabrikalarını denetlediği sırada rastlamıştı ona. Kadın 1902 de, Edmond doğduktan birkaç yıl sonra ölmüştü. Şimdi de çevresinde bu kadının resimleri olduğu halde yaşıyordu. Metresi olduğunu bilen yoktu.

Fransa'daki başarıların çoğu gibi Holmann'ların başarısı da taşrada başlamıştı. XIX. yüzyılın başlangıcında Nancy'de bankerlik eden Holmann kardeşlerden üçü, Fransa'da o zaman için yeni olan pamuk endüstrisini kurmağa, sonra da maden endüstrisini geliştirmeğe karar vermişlerdi. Nancy'nin, Epinal'in, Belfort'un ve Vosges'ların hemen bütün büyük işlerinde yatırımları vardı. Quesnay'lerle Paseal-Bouchet'ler nasıl Normandiya'nın iş alanındaki "bey"leri olmuşlarsa onlar da uzun zaman Lorraine bölgesinin prensleri olarak kalmışlardı. İngiltere'nin en parlak Devlet adamlarından biri 1845 e doğru: "Fransa bir kırallıktır ki başkenti bir cumhuriyettir," diye yazıyordu. Derin sözdü bu.

İkinci İmparatorlukla Üçüncü Cumhuriyetin en iyi valileri sanki XIV. Louis'nin illerdeki denetçilerinin doğrudan doğruya halefleriymiş gibi davranıyorlardı. Daha 1900 de bile birçok illerde hâlâ endüstrinin bir asiller sınıfı vardı ki Saraya gitmediği için Paris'çe bilinmiyor; fakat sınırlı bir bölgede hemen hemen "kıralî" haklar kullanıyordu.

1905 e doğru yargılarındaki eminlik, karakterindeki sağlamlık ve belki de boş, işsiz kaldığı bütün anlarını zehirleyen bir kederin kendisinde yarattığı mucizevi çalışkanlık, Prosper Holmann'ı daha geniş işlerin başına getirmişti. O sıralarda Kuzey Fransa'nın, Vosges'lar bölgesinin, Normandiya'nın dokumacıları hammadde alımları için Amerika'ya muhtaç olmamak ve Afrika'daki Fransız sömürgelerinde geniş pamuk çiftlikleri kurmak istiyorlardı. İlk zamanlarda pamuk yetiştiricilerine yardım etmek için bir banka lâzımdı, bu sanayiciler de kurulacak bankanın sermayesini vermeğe hazır bulunuyorlardı. Prosper Holmann'dan bunun başına geçmesini istediler.

Fransız Sömürge Bankasının gelişmesi Holmann'ın yılın büyük bir kısmı boyunca konut değiştirmek zorunda bırakmıştı. Nancy'deki evini elde tutmakla beraber Paris'te, Alfred-de-Vigny sokağında Rönesans stili bir konak satın almıştı. Çok çirkin bir yapıydı bu ama pencerelerinden Monceau parkının ağaçları görünüyordu. Kendi adına imza atmağa yetkili vekili Börsch'ü de o zaman işine ortak etmiş, Nancy'deki banka "Holmann, Börsch ve Ortakları" adını almıştı. Prosper Holmann sömürgelerde yetişen pamuğun Texas ve Mısır pamuklarıyla güç savaşacağını, başarı elde edilse bile bu teşebbüsün çok uzun zaman sonra kâra geçebileceğini hemencecik anlamıştı. Bunun üzerine Sömürge Bankasına çok çeşitli ve hemen kâr getirecek işler gördürmeğe başlamıştı. Bu bakımdan özellikle pamukçulardan meydana gelen yönetim kurulunda az-çok muhalefetle karşılaştığından, çoğunluğu elde edip işi tek başına ele alıncaya kadar hisseleri satın almıştı.

Fransız maliyecileri de tıpkı Çin mandarenleri ya da İspanyol asilleri gibi kademeli sınıflara bölünmüştür: Bunların en yükseğinde ancak yirmi kadar insan vardır ki ya kendileri ya da

adamları bellibaşlı yönetim kurullarına hâkim olurlar. Bankacılığı, ticareti ve endüstriyi idare ederler, halk oyu efsanesini yaratırlar ve hükûmetin görüşmelerine, tartışmalarına gizlice katılırlar: Paranın değerini ve sermaye sahiplerinin güvenini muhafaza etmek için hükûmetin onlara ihtiyacı vardır çünkü.

Daha 1912 de Prosper Holmann, Başbakanın malî panik anlarında akıl danışmak ya da yardım istemek için çağırttığı o adamlardan biri haline gelmişti. Savaştan sonra enflâsyonun tehlikelerini ilk anlayanlardan biri olmuş ve bölgesindeki birçok fabrikayı, hesaplarını altın frankla tutmağa zorlayarak, felâketten kurtarmıştı. Kendisi de büyük yedek akçeleri ayırmış ve Fransız piyasasında hemen hemen tartışma götürmeyen bir otorite edinmişti. Sabahın yedisinde kalkıp gecenin onunda yatarak ve genç karı-kocanın gelip kendisiyle oturmağa başladığı güne kadar işlerini tek bir kişiye gördürerek bir keşiş sadeliği ile yaşamağa devam ediyordu.

X

Bir insanın büyük bir servet edinmesini sağlayan karakter vasıfları onun, kudretin ve çalışmanın sağladığı zevklerden başkasını duymasına hemen her zaman engel olur. Prosper Holmann'ın başarısına imrenen genç memurlar, akşamlarını bu çok kudretli adam gibi geçirmeğe razı olmazlardı muhakkak. Her gün akşam yemeğinden sonra Holmann bir tek lâmbanın yandığı çalışma odasına giriyor; büyük bir masanın başına geçip oturuyor; saat ona kadar dosyalar, bilânçolar ya da gazeteler okuyarak arasıra bir not alıyordu. Tek lâmba kitaplarını aydınlatsın diye, Denise'le kocası bu masanın önüne karşılıklı konulmuş iki koltuğa oturuyorlardı. Babalarını rahatsız etmemek için hiç ses çıkarmıyorlardı. Saat onda M. Holmann onlara iyi geceler diliyor, gelinini alnından öpüp oğlunun elini sıkarak odasına çıkıyordu.

Bu monoton yaşayışı "gık" demeden kabul ederek, Denise

bu yaşlı adamı fethetmişti. O kadar az konuşuyordu ki, sevgisini hiçbir zaman sözlerle anlatmış değildi. Prosper Holmann oğlu ile konuşup anlaşmak imkânından yoksundu. Ona ne söyleyeceğini bilemiyor, kendisini yararlı bir tarzda kullanmakta güçlük çekiyordu. Çok otoriter olduğundan yanında "ast"ların bulunmasına katlanıyordu da bir iş arkadaşına tahammülü yoktu. Denise birkaç defa sızlanmak cesaretini gösterdi:

— "Babacığım, Edmond'u arasıra yanınıza alsanız da işlerinizi ona anlatsanız olmaz mı acaba?" dedi. "Anlamağa, size yardımcı olmağa çok istekli, ama ürkütüyorsunuz onu."

— "Edmond'a neyi anlatayım istiyorsun yavrum? İşler anlatılmaz; babam da hiçbir şey anlatmamıştı bana; ancak sabır, çalışma, sağduyudur ki..."

— "Evet ama, çalışma fırsatına sahip olmak da gerek. Yerinde saydığı, vaktini kaybettiği, ilerliyemediği gibi bir duygu var Edmond'da."

— "Neye doğru ilerliyecekmiş? İki yönetim kuruluna yerleştirdim onu. Zabıtları yapsın, raporlar yazsın. Aynı anda bir sürü işe birden başlatmağa kalkışma onu. Ne fazla şevkten, ne fazla gayretkeşlikten hoşlanırım ben."

Bu konuşmalardan sonra Denise cesaretsizleşiyordu. Kendine çizdiği hayat yolunda bir çömezlik dönemini öngörmüştü ama bu çıraklığın böylesine boş, ve bu kadar uzun olacağını sanmamıştı. İlk kış, Holmann'ın kontrolündeki fabrikaların ziyaret etmek için Edmond'la Doğu'ya bir yolculuk yapmak istemişti. İşçilerin kaderine, sosyal çalışmalara ilgileniyordu. Karı-koca düşünceler, tekliflerle döndüler. Babaları ise çıkıştı onlara; oğluna:

— "Patronlarla çalıştırdıkları insanlar arasındaki ilişkilere burnunu sokma, sakın," dedi. "Senin işin değil bu; sen bankersin. Bir iş hakkında defterlere, bilânçolara bakarak hüküm vermeli ve... o işi yönetenleri tanımalısın... Bundan fazlası lâzım değil."

Denise'e sevgi gösteriyordu ama onun akşamları kocasını almak için Sömürge Bankasına gelişini görmekten hoşlanmıyordu. Onun geçtiği bürolardaki genç memurlar başlarını hemencecik, neşeli neşeli kâğıtlarından kaldırıveriyorlardı. Bir kadının böy-

le ulu orta içeriye girmesine yaşlı bankerden çok onun iş ortağı Börsch içerliyordu. Börsch kırk yaşında kadar bir adamdı, hep çatık duran alnının altında birbirine bitişen gür, kalın kaşları vardı. Denise akıllı, fakat kaba buluyordu onu. Edmond'un günün birinde Börsch'le çalışmak zorunda kalacağını düşünerek ilkin onu kendine müttefik yapmak istemiş, fakat düşman bulmuştu. Holmann'ların eski memuru olduğundan bu ailenin kendisini horgördüğünü sanıyordu ama haksızdı. Denise (Ménicault'dan öğrenmiş olduğu) büyük bankaların politik görevleri, Avrupa'nın yeniden inşası işinde yapabilecekleri olumlu etki üzerindeki düşünceleri anlatmıştı ona. O zaman Börsch:

— "Hanımefendi, izin verin de bankamız için bir dilekte bulunayım... M. Prosper doksan yaşına kadar yaşar inşaallah..." demişti.

Akşamları sessiz ve loş çalışma odasında bir dosyanın kıyısına M. Holmann'ın kurşun kaleminin hafif hafif değişlerinden başka şey işitilmiyordu. Denise çoğu zaman gözlerini kaldırıp kitabını bırakarak hayallere dalıyordu. Mutlu muydu? Sanki zamanın dışında yer almış görünen, acaip bir bekleyiş dönemi içinde yaşıyordu. Arasıra peri masallarındaki, bir değneğin dokunup uyutuverdiği kahramanlardan biriymiş gibisine geliyordu. Büyü yavaşça etkisini gösteriyor, yaşamanın verdiği acıyı gideriyordu. Uyanış nasıl olacaktı? Kocasının kendisine böyle göze batarca tapınışı içine dokunuyordu. Üç yılda üç çocuğu olmuştu: Biri kızdı, adı Marie-Laure'du; ikisi erkekti, adları Patrice ve Olivier idi. Gebeliklerin verdiği uyuşukluk, yaşayışındaki monotonluğa dayanmakta yardımcı olmuştu ona. Çocuklarıyla belki anaca olmaktan çok, gayretli bir özenle uğraşıyordu ama onların daha şimdiden kendisine bağlanmış gibi bir halleri vardı. "Mutluluk bu mu?" diye soruyordu yine kendine. Bunun mutluluk olmadığını iyi biliyordu. Mlle Aubert'in sözünü ettiği "sonsuzluğa susamışlığı" her zamankinden daha çok duyuyordu. Edmond'la M. Holmann'a bakıyordu. Böylesine güçlü bir adamın oğlu niçin bu kadar zayıftı? Saat ona gelirken o da kırmızı kumaşla döşeli yatak odasını kaygı ile düşünüyordu: Ateşli ve be-

ceriksiz bir kocanın okşayışlarına istek duymadan, zevk almadan katlanacaktı orada.

XI

1925 te üç çocuk boğmacaya tutuldu. Yazı Saint-Arnoult'da geçirdiler. Normandiya'daki bu kırevini M. Holmann oğluna vermişti. Üç ay süre ile yaşantılarını öksürük nöbetleri doldurdu. Bu küçük yaratıkların sevimlilikleri, insanı şaşırtan unutma yetileri Denise'in içine dokunuyordu. Öksürük nöbeti geçer geçmez, yine oyunlarına dönüveriyorlardı.

Ekimde hastalıkları geçmemişti henüz. Hekim Denise'e:

— "Onları Güney'e gönderip bahara kadar orada bıraksanız iyi olur," demişti. O da bu düşünüşü kaynatasına iletmişti. Bu evliliğin değişmeyen bir vasfı da şuydu: Her önemli sorun Denise ile kaynatası arasında konuşuluyor, Edmond seyirci kalıyordu. Prosper Holmann bu küçük konuşmalardan hiçbir zaman kaçmıyordu. Bunlarda, bir değnek dokunuşu ile engelleri yokediveren; yerden evler ya da hizmetkârlar çıkarıveren bir iyilik perisi rolü oynamaktan hoşlamıyordu. Muazzam serveti ve gelininin sadeliği bu rolü kolaylaştırıyordu. Sessiz sessiz dinliyor, düşünüyor, sonra iri elinin "yapıcı" hareketleriyle bir çalışma planı koyuyordu ortaya. O konuştu mu, kendisine göre mesele de çözülmüştü ve Denise'in görüşmeye yeniden başlamasından hoşlanmıyacağı belliydi:

— "Akıllı bir adam gibime geliyor bu hekim..." dedi. "İyi... Şöyle bir çözüm şekli teklif edeceğim sana, ilkin hoşuna gitmiyecek ama sonradan faydalarını göreceksin... Edmond'un Afrika'ya bir yolculuk yapıp şubelerimizi ziyaret etmesi faydalı görünüyor bana. Personel arasında yapılacak nakiller, tayinler bakımından müdürlerimizi, müdür yardımcılarımızı tanıyıp herbiri hakkında fikir sahibi olması çok lâzım. Sen çocukları al, Güney'e git. Kardeşim Fanny'nin Théoule'da bir köşkü var, hiçbir şeye yaramıyor burası, onu size verir. Burada, Cannes'daki hekimle

re çok yakın olursun, hepsi çok iyi hekimlerdir. Edmond sizi oraya yerleştirdikten sonra Cezayir'e gider. Söz veriyorum, Noel'de de yanınıza dönmüş olur..." Denise konuşmağa davrandığı sırada devam etti: "Biliyorum, ilk ayrılığınız olacak bu ama lâzım, uzun da sürmeyecek."

Ekimin sonuna doğru "sürü-sepet bütün Edmond Holmann'lar" Théoule'a gittiler. Güneşli bir sabah da oraya vardılar. Fanny halanın köşkü pembeye çalan sarı renkte, yuvarlak kiremitlerle kaplı bir Provansa kıreviydi. Küçük bir burunun yamacına öylesine iyi oturtulmuştu ki setten bakınca kayalık koylarla çevrili iki körfez olduğu gibi görünüyordu. Malikâne genişti ve özellikle çam ve zeytin korularından meydana gelmişti. Denise onun vahşi ve tabii halini sevdi. Işıktan sarhoş gibiydi. Normandiya'da yetişen bu kız için manzaranın taşlı çizgilerindeki belirlilik, kuru ve temiz hava efsanelerden çıkma bir Yunanistan'ı hatıra getiriyordu. Çam iğneleri ile kaplı keçi yollarının bitimindeki küçük plâjları Edmond'la birlikte incelerken ona izlenimlerini anlatmak istedi. Fakat Edmond'un kederli, aldırmaz bir hali vardı. Denise daha önce de Holmann'ların, - babanın olduğu kadar oğulun da - tabiati görmediklerine çoğu zaman dikkat etmişti. Dönüp setin üzerine oturdular. Çocuklar çoktan bir kum yığınını ele geçirmişler, oynuyorlardı. Denise hayallere dalmış konuşmuyor; kaçamak bakışlarla Edmond'a bakıyordu. Kocası yorgun görünmekteydi. Denise onu zorlu, dayanılmaz bir sevgiyle sevmediğini biliyordu ama kavgasız gürültüsüz, dört sakin yıl geçirmişlerdi birlikte. Duygu bakımından bu huzur hali neden hep sürmiyecekti? Edmond'suz bir hayatı tasavvur etmiyordu artık. Bu ayrılık korkutuyordu onu. Kendisini uyur halde tutan tılsımı bozmıyacak mıydı bu? Bu kırılgan mutluluk dayanıksız bir düzen değil miydi? İnsan buna dokunursa, bir engele çarpan sabun köpüğünden bir balon gibi kaybolup gidivermiyecek miydi acaba? Tuhafı şu ki bu kaygıya paralel olarak içinde büyük bir umudun yükseldiğini de hissediyordu: Bu yalnızlık onu kendi benliğine; daha güclü, daha korkunç fakat daha eksiksiz bir Denise'e tekrar kavuşturacaktı sanki. Yine Edmond'a baktı, gözgöze geldiler. Gözleri şöyle diyor gibiydi:

"Biliyorum hadi, beni sevemezsin, bana katlamyorsun; yakıcı bir kuvvet olan senin yanında ben, sıkıcı ve sessizim ama asil bir ruha sahipsin, bundan daha cömertçe ne yapabilirsin?"

Denise bir bakışla onun içini rahatlattı, sonra koltuğuna gömülerek mavi göğe dalıp gitti. "Güzel gök, gerçek gök, ben değişiyorum bak..." Kimin yanında bakmaktan hoşlanırdı bu göğe? Ruddy'nin kendisini götürdüğü siperin cilâlı direkleriyle kum torbaları yine gözünün önüne geldi. Ruddy'nin mi, Jacques'ın mı, Ménicault'nun mu yanında? Bunlardan daha eksiksiz, bilinmeyen birinin mi yanında? Edmond'un sesi onun bu hayallerine son verdi. Ona bırakacağı bir çek karnesinden, sonra da çocuklar için bir hekimden sözediyordu. Denise doğruldu ve denizin, dalgalara batan parıltılı oklarla delik-deşik olduğunu gördü: Eugénie'nin siyah blûzundaki çelik iğne gibiydi bunlar.

Paul Valéry'nin "Deniz Mezarlığı" adlı şiirini hatırladı: "Nasıl da ince şimşeklerden meydana gelme zarif bir iş bu..."

— "Burası "Deniz Mezarlığı"nı ne kadar hatırlatıyor Edmond... Ne diyordun sen, sevgilim?"

— "Bu evde tek başına n'apacaksın diye soruyordum."

— "Adam sen de, kitaplar, müzik notaları getirdim... Çocuklar var sonra."

— "Komşu köşkün sahipleri olan Villier'leri tanırım, biliyor musun... M. Villier müşterimizdir, onun Fas'taki firmalarından çoğunda babamın da ilişkileri vardır. Muhakkak sana geleceklerdir, eminim."

— "İstemiyorum bunu. Yalnız olayım daha iyi... Sonra Fanny halan Solange Villier'nin sözünü ederken işittim. Hiç de iyi şeyler söylemiyordu onun için."

Edmond: "Evet, orası öyle," dedi, "ama seni çağırırlarsa bir seferlik kabul et hiç olmazsa. Fanny hala prensiplerinde pek titizdir, fazla aşırı gitmiş de olabilir."

Bir an çekindi:

— "Yalnız, ihtiyatlı ol..." dedi. "Villier'lerin evinde erkekler varsa onların buraya gelmelerine meydan verme. En namuslu kadının bile şu, bu sebepten adı çıkabilir ve..."

Denise biraz sinirli, onun sözünü kesti:

— "Hiç yakıştıramadım bu düşünceyi sana, Edmond!... Dört yıldır nasıl bir hayat sürdüğümü gözünle gördün... Dünyada görmek istediğim tek insan sensin... İki ay sürecek bu ayrılığa ara vermek için Oran'dan ya da Tunus'tan birkaç günlüğüne gelebilirsen sevinirim."

— "Babam razı olursa gelmeğe çalışırım," dedi, bu cevap da Denise'i hafif-tertip kızdırdı. Onu böyle çocuk gibi yumuşak başlı hissetmekten hoşlanmıyordu. Yine hayallere daldı. Çok uzakta, Cannes'ın orada bir deniz uçağı homurdanıyordu. Genç kadın kendini daha şimdiden yalnız hissediyordu. Geminin, henüz hareketsiz olmakla beraber, rıhtıma artık hiçbir palamarla bağlı olmadığı o acaip ânı düşünüyordu. Büyük yola çıkışların kaygısını da, mutluluğunu da bir arada hissediyordu. Yine engin göğe bakarken içinde "Bitmemiş Senfoni"nin hep yarım kalan, harikulâde şarkısının çınladığını duydu. Haberci gibi iki tane nota; sonra kıvrıla kıvrıla yükselen o tanrısal mutluluk. Neye doğru?

Akşam, garın peronunda Edmond sarılıp onu öptü, savaşa gidiyormuş gibi heyecanlıydı:

— "Beni unutma sevgilim, senden başka kimsem yok," dedi.

— "Amma yaptın Edmond, delisin sen, benim de senden başka kimsem yok."

Söyliyecekleri herşeyi söyledikten sonra sıkıntıyla, kederle birbirlerine bakışarak sessiz sessiz durdular. "Mutluluk bu mu?" diye düşündü Denise yine. İçinden, belirsiz bir ses cevap veriyordu: "Hayır." Ilık gecenin içinde köşke döndüğü zaman hafif rüzgârın salladığı çamlarla serviler iç paralayıcı, ölüm kokan bir güzellikle dolu göründüler ona.

XII

Denise bir şezlonga uzanmış, Bertrand Schmitt'in bir kitabını okuyordu. Kişilerin, cümlelerin arasından, vaktiyle arkadaşı olan adamı bulmağa çalışıyordu. Güçtü bu araştırma. Denise

birkaç unsuru, Rouen'daki adları, Royer'nin cümlelerini farkediyordu ama bunlar daha zengin bir hamurda yoğurulmuş, herhalde yeni olan katkılardan meydana gelmişti. Bertrand savaştan beri yazı yazıyor ve Paris'te oturuyordu. Denise birkaç defa davet etmek istemişti onu. Sonra: "Belki Edmond kızar, Bertrand da beni unutmuştur," diye düşünmüştü. Bir daha hiç görmemişti onu.

Bir motor gürültüsü yüzünden başını kaldırdı. Serin, sert poyraz çamların doruklarını eğiyor, kısa mavi dalgaların tepesine beyaz sorguçlar konduruyordu. Bir araba bahçe yolunun kumlarını püskürterek fren yaptı. Denise çok şaşmıştı, kulak kabarttı. Kimdi bu? Sesler duydu, sonra Félix göründü, alçak sesle:

— "Hanımefendi, Mme Villier geldi... Sizin haberiniz var, diyor," dedi.

Denise: "Eyvah! Ne sıkıntılı iş!" diye düşündü.

İçini çekti, kitabını kapadı:

— "Şimdi geliyor de benim için," dedi.

Salona girince hoş bir sürprizle karşılaştı. Fazla boyalı, fazla kır-köy kılığı giymiş bir Solange Villier bulacağım sanıyordu. Oysa henüz güzel denebilecek biraz geçkin, fakat sıhhatli ve gürbüz görünüşlü bir kadınla karşılaşmıştı. Üzerinde kahverengi bir kazakla yine kahverengi bir "tweed" eteklik vardı.

Solange: "Kendimi tanıtayım," dedi. "Komşunuzum. Kocanız sizin üç hasta çocukla yalnız olduğunuzu kocama yazmış. Ben de size bir yardımım dokunur mu diye sormağa geldim."

Denise teşekkür etti: "Çocuklar biraz daha iyiler," dedi. "Pek iyi olmıyan benim asıl. Buranın havası sıtma yapıyor bende... Yooo! Bir şey değil ama..."

Solange: "Pek yalnız yaşıyorsunuz," dedi. "Öğle yahut akşam yemeğine bana gelin.. Şu sırada evim pek neşeli, arkadaşlarım var: Robert Etienne, bilirsiniz hani, Fas üzerine yazılar yazar, sonra Dick Manague... Tanır mısınız?... Öyle hoş çocuktur ki."

— "Hayır... Açık konuşayım mı?" dedi Denise. "Ben Güney'e asıl dinlenmek için geldim ve korkarım ki..."

Solange ona doğru eğildi:

— "Ben de açık konuşayım mı?" dedi. "Korkarım ki benim için kötü şeyler söylemişler size... Madem tesadüf bizi karşılaştırdı, durum hemen aydınlansın isterim..."

Konuşma pek içli-dışlı bir hal aldı. Solange: "Kocamla ben birbirimizi serbest bıraktık ama iyi birer arkadaş olarak kaldık," dedi ve böyle bir anlaşmanın Denise'in hoşuna gidip gitmiyeceğini sordu.

— "Yooo, ne münasebet. Başkasına kötülük yapmamak şartiyle herkes istediği gibi davranmakta serbesttir. Yalnız, anlıyamadığım bir şey var... Niçin boşanmıyorsunuz?"

— "Neden boşanacakmışız? Kocamı çok seviyorum, sonra bir de oğlumuz var."

— "İnsan boşanmamakla çocuklarının mutluluğunu korur mu sanıyorsunuz?" dedi Denise. "Çocukluğunuz nasıl geçti bilmiyorum ama annemle babam arasındaki anlaşmazlığın izini ben hâlâ taşıyorum."

Durdu. Acı duymadan sözedemediği konulardan biriydi bu. Edmond: "Tuhaf şey, sen iyisin ama annen sözkonusu oldu mu insafsız oluveriyorsun," diyordu ona. Bu iç dökme başlangıcı Solange Villier'yi çok samimileştirdi. Bir sigara isteyip divana uzandı.

"Alt tarafı, bu iri köpek tavırlarıyle oldukça hoş kadın," diye düşündü Denise.

Solange: "Benim çocukluğum da iz bıraktı üzerimde," dedi. "Çocuklarının en küçüğü olduğum için annem beni şımartıyordu. Beni hepsinden üstün tuttuğunu öyle beceriksizce belli ediyordu ki erkek kardeşlerimle kız kardeşlerim benden nefret ediyorlar; oyunlarından uzak tutuyorlardı. Ben kızıp onların yaramazlıklarını haber veriyordum. "Fena kız", "şu Allahın belâsı Solange"dım ben... Hepsi benden kaçıyordu... Yemin ederim ki bugün bile bu yüzden bir hoşa gitmeme korkusu var içimde hâlâ... Örneğin bakın, sizi görür görmez "onu sıkıyorum," diye düşündüm... Bunun üzerine de aşağıdan almış olmak için kendime güven vereyim diye kesin bir tavır takındım..."

Denise: "Ne kadar anlayışlısınız," dedi. "Ben de zaman zaman... ama bambaşka bir biçim altında... anlattıklarınıza az-çok

benzer şeyler duydum... ama hiçbir zaman kendime itiraf edemedim bunları..."

— "Ben de uzun zaman edemedim... Sonra Fas'ta bir arkadaşa rastladım, benliğimi görmek zorunda bıraktı beni. Siz de göreceksiniz onu, şu Robert Etienne hani, şimdi burada."

— " "Udaya'ların bahçesinde Namaz"ı o mu yazmış?"

— "Evet... Bizim oraya yakın bir yerde mülkiye müfettişi, hemen hemen barbar bir bölgeyi yönetiyor... Hoş meslek... kıralî bir meslek... Yılın yarısını Fas'ta geçiririz, biliyorsunuz, değil mi?.. Harıl harıl çalışan kimseler arasındaki bu sade yaşayışın insana ne iyi geldiğini bilemezsiniz. Onların en iyileri için bir kuvvet olmağa çalıştım."

— "Ben de kocam için öyle olmayı o kadar isterdim ki."

Solange: "Tuhaf şey..." dedi. "Birbirimizden bambaşkayız ama ortak taraflarımız var... Söz verin bana, geleceksiniz değil mi? Göreceksiniz, kadınlar için çok iyi arkadaşımdır ben. Buna lâyık değilim; bununla övünmüyorum; korkuyorum onlardan... Geleceksiniz değil mi? Müzikle uğraştığınızı söylediler... İyi bir piyanom var."

Denise: "Altı ay var ki piyanoya el sürmedim," dedi. "Geçen yıl arasıra bir şeyler çaldığım oluyordu, ama evleneliberi egzersiz yapmıyorum. Bir parçayı yirmi defa tekrarlamak... canımı sıkıyor."

Solange ayağa kalkarak: "Evet," dedi. "Bir kadın duygu hayatında dengeli değilse hiçbir şey yapmaz. Ancak bir erkek için seve seve çalışırız biz. Zavallı yaratıklarız."

XIII

Denise Holmann, Villier'lerin öğle yemeğine yayan gitti. Çamlıktan geçen küçük bir yol iki parkı birleştiriyordu. Genç kadın başını eğmiş, ağır ağır yürüyordu. Hemen her gece gelen sıtma

nöbetleri gücünü kesiyordu. O bölgenin güzelliği, iklimin yumuşaklığı acaip bir kaygı yaratıyordu onda.

Villier'lerin küçük beyaz kapısını açarken: "Tuhaf şey," diye düşünüyordu, "konserde ya da tiyatroda, çok derin bir zevk bana hayatın kısalığını birden hissettirdiği zaman duyduğum şeyi burada da duyuyorum..."

Sabahleyin Pont-de-l'Eure'den mektup almış, altüst olmuştu. Annesinin mektupları onu çocukluğunun zehirli havasına yeniden daldırarak içinde öylesine zorlu duygular uyandırıyordu ki, bunları açarken çekiniyordu hep. Bütün sabah boyunca bunları şöminenin üstünde bırakıyor, içinde bulunan acıyı sanki tartmak istermiş gibi, arasıra zarfı eline alıyordu. Sonra zarfı âni bir hareketle yırtıyor, acı bir ilâcı gözlerini yumarak içen bir hasta gibi mektubu çabucak okuyordu.

O gün de Mme Guérin şunları yazıyordu:

"Jacques Charlotte'la evlenmek istiyor. Her bakımdan istenecek bir evlenme bu. Yalnız, birkaç ay önce ölen büyükbaban M. Aristide'in mirasından kardeşin lehine vazgeçersen, bu evlenme daha kolaylaşacak. Buna razı olacağım biliyorum yavrucuğum. Sana ne zararı dokunur ki bunun? Suzanne'a gelince, o yine İngiltere'de oturmağa devam etmek istiyor. Acaip bir düşünce. Ama ne olursa olsun bu küçük servete onun ihtiyacı var. Sense o kadar zenginsin ki... Sonra Jacques'a da bir şeyler borçlusun. Senin daha parlak bir evlenmeyi bu kadar çabuk kabul ettiğini görünce, zavallı çocuk çok acı çekmişti, inan bana..."

Tabii Denise: "Noter Pelletot'nun istediği herşeyi imzalamağa hazırım," diye cevap vermişti ama bu haber yüzünden de heyecanlanmıştı. Jacques ne diye herhangi bir kız seçecek yerde Lolotte'u seçmişti? Kızkardeşinde kendinden bir şey bulmak peşinde miydi? Yoksa tersine, ablasının izinden hiç ayrılmayan Charlotte mu Denise'i uzun zaman sevmiş olan erkeği elde etmek istemişti?

Dar yoldan İtalyan usulü düzenlenmiş güzel bir bahçeye çıkınca evin önünde bir topluluk gördü. Beyaz pantolonlu erkekler turuncu keten koltuklarda sallanıyorlardı. Solange onu karşılayarak:

"Günaydın Mme Holmann..." dedi. "Kokteyl için sizi bekliyorduk... Benim üç erkeğimi tanıtayım size... Kocam... Managua... Robert Etienne... Martini mi içersiniz Mme Holmann, portakal suyu mu?"

— "Portakal suyu, lûtfen. Ama konuşmanızı yarıda bıraktırdım galiba."

Solange: "Korkunç bir konuşmaydı," dedi. "Bu baylar ölümden sözediyorlardı... Robert Etienne "ölmek sanatı" üzerine küçük bir kitap okumuş, iddiasına göre insanlar ölürken meslekleriyle ilgili sözler söylerlermiş... Örnekler neydi Robert?"

Dazlak kafalı, epeyce çirkin olan Robert Etienne galiba biraz da küçümseyişle, kelimeleri tane tane söylüyordu:

— "Oooo, sayısız örnekler var..." dedi. "Napoleon: "Baş... Ordu..." Gramerci Rahip Bouhours: "Ölüyorum yahut ölmek üzereyim; ikisi de söylenebilir..." Prusya kıralı I. Friedrich-Wilhelm, papazlar ölüm döşeğinin başucunda "Dünyaya çıplak geldim, çıplak gideceğim..." diye ilâhi okurlarken: "Hayır, hiç de öyle değil, üniformamı giyeceğim..." Heinrich Heine: "Tanrı beni affedecek, işi bu zaten... Ama ölen bir kadının söylediği en güzel söz, Mme d'Houdetot'nun şu sözü olsa gerek: "Kendime acıyorum..."

Managua: "Yok, hoşuma gitmedi, bir cimriye yaraşır söz bu," dedi.

Solange: "Ya siz, Mme Holmann, ne diyeceksiniz ölürken?" diye sordu.

Denise ciddi ciddi: "Ben mi?" dedi. "Nihayet... diyeceğim."

Managua: "Nasıl?... Nasıl?..." dedi. "Siz bu gözlerinizle, her sabah uyanırken: "Ne güzel şey yaşamak!" diye düşünmüyor musunuz?"

Denise ona daha dikkatli baktı. Yüzü güçlü ve yanıktı, teni güneşte yaşayan bir erkeğinkiydi, gözleri mavi ve pervasızdı.

Genç kadın: "Hayır," dedi... "Her sabah daha çok şu güzel havayı söylerdim... Manteverde'ninki galiba?... "Ey ölüm, inanıyorum sana..."

Robert Etienne: "Evet, Monteverde'nin," dedi. "Ey ölüm, inanıyorum sana ve çok şeyler umuyorum karanlığından..." Ne güzel."

Managua Solange'dan yana dönerek: "Çabuk bir martini verin Mme Holmann'a..." dedi. "İki martini... Üç martini... Yaşama mutluluğunuzu ona öğretmemiz gerek."

Robert Etienne Müslümanların ölümü nasıl horgördüklerinden sözetti. Sakin, kibirli sesi bu sefer Denise'in hoşuna gitti. Viller:

— "Ben de meslekle ilgili bir sözün söylendiği bir ölüm olayı biliyorum," dedi. Sonra bir çocuk şenliği sırasında: "Şimdi de kendimi yokedeceğim," diyen bir hokkabazın hikâyesini anlattı: Adam kara bir beze bürünmüş: "Dikkat!.. Ne sihirdir ne keramet!... Yokoluyorum!" demiş, sonra yere yuvarlanmış. İki dakika sonra evin hanımı: "Evet ama, yaptığınız tuhaf bir şey değil, çocukları da eğlendirmiyor," demiş. Adam hiç oralı olmamış. Ölmüş çünkü."

Solange: "Korkunç senin bu hikâyen..." dedi. "N'oldu hepinize bugün böyle? Hadi, yemeğe buyurun."

Yemekte erkekler malî durumdan sözettiler: 1925 in bu sonbaharında ciddileşiyordu bu durum. Frank ancak uydurma tedbirlerle ayakta duruyordu. Sermayeler kaçıyordu. Villier Radikal Partisi çoğunluğunu hükûmeti yönetmekteki beceriksizliği yüzünden kaygı yaratmakla suçladı. Denise Holmann itiraz etti, Robert Etienne de ona katıldı: Tersine, savaştan beri ilk defa Almanya ile ilişkilerimiz düzelmiş görünüyordu. Bu kadar uzun bir yalnızlıktan sonra Denise sözlerini ölçecek halde değildi, istemediği halde oldukça sert konuştu.

Villier: "Demek siz solcu bir hanımsınız, Mme Holmann," dedi.

— "Evet... Solcu olmıyayım mı?"

Villier: "Olmayın," dedi. "Yalnız, insan sizin kadar güzel olunca her şeye hakkı vardır."

Denise onu bayağı, iğrenç buldu, başka şeyden sözetti. Yemekten sonra Solange: "Hadi çıkıp biraz dolaşalım," dedi. Bahçesini göstermek istiyordu. Denise çok geçmeden Managua ile birlikte grupun başında buldu kendini. Managua Robert Etienne'i övdü:

— "Çok esaslı adamdır," dedi. "Bizim Solange'ı bile değiştirdi: Eskiden havaî, koket, bir dalda durmaz bir kadındı o..."

— "Ona sadık mı bari?"

— "Hiç kendini zorlamadan hem... Solange ona hayran, biliyor musunuz..."

Sonra ona Denise'in kendisinden sözetti:

— "Ne kadar mahzunsunuz," dedi.

— "Bu memleketten galiba. Paris'te çok iyiydim... Biliyor musunuz, ben de eski şişeler gibiyim: Tortu diplerine çöker hani... Sallamamak gerektir bunları... Onun için ben de evleneliberi gezip dolaşmaktan hoşlanmıyorum artık... Her güzel şey bende bir sıkıntı, ömrümün boşa geçmiş olduğu gibi bir duygu uyandırıyor. Roma'da balayı yolculuğumuz sırasında Edmond'a... şey, kocama yani: "Gidelim hadi, bu ihtişam ölme arzusu veriyor bana," dedim."

Bu sözleri söyledikten sonra kendi kendine içerledi: "Bunlar doğru ama ne diye tanımadığım bir adama söylemeli?" dedi içinden.

Managua: "Sağlık durumunuzda bir bozukluk var," diye cevap verdi. "Yeterince hareket etmiyorsunuz. İsterseniz benimle gelin, yelken kullanalım, ha?.. Altı metrelik küçük bir teknem var ama çok hoş. İyi denizci misiniz?"

Denise gülerek: "Bilmiyorum, hiç denemedim," dedi.

— "Bu poyraz düşerse yarın gelin... Ama durun, yarın sabah saat onbire doğru şöyle rastgele ben size gelirim. Hava güzelse tekneyle çıkarız, değilse dört elle piyano çalarız... Solange müzik yaptığınızı söylemişti bana..."

— "Siz piyano çalar mısınız?"

— "Evet... Pek şaşmış görünüyorsunuz ha?"

— "Öyle. Daha çok bir golf ya da tenis oyuncusuna benziyorsunuz da."

— "Tenis de oynarım... Herşey yapmasını bilirim, Madame, herşeyi de kötü yaparım ama sevişme hariç... Şu halde, yarın size uğruyor muyum?"

Denise nasıl reddeceğini bilemediğinden kabul etti, memnun da oldu hem. Gidince Managua Solange'a:

— "Senin küçük hanım fena değil ama dehşetli sinirli," dedi.

Solange cevap verdi: "Gönlünce bir evlenme yapamadı... Onu senin için düşünmüştüm Dick. Sanırım ki hayatı sevdirirsin ona."

Managua: "Ben de işin kapısını yaptım zaten... Yarın gidip göreceğim onu... Yalnız, Winifred bir haftaya kadar geliyor; önümde fazla zaman yok."

Solange: "Dick, yavrucuğum, doğruyu söylesene: Winifred hiçbir zaman uzun boylu ek-dolaş olmadı sana."

Denise ada çamlarının altından evine doğru giden dar yolda yürürken kendi kendine takaza ediyordu. Garda Edmond kaygılı ve şefkatli, şöyle demişti ona: "Yalnızken eve erkek misafir çağırma, sevgilim... En namuslu kadın bile..." O da şu cevabı vermişti: "Hiç yakıştıramadım bu düşünceyi sana... Dört yıldır nasıl bir hayat sürdüğümü gözünle gördün..." Şimdiyse daha şeytanın ilk dürtüşünde, kendini bırakıvermişti. Sonra Managua'nın güneşten yanmış yüzünü, rüzgârın beyaz bir yelkendeki sert şaklayışını düşündü ve birden kendini çok mutlu hissetti: Tıpkı baharda, koltuğunun altında kitaplarıyla Luxembourg bahçesinden geçerken olduğu gibi.

"Kendimi bıraktım." diye düşündü, "ama hangi konuda bıraktım kendimi? Hiçbir kötülük yapmış değilim... Başka ne cevap verebilirdim?"

Fakat yine de kendinden memnun olmadığım hissediyordu. Akşam yemeğini her zamanki gibi tek başına yedi, gidip çocuklara "iyi geceler" dedi, erkenden yattı. Uyumadan önce biraz kitap okudu ama zihni başka yerde, beyaz köpüklerle sorguçlanmış dalgalardaydı, ne okuduğunu da bilemiyordu: **"Siyah mutfak sobasının deliklerinde korlar, kızıl gözler gibi alev alev ışıldıyor; üzerindeki tencerelerden yükselen incecikten dumanlarla etrafa nefis bir lâhana çorbası ve fasulye kokusu yayılıyordu."**

Kalkık duran ellerini indirdi, kitabı dizlerinin üstüne koyarak hayallere daldı. Victorine'in mutfak sobası; bir çengelle kaldırılan, altlarında korların alev alev ışıldadığı, demirden kara halkalar; kıllı göğsü açık duran, dirseklerini masaya dayayıp: "Ağlama böyle, Suzette'ciğim," diye şarkı söyleyen M. Courteheuse; kızaran yüzü ile: "Ateş gibisin sen Denise..." diyen Rahip Faurie... Bahçede köpekler havlıyordu. Denise kalktı, onları yatıştırmak

için pencereyi açtı. Ayın ondördüydü. Servilerin gölgeleri evi çerçevelemişti. Daha ileride, ılık havanın içinde sazlıklar hışırdıyordu. Denise uykuya dalınca mutfak sobası şeytan haline geldi, korlar onun kızıl gözleriydi. Birkaç defa uyandı. Nihayet tanyeri ağarırken geçirdiği sıtma nöbeti yatıştı.

XIV

Kasım ayının sonuna doğru Edmond Oran'dan bir telgraf çekti: "Yoluma devam etmeden önce gelip Théoule'da üç gün kalacağım," diyordu. Denise bu haberi alınca dehşete kapıldı: Onbeş günden beri Managua'nın metresiydi.

Daha ilk buluşmalarında erkek olarak Denise'i çekmişti. Kotrasıyla onu gezmeğe götürmüş, dümen tutmasını öğretmişti. Göğsü alabildiğine açık mavi jarse gömleği içinde, rüzgârla, dalgaların savruntusu ile haşır-neşir bir halde, güzel bir deniz canavarını andırıyordu. Küçük limandan çıktıktan sonra gelip Denise'in yanına oturduğu zaman, parlak ve yalınkat kültürü genç kadının hoşuna gitmişti. Einstein'ı izah ediyordu da Galile'yi bilmiyordu. Freud'u okumuştu ama Eflâtun'u ihmal etmişti. Prokofief'i keşfetmiş, Beethoven'i küçümsemişti. Dünyayı dolaşmıştı da Fransa'yı unutmuştu. Beylik düşüncelerle cambaz gibi oynuyor; hazırcevaplığı ve kullandığı terimlerin parlaklığı yüzünden insan bunları bir an için birer paradoks sanıyordu. Viyana'nın, Londra'nın, Venedik'in en son dedikodularını biliyor, hoş bir tarzda anlatıyordu.

— "Dikkat... Alabanda edeceksiniz... Adamakıllı öbür yana kıracaksınız dümeni... Yalnız başınızı eğin, yelken üstünüzden geçecek çünkü... Ben de yelken iplerini alarga edip sonra sıkıştıracağım."

Çalışırken yaptıkları bu hareketler bedenlerini yaklaştırmış, ilkin ürkek duran Denise'i uysallaştırmıştı. Nasıl yapacağını göstermek için Managua onu belinden kavramış, sonra da bir memesine değmişti. O zaman Denise onu yavaşça uzaklaştırmış:

— "Bırakın beni... Çok sakin... çok makul kadınımdır ben," demişti.

Managua da gülmüş, alay etmişti onunla. Sevişmeden hoş bir "teknik"ten sözeder gibi bahsetmişti. Ayrıldıkları sırada Denise, ertesi gün için Managua'nın yaptığı deniz gezintisi teklifine "olmaz" demişti. Sonra, istemediği halde böyle yapmağı daha akıllıca bulduğu için, bir daha Solange'ın evine gitmemişti.

Fakat sonradan iradesinin ipini elden kaçırmıştı. Güneşten yanmış bu iri vücudün hayaline zihni takılmış, heyecanlanmış, derken Solange gelmiş; "Korkuyor musun yoksa?" diyerek Denise'in gururunu işe karıştırmıştı:

— "Tuhafsın doğrusu," demişti ona... "Kocam ki hiçbir şeye dikkat etmez: "Mme Holmann örnek bir uslu kız..." dedi senin için. **Senin** kocan mı? Önce, onun bir şeyden haberi olmayacak, sonra da senin başka erkeklerle tanışman onun için çok iyi olacak... Senin gibi akıllı bir kadın Managua ayarında değerli bir erkeğe yakınlık duysun da bunu kabul etmesin, anlamıyorum... O kadar tabii ki bu... Evlilik bizim yaşayış tarzımıza, alışkanlıklarımıza uygun bir müessese olmaktan çıktı artık... Evrim geçirecek... Geçirdi bile..."

Sonunda Denise o akşam Villier'lerin gurubu ile Cannes'a gidip bir konserde bulunmağı kabul etmişti. Solange birtakım ustalıklı manevralar çevirerek onu Managua'nın arabasında yalnız olarak dönmek zorunda bırakmıştı. Müzikle sıtma nöbeti genç kadını zayıflatmıştı. Uğradığı ilk başarısızlık üzerine gözü açılan Managua taktik değiştirmiş, başarı kazanmıştı. Denise'i evine götürdükten sonra, tanyeri ağarırken ayrılmıştı oradan. Sayıklamaya çok yakın bir yarı-uyku hali içinde Denise kara kara düşünmüştü o zaman. Böylesine şevkle verdiği sözleri nasıl olup da bu kadar erken unutmuş, bu kadar çabuk tutmamıştı? Yüksek sesle: "Ben istemedim bunu..." diyordu, "istemedim... Verrières'de bir otel odasındaki o geceyi hatırladı: "Edmond'u sevmeksizin onunla evlenmeğe hakkım var mı?" diye sormuştu kendi kendine. O zamanlar gayet safça, sevgiden ebediyen vazgeçtiğine inandığını sanmıştı. Şimdiyse böyle bir vazgeçişi ukalâca, kibir-

lice, gerçeğe aykırı bir şey sayıyordu: "Lâf bunlar, lâf..." diye düşündü. "Genç, canlı bir insan sevgiden vazgeçebilir mi hiç?"

Halının üstüne yatıp Tövbekâr Azizelerin resimlerine bakan küçük bir kız... Büyük bir günahkâr... İşlediği günah kadar büyük olanı var mıydı? Yalnız tenin değil, ruhun ve gönlün de günahıydı bu. "Ben istemedim bunu, istemedim..." diye tekrarlıyordu. "Bu hayvan gibi kadın ben değildim..." Ateşler içinde yanıyordu, yorganı üstünden attı. Sonra: "Hiç olmazsa kıskançlığın korkunç acılarını çektirmiyeceğim Edmond'a..." diye düşündü. Kocası döner dönmez ona gerçeği söyliyecek, daha sonra da Managua ile evlenecekti, seviyordu onu. Zavallı Edmond, korkunç bir darbe olacaktı bu ona fakat herşey, gündelik ve aşağılatıcı bir yalandan daha iyiydi. Elâlemin dediği gibi: "O da hayatını yeniden kurardı."

Denise yorgunluktan bitkin, hemen hemen yatışmış halde sabah olurken uyumuş, rüyasında da dalgalar üstünde zıplayan kara kara canavarlar görmüştü.

Sonraki günler acıklı olmuştu. Denise Managua'da kuvvetli bir erkek bulduğunu sanmış, fakat onunla ciddi, erkekçe bir eda ile konuşmağa kalkıştığı zaman gevşek, iradesiz bir adam olduğunu anlamıştı. Kendine öz bir tarzda seviyordu Denise'i; arzuluyordu; ona hayrandı. Fakat vurdumduymazlığının, iradesizliğinin iler tutar yeri yoktu hiç. Dilini tutmayı bilmediğinden "başarı"sını kıyı boyundaki bütün dostlarına anlatmış; sonra da sevgiyi acıklı bir tutku sayan bir kadının sıkıcı bönlüğüne onları şahit tutmuştu. Bunun üzerine Solange Denise'i "azarlamağa" gelmiş:

— "Haksızsın, tehlikeli bir oyun oynuyorsun," demişti. "Dick sabırlıdır, sevimlidir ama erkekleri hiçbir zaman sıkmamak gerek... Sen de benim gibi tecrübe sahibi olunca, onların ne kadar bencil olduklarını anlayacaksın... Biz kişiliğimize ancak yalnızken... ya da kadınlar arasındayken sahibiz... Bir erkek bizden kendisinin hoşlandığı, çoğu zaman bizim yabancısı olduğumuz bir tip olalım ister... Ya komedya oynamalıyız, ya da sevgililerimizi kaybetmeyi göze almalıyız... Bizim kaderimiz bu işte... Ama insan alışır."

Denise başını ellerine dayamış, gözlerini alabildiğine açmıştı. Dinlemiyormuş gibi bir hali vardı:

— "Bu adam bu kadar korkak olsun ha?" diyordu boyuna.

Solange sinirlendi:

— "İyi ama, nedir ondaki kızdığın taraf? Suçu neymiş?"

Denise kederli kederli:

— "Kızdığım tarafı şu: İçimde kendim hakkında yeretmiş düşünceyi yıkıp yoketmesi; kendi hayatını bana adamak için hiçbir derin istek beslemediği halde benim hayatımı altüst etmesi; hafiflikle, saygısızca davranıp medeni cesaret göstermemesi..."

Solange: "Seni anlamıyorum," dedi. "Dick gibi bir çocuktan ne bekliyordun? Seninle evlenmek için karısından ayrılmasını mı? Hiçbir zaman yapmaz bunu... Ailesini iyi tanırım. Babası 1920 ye doğru iflâs ettikten sonra canına kıydı. Dick de güzel şeylerden, pahalı sporlardan, kadınlardan hoşlanıyordu, evleninceye kadar borç yaptı... Amerika'ya yaptığı bir yolculukta bu Winifred'e rastladı, herşey değişiverdi. Winifred ona yalnız zenginliği değil hürlüğü, mutluluğu da verdi... Dick Winifred'i sevmese bile büyük minnet beslemesi gerek ama çok seviyor onu... Sevimli, narin, sarışın bir kızdır... Ne yazık ki sağlık durumu iyi değil, şu sırada da İsviçre'de. Birkaç güne kadar buraya gelecek... Göreceksin onu."

Solange sözlerinin yarattığı etkiyi farketmeksizin daha bir süre konuşmağa devam etmiş; sonra Denise'in yüzünün altüst olduğuna birden dikkat ederek durmuştu:

— "Nen var? Bu kadar basit bir olayı niçin facia haline soktuğunu katiyen anlıyamıyorum, inan bana."

— "Bu kadar basit mi?... Evliliğimin benim için ne demek olduğunu bilsen böyle söylemezdin: Üç yıl süren topyekûn bir açıkyüreklilik, sonra çok güzel, çok ciddî bir dostluk... Zavallı Edmond!... Yok yok! Mutsuzluğum sırasında bu kadar cömertlikle bana geldikten sonra böyle bir davranışla karşılaşması... hem de benim tarafımdan... Bunu haketmemişti doğrusu..."

— "Ama ancak sen bundan sözedersen acı duyacak."

— "İnanma buna!... Her yanından yalanla kuşatılmış, bunu

sezen, arkasına düşen bir insanın yaşantısı nedir, gördüm ben... Korkunç şey!"

Solange izin isteyip savuşmuş, eve dönünce de Managua'yı turuncu keten koltuklardan birine yığılı bulmuştu. Denise'le olan konuşmasını anlatmış, o da içini çekip kollarını havaya kaldırmıştı:

— "Yok yok, Solange... Bana göre değil bu... Kurtar beni... Güzel kadın, akıllı kadın, ne dersen de ama delinin biri... Tasavvur edemezsin... Oturup ağlıyor... Kocası önümüzdeki hafta gelecekmiş, herşeyi anlatmak istiyor ona. Karımdan ayrılayım diye yalvarıyor bana... Zavallı Winifred! Ne hale girer o, gözünün önüne geliyor değil mi?... Yok yok... 1925 yılında bu tipte bir kadının varolacağını sanmazdım doğrusu!"

Solange: "Onun hakkında çok aldanmışım..." dedi. "Acaip bir çocukluk geçirmiş basit bir taşra kızı o... Sonra aslında sofu da... İnsan onu böyle sanmıyor, politikadan ya da bilimden sözedişini dinlerken çok açık fikirli görünüyor çünkü. Fakat insan onunla biraz içli-dışlı oldu mu sofuluğa dehşetli yatkın olduğunu görüyor. Bu ise tehlikeli, herkesi ezmek gibi bir tehlike yaratıyor çünkü."

Managua bir sigara yaktı:

— "İşte Solange," dedi, "bir azizeyi attın sen kollarım arasına... N'apiyim istiyorsun bir azizeyi?"

— "Vallaha, senin kadar ben de üzgünüm Dick."

XV

Solange tarafından yola getirilip Managua tarafından uzarlanınca, Denise yalan söylemeğe razı olmuştu. "Yalan yalnız alçakça değil, faydasız bir şey de olacak: Edmond gerçeği anlayacak çünkü," diye düşünüyordu. Bütün yapıp ettiklerinin hikâyesi bu lânetli evin duvarlarında yazılıymış gibi saçma, fakat yenemediği bir duygu vardı içinde. Akşam yalnızken Managua'yı şöminenin yanındaki koltukta görür gibi oluyordu. Yeniden gel-

mesine ses çıkarmamış, kendini müdafaasız görmekten korkarak, yine teslim olmuştu. Ondan nefret ediyor, ona ek-dolaş oluyor, acıklı sessizliği ile korkutuyordu onu.

Edmond'un geleceği günden bir gün önce birdenbire: "Ya hizmetçilerle uşakları sorguya çekerse?" diye düşündü. Oda hizmetçisi Lucie'den emindi, kendisini çok severdi çünkü ama Félix ele verir miydi onu? Öğle yemeğinde hizmet ettiği sırada ona: "Félix, M. Managua'nın ziyaretlerinden beyefendiye sözetme," dememek için kendini zor tuttu.

Kendini yemek yemeğe zorlarken: "Yok canım, Edmond hiçbir zaman kuşkulu olmamıştır," diye düşündü. "Benden şüphelenmek için hiçbir bahane bulmadı... Félix ile Lucie de iyi insanlardır."

Gara gidip kocasını karşıladı ve kederli kederli komedya oynadı. Onunla uzun bir ayrılıktan sonra karşılaştığı için büyük sevinç göstermesi gerekiyordu. Güç oldu bu. Arabayla eve giderlerken kovalanıyormuş, kapana kıstırılmış gibi geliyordu Denise'e. Bir ara yol üzerindeki çiftliklerden, yapıp ettiklerini haber veren sesler yükseliyormuş gibisine geldi. Kapalı pencerelerden nasıl fırladıklarını bilemediği uzun, ışıklı oklar onu gösteriyorlardı.

"Deli miyim ben?" diye düşündü. "Camların yansıttığı ışınlar bunlar..."

Edmond onun heyecanının farkında değildi. Mutluydu, çenesi açılmıştı, yolculuğunu anlatıyordu:

— "Seni de Fas'a götürmeliyim, Denise... O kadar güzel yer ki, tam senin hoşuna gidecek gibi... Ne büyük gelişme imkânları var orada sonra! İşte bir memleket ki, senin dediğin gibi, kafası işleyen bir bankacı çok şeyler yaratır orada..."

Kocasının tek başına söylediği bu sözleri o: "Sahi mi?... Çok ilginç doğrusu!" gibi şeylerle kesiyor, fakat dinlemiyordu.

Sonunda Edmond: "Eeee, sende ne havadis var?" dedi. "Boyuna ben konuşuyorum, sen hiçbir şey söylemiyorsun. Çok sıkılmadın ya? Villier'leri gördün mü? Senin için mektup yazmıştım onlara."

— "Mektuplarımda sana herşeyi söyledim sevgilim. Villier'-

ler çok nazik davrandılar. Onlara iki üç defa öğle, akşam yemeğine gittim."

Çocuklar babalarını öğle yemeğine kadar meşgul ederek Denise'i biraz rahat ettirdiler. Genç kadın pencereden bakıp Edmond'u bahçede Marie-Laure'u omuzlarına oturtmuş gezdirirken görünce korktu. Deniz kıyısında bir rıhtım, çimentodan bir parmaklık, yere oturmuş bir çocuk geldi gözünün önüne: "Haberin var mı baba, sen yokken bir erkek geliyor bize," diyen bir kız çocuk.

"Ama Marie-Laure daha doğru-dürüst konuşamıyor bile," diye düşündü.

Daha sonra bahçeye inince Edmond'u Félix'le konuşurken gördü. Kaygıyla kulak kabarttı. Félix:

— "İsterseniz Mme Villier'nin balıkçısına söyleyeyim, bol sarmısaklı bir balık çorbası yapsın size... Bu adamlar buranın balıklarını bilirler."

Herşey basitti, kolaydı. Saat dörde doğru Edmond'un: "Villier'lere kadar gidelim hadi," dediği âna kadar sakinleşti. Engel olmak istedi:

— "Hayır Edmond, istemiyorum. Topu topu üç günlüğüne geldin, yanımda olasın istiyorum," dedi.

— "Ama ayıp olur. Mektup yazdım onlara. Seni çağırdılar. Vaktiyle babam da Fas'ta onlara misafir olmuştu. Hiç değilse bir tek defa onları görmezsem kızar. Burada olduğumu nasıl olsa öğrenirler zaten."

— "Ben söyledim bunu onlara ama, senin insanlardan kaçtığını da söyledim."

— "Amma da acaip düşünce, Denise! İnsanlardan kaçmam ben. Bir aylık bir iş yolculuğundan sonra insan yüzü görmekten hoşlanırım hattâ, hele bunlar Faslı olurlarsa: Birbirimize söyleyecek bir sürü şeyimiz var."

O kadar çok ayak diredi ki Denise razı olmak zorunda kaldı, Solange'ın evine telefon ederek: "M. ve Mme Holmann saat beşe doğru gelerek bir çay içecekler," diye haber verdi. Beyaz kapıya giden çam iğneleriyle kaplı dar yoldan hiç konuşmaksızın yürüdüler. Denise için bir işkence oldu bu ziyaret. Bu toplulu-

ğun Edmond'a alaylı alaylı baktığını bilmiyor değildi. Managua'nın ona karşı gösterdiği özel, göze batar nezakete çok üzüldü.

Managua bir gün ona: "Kocalara karşı daima iyi davranmalı... Hem onlar o kadar uysaldır ki..." demişti.

Managua'nın kendisine gösterdiği yakınlıktan duygulanan Edmond, hiç onun yanından ayrılmıyordu. Denise Solange'ın yanına oturmuştu, iki erkeğin gülerek setin üzerinde bir aşağı, bir yukarı gidip geldiklerini gördü.

"Gülünç bir hali var... Beni seven bu erkeği gülünç duruma düşüren de ben oldum," diye düşündü.

Managua'nın tasasız, uysal bir hali vardı, Denise ona baktıkça okşayışlarını düşünmekten kendini alamıyordu. Hiçbir şeyin farkında değil diye de Edmond'a içerliyordu âdeta. Söylediği yalanlara kanmasın, herşeyi anlasın, bağırıp çağırsın, kendisini kovsun istiyordu. Hayır, memnun ve güvenli olarak oradaydı, ötekinin anlattıklarına gülüyordu.

Ertesi gün beraberce deniz kıyısında gezinirlerken, sarp birer iniş halindeki dar yollardan gitmemesini söylemek zorunda kaldı ona: Dalgalar bunların altlarındaki pembe kayalıkları dövüyorlardı. Marazî bir başdönmesi uçurumlara doğru çekiyordu onu. Öğle yemeğinden sonra Managua geldi: "İkinizi de kotra ile gezdireyim hadi," dedi. Edmond sevinçle kabul etti ama dalgalı denize çıkar çıkmaz sarardı, sesi çıkmaz oldu. Denise usta olmuştu artık, dümene geçti. Kocası aciz dolu bir zaaf içindeydi. Managua ise ayaktaydı, gömleğinin yakası açıktı, kotrayı gayet düzgün kullanıyor; rüzgârın yan yatırdığı teknenin eğrilemesine duran oturak tahtaları üzerinde korkmadan dolaşıyordu. Denise ikisinin halindeki bu çelişikliğe bakarak elinde olmaksızın duyduğu haince sevinç yüzünden korkuyordu.

Zalimce bir kaygı ile: "Sen rahatsızsın galiba sevgilim..." dedi.

Edmond: "Ne münasebet, çok severim bunu," diye cevap verdi.

Rengi sarardıkça sararıyordu.

Managua ona bağırdı: "Dikkat! Alabandaya hazırol!... Başınızı eğin, Holmann."

Yelkeni kendine siper ederek Denise'e gülümsüyor, alaylı alaylı göz kırparak başını eğmiş, dalgaları seyreden zavallı adamcağızı gösteriyordu. Denise tiksinerek, bu iki erkekten en âcizinin, en korkağının kendi âşığı olduğunu düşünüyordu.

XVI

Denise gardan kendini Managua'ya verdiği geceki kadar tatlı bir gecede döndü. Ayın ondördüydü. Köyler servilerin gölgeleri içinde uyuyor; kamışlar ılık havanın içinde hışırdıyordu. Koruların üzerinden devimsi yaratıklar geçip gidiyor, fısıldayarak ona doğru eğiliyorlardı.

"Yine başladı," diye düşündü. "Sıtma tutuyor."

Gözüne uyku girmedi. O üç gün boyunca en hoşlanmadığı işleri yapmıştı. Yalan söylemiş, aldatmış, ihanet etmişti.

"Niçin konuşmadım Edmond'la? Acı duyacaktı ama şimdi benden kurtulmuş olacaktı, ben de dürüst davranmış olacaktım hiç değilse. Ona mektup mu yazsam acaba?..."

Fakat yazmıyacağını biliyordu. O ki o kadar kuvvetliydi, kendini âciz hissediyordu birden.

Kotradayken bir ara kocasının denize düşüp öldüğünü tasavvur etmişti. Dul ve zengin olduğuna göre Managua ile evlenecekti. Şimdiyse aklından bir saniye için geçen bu düşünce sanki gerçek bir cinayetmiş gibi, kendini ayıplıyordu. Gecenin sessizliğinde köpeğin havlayışlarını; kendisine sık sık gıcık gelen Marie-Laure'un öksürüklerini duyuyordu. "Marie-Laure boğuluyor... Ben öldürdüm onu," diye düşündü.

Birkaç uyku hapı birden aldı ama uyuyamadı. Sabahleyin oda hizmetçisi Lucie perdeleri açarken: "Marie-Laure bütün gece kustu, ağzından biraz da kan geldi," dedi.

Denise: "Ulu Tanrım! Ölecek," diye düşündü:

— "Çabuk doktor çağırın," dedi, sonra kızını görmek için kalktı. Sert bir hareketle sabahlığını giyerken küçük bir aynaya çarptı, ayna düşüp kırıldı.

Lucie: "Ayna kırıklarını hemen toplıyayım, uğursuzluk getirir," dedi.

Denise sert bir sesle: "Söyleme bunu!" diye bağırdı.

Sonra: "Bu kaza hayra alâmet değil, çocukların odasına gitmeğe hakkım yok," diye düşündü.

Lucie ofise inince Félix'e: "Hanımın nesi var bilmiyorum ama, iyi olmadığı muhakkak..." dedi. "Birdenbire benden yana döndü, acaip bir tavırla yüzüme baktı."

Lucie iyi yürekli, fedakâr bir kadındı. Bir tehlikenin varlığı öylesine kuvvetle içine doğdu ki, sabahleyin türlü bahanelerle birkaç defa hanımının odasına girdi. Onu tuvalet masasının başında, gözleri bir noktaya dikili, hiç kımıltısız buldu. Saat onbire doğru Denise'in elinde bir tabanca görerek korktu. Güney'e gidiş sırasında bunu ona Edmond vermiş: "Issız bir evde silâhsız olasın istemiyorum..." demişti. Lucie hanımına doğru koştu, genç kadın uyuşukluğundan çıkar gibi oldu, oldukça tabii bir eda ile gülümsedi:

— "Korkma Lucie, temizliyordum onu... Sen ne sandın?" dedi.

Hekimin evinden: "Doktor evde yok, ancak akşama gelecek," diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine Félix ile Lucie aralarında konuştuktan sonra Mme Villier'ye telefon etmeğe karar verdiler.

Biraz sonra Managua geldi. Lucie kapının önünde bekliyordu, gördüklerini anlattı.

Sitemli bir eda ile: "Bana kalırsa, sizin de bildiğiniz işlerden sonra M. Holmann'ı görmenin heyecanı yüzünden oldu bu... Hanımefendi buraya geleliberi hasta zaten... Asıl önemli olan da şu: Tabancayı alın elinden."

Sonra yukarıya çıktı: "M. Managua aşağıda bekliyor," dedi. Denise hâlâ tuvalet masasının önünde oturuyordu, giyinmemişti, kederli, bezgin bir hareket yaptı. Managua içeriye girdi, sevişirken bile çok edepli olan bu kadının, farkında değilmiş gibi bir halle, kendisini yarı-çıplak karşıladığını görerek korktu. Onu kollarına aldı. Denise ses çıkarmadı, sonra sert bir hareketle onu itti, abuk-sabuk birkaç söz söyledi. Managua işi şakaya vurmak

istedi, birkaç dakika sonra da Denise tabii bir eda takınır gibi oldu. Managua:

— "Yatağa girip doktor çağırsanız iyi olur," dedi. "Biraz ateşiniz var, sıtmadan."

— "Niçin böyle diyorsunuz? Olmıyacak bir şeyler mi söyledim?"

— "Yoo ama, öyle işte... Kendinize bakarsanız beni sevindirirsiniz."

Lucie'yi çağırdı: "Sakın hanımın yanından ayrılma," dedi, sonra hemen Villier'lerin evine döndü. Solange'a:

— "Nesi var bilmiyorum," dedi. "Sayıklama halinde... Ne dersin sen buna? Bir beyin humması mı acaba?.. Ne yapmalı bilmem ki? Amma da iş ha!..."

— "Yemekten sonra gidip göreyim onu... Kendine gelmek için bir kokteyl içer misin Dick? Canlı cenaze gibi yüzün var."

Gramofona bir plâk koydu, sonra dışarıya çıktı. Villier Managua ile yalnız kaldı:

— "Hiç doğru bir iş yapmadın azizim..." dedi. "Winifred'i aldattın diye seni ayıplıyor değilim... Herkes canının istediğini yapar... Yalnız, hayatı anlıyan bir kadını seçmek o kadar kolaydır ki... Ben bunu görünce hemen hükmümü verdim: Cezbeli, müzik düşkünü bir kadın... Müzik de din gibidir azizim... Çok iyi şeydir ama işi cezbeye vardırmamak şartiyle..."

Solange geri gelmişti:

— "Onu rahat bırak, bütün suç bende..." dedi. "Al Dick, kadehin burada; çok sert yaptım."

Yemekten sonra Solange Holmann'ların köşküne koştu ve soğukkanlılığına rağmen o da sarsıldı. Denise onu tanımadı. Yatağına oturmuştu. Lucie onu güçlükle zaptetmekteydi. Başkalarının göremediği korkunç bir manzara karşısındaymış gibi bir hali vardı...

— "Ah!... Yanıyorum... Kordan gözler..." diye bağırdı.

Sonra boyuna tekrarlayıp durdu:

— "Si-lin-mez bir günah... Si-lin-mez bir günah..."

Solange korktu. Odadayken doktor geldi. Bu Dr. Sartoni utangaç, kara sivri sakallı, ufak-tefek bir adamdı. Şaşkın, bilgisiz bir hali vardı:

— "Bir mütehassıs çağırmalı..." dedi. "Cannes'da var, adı Dr. Cazenave... Ama ailesi nerede?"

Doktor, Mlle Fanny Holmann'ı tanıyordu ama Solange ona haber vermemek daha iyi olacak, diye düşünüyordu:

— "Kocası burada yok, Afrika'da. Çağırsak mı acaba?" dedi.

Doktor kızmış göründü:

— "Tabii Hanımefendi, çok önemli durum bu," dedi. "Birtakım kararlar vermek gerekecek."

Solange duraladı:

— "Yani, şey... durum nazik, doktor... Yalnız konuşabilir miyim sizinle?"

Salona indiler, Solange da bildiklerini ona anlattı. Adamcağız onun hayasızlığı karşısında şaşırmış göründü. Bununla beraber Solange Villier vicdan azabı duyuyordu. Ama nerden bilirdi ki bu kadın...?

— "Peki, anlaşıldı doktor, M. Holmann'a telgraf çekeceğim. Beri yandan siz de o mütesassısı getirin."

Evine dönünce Solange, Managua'nın hemen yola çıkması için gerekli tedbirleri aldı. Managua gevşek gevşek itiraz etti:

— "Onun yanında olmak vazifem değil mi, ne dersin?" dedi.

— "Dick yavrum, öteki geldi mi senin burada olman işleri daha çok karıştırır... Winifred'in yanına git sen... Onun da şu sırada buraya gelmemesi çok daha iyi olur zaten. Çok gürültü koparacak bu iş."

XVII

Anlaşılmaz ve korku veren bir telgrafla Fas'tan çağırılınca, Edmond Holmann çok zahmetli bir yolculuk yaptı. Uçakla Toulouse'a kadar gelip orada Marsilya'ya oldukça yavaş giden bir trene binmek zorunda kaldı. Gözüne uyku girmediğinden, karı-

sını ne halde bulacağını düşünüyordu kaygılı kaygılı. Hastalığı neydi? Telgraftaki **sayıklama** sözüne bakılırsa tifo idi herhalde. Eğer öyleyse bunun tehlikeli dönemi dokuz gündü, kendisi de vaktinde yetişmiş olacaktı. Gözlerini kapamış, bu dört yıllık mutluluğu düşünüyordu. Denise'siz bir yaşantıyı aklı almıyordu. "O ölürse ben de kendimi öldürürüm," diye düşündü. Cannes'da trenden inince peronda kara sakallı, ufak-tefek birini gördü. Adam: "Dr. Sartoni," diyerek kendini tanıttı, sonra ekledi:

— "M. Holmann mı?... Muhakkak kendim geleyim dedim, sizi hazırlamak için..."

Edmond: "Neye hazırlamak için?..." diye kekeledi. "Ölmedi ya?"

— "Yok efendim, ne münasebet... Tehlikede bile değil hattâ... Yalnız, işten anlamıyan birine korkunç görünecek bir zihnî bozukluk olayı karşısındayız."

Kendi bilgisinden kendisi de emin olmak için **işten anlamıyan biri** sözlerini kullanıyordu. Beş gündür sözünün edildiğini duyduğu bu kocayı da bakışlarıyla incelemekteydi. Arabada giderlerken, yaptığı şeyleri anlattı. Kendini haklı göstermek ister gibi bir hali vardı:

— "Cannes'dan sayın meslekdaşım Dr. Cazenave'ı çağırttım... Şunu söyliyeyim ki, bizi meraklandıracak bir şey söylemedi... "Hayal görerek sayıklama ile karışık bir teşevvüş hali" diye teşhis koydu... Normal olarak iki üç ayda, belki daha az zamanda geçmesi lâzım..."

— "Durun bakayım, iyi anlıyamadım doktor... Aklını mı oynattı? Ateşi var mı?"

— "Hayır, ateşi yüksek değil... ama sayıklamasına sayıklıyor... nöbet halinde... Belki sizin gelişiniz iyi bir etki yaratır da çabuk iyileşir. Üç gün önce hep sizi istiyor: "Kocam gelip beni alsın istiyorum... Kocam gelip beni alsın istiyorum..." diyor; monoton bir sesle saatlerce bunu söylüyordu... Korkmayın efendim, saçma şeyler söylerse telâşa kapılmayın... İtiraf edeyim ki başlangıçta ben de telâşlandım... Aşağı-yukarı bütün hastalıklara bakarım ama bu türlü hastalıklara müşterilerim arasında epey seyrek rastlanır."

— "İyi ama, sebebi ne, doktor? Karım en akıllı, en uyanık insandı..."

— "Vallaha, sebepleri... Dr. Cazenave size benden daha iyi anlatacak... Öğleden sonra gelip sizi görmesini istedim kendisinden."

Théoule'a yaklaştıkça Edmond'un içindeki kaygı da büyüyordu. Ne söylemeliydi? Ne yapmalıydı? Güneş geldikleri günkü gibi çamları, servileri aydınlatıyordu. Ayrılığın o iç karartıcı kederini hatırladı. Karmakarışık haldeki hol, evin üzerine uğursuzluk çöktüğünü anlatıyordu. Merdivenin altbaşında oda hizmetçisi Lucie, mavi gözleri yaşlarla dolu olduğu halde. Edmond'u durdurdu:

— Aaa! Beyefendi gelmiş," dedi. "Çok şükür!... Hanımefendiyi siz kurtaracaksınız."

— "Lucie'ciğim, korkunç şey bu..."

Doktor: "Ben önden gideyim," dedi. "Sizin geldiğinizi ona anlatmağa çalışacağım."

Duyduğu kaygı yüzünden Lucie lâubalileşmişti. Edmond'u kolundan tutup bir yana çekti:

— "Bu doktor iyi değil, Beyefendi," dedi. "Hanımefendiye kötülük yaptı: ondan korkuyor."

Edmond: "Ne **korkusu**?" diye sordu.

Fakat doktor onu çağırdı. Denise yatağındaydı ve Edmond ilkin onu görerek bir ferahlık duydu. Karısı değişmemişti. Ağır hasta olamazdı. Yanına yaklaşınca bakışsız gözlerini görüp korktu. O çok berrak gözkapaklarının üzerine bir sis perdesi gerilmişti sanki.

İçinden: "Sakin olmalı. Sükûnete ihtiyacı var muhakkak," diye düşündü.

Çok tabii bir eda ile konuşmağa çalışarak:

— "Günaydın sevgilim, nihayet geldim işte," dedi.

Denise ona baktı, şaşırmış göründü, sanki gerçekten orada olduğuna emin olmak istiyormuş gibi, elini Edmond'un yüzünde gezdirdi.

— "Sen ha?... Sahi mi?... Sen misin gerçekten, Edmond?"

Kocası: "Tabii, çok tabii olmalıyım, belirli, açık-seçik şeyler

söylemeliyim," diye düşündü, sonra devam etti: "Evet, benim. Cannes'a saat onbiri beş geçe geldim Toulouse'dan. Oraya da uçakla gelmiştim."

Denise şefkatle onun saçlarını okşadı.

Doktor Edmond'a bir işaret yapıp dışarıya çıktı. Denise:

— "Yanıma gel, sevgilim..." dedi. "Anlatmam gerek sana. Beni sen kurtarabilirsin ancak. Bu doktor şeytanın biri, beni yakmak istiyor."

— "Yok sevgilim, bir sayıklama nöbeti geçirdin sen... Şimdi ben yanındayım ya, bitti artık... Bu doktor bu çevrenin hekimidir, bütün ev halkına da o baktı daha önce..."

Denise aynı utangaç, insana korku veren sesle: "Hayır," dedi. "Öyle söylüyor ama, şeytanın biri o... Geceleyin gelip burada ateşler yakıyor... Beni ateşe atmak istiyor ama, direniyorum, güçlüyüm çünkü. Bana yardım edeceksin değil mi Edmond, bana yardım edeceksin, ha? Onun buraya girmesini önleyeceksin değil mi?"

Kocası sabırla, şefkatle onu yatıştırmağa çalıştı. Denise arasıra anlamış görünüyor, gülümsiyerek:

— "Evet, haklısın sevgilim," diyordu. "N'oldu öyleyse? Delirdim mi ben? Sıtma nöbeti mi geçirdim?"

Sonra yine hayallere dalıyor: "Dünyayı yerinden oynatmak istedim ama başaramadım," diyordu.

Dr. Saltoni yine içeriye girince onu kovmak için yatağında doğruldu:

— "Çık dışarıya!... Beni altedemezsin... Evet, büyük günah işledim ama istemiye istemiye yaptım bunu, biliyorsun pekâlâ..." diye bağırdı.

Kendini yine yastıkların üzerine bıraktı, birkaç dakika, monoton bir sesle:

— "Si-lin-mez bir günah... Si-lin-mez bir günah... Si-lin-mez bir günah..." diye tekrarladı.

Denise Edmond'u artık tanımazmış gibi duruyordu ama kocası uzun zaman onun başucunda kaldı. Denise onunla yalnız olduğu sürece epey sakin duruyordu ama doktor, ya da hizmetçilerle uşaklardan biri içeriye girince kaygılı, öfkeli bir hal alı-

yordu. Edmond anlamağa çalışıyor, işin içinde korkunç bir sır olduğunu sezer gibi oluyordu. Lucie geldi:

— "Çocuklar öğle yemeğini sizinle yemek istiyorlar. Ben sizin yerinize bir saat kalırım Hanımefendinin yanında..." dedi.

Hastanın varlığına katlandığı tek insan o idi. Öğleden sonra Solange Villier havadis almağa geldi. Félix ona: "M. Holmann geldi," dediği zaman Edmond'u görmek istemedi.

XVIII

Evdekilerin hiçbiri gerçeği söylemek gibi acıklı bir cesarete sahip değildi ama Edmond dönüşünün daha ilk saatlerinde bunu bütünü ile keşfedebilirdi. Denise kendine geldiği zamanlar bunu ona bağırıyor, kendini suçluyor, ondan af diliyordu.

Doktor Sartoni: "Hanımefendi..." diye mırıldanıyordu. "Unuttunuz mu, ne konuşmuştuk sizinle?... Kocanıza hiçbir şey söylemiyecektiniz hani?"

Çocuklar, mürebbiyeleri, bahçıvan, Lucie... herbiri istemeden zincirin bir halkasını veriyordu Edmond'a:

— "Neee ... Haberiniz yok mu?... Bütün kabahat o Mme Villier'de... Ah! Siz burda olsaydınız!"

Fakat, çok acıklı bir gerçekten korkan herkes gibi, Edmond da kendisine verilen bu malzeme ile, başına gelen felâketin en masumca ve karısının en çok lehinde olan şeklini koyuyordu ortaya. Solange Villier'nin evinde oturan bir erkek Denise'e kur yapmıştı. O da ihtiyatsız davranmış, o alçağı sevmişti belki. Sonra, baştan çıkmak istemediği ve iki çelişik duygu arasında bocalamış olduğu için aklını oynatmıştı nihayet.

Cannes'daki mütehassîs Dr. Cazenave akşama doğru geldi. Daha önceki gelişlerinde Solange durumu anlatmıştı ona. Zavallı Holmann'ın ne gibi bir kuruntuya bel bağladığını hemencecik sezdi, bunu bozup yoketmekten de kaçındı. Cazenave ak sakallı bir ihtiyardı, yüz çizgilerindeki sakin huzur hoşuna gidiyordu insanın. Hastanın yanına çıkmadan önce Edmond'la konuştu:

— "Fazla iyimser olmak istemiyorum," dedi. "Fakat hastanın iyileşeceğini gösteren birçok belirtiler var... Onun yaşında ve bu şartlar altında bu, hemen hemen muhakkak gibi... Tek muhtaç olduğu şey, mutlak bir dinlenme... Heyecanlanmıyacak, ziyaretçi kabul etmiyecek... Biraz kilo alması, uyuması lâzım. Nisbeten kısa bir süre içinde de tamamen eski haline dönecek."

— "Bu krizden de bir şey kalmıyacak ya, doktor. Öyle berrak bir zekâsı vardı ki onun..."

— Hiçbir şey kalmıyacak... Onun içinde bulunduğu hali rüyaya benzetebiliriz... Uyanır uyanmaz düşlerinize inanmaz oursunuz... Bu da tıpkı öyle... Aynı nedenler aynı etkileri yaratabilirler, buna şüphe yok... Ama şaşılacak şey olur bu..."

— "Hangi nedenler, doktor? İyi anlayabildimse şayet, büyük bir dürtü ile savaşmak zorunda kalmış... Niçin: "Silinmez bir günah..." deyip duruyor? Şeytandan nasıl sözedebilir sonra? İnanmaz ki buna."

— "Onun her sözüne aldırmamak gerek. Yine söylüyorum: Bu olay rüya gibidir... Uyurken ateşiniz yükselmiş gibi bir duygu edinirseniz bu yüzden mesleğinize ya da anılarınıza göre, sıcak bir ülke ya da bir kazan dairesiyle ilgili rüya görürsünüz... Mme Holmann bir rahibe okulunda eğitim gördüğünden, tamamen öznel, sübjektif bir kaygıyı izah için şeytanı, cehennemi düşünüyor. Sofokles zamanındaki bir Yunanlı kadın olsaydı kendisini intikam tanrıçalarının kovaladıklarını sanacaktı."

— "Ama acı çekiyor mu gerçekten?"

Dr. Cazenave bu kaygılı adama acıyarak baktı. Ona göre olaylar o kadar basitti ki:

— "Bir rüyada acı çekildiği gibi acı çekiyor," dedi. "Fakat aynı zamanda sayıklama halinde bir sığınak da buluyor... Şunu anlamak gerek ki böyle bir halin kaynağında bir yandan fizik bakımdan buna istidatlı olmak, öbür yandan da manevî bir çatışma hali geçirmek vardır... Dikkat ederseniz hepimizin çeşitli derecelerde böyle bir çatışma halinde olduğumuzu görürsünüz... Dürüstüzdür ama gümrükten mal kaçırmağa çalışırız... Arkadaşlığa saygı gösteririz ama bir dostumuzun karısına âşık oluruz... Nasıl çıkmalı bu işin içinden? Çoğu zaman, eğilimlerden birini

feda ederek... "Şeytan görsün arkadaşlığın yüzünü..." diyerek. Daha sık olarak da bir ayrıştırma (dissociation) ile. Benliğimizin bir parçası gümrükçüyü aldatır, öbür parçası ise namuslu olduğuna inanır... Normal halde bu ayrıştırmalar benliğin benlikle karşılıklı konuşmasına yol açar. Sanrı (hallucination) halinde feda edilen benliklerden biri ayrı bir kişi haline girer. Bu siz değilsinizdir artık. Sizi sürükleyen ya da mahkûm eden şeytandır... Bir insanın aklı kendini aldatma, çatışmayı "aklileştirme" imkânını bulduğu sürece sıhhatli kalır... Kendini affetme imkânını artık hiç bulamıyacağı, çok önemli bir çatışma karşısında kalınca, halk dilinde adına "delilik" denen ve belirli hiçbir şey ifade etmiyen halin içine sığınır."

Bu korkunç felâket karşısında yaşlı hekimin gösterdiği sükûnet Edmond'u şaşırtıyor, gücüne gidiyor, aynı zamanda ferahlatıyordu. Birlikte hastanın odasına çıktılar. Denise yatağında oturmuştu, heyecanlıydı, kaygılıydı. Dr. Cazenave'ı saygı ile karşıladı. İçinde bulunduğu sayıklama halinde Dr. Sartoni'yi şeytanî kudretlere, Dr. Cazenave'ı ise rahmanî kuvvetlere bağlı görüyordu sanki. Büyük bir alçak gönüllülükle ve yavaş sesle:

— "Benim günahım gurur..." dedi. "Dünyayı yerinden oynatmak istedim... İzin vermediniz bana."

Doktorun daha yakın gelmesini istedi, kulağına şunları fısıldadı:

— "Kocam o. Öldürmek istedim. Beni bağışlayacak mısınız acaba?"

Doktor onun elini tutarak üstüne hafif hafif vurdu:

— "Tabii... Tabii... Bağışladım gitti..." dedi.

Sonra Holmann'la birlikte aşağıya indi:

— "Birkaç hafta yalnız bırakmalı onu," dedi. "Sonra, asıl sizi görmemesi gerek. Yanında oluşunuz acı veriyor ona. Kendisini burada iki hastabakıcı ile tedavi ettirebilirsiniz ama isterseniz Cannes'da küçük bir köşküm var, emrinize verebilirim. Orada tamamen yalnız kalır, özel bir bahçesi de var buranın. Durumunu her gün izleyebilirim böylece."

Dr. Cazenave gittikten sonra Edmond karısının odasında yalnız kaldı. Gece oluyordu. Denise Dr. Sartoni'nin elinden hiçbir

ilâç almak istemiyordu. Yaşlı Dr. Cazenave ise ona uyku ilâcı içirebildiğinden, genç kadın dalmıştı. Edmond yanına oturmuş, elini tutuyordu. Oda kapkaranlık oldu. Saat altıya doğru Lucie geldi:

— "Gece soğuk olacak, şöminede bir ağız ateş yakacağım," dedi. Edmond bu güzel kızın, Solange'ın ve dönüşünden beri gördüğü herkesin gözünde feci surette maskara olmuş bir koca olduğunu biliyordu. Fakat yine karısının elini tutuyor, bu uyuyan vücudun ürperişlerine dikkat ediyor ve bu topyekûn fedakârlıkta, bu umutsuz alçak gönüllülükte acaip bir mutluluk buluyordu. Denise geceyarısına doğru uyandı, onu tanıdı:

— "Sen misin Edmond... Sen misin sevgilim?..." dedi.

Sonra şöminede oynaşan alevlere gözü ilişti, bir çığlık kopardı.

XIX

Edmond Paris'e döndüğünde, Théoule'da olup bitenleri duymayan kalmamıştı. Villier'lerin gelen-gideni çoktu. Sonra Riviera'da oturanlar işsiz-güçsüz, dolayısiyle gevezeydi. Böyle bir felâket de herkesi çok ilgilendirdiğinden, gizli kalamamıştı. Yalnız M. Prosper Holmann oğluna sözetmedi bundan. Fakat ona hemencecik Londra'da, daha sonra Hollanda'da görülecek birer iş verdi. Edmond o zamana kadar hiç yapmadığı şekilde kendini çalışmaya verdi. Börsch bile bu zayıf-nahif delikanlının yine de babasının oğlu olduğunu kabul zorunda kaldı. Ailenin yaşlı hanımları onu karısından ayrı oturmağa, boşanmağa hazırlamak için çabaladılar. Fanny hala köşkünün bu gibi işlerde kullanılışına fena halde içerlemişti. Bu konuda o herkesten fazla ayak diriyor:

— "Zavallı evlâdım, bu olup bitenlerden sonra hiçbir zaman mutlu bir yuva kuramazsın artık... Ben bu maceranın tek kalacağına inanmıyorum. Bir kadın bir sevgili edindi mi, başka sevgililer de edinir... Hayatı olduğu gibi görmek gerek."

Edmond babasına şöyle diyordu:

— "Niçin Fanny hala beni kendimden daha iyi bildiği iddiasında. İkide bir: "Denise'den başka kadınlar da var," diyor. Bense yalnız onun varolduğunu ve yalnız onun yanında mutlu olduğumu biliyorum..."

Her onbeş günde bir Cannes'a gidip Dr. Cazenave'ı ziyaret ediyordu. Doktor güvenini kaybetmemişti. İlerlemeler yavaştı ama emindi.

Yaşlı hekim: "Bu ateşli mizaçları severim, asıl onlarda iş vardır... Uyuşukluk, durgunluk daha fazla korkutur beni," diyordu.

Fakat Edmond'un karısını görmesine izin vermiyordu.

Aradan üç ay geçmişti ama o hâlâ: "Hastalık nüksetsin istemiyorum. Gelecek hafta size mektup yazmasına izin vereceğim," diyordu.

Ertesi gelişinde Edmond'a Denise'in yazmış olduğu küçük bir pusulayı verdi. Biçimsizleşmiş, acemice yazı Edmond'un içine dokundu. Pusulanın içindekiler de biraz abuk-sabuktu: "Beni affet, gel buradan kurtar," diyordu. Dr. Cazenave özellikle bedensel ilerlemelerden sözetmekteydi:

— "İki kilo aldı. Elişleri yapmağa başlıyor. Yün örüyor. Gelecek sefer onu görmenize izin veririm belki. Hâlâ acaip bazı düşünceleri var ama birtakım sisler bunlar, yalancı anılar, kendiliklerinden dağılıp gidecekler."

Onbeş gün sonra doktor, Edmond'u neşeli neşeli karşıladı:

— "Bu sefer hiçbir şeyden korkmuyorum artık M. Holmann," dedi. "Tamamen normal bir kadın göstereceğim size, **normal** sözünün sahip olduğu anlam ölçüsünde yani."

Arabasıyla Edmond'u köşke kadar götürdü. Bahçedeki - kıyısına çiçek dolu büyük, kahverengi saksılar dizili - yollardan birinde Denise bir hastabakıcının koluna girmiş, geziniyordu. Pek değişmiş gibi değildi. Kocasını görünce bir çığlık kopardı, koşup boynuna sarıldı:

— "Hele şükür... Bugünü nasıl bekledim bilsen!" dedi.

Edmond ona baktı. Yalnız gözlerinde biraz ürkeklik kalmıştı. Umutlu umutlu: "Beni götürecek misin, Edmond?" dedi.

Edmond utana sıkıla doktora baktı. O:

— "Bugün olmaz," dedi. "Küçük bir gezintiye izin veririm ama akşam buraya döneceksiniz... Herşey yolunda giderse, onbeş güne kadar hürriyetinize kavuşturacağım sizi."

Edmond gidip bir araba buldu. Geri geldiği zaman karısı başına şapka giymişti, çok neşeliydi, tıpkı eski günlerin Denise'i gibi göründü ona. Dr. Cazenave onları kapıya kadar geçirdi. Bahar başlamak üzereydi, çok tatlı bir hava vardı. Şoför şehrin kara tarafına doğru götürdü onları. Denise kayınbabasından, çocuklardan haber sordu.

Edmond: "Babam seni görünce ne sevinecek bilsen," dedi. "Beni senden ayırmaya kalkışmayan tek insan o."

Genç kadın başını önüne eğdi:

— "Beni yine kabul edeceğine emin misin sevgilim? Beni affedeceğinden emin misin?" dedi.

Edmond cevap vermedi, onun elini tutup sıktı. Peşinden, uzun bir sessizlikten sonra:

— "Ya sen?" diye sordu. "Sen de başka bir şey arzulamıyacağından emin misin? Dayanacak mısın bu monoton yaşayışa?"

— "Geçirdiğim bu humma nöbeti sona ereliberi her gün, her dakika dünyada senden başkasını görmiyeceğime kaç defa yemin ettim bilsen..."

Edmond: "Seni bir yeminle bağlanmış görmek istemem..." dedi.

— "O kadar iyisin ki sevgilim... Yemini bozmamak kolay olacak."

Araba şehre dönerken de şöyle dedi:

— "Nereye indin sen, Edmond? Odanı görmek isterdim..."

Genç adam bir an duraladı. Makul bir şey miydi bu? Dr. Cazenave ne derdi sonra? Ama Denise'in karşısında eli ayağı kesilmişti. Odasına girince Denise ona sokuldu; Edmond'un hiç işitmediği kalın, şehvetli gibi bir sesle: "Yanında kalayım n'olur!" dedi.

Akşama doğru köşkteki hastabakıcılardan biri gelip Dr. Cazenave'a:

— "M. Holmann telefon etti, hanımı bu akşam otelde onunla kalacakmış," diye haber verdi.

Doktor yazı yazıyordu. Başını kaldırarak:

— "Buraya geri geleceğini hiçbir zaman düşünmemiştim ki..." dedi.

Hastabakıcı gülümsedi.

Ertesi gün karı-koca Paris'e döndüler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

1931 yılının nisan ayında Maliye Bakanlığının yüksek memurlarından Marc de Lauterie Rusya'dan döndü: Onbeş gün için görevli olarak gitmişti oraya. Henüz genç bir adamdı, mesleğinde çabuk ilerlemişti. Birçok malî konferansta ve Bâle bankasının kuruluşunda önemli bir rol oynamıştı. Kendisine saygı gösteren iş âlemi, en kapalı yönetim kurullarında yerler teklif ediyordu ona. Sovyetler Birliği'nden epey olumlu bir izlenimle döndüğü ve beş yıllık plânın bir çeşit başarı sayılabileceğini düşündüğü öğrenilince herkes büyük heyecana kapıldı.

Tepkiler çeşitli oldu. Genç komünist yazarlar muzaffer tavırlar takındılar. Borsa'da ve politika âleminde bir kaygı havası esti. On yıldan beri bankacılarla bakanlar şu güven verici fikri işliyorlardı hep: "Komünizm insan tabiatına aykırı olduğundan başarı kazanamaz." Derken mutaassıp bir iktisatçı, Fransız maliyesinin kendisinden çok şeyler beklediği biri ortaya çıkıyor, gördüklerine şaşıyor, hemen hemen hayranlık duyuyordu. Büyük gazeteler Lauterie ile yapılmış "mülâkat"lar neşrettiler: "Kapitalizm savaşmak istiyorsa, örgütlenmek zamanı gelmiştir onun için. Umutsuzluğa kapılmağa lüzum yok ama daha fazla akıllılık lâzım." Tam bir hafta "başyazılar" ona hak verdiler. İşin ikinci safhası, Lauterie'nin sanıldığı kadar yetkili olmadığını söylemek oldu. Bu konuda da herkes işin kolayına kaçıyordu. Avrupa'nın metotlarını değiştirecek yerde bir adamı yerin dibine batırmak herkese daha kolay görünüyordu.

Baronne Choin yaşlı bir hanımefendiydi. Otuz yıldan beri her salı günü büyük ün kazanmış akşam ziyafetleri verir, davetliler evinde Paris'in en nefis yemeklerini yerlerdi. Bu sefer de ziyafetlerden birini Lauterie'nin onuruna vermenin yerinde bir şey

olacağını düşündü. Konuklarım hep başrolü oynayacak bir kimsenin çevresinde topluyor ve onları, konuşmaların değişik, insancamlı olmasını sağlayacak şekilde seçiyordu. Mme Choin'a göre her olay bir ziyafet konusundan başka bir şey değildi. Amerikalılar savaşa girdi diye bir akşam yemeği, mütareke imzalandı diye bir başka akşam yemeği vermişti. İhtilâlden beri de hiçbir Rus ziyafeti tertiplemiş değildi. Ne utangaçlıktan, ne beceriksizliktendi bu. Zavallı Grandük Pavel'in dostu olduğundan, Sovyet büyükelçisini ağırlamak kolay değildi onun için. Büyükelçi de daveti kabul eder miydi bakalım? Fakat Lauterie onuruna verilen bir akşam yemeği, Sovyet yemeği sayılmazdı. Bunda da tam onun istediği gibi bir hava vardı: Orijinal, pervasız, fakat hiç de güce gitmiyecek bir hava. Kimleri çağıracaktı?

Baronne Choin'ın akşam yemekleri tıpkı Afrika filân gibi diyarlarda pişirilen çorbalar gibiydi: Bu çorbalar hep kaynar da arasıra içine bir parça et, azıcık sebze ve su katılır. Onun yemeklerinde de değişmiyen bir temel kadro ile değişen unsurlar bulunuyordu. Değişmiyen kısımda Amiral Garnier vardı. Baron'un ölümünden beri ev sahibesinin karşısında oturup sofraya başkanlık ediyordu. Sonra Rahip Cénival ile Baronne'un kuzeni Théorat vardı. Bu Théorat dayanılmaz derecede cansıkıcıydı, ama davette alınan kimseler bulunduğu zaman sofranın altbaşına oturtulmak bakımından işe yarıyordu. Değişen kısımda ise eskiden onsekiz, yirmi kişi vardı. Fakat yetmiş yaşını geçeliberi Mme Choin bu sayıyı seve seve altı yedi seçkin davetliye indirmişti. Büyük bir ressam: "Yaşlanınca yalnız üç renkle resim yapacağım galiba," dermiş. Baronne Choin da tıpkı bu ressam gibi: "On iki iyi bir sayı," diyor, sonra: "Sekiz, hattâ altı kişilik yemekler tertiplemek zorunda kalacak mıyım bilmem," diye ekliyordu.

Bu konuda öylesine tecrübeliydi ki, Lauterie için bir yemek düzenlemek çocuk oyuncağıydı onun için.

"Dur bakayım," diye düşündü. "Yemekte malî işlerden ve Rusya'dan sözedilmesi lâzım... Erkeklerden birinin Lauterie'nin söylediklerinin tersini söylemesi iyi olur. Saint-Astier'leri çağırırım; Amiral'le ve Théorat ile, o kuşak için bu kadarı yeter...

Şimdi de Lauterie'yi destekliyebilecek genç bir maliyeciye ihtiyacım var... Hah, Edmond Holmann, evet, tabii, Edmond Holmann: Çok yüksek bir malî çevreden, biraz delice düşünceleri, hoş bir karısı var... Bir bakan? Thianges'la karısı... Bir genç milletvekili: Monteix... Bir diplomat? Brodski... Polonyalıdır, Rusları tamr herhalde... Bir yazar karı-koca? Schmitt'ler tabii..."

Roman ve oyun yazarı Bertrand Schmitt üç yıl önce, Mme Choin'ın bir yeğeninden dul kalmış olan Isabella Marcenat ile evlenmişti. Yaşlı kadın kâğıda yazdığı adların yanına birer işaret koydu:

"On dört... Erkeklerden bir fazla var... Béatrice de Vaulges ile Solange Villier'yi getirmeğe çalışayım, kocaları olmadan da gelir onlar... On altı... Çok iyi olacak..."

Sonra aşçıbaşısını çağırttı.

II

Merdivenin üstbaşında bir uşak Bertrand'a içinde bükülü kartonlar bulunan bir tepsi uzattı. O 1931 yılında Avrupa'da on milyon, Amerika'da yedi milyon işsiz vardı. Reichsbank'la İngiltere Bankası sallantıdaydı. İspanya'da ihtilâl, Çin'de savaş patlak vermişti. Mme Choin'ın evinde "yemeğe buyurun" diye haber verildiği zaman erkeklerin kollarına kadınlar girecek, böylece yemek odasına kadar giden uzun bir "kortej" meydana gelecekti.

Bertrand Schmitt, elindeki bükük kartonu açıp okudu. Canı sıkılmış bir tavırla:

— "Mme Edmond Holmann..." dedi. Sonra karısına sordu: "Isabelle, kim bu Mme Edmond Holmann?"

— "Bankerin karısı olacak herhalde... Büyük M. Holmann'ı tanıyorum... Pala bıyıkları vardı hani, dört beş yıl önce öldü... Ama ailesinden olan gençlerle hiç karşılaşmadım..."

Bertrand Schmitt: "Eh, eğlenceli olacak bu iş, desene..." dedi. "Ne gibi şeylerden sözedeceğim bu kadına?... Choin anne

de çekilmez hal aldı gerçekten... Tanımadığım kadınlardan hoşlanmadığımı bilir..."

Vestiyerden bir numara aldıktan sonra: "Yok yok, bir daha ayak atmam buraya," diye mırıldandı.

Kapı açıldı. Onları karşılamak için Mme Choin epey kalabalık bir topluluğun yanından ayrıldı. Kendi salonunda hemencecik yarıda bırakılabilecek bir cümle ile söze başlamayı, uzun bir tecrübe sonunda öğrenmişti.

— "Ah ne sevindim bilseniz," dedi. "İkinizi bir arada ele geçirmek kolay değil... Bak Isabella yavrum, senin flört Brodski orda..." Sonra Bertrand'a sordu: "Herkesi tanıyorsunuz, değil mi?"

— "Yooo! Sofraya Mme... (elindeki karta baktı.) Mme Edmond Holmann'ı götürmem gerek ama... Hiç yüzünü görmüş değilim."

Mme Choin: "Nasıl olur?" dedi. "Yanınıza oturmayı kendisi istedi. Çocukluk arkadaşı olduğunuzu söyledi... Ya da okul arkadaşı, bilemiyorum pek." Sonra onu Maurice de Thianges'la konuşmakta olan bir genç kadının önüne götürerek: "İşte, Mme Holmann burada," dedi.

Bertrand Schmitt bir çehreyle bir adı bir araya getirmeği beceremezdi. O kadını görür görmez: "Bir yerden tanıyorum," dedi. Bu güzel ve ateşli gözleri, bu hırslı öğrenci kız edasını, kısa kesilmiş bu kısa saçları sık sık seyretmişti muhakkak. Farkında olmaksızın Mme Holmann'ın elini kendi elinde tutarak uzun uzun baktı ona. Genç kadın gülümsedi, bu gülümseyiş de Bertrand Schmitt'in hatırına bej bir kompartımanı, bir boru ile bir düdük sesini, sıra sıra kavak ağaçlarını, Seine nehrinden bir manzarayı getirdi.

Çok sevinmişti, "Denise Herpain!" diye bağırdı.

Genç kadın: "Ne hoş şey," dedi. "Ondört yıl sonra..." Mme Choin'a dönerek ekledi: "1917 den beri görmemişti beni çünkü."

Mme Choin: "Hadi hadi... Sen çocuksun... Ben senin yaşında olsaydım..." dedi.

Sonra hiç kendini zorlamadan sözünü yarıda bıraktı:

— "Saygıdeğer Rahip..." dedi.

Küçük yakasını düzelterek, Rahip Cénival giriyordu kapıdan.

Bertrand: "Mme Edmond Holmann sensin demek, ha?... Nasıl oldu da bilemedim bunu?" dedi.

Denise gülerek cevap verdi: "Beni hiç arayıp sormadın da ondan... Oysa ben yazar Bertrand Schmitt'in Rouen trenindeki bizim Bertrand olduğunu pekâlâ biliyordum... Bütün kitaplarını okudum, anılarımızın çoğuna da rastladım onlarda... "Interférences"daki kılı kırk yaran küçük öğrenci, Jacques Pelletot değil mi?... Birkaç defa sana mektup yazmayı düşündüm... Sonra: "Sıkmıyayım onu," dedim kendi kendime."

— "Ya sen, tanıyabilecek miydin beni? Çok yaşlandım."

— "Yooo Bertrand, saçlarına biraz ak düşmüş ama o meraklı bakışın olduğu gibi duruyor... Söyle bakayım, bu Mme de Thianges da bizim ordan biri mi?"

— Tabii, Hélène Pascal-Bouchet... Kocası bilmem ne bakanı ya da bakan yardımcısı... Bir salonu var. Tanıyor musun onları?"

— "Saint-Jean Kolejinde karısıyla beraberdim... Çok zaman oluyor."

Bertrand Schmitt onun adını Thianges'lara söyledi. Nazik davrandılar. Thianges Bertrand'la yaklaşan Cumhurbaşkanı seçimlerinden sözetti.

Bertrand: "Briand adaylığını koyacak mı, ne dersiniz?" diye sordu.

İki düşünce akımı karşılaşınca bundan bir söz köpüğü fışkırdı. Salonda Briand'ı tutanlarla tutmayanlar hemencecik ikiye ayrıldılar. Briand'dan yana olan Denise'in, onu tutmayan amirali çocukça bir öfkeyle azarlayışını Bertrand gülerek seyretti. Maurice de Thianges Denise'i destekledi:

— "Sosyete adamları Briand'dan bir şey anlamazlar," dedi. "Briand ne canavardır ne evliya... Bir şairdir o."

Mme Holmann ileriye doğru eğilmiş, dinliyordu. Bertrand onun koluna dokunarak sordu:

— "Güzel annen ne âlemde?"

— "Annem mi? Hâlâ güzel... Belki duymuşsundur: Dr. Gué-

rin'le evlendi sonradan... Babam 1918 de öldü... Haberin var mıydı?"

— "Vardı tabii, mektup bile yazdım sana... Ama unutmuşum. Yaşantım öylesine değişti ki Normandiya'daki o günler şimdi bir düş gibi geliyor bana... "Yeniden bedenlenme" diye bir doktrin var hani, gerçek bir şey... Yalnız, birkaç yaşantıda değil de tek bir yaşantı boyunca başka başka yaratıklar oluyoruz biz."

Isabelle yanında duran Hélène de Thianges'a sordu: "Kim bu Mme Holmann kuzum?"

— "Tanımıyor musun? Ne tuhaf... Bizimle aynı okula gidiyordu, annesi hafif kadın diye annem onunla oynamamızı yasak etmişti... İnanılmaz görünür ama, o zamanlar taşrada bu gibi şeylerde çok titiz davranılırdı... Zaten kız da pek sağlam ayakkabı değilmiş galiba... Güzel bir yüzü var... İşte, kocası da şu zayıf, dazlak bay, şöminenin yanında Brodski ile konuşuyor... Maurice "değerli bir maliyecidir," diyor onun için."

Ortadaki topluluğa yaklaştılar, hâlâ Briand'dan sözediliyordu.

Isabelle: "Peki, adaylığını koyarsa seçilir mi?" dedi.

Bertrand cevap verdi: "Gizli oy çok ilginç şeydir, Parlâmentonun bilinçaltının gerçek ifadesidir çünkü. Açık oydan pek farklı sonuçlar verir: Açık oyda bir insan kişiliğine bağlı kalmak zorundadır. Gizli oyda bir aday kendisi için oy verir. Gizli oyda kişisel hınçlar genel düşüncelere göre daha büyük rol oynarlar. Gizli oyda bir trene yetişmek arzusu Avrupa'nın kurtuluşuna baskın çıkar..."

Thianges: "Bütün bunlar acı ama gerçek," dedi.

Isabelle kocasına dikkatle bakıyordu: Kendisinde seyrek görülen bir ateşlilikle konuşmaktaydı çünkü. Mme Choin belki onuncu defa bakışlarıyla konuklarını sayıyordu. On dört! İki tane eksik vardı. Saint-Astier'lerdi bunlar. Çekilmez insanlardı doğrusu. Puf börekleri yanacak, katılaşacaktı. Erkekler silâhsızlanmadan sözediyorlardı.

Amiral: "Herkes kendini işine elverdiği gibi savunmakta serbesttir," dedi.

Kapı açıldı, Saint-Astier'ler göründüler. Kadın zayıftı, bir sürü inci takıp takıştırmıştı; erkek kibirli ve nazikti.

Metrdotel: "Hanımefendi, yemek hazır," dedi.

III

Mme Choin konuşmaya ancak estetik bir değer veriyordu. Bu onun için, konuşanlarla dinleyenleri yararlı ya da gerçek bir sonuca götürecek bir düşünce alışverişi değildi de, içinde çeşitli tema'ların çalındığı bir senfoniydi: Arasıra falsolu tema'ları da içine alan bu senfoni bazen gürültülü ve muhteşem bir şekilde, bazen de hoş ve tatlı birkaç nota ile sona eriyordu. O, buna hiç karışmıyor, fakat bakışlarıyla çalgıcıları gözlüyordu. Onlar da gözlerini kendisine dikmişlerdi: Bir baş hareketi, bir parmak işareti ya da bir adın yavaşça söylenişi üzerine trampeteyi hafifften çalmak, obua ya da flüt solosu yapmak için sıralarının gelmesini bekliyorlardı.

Ziyafetin önemli kişisini daha yemeğin başında ortaya sürmeği bayağı ve beceriksizce buluyordu. Ya da tek bir cümleyle yapıyordu bunu: Hani Beethoven de bazen bir senfoninin başında bir tema'ya başlayıverir de sonra birkaç dakika daha hafif başka melodilerle oyalanır; tıpkı onun gibi; Mme Choin da birkaç gürültülü nağmeden sonra konukların kendi aralarında konuşmalarına göz yumuyordu. Bu da ziyafetin baş yemeği olan fıkralarla paradoksların huşu içinde dinlenilmesini elzem saydığı âna kadar sürüyordu. Nitekim ertesi gün Paris'in bütün kalburüstü insanları bunları duyunca: "Dün gece Baronne Choin'ın evindeki toplantı epey ilginç olmuş galiba," diyeceklerdi. O akşam da sofraya dana rostosu gelinceye kadar Lauterie'yi Hélène de Thianges'la, Bertrand Schmitt'i Denise Holmann'la başbaşa bıraktı: Beri yanda da daha az önemli iki çalgı (ki Amiral Garnier ile genç milletvekili Monteix idi bunlar) oldukça kuvvetli bir duo halinde karşılıklı ötüp duruyorlardı.

Amiral: "Nasıl?" diyordu, "İngiltere ile Amerika, işlerine öyle geliyor diye, bir gemi tipini bize zorla kabul ettirmek istiyorlar ha? Saçma şey. Ben de: "Canım denizaltı yapmak istiyorsa denizaltı yaparım," diyorum. Şunu da bilin ki denizaltının geleceğine hiç mi hiç güvenmemekteyim. Deniz uçaklarının ilerleyişi yüzünden denizaltıların işe yaramaz hale gelmeleri çok mümkündür. Ama bir prensip meselesi bu. Herkes kendi evinin efendisidir."

Mme Choin Brodski'ye: "Puf böreklerinin iyi tarafı şu: Pişmesi beş dakikadan fazla sürmüyor," dedi.

Bertrand da Denise'e sordu: "Nasıl tanıştın Holmann'la?"

— "O da benim gibi öğrenciydi... Bizim maceramız epey acaiptir. Bir gün gelip beni görürsen anlatırım bunu sana."

— "Tabii geleceğim... Mutlu musunuz bari?"

— "Mutlu ne demek kuzum? Kocam çok iyi davranır bana... Çocuklarım..."

Metrdotel dikkat kesilmiş, mersin balığını, yanısıra turplu salça ile, dört ayrı noktaya gönderiyordu.

Masanın altbaşında Théorat Suzanne Villier'ye: "Kuzinim Choin bu akşam sofrada hep Rus yemekleri bulunsun istedi... Hoş değil mi?" diyordu.

Solange sıkıntıyla dinliyordu onu. Çirkin, hain, "dediği dedik" bir adamdı. Monteix'nin yanında olmaktan daha çok hoşlanacaktı: Onun sporcu bir Robespierre'i andıran yüzünü seviyordu. Théorat mersin balığından yediği iki lokma arasında düşünüyordu:

— "Böyle bir yemek iki bin franka çıkar," dedi.

Solange da işten anlıyordu: "Şaraplarla çiçekler dahil mi? En aşağı üç bin," diye itiraz etti.

Masanın ortasında küçük bir grupa hitap eden Lauterie Rusya'dan sözetmeğe başlıyor:

— "Komünist sistemin kapitalist sisteme üstün olduğu iddiasında değilim katiyen..." diyordu. "Sözkonusu olan bu değil... Benim dediğim şu: Bir mistik sayesinde mümkün hale giren bir ekonomik diktatörlüğün varoluşu, Sovyetlere üretimlerini düzenlemek ve işsizliği önlemek imkânını vermiştir... İşin doğrusu da bu nitekim."

Mme Choin Théorat ile Solange'a seslenerek: "Dinlesenize canım! İlginç sözler söyleniyor!" dedi.

Saint-Astier kederli ve sert bir eda ile: "Böyle sözler söyleyerek çok kötülük yapıyorsunuz azizim," dedi. "Sovyetlerde işsizlik olmayışının sebebi çok basit ve bunun komünist sistemle hiçbir ilgisi yok... Sovyetlerin cihazlandırmaları gereken, endüstriyel bakımdan yepyeni bir ülke vardı... şimdi de var. Burası bugüne kadar hemen tamamen bir tarım ülkesi olmuştu. Onlar da bu işi kolay şartlar altında yapıyorlar: Amerikan ya da Alman mühendisleri kılığı altında, birkaç yüz yıllık kapitalist tecrübeden yararlanıyorlar çünkü; maliyet fiyatları da düşük, işçilerine çok az para veriyorlar... İşin püf tarafı bu işte... Fakat sanıyor musunuz ki örneğin İngiltere'nin dertlerine komünizm en ufak ölçüde deva olabilir?... Komünizm yüzünden İngiltere ölür azizim: ancak kapitalistlerinin yabancı ülkelerden elde ettikleri gelirlerle ayakta durabiliyor o... İngiltere için işsizliğe karşı tek çare nedir, söyliyeyim mi? Ücretleri ya doğrudan doğruya, ya da enflâsyon yoluyla indirmek..."

Denise Holmann öne doğru eğilmişti, telâş içindeydi, kocasının dikkatini çekmeğe uğraşıyordu. Bertrand'a:

— "O da konuşsun istiyorum," dedi. "Ücretler hakkında çok yerinde düşünceleri var... Tam bu sırada bir Yönetim Kurulunda bu konuda Saint-Astier ile bir tartışma yaptı. Sevimsiz bir adam bu Saint-Astier... Sen ne dersin?"

Bertrand: "Ben de sevimsiz ve akıllı buluyorum onu," dedi.

Mme Choin disipline uymayan bu kadın-erkek çalgıcılara sitemli sitemli baktı:

— "Dinleyin," diye bağırdı onlara. "İlginç şeyler konuşuluyor... M. Lauterie, hepimiz bolşevik olacağız diyor, bakın."

Hareketli, hayatından memnun bir hali vardı. Metrdotel dört çeşit dondurmayı ikram ettirmeğe başladı, peşlerinden de gümüş kâselerde taze krema geliyordu.

Lauterie kızarmıştı: "Hiç de böyle şey demedim," diye itiraz etti. "Ben diyorum ki burjuva sınıfı ortadaki durumu görecek yerde kendi istediği şeye inanmakta ayak direrse yokolacaktır... Fakat bunu da haketmiş olacaktır... Şu anda, yani nisan 1931 de

ben burjuvaziyi Üçüncü Enternasyonal'dan çok daha kuvvetli sayıyorum. Yalnız, güdümlü bir ekonomi karşısında ulusal, kişisel bir ekonomi uygulamakta ayak direrse, o zaman durum değişebilir."

Saint-Astier kendisine ikram edilen kremayı ters bir hareketle geri çevirdikten sonra:

— "Azizim," dedi, "güdümlü ekonominin etkilerini görmek istiyorsanız Almanya'ya bakın... Bir kılavuz-kaptan nasıl Okyanusun dalgalarını yönetemezse insanlar da dünya ekonomisine yön veremezler... Bizim gücümüzün yetmiyeceği kuvvetlerdir bunlar. Öyle değil mi, Amiralim?"

Amiral dalgalar karşısındaki aczini göstermek için dondurma kaşığını bıraktı. Holmann da birkaç dakikadan beri sesini duyurmağa çalışıyordu ama başaramıyordu. Bunu farkeden Mme Choin, biraz da kuşkuyla ona söz verdi; Holmann bir hasımmış gibi Saint-Astier'den yana dönerek:

— "Almanya güçlük içinde diye bütün örgütlenme çabalarını yerin dibine batırmak çok kolaydır..." dedi. "Alman endüstrisi, üretimini örgütledi ama bunun dağıtımını düşünmedi. Bir aşırılık demiyeceğim de, bir örgütlenme hatası diyeceğim ben buna... Tek kurtuluş umudu yine de Avrupa'nın örgütlenmesidir."

Diplomat Brodski komik bir umutsuzluk tavrı takınarak onun sözünü kesti:

— "Avrupa'yı örgütlemek mi? İlâhi M. Holmann... Çok hayalî, çok tehlikeli bir düşünce bu. Asıl hiçbir şeyi örgütlememek ve Avrupa'yı, kendi kendisine çeki-düzen versin diye rahat bırakmak gerek. Akarsular nasıl dağları aşındırıp düzeltirlerse, birkaç yüzyıl sonra da herşey yoluna girip yerine oturur kendiliğinden."

Holmann: "Buna kadercilik derler... Eski hikâye..." dedi. "Ama setler, rıhtımlar da inşa olunabilir... Ne dersiniz, gerçek devlet adamları tarafından yapılacak bir genel plân...?"

Brodski yine onun sözünü kesti: "İşte bu, palavraların en büyüğü... On yıldır görevim dolayısiyle Avrupa devlet adamlarının bütün toplantılarında bulunuyorum... Ne alınan bir karara saygı

gösterildiğini, ne de gerçekten yaratıcı bir düşüncenin ortaya atıldığını görmüş değilim."

Maurice de Thianges: "Ben de Bakanlar Kurulu için aynı şeyi söyliyecektim," dedi.

Holmann biraz ürkmüştü, karısına baktı:

— "Bunu genel düşünceler için söylüyorsanız haklısınız belki..." diye söze başladı, "fakat yine de Buğday Konferansı gibi teknisyen toplantıları..."

Brodski yine onun sözünü kesti: "Ekonomik konferanslarda da bulundum," dedi. "İşler nasıl olur orda, anlatayım. Genellikle yumurta biçimi, yeşil çuha örtülü büyük bir masa vardır. Sayıları oniki ile yirmi arasında değişen çok kelli-felli baylar bunun başına geçip otururlar: Avrupa'nın büyük ülkelerini temsil eden bakanlar, büyükelçilerdir bunlar. Bu "Yeşil Masa Şövalyeleri" hiçbir şeyden anlamazlar. Etliye sütlüye karışmayan, zararsız kimselerdir. Arkalarında, alelâde iskemlelerde sayıları dört ile altı kişi arasında değişen gruplar oturur. Bunların adı Teknisyen'dir. Potas, çelik ya da tahıl konusunda çok yetkili kimselerdir. Bütün işleri gayet iyi bilirler. Yalnız aralarında anlaşamazlar hiçbir zaman. Uzmanların gururu vardır bunlarda gururların en kötüsü yani. Bereket versin - ki zavallı insanlığın selâmeti için de böylesi çok iyi, - yanları sıra yeşil çuhalı masanın o temiz yürekli cahilleri vardır. Böyle olmasa her ekonomi konferansı bir savaşla sonuçlanır. Fakat uzun bir dalaşmadan sonra Oniki Cahil işe karışır, yatıştırıcı ve dolambaçlı lâflar söylerler, Teknisyenleri sustururlar. Sonunda hiçbir anlamı olmayan, fakat işleri yine olacağına vardıran bir metin üzerinde uyuşurlar. Avrupa'nın ekonomik örgütlenmesi işte budur, sayın M. Holmann."

Mme Choin yemeği daha canayakın sözlerle sona erdirmek niyetindeydi. Lauterie'ye Rusya'da karı-koca hayatı ve sevgi üzerine sorular sordu. O da Moskova'da, bütün bir ailenin oturmak zorunda olduğu odalardan sözetti.

Bertrand, Denise'e: "Burjuvazi yokolmıyacak, yokoldu bile..." diyordu. "Kolasız yaka takıp motorlarını kendisi onararak proleter oldu. Nitekim asiller siyah elbiseyi benimseyerek burjuva olmuşlar, Kral da Opera'ya muhafızsız giderek Kral olmaktan

çıkmıştı. Bir sınıf kendisini üzen kurallardan ve sıkan imtiyazlardan vazgeçti mi, kendini inkâr etmiş demektir."

Denise: "Çok doğru," dedi. "İnsanları kılık-kıyafetine bakarak yargılarız. Sabahleyin sırtımda yağmurlukla, yaya olarak sokağa çıktım mı..."

Mme Choin: "Dinlesenize canım!" diye bağırdı emreder gibi. "M. Lauterie diyor ki: "Benim yemek salonunda yirmi kişiyi yatıracaklarmış..." İlginç şey."

Béatrice de Vaulges şehvetli ve şarkkâri gözleri olan bir esmerdi:

— "Bir ihtilâl insanları baskılardan kurtarıp daha mutlu yapacaktır belki," dedi. "Herkes bir aileden, bir toplum grubundan ayrılmak isteğinde. Kalanlar korku, alışkanlık yüzünden kalıyorlar. Bir ihtilâl herkese kendi özgürlüğünü verir. Sanır mısınız ki 1791 de Fransa'dan yabancı ülkelere kaçan asillerin çoğu daha mutlu değildi?.."

Isabelle Schmitt öfkeli ve düşmanca bir tavırla onun sözünü kesti:

— "Amma da yaptınız ha! İnamn ki kadınların çoğunda evlerinden, ailelerinden ayrılmak için en ufak istek yok..."

Lauterie: "Öyle sanıyorum ki Rusya'da, itibarlarını azaltan duygu özgürlüğüne karşı kadınlarda bir tepki görülmeğe başlandı şimdi..." dedi.

Uşaklar saygılı tavırlarla misafirlere çikolata ve kestane şekerlemesi dolu tabaklar tutuyorlardı. Son nağmelere kulak kabartan Mme Choin altın çantasını, tüy yelpazesini ve hazmı kolaylaştırıcı hapların durduğu küçük kutusunu toplamıştı.

IV

Salonda gruplar dağıldı, herkes daha çok hoşlandığı insanların yanına gidince yeni topluluklar meydana geldi. Siyasî ve malî sıkıntı dolu o ânlarda erkekler, erkeklerin yanına gidiyordu. Mme Choin bir davetin başarılı geçmesi için harem-selâm-

lık olmaması gerektiğine inandığından, kadınlarla erkekleri kaynaştırmağa çalışıyor, fakat büyük güçlük çekiyordu bunda. Denise, Bertrand'ı kocasının yanına götürdü. Holmann sigara yakıyordu. Daha önce:

— "Kocamla konuşasın istiyorum," demişti... "Göreceksin ne akıllı."

Bertrand, Holmann'ı özene bezene inceledi. Zarif yüz çizgileri; yorgun gözleri vardı. Kaygılı ve ciddiydi, nârin vücuduna çok ağır gelen bir yükün altında ezilmişti sanki.

Denise: "Sevgilim... Bertrand Schmitt'i tanıtayım sana..." dedi. "Çocukluk arkadaşımdır, biliyorsun... Rouen trenindeki yolculuklarımızı anlatmıştım hani."

Bazı anneler vardır, bir çocuklar eğlentisinde çekingen ya da utangaç oğullarını gözleyip: "Memnun mu acaba?" diye düşünürler. O da yaklaşıp kocasına böyle bir tavırla baktı: "İyi misin sevgilim, memnun musun?" diye sordu. Uzaklaşırken de iki erkeğe gülümsedi.

Bertrand: "Sofrada söylediğiniz bazı sözler ilgi uyandırdı bende," dedi. "Büyük bankacıların böylesine hür düşünceli, pervasız olduklarını sanmazdım doğrusu..."

Holmann: "Oturalım isterseniz..." dedi. Cebinden bir sigara çıkardı, ama yakmadı, parmaklarının arasında buruşturdu. "Büyük bankacılar hakkında benim düşüncelerime bakarak hüküm vermemek gerek. Saint-Astier gibi adamların gözünde ben, tehlikeli hayaller peşinde koşan bir kimseyim... Bununla birlikte öyle sanıyorum ki, aydınlar topluluğu bizim iş çevrelerimiz üzerinde haksız düşünceler besliyor. Birçoklarımız için kâr kaygısı, davranışlarımıza hâkim tek düşünce olmaktan uzaktır. Bir insanın kişisel ihtiyaçları çabucak giderilebilir. Hayır, bizi harekete getiren kişisel bir gurur; firmalarımızın itibarı ile politik önyargılar bakımından beslediğimiz kaygı; sonra da tabiî, insan bencilliğiyle bağdaşabilecek ölçüde yararlı olmak, dünyanın barışına ya da dengesine yardım etmek konusundaki arzudur."

Yanıbaşlarında birisi: "Briand beş yüz oy alacak, oyların listesini gördüm," dedi.

Holmann devam etti: "Bir bankacının oynıyabileceği rolü ta-

savvur edebiliyor musunuz bilmem... Yakında imzalanacak olan Fransız-İtalyan anlaşmasına bakın: Bankalar arasındaki anlaşmalara dayanılarak hazırlanmıştır bu... Daha yapacak çok iş var tabiî... Almanya'ya yardım etmemiz gerek. Kendi hesabıma bunun çaresini araştırıyorum... Doğu Avrupa'yı destekliyebiliriz. Niçin paranın değeri Romanya'da 30 ile 40 arasında da, Fransa'da hemen hiç yok?.. Eksik olan ne sermayedir, ne sermayeye olan ihtiyaç... Eksik olan, güvendir... Bunu yaratmak, bu tehlikeli farkları gidermek bize düşer..."

Bertrand: "Yazar olarak beni, bankacı olarak sizden daha muhafazakâr bulacaksınız, ama güvenin kurulabileceğini sanıyor musunuz? Avrupa ülkelerine ödünç vermekten sözediyorsunuz; garantileriniz neler olacak? Teminat bir dış ülkede ise ihtilâl, ya da savaş halinde hiçbir değeri kalmaz gibime geliyor, öyle değil mi?"

— "Orası öyle ama, ihtilâl ya da savaş halinde hangi şeyin değeri kalır? Bolşeviklik San Saint-Astier'nin bankacılık usulleriyle hazırlanıp beslenir... Bense onun yayılmasını engellemek istiyorum. Kapitalizmin yaşıyacağına inanıyorum ama, onun kurtulmasını istemek gerek... Görüyorsunuz ya M. Schmitt..."

Denise geri geldi. Yanında Monteix vardı. İki erkek ayağa kalktılar.

Genç kadın: "Konuşmanızı kestiğim için özür dilerim sevgilim," dedi. "Ama M. Monteix bana öyle ilginç şeyler söylüyordu ki, duyasın istedim... Sen de, Bertrand..."

Elini Bertrand'ın koluna koydu, o da bu hareketi teklifsiz ve sevimli buldu: "Ne tabiîlik," diye düşündü. Holmann bu ele baktı, ama bir şey söylemedi.

— "Bana söylediklerinizi yine anlatın bakalım, M. Monteix... Size göre, uygarlığımızı kurtarmak için vakit neden çok geçtir?"

— "Gayet basit, Hanımefendi... Çünkü, Avrupa ülkelerinin çoğunda düzensizlik, denetlenmesi mümkün olan noktayı aşmış bulunmaktadır... Yoo, Fransa'da değil şüphesiz... Fransa harikulâde dengeli bir ülkedir... Benim Dordogne'daki seçmenlerime bakmak yeter. Bunlar bütün geçimlerini topraktan sağlıyan ta-

rımcılardır. Dışarısı ile olan alış-verişleri yılda altı yüz franklık bakkaliye eşyasından ibarettir. Bu parayı da birkaç çuval buğday satarak öderler. Bu hali görünce onlara hiçbir krizin önemli bir zarar vermiyeceğini anlarsınız... Geçen gün Paris'ten Marsilya'ya kadar gittim... Herkes içkisini, sigarasını içiyor, kasabasında çıkan gazetenin haberlerini yorumluyordu... Hayır, şu anda Fransa ihtilâlci değildir ama, ihtilâle sürüklenecektir... Avrupa'nın on ülkesinin kaderi bir çöküşe bağlı.

İspanya, İtalya, Almanya, hattâ İngiltere bunlar arasında, Unutmayın ki savaş gibi, ihtilâlin de geleceği önceden kestirilemez... Tarihçiler herşey olup bittikten sonra işin nedenlerini bulup çıkarırlar, dolaplarının raflarına sıralarlar... Polisler kavga eden bir taksi şoförü, dökülen biraz kan, bir halk hareketi, malî bir rahatsızlık... Büyük kargaşalıklar bu gibi şeyler yüzünden patlak verir işte... Yarın da olabilir bu."

Bertrand: "Herşey mümkündür, ama M. Holmann'ın da az önce bana söylediği gibi, hiçbir şey kaçınılmaz değildir. Bir ihtilâl de pekâlâ önceden sezilip önlenebilir."

Monteix: "Neden önlensin?.." dedi. "Yeni yapılara yer bulmanın tek çaresi, eskileri yıkmaktır... Sonra yeniden yapmak, sarhoş edici bir şey olur... N'apalım, benim gibi yirmi sekiz yaşında bir milletvekilini ayartacak çok şey var. Bir mimara: "Paris'in bütün bir mahallesini yıkıp yerine istediğin gibi yeni yapılar yapacaksın," dersiniz hani, ben de bu mimar gibiyim. Çok hoş şey."

Bertrand cevap verdi: "İmgelerden pek korkarım ben, insan hayale kapılır bunlar yüzünden... Bir evi yapmakla bir uygarlığı yeniden kurmak, aralarında ortak ölçü bulunmayan işlerdir. Bir evi yapmak için bilinen birtakım usuller vardır. Fakat yüzyılların işini kim yeniden görecek?.. Herhalde siz değil, M. Monteix, mimar sıfatiyle çağırılmayacaksınız bile belki. Nesiniz siz? Sosyalist mi?"

— "Radikal-Sosyalistim."

— "En ufak şansınız yok... Siz de Fransız ihtilâlindeki "Girondin"lerden biri olacaksınız... Mimar ise sizden sonraki değil de, daha sonraki olacak... Onun olacağı bile şüpheli ya..."

Monteix: "Ne önemi var?.." dedi. "Lenin olmayıp Stalin olsaydınız daha çok mu gurur duyardınız?"

— "Bu suali bana sormamak gerek. İhtilâl düşüncesini sevmem ben. Yoo, toplumlarımızı mükemmel bulduğumdan, onların değişmez olduklarına inandığımdan değil. Tersine, onların değişmesini dilerim, ama bu da faydasız acılara yol açmadan olsun isterim. İnsanların bunca zahmetle kurdukları binayı, barışı, kanunları yıkmak saçma görünür bana... Niçin hem? Yirmi yıllık korkunç bir sefaletten sonra aynı hareket noktasına dönmek için: Üstelik bütün sevdiklerimiz de ölmüş olacaklar bu sefalet yüzünden... Yok yok, eksik olsun böyle şey..."

Denise onun kolu üzerine koyduğu elini çekti: "Seni tanıyamıyorum artık Bertrand," dedi. "Bu kadar pısırık değildin eskiden... Ben de M. Monteix gibi düşünüyorum. Herşeyi yenibaştan yapmanın çok güzel olduğuna; otuz yıl boyunca kendini enkaz bekçisi bir kuşakta doğmuş sandıktan sonra bir anda bir öncüler kuşağına ait oluvermenin çok hoş olduğuna inanıyorum."

Bertrand azçok öfkeli bir tavırla: "İyi ama, ihtilâllerin yaptığı iş ne?" dedi. Denise'in daha genç olan bu adamı tutması hoşuna gitmiyordu. "1789 Fransız İhtilâlinin insanları ne yaptılar? Kırk yıl devam eden sürgünlerden, zulümlerden, savaşlardan sonra Fransa'da ancak meşruti krallığı kurabildiler: Oysa İngiltere'de Büyük Hürriyet Fermanı'ndan, yani 1215 tenberi vardı bu."

— "Rusların da bir yenilik yapmadıklarını söylemezsiniz inşallah."

Holmann: "Rusya mı? Şu anda Amerika'yı keşfetmekle meşgul. Yüz yıla kadar da kapitalizmi keşfedecek."

Monteix: "Ama yine de şimdiki düzensizliğin sürüp gidemiyeceğini kabul ediyorsunuz, değil mi? Milyonlarca insanın işsiz kalmasına yol açan bir ekonomi sistemi boyuna sürüp gidemez. Ya değişmeli, ya da yerini başka şeye bırakmalıdır. Öyle mi? Âlâ... Dürüst, mutedil politikacıların büyük reformlar yaptıklarını gördünüz mü hiç? Bunun örneğini hatırlamıyorum ben... Doğrusu şu ki insan hoyrat olmadıkça büyük işler başaramaz.

Napoleon hoyrattı. Hoyrat kimseler kapitalistleri çekilmek zorunda bırakmadıkça, bunlar hiçbir şey öğrenmiyecekler..."

Holmann tatlı sesiyle itiraz etti:

— "Yok canım, inanmayın buna, kapitalist dünya çok değişti... Benim gibi bir bankacı memleketin bir memuru, bir vekili sayıyor kendini. Devlet denetimini kabule de hazır. Fiiliyatta kabul de ediyor."

Denise: "Sen kabul ediyorsun Edmond, ama Saint-Antier ile başkaları kabul etmiyorlar..." dedi. "Bunu bana söyleme bari, bir Yönetim Kurulu toplantısından döndüğün her sefer, arkadaşlarının gerçekleri görmeyişlerinden yakınıyorsun çünkü."

Edmond kederli kederli karısının yüzüne baktı. Tartışmanın en civcivli ânında ne diye terkediyordu onu? Canı sıkılmış bir halde saatine baktı:

— "Gitme zamanı geldi galiba Denise," dedi.

— "Erken değil mi sevgilim? Öyle ilginçti ki... Çok üzüldüm."

Isabelle Schmitt de yanlarına gelmişti:

— "Bertrand, galiba..." diye söze başladı.

Denise Bertrand Schmitt'e sordu: "Demek söz, bana telefon edeceksin, değil mi?"

Mme Choin kapının yanında durmuş, portakal şerbetiyle vişne likörü ikram ediyordu. Schmitt'ler Saint-Antier'lerle birlikte çıktılar.

Saint-Astier, Bertrand'a sordu: "Bu Holmann'ı tanıyor musunuz siz?"

— "Hayır ama karısını çok iyi tanırdım... Fakat onbeş yıl önce... Akıllı adam..."

Saint-Astier: "Sahte bir zekâ," dedi. Sakarın biri. Ters işlere girişmiş galiba... Afrika'da kurduğu işlerden ikisi bugün yarın batacak. Ayrıca Almanya'da fazla açılıp saçıldığını da biliyorum."

Mme de Saint-Astier cırlak bir sesle: "Karısı biraz sivri akıllı." dedi.

Saint-Astier de ona çıkıştı: "Bağırma merdivende böyle, Cécile, arkamızdan geliyorlardır belki."

V

Bertrand: "Eeee?... Yeminini tuttun mu?" diye sordu.

Yeniden buluştukları akşam yemeğinden sonra hemen her gün akşama doğru gelip Denise Holmann'ı görmeği âdet edinmişti. Genç kadın onu bir divana uzanmış olduğu halde kabul ediyordu. Pencereden Monceau parkının ağaçları görünmekteydi. Denise'in yanında, üzeri kitap dolu alçak bir masa vardı. Bertrand bunların başlıklarına bakıyordu. Bazıları kendisinin salık verdiği romanlardı ama Denise teknik kitaplar da okuyordu "Sovyet Rusya'da Ekonomik Hayat" başlıklı İngilizce kitabı ona Lauterie, Bizans sanatı hakkındaki kitabı da Brodski vermiş olacaktı herhalde. Monteix'nin verdiği ise Vallès'nin şu "Lise Mezunu", ya da belki şu dış politika hakkındaki kitap olsa gerekti. Bu erkeklerin birinden biri onun sevgilisi miydi acaba? Bertrand bilmiyordu bunu. Genç kadın on beş gündenberi yavaş yavaş geçmişinin büyük bir parçasını anlatmış, anlattıkları yüzünden ferahladığı için de sevinmişti. Şimdiki zamandan hiç sözettiği yoktu. Birçok erkekle içli-dışlıydı. Onları serbestçe kabul ediyor, birlikte sokağa çıkıyordu. Akşam bankadan dönünce onları evde bulan Holmann, hepsini dostça karşılıyordu. Bertrand bu kaygan zemini inceliyor, iç yapısını da pek anlıyamıyordu.

— "Tuttun mu o yemini?" diye tekrarladı.

Denise başım salladı: "Niye sordun?" dedi. "Biliyorsun ya işte."

— "Hiçbir şey bilmiyorum... Belirli bir şey bilmiyorum yani... Söylendiğine göre birsürü sevgilin varmış."

— "Onbeş gündür sen de onlardan birisin."

— "Tamam... Benim bakımımdan iş doğru olmadığı için ötekilere inanmaktan da kaçınıyorum."

Denise dirseğine dayanarak kalkıp çiçeklere baktı:

— "İnanmamakta haklısın..." dedi. "Hayır, sık sık görüştü-

Rüm, hayatımı dolduran, dediğin gibi bana "yakıştırılan" bu erkekler sadece benim arkadaşlarım..."

Bir an duraladı, sonra kendini zorlayarak: "Sevgililerim de oldu," diye ekledi. "Ama ne de olsa... Dinle bak, Bertrand, sana anlatmağı o kadar istiyorum ki... Beni tanıyasın isterim... Bu şeylerden sözetmeğe çok ihtiyacım var... Bunu da ancak bir rahiple, ya da senin gibi birisiyle yapabilirim: Mesleğin dolayısiyle sen, başkalarının yaşayışlarına ilgi gösteren bir adamsın çünkü... Ama "anlatırken" herşeyi bozmaktan öyle korkuyorum ki. Sözler herşeye biçim değiştirtiyorlar, sen de bu fikirde değil misin? Sözler duygulara göre o kadar hareketsiz, o kadar katı ki... Gerçek düşüncemi anlatmağa imkân yok: Tıpkı üzerine bir damla benzin damlamış dereler gibi o, her an parıldayıp değişiyor... "Annemi sevmiyorum," diyorum sana. Kaba, asılsız bir şey bu. Onu sevmiyordum ama beğeniyordum, sevmeği de çılgınca istiyordum... Beş yıllık tutumum için de durum aynı... Korkunç görünecek sana ama, ben bunun nedenlerini biliyorum... Nasıl göstereyim sana onları bilmem ki?"

Dersini hatırlamağa çalışan bir öğrenci gibi gözlerini yarı kapadı, elini Bertrand'a uzattı, o da bu eli tuttu. Uzun, çok beyaz, gayet yumuşak bir eldi bu.

— "Kendimi anlamağa çalıştığım zaman benliğimde bulduğum şey şu işte..." diye devam etti. "Bir kadın var, sen de iyi tanırsın, Solange Villier, günün birinde şöyle demişti bana: "Çocukluk çağımdan bir acz duygusu kaldı bende, ömrüm boyunca bu yüzden çektiğim acıyı gidermeğe, yatıştırmağa çalıştım..." Ondan çok benim için daha doğru bu. Bendeki acz duygusu, annemin kötülüğü hakkında edindiğim düşünceden ileri geliyordu... Bak meselâ, geçen yıl çok akıllı bir hekimle birkaç defa konuştum, adı Dr. Bias. Kendim hakkında bana birtakım şeyler söyledi, bunlar çok gerçek oldukları için ilkin kızdım ama sonradan yerinde olduklarını kabul ettim... İddiasına göre bir çocuğun dengeli, mutlu olması için, ilişkileri normal olan ana-babalar tarafından yetiştirilmesi gerektir: yani kuvvetli, emir veren ve sözünü dinleten bir baba ile şefkatli, saygıdeğer ve babaya boyun eğen bir anne... Eğer, benim durumumda olduğu gibi, kız

babadan yana hayal kırıklığına uğrar, annesinde kendine kadın bir rakip bulur, sonraları onu kıskanırsa; çevresindeki toplumun ayıpladığı ya da alaya aldığı bir ana-babası varsa, suçluluk duygusu hisseder."

— "Neden suçluluk?"

— "Kendisine ve ana-babasına karşı "ötekilerin" tavrını takınır da ondan... Dur, sözümü kesme Bertrand, o kadar güç şey ki bu... Yarayı iyice deşmek için büyük bir çaba yapıyorum... Demek ki babadan yana, erkekten yana hayal kırıklığına uğrayınca çocuğun kendisi erkeğin yerini alır. Annesine kafa tutar (ki ben de böyle yaptım), kendisi ona hâkim olmak ister. Örneğin ben paraya hiç önem vermem ama, evlenip de annemden çok daha zengin olunca pek sevindim... Sonra kız çocuk erkekleri inceler, erkeğin gururuna, doğruluk gibi, cesaret gibi erkekçe meziyetlere sahiptir... Uzun zaman bana hakim olacak, sevebileceğim bir erkeği aramakta olduğumu sandım. Doğrusunu söylemek gerekirse böyle birine rastladığım her seferinde ondan kaçtım... ya da onunla boğuştum... Aslında ben, sayesinde kuvvetli olabileceğim zayıf erkeği arıyordum... Edmond'la evlenmeğe beni sevkeden -o zaman bilemediğim - sebep de belki bu işte... Yine bu yüzdendir ki seni hiçbir zaman sevemiyeceğim, Bertrand. Çok dengeli adamsın çünkü, sanatın sana düşünce özgürlüğünü veriyor, bu yüzden de bana ihtiyacın olmadığını hissediyorum... Mme Choin'ın evinde seninle tekrar buluştuğum zaman bir tehlikenin varolduğunu hissettim: Ortaklaşa sahip olduğumuz o çocukluk anıları ve mesleğin, beni ilgilendiriyordu... Bunu hemen imkânsız hale soktum o zaman... Senin için seven bir kadın rolü oynayabilirdim; tersine, seni benden uzaklaştırabilecek herşeyi anlatıyorum sana... Senin gözünde kendimi değersizleştiriyorum... Almıyacağını bildiğim için anahtarı uzatıyorum... Almak için elini uzattığını hissetseydim, anahtarı geri çekerdim hemen... Belki de sana düşman olur, seni benliğimde yokederdim... Anladın mı?"

Bertrand düşünceye daldı:

— "Daha çapraşık bir şey bu galiba... Yine de..." dedi.

— "Dur biraz, söyliyeyim de çay getirsinler."

VI

Bertrand sözüne devam etti: "Yine de, sana güvenlik veren ve tapınan; kendisine bugün de böylesine açık bir sevgi beslediğin bu kocayla yetinmediysen, bilerek ya da bilmiyerek gerçek bir sevgi peşindesin."

— "Hayır Bertrand, bedensel sevgi... Gerçek sevgiyi hiçbir zaman bulamıyacağımı biliyorum... Biliyorum, çünkü bir kadın için gerçek sevgi, başarıyla hizmet etmektir. Benim de öyle bir karakterim var ki, hizmet edemiyorum... İki üç defa kul-köle olacağımı, bir erkek eli elime değer değmez eriyip gittiğimi, her yanımı ateş bastığını hissettim... O zaman kaçtım..."

— "Neden? Alçalanlar yükselir..."

— "Sen de sekiz yaşımdayken çok sevdiğim bir rahibin bana söylediklerini, tıpkısını söylüyorsun... Ama ben alçalamam... Ne korkunç şey: Kendimi olduğum gibi anlatıyorum sana... Hoşuna gitmiyor muyum yoksa?"

— "Yok canım, ne münasebet!... Berrak görüşlerine, açık sözlülüğüne hayranım. Yalnız, hayatını iyice kavrıyamıyorum... Sözünü ettiğin sevgililer elâlemin sana yakıştırdıklarının hiçbiri değil idiyse, kimlerdi?"

— "Nene lâzım bu, Bertrand?"

Sonra hayallere dalıp gitti, Bertrand da onu bu halinde rahatsız etmekten kaçındı.

Nihayet Denise: "Birincisi Güney'de, tam da o Solange Villier'nin evinde karşılaştığım bir çocuktu..." dedi. "Ne acı hikâye!... Yalnızdım, içim sıkılıyordu. Korkunç üç yıl geçirmiştim... Bu adam çıktı karşıma. Yakışıklı, canlı, neşeliydi... Bende eksik olan özgürlük, gençlik, tabiat sevgisi gibi herşey vardı onda... Beni kotrası ile gezmeğe götürdü... Denizden bilerek sözediyordu... Onu seviyorum sandım... Beni metres tutmak istediğini gö-

rünce kaçmak istedim. Bunun üzerine Villier'lerle bütün ahbapları benimle alay ettiler. Solange: "Çok uslu bir küçük kızsın," dedi bana. Gururluydum, gülünç denecek derecede duyguluydum... Cannes'daki bir akşamı hatırlıyorum: İstemediğim halde Solange beni âdeta zorla o çocuğun arabasına bindirmişti... Sonra çılgınlaştım... Kendimi öldürmek istiyordum... Adam hiç lâyık değildi buna. Korkağın biriydi, zengin bir kadınla evliydi, tek kaygısı da başına bir iş açmamaktı... Niçin ondan sözediyorum sana, bilmiyorum ki zaten... Onu hiç düşünmüyorum artık... Tuhaf şey..."

Gece oluyordu. Odanın içi karanlık olmuştu bile, yalnız parkta yanan bir fenerin acaip, oynak ışığı vuruyordu içeriye. Denise bir vazodaki lâleleri düzeltti.

Uzun bir sessizlikten sonra Bertrand sordu: "Peki, ondan sonra?"

Denise: "Kısa birtakım bağlantılar..." dedi. "Bir maceranın burada, evimde bir skandal sebebi haline gelmesine katiyen göz yumamazdım... Âşıkın aileye yerleşmesi demek olurdu bu, bana annemi hatırlatır, nefret uyandırırdı içimde... Geri kalanlar da..."

— "Evet ama Denise, bu şekilde seçtiklerinden... hemen mi ayrıldın?"

— "Evet, hemen daima."

— "Ya o zavallılar kendilerini savunmadılar mı?"

— "Savundular... Demin sözünü ettiğim rahip bana şöyle de diyordu: "Ateş gibisin sen, Denise, değdiğin herşeyi yakıyorsun." Şimdi de doğru bu... Cehennemlik bir kadınım ben."

— "Seni tanıdığım zaman dindar değil miydin?"

— "Bilmem ki... Çocukken çok sofuydum, sonra aileme, çevreme duyduğum tepki yüzünden hür olmak istedim... Şimdi de, bilmiyorum artık... İnsanı hiçbir amaca götürmüyorsa çok acaip şey bu dünya, doğrusu... Ölümü düşünürsen nasıl çalışabilirsin?"

— "Ölümü hiç düşünmem ki... Öldüğümüz zaman bunu bilemiyeceğiz... Ölüm bu düşünce değil şu halde..."

— "Hepsi lâf bunların, Bertrand'cığım, lâf... İnsan ölüme gittiğini görüyor; öleceğini biliyor... Bilmek istediğim şu, Bert-

rand Hayatın anlamı hakkında sende yeretmiş olan düşünce ne? Eskiden bir araya geldiğimiz zaman hep sen konuşurdun. Şimdiyse dinliyorsun, doğru değil."

— "İzin ver de yazmak istediğim bir tiyatro oyunu var, onu anlatayım sana ha?... Hayat hakkındaki anlayışımı biraz ifade ettiği için zihnimi kurcalıyor."

— "Anlat rica ederim, hikâyelere bayılırım."

— "Hikâye filân değil canım, metafizik bir piyes... Başlangıçta ortaya Kuklacı çıkacak, uzun ak sakallı, dev gibi bir adam olacak. Bir kutudan kuklalarını çıkaracak, bunlara çeki-düzen verirken de hangi işlerde kullanacağını anlatacak. Bunlar arasında sevdalı, kıskanç, yükselmek isteyen, yoksul, zengin, ihtilâlci, muhafazakâr, yargıç, suçlu gibi tipler bulunacak. Birinci perdede kuklaların yerini sahici aktörler alacak. Bunlar sahneye çıkıp Kuklacının bildirdiği oyunu oynıyacaklar. Kuklacı da yukarıda, yıldızlarla bezeli ayrı bir sahnede görülecek. İplerini çekerek kuklaları buradan oynatacak."

— "Oyuncuların kollarına, bacaklarına ipler mi bağlı olacak?"

— "Evet, tabii... Bu ilk perdeyi de kuklalar gibi katı, kesik hareketlerle oynıyacaklar... İkinci perde de aynı şekilde başlıyacak... Derken kişilerden biri artık hareketlerini ipin yönetemiyeceği şekilde, birden duruverecek. Böyle kurtulunca ötekilere oyunu ,yapmak üzere oldukları çılgınlıkları, bunlardan kaçınmanın çarelerini anlatacak. O andan başlıyarak da kuklalar artık Kuklacının oyununu değil de, kendi buluşları olan bir başka oyunu oynıyacaklar."

— "Robot'ların yaratıcıların baş kaldırmaları mı bu?"

— "Tamam, benim ispatlamak istediğim de bizim, Tanrı'nın Robot'ları olduğumuz..."

— "Güzel düşünce, Bertrand. Yazsana bu piyesi."

— "Üzerinde çalışıyorum... Birinci perdeyi yazdım... Bir ad bile buldum hattâ, şöyle: "Kuklalar piyesi anladılar"..."

— "Nasıl bitecek peki?"

— "Henüz bilmiyorum. Galiba Kuklacı kazanacak zaferi, kendisine baş kaldıran kuklayı kıracak... Çünkü alt tarafı, var bu ipler."

— "Hepsi de çok gergin hattâ, ama haklısın, birkaçı gevşetilebilir... Şurası muhakkak ki demin de sana dediğim gibi, kendimi uzun zaman "cehennemlik" saydım. Benliğime açık yürekle bakmak cesaretini bulalıberi de bu amansız kaderi yenmeğe başladığımın farkındayım."

Küçük bir kız koşa koşa içeriye girdi, yabancı erkeği görünce çekinip durdu.

— "Günaydın de bakayım Marie-Laure... Ne istiyorsun "

— "Anneciğim, büyükannem Pont-de-l'Eure'den gelmiş. Bizim ders odasında, seni görmek istiyor."

Denise hemen öfkeleniverdi, başım salladı:

— "Peki... Söyle ona, beş dakikaya kadar geliyorum."

Kürk örtüyü üzerinden attı, içini çekti, inliyerek ayağa kalktı. Bertrand gülümsedi:

— "Açıkça görünen bir ip daha var..." dedi. "Annenin etkisi altındasın hâlâ... Anlattıklarının başından beri dikkat ediyorum buna, epey de haksız olduğunu sanıyorum... Onu hatırlıyorum, hoş kadındı... Kusurları mı vardı? Evet ama hangimiz..."

— "Evet, biliyorum, Bertrand... Bu kadına bencil, sadakatsiz olduğu için değil, bütün bunları bir erdem maskesi altında yaptığı için içerliyorum... Gülüyorsun ha? Yooo, sahi öyle, bizden önceki kuşakların affedemediğim tarafı, onların ikiyüzlülüğü... Annemin bazı mektuplarını göstermek isterdim sana. Dur da son mektubunun bir satırını okuyayım... Harikulâdeydi... Nerdeydi bakayım... Hah işte... "Hayatta daima aldığımın çok fazlasını verdim, en büyük tesellim bu olacak." Nasıl, çok parlak değil mi?"

Bertrand: "Kukla piyesi iyice anlamamış... Annen seni bekliyor. Ben gidiyorum," dedi.

— "Yok, yok Bertrand, saat altı henüz... Bir saat daha hakkım var... Gidip göreyim onu. Sen de bir kitap al... Çok kalmam."

VII

Denise annesini çocukların ders odasında kadın öğretmenle

ateşli ateşli konuşurken buldu. O içeriye girince ötekiler sustular. Marie-Laure masanın önünde durmuş, pulları yapıştırır gibi yapıyordu ama sıkıntılı tavrından, gözlerini yere dikmiş olmasından kendisini heyecanlandıran sözler işitmiş olduğu anlaşılıyordu. Patrice halının üstüne oturmuş, bir oyuncak arabayı kurmağa uğraşıyordu.

Mme Guérin: "Hah! Anneniz geldi!" dedi. "Günaydın yavrucuğum... Hizmetçi: 'Hanımın misafiri var, bir bay," dedi de seni rahatsız etmek istemedim."

— "Odama girebilirdin, "bay"ın esrarlı hiçbir yanı yoktu: Bertrand Schmitt, sen de tanırsın."

— "Ya! Sahi mi? Görüşüyor musun onunla?... Nasıl yeniden buldun onu?... Kitaplarını okuyoruz. Georges: "İlginç kitaplar ama biraz yavan," diyor."

— "Georges nasıl?"

Mme Guérin birden canlandı. Denise şöyle düşündü: "Nasıl da seviyor onu... Adı söylenir söylenmez on yaş gençleşiveriyor... Çok da genç zaten."

— "Georges çok iyi, teşekkür ederim... Sana selâm söyledi... Kardeşlerin onun sana zaafı var, diyorlar... Gördün herhalde, Tıp Akademisine bir bildiri yaptı. Görmedin mi? Paris gazeteleri yazdılar halbuki... Çocuk ölümleri üzerine ilginç bir bildiri... Pont-de-l'Eure'deki işçi halk arasında çocuk ölümlerini yüzde 19 dan 12 ye indirdi, biliyorsun belki... Hatırı sayılır bir sonuç bu... M. de Thianges: "Légion d'Honneur nişanı vermeli ona," diyor... Vali işi ele aldı."

— Jacques nasıl? Lolotte n'apıyor?"

— "İyiler... İkisi de sana hayran... Jacques hâlâ tutkun sana."

Denise parmağını kaldırıp çocukları gösterdi. Mme Guérin hafifçe omuzlarını silkerek: "Daha küçük onlar... Anlamazlar..." dedi. "Belgiali'nin pastalarından getirdim onlara. "Pont-de-l'Eure'ün pastaları Paris'inkilerden daha iyi," diyorlar hep. Öyle değil mi yavrularım?"

Marie-Laure aldırmaz ve soğuk bir tavırla: "Evet büyükanne," diye homurdandı.

Mme Guérin ayağa kalkıp Denise'i kolundan tuttu: "Sana bir şey söyliyecektim," dedi.

— "Söyle tabii. Odama gidelim."

Koridorda annesinin peşi-sıra yürürken onun o genç haline bir kere daha hayran oldu. Robu açık renk ve gustoluydu. Odanın kapısını kapayıp bekledi. Mme Guérin bir koltuğa yerleşti:

— "Mesele şu..." dedi. "Beni ilgilendirmeyen işlere karışmaktan ne kadar hoşlanmadığımı bilirsin ama Mademoiselle'le bir şey konuştum da... Sakın arkandan seni bana çekiştirdiğini sanma, tersine, çok seviyor... Yalnız, anlattıklarından çok şeyler sezindim... Çok sokağa çıkıyorsun yavrum, çok insanlarla düşüp kalkıyorsun, çocuklarınla uğraşmağa vakit bulamıyorsun... Mademoiselle elinden gelen herşeyi yapıyor ama yalnız annenin vermesi gereken bazı kararlar var... Marie-Laure'un giyecek güzel yazlık elbiseleri yok... Patrice müziğe çok meraklı, ama iyi bir hocası olmadığı için ilerliyemiyor... Uğraşan yok bu çocuklarla... İnan ki acı duyuyorlar bu yüzden. Kardeşlerin de, sen de çok şımartıldınız, onun için bunun farkında değilsin."'

Denise ayakta durmuş, şaşkın şaşkın dinliyordu. Epey sert bir cevap verecekti ama Bertrand onu bekliyordu. Geçmiş üzerinde bir tartışmanın sonu gelmiyecekti:

— "Nesi eksikse Mademoiselle bana söylesin... Meşgul olurum," dedi sadece.

Mme Guérin: "Bu seni biraz uğraştıracak... Hayranlarınla birlikte birkaç defa sokağa çıkmaktan vazgeçmek zorunda bırakacak ama inan ki çocuklarına yaptığın fedakârlıklar için pişman olmaz insan... Senin Paris'in kraliçelerinden biri olduğunu bana söyledikleri zaman gururlanmıyor muyum sanıyorsun?"

— "Amma da delilik, anne, hiçbir şey değilim ben... Elimden geldiği kadar az fenalık yapmağa çalışıyorum, güç şey bu da."

Mme Guérin ciddileşti: "Evet, güç şey, ama herşeyi kolaylaştıran Georges gibi bir koca ile güç değil... Hayran olunacak insandır o, yalnız hekimlikte değil hem... Bak meselâ, bu kriz döneminde hiçbir kötü yatırım yapmadı... Edmond'un işleri nasıl gidiyor?"

— "İyi gidiyor galiba..."

Mme Guérin çok şefkatli bir tavır takındı:

— "Ne kadar da güzelsin yavrucuğum... Yorgun bir halin var yalnız. Gelip birkaç gün Pont-de-l'Eure'de dinlensen. Seni görmekle herkes öyle sevinecek ki... Piyanoda dinlemek isterdim seni. Tam da geçen gün Georges'la: "Hiç kimse Chopin'i Denise kadar çalamaz," diyorduk. Ha, bir şey soracaktım sana, o işlemeli güzel sofra örtülerin var ya hani? kullanıyor musun onları bu sıralarda? Çocuk bakımevi açılıyor, pazartesi günü onsekiz kişilik bir akşam yemeği vereceğiz, vali de gelecek. Bir tek sefer için bir sofra örtüsü satın almak da gülünç olur gerçekten."

— "Félix'e söyliyeyim de ne istersen versin anne... Şimdi de beni mazur gör lütfen, zavallı Bertrand yarım saattir tek başına odada bekliyor."

Öpüştüler.

VIII

Yine uzanarak: "Amaan..." dedi. "Şu örtüyü ver bana lûtfen Bertrand... Ne yaptın tek başına? Edmond'un resmine mi bakıyordun?"

Bertrand yine gelip onun yanına oturdu.

— "Evet, kendi kendime... Çok saygısızım ben, Denise..."

— "Ne münasebet... Bana Edmond'dan sözettiğine çok memnunum... İnsanlar bizim evliliğimizi o kadar az anlıyorlar ki. Kocamın halinin sana korkakça görünmesinden acı duyarım, oysa tersine, öylesine büyük ve cömert ruhludur ki o... Düşün ki birlikte geçirdiğimiz on yıl boyunca hiçbir bayağı hareket yaptığını görmedim... Bertrand, işin aslı şu ki Edmond hakkımda hiçbir şey bilmiyor, belirli bir şey bilmiyor yani... Anlarsın tabii, benimle içli-dışlı olan, her zaman görüştüğüm erkekleri... meselâ seni... yirmi defa kıskandı belki."

— "Beni mi?"

— "Erkekler tuhaftır. Herbiri kendi durumunu benzersiz,

kendi varlığını da tabii sayar... Lauterie de, Monteix de senin durumunda... Edmond kaç defa benim erkek arkadaşlarımdan birini kıskandıktan sonra aldandığını, ortada hiçbir şey olmadığını anladı... Doğrusu da buydu... Bu gibi güven verici belirtileri hemencecik mimliyor ve başka kocalar karılarının sadakatsizliklerini ispatlamağa nasıl inatla uğraşırlarsa, o da aynı inatlat beni kendi gözünde temize çıkarmağa uğraşıyor. Macera arıyan serbest, pervasız, fakat birisini sevemiyen bir kadın olduğuma zihni takılmış galiba... Büsbütün de yalan değil hani."

— "Bu sonuca varana kadar acı çekmiş olsa gerek."

— "Korkarım ki öyle... Ama hiçbir zaman bir şey söylemedi... Ha, evet, arasıra bir iki söz söylediği oldu... Geçirdiğim büyük hastalığı anlatmıştım sana hani... İyileştikten bir zaman sonra yeniden hastalanacağımı sandım... Geceleyin bir korkulu rüya, bir kâbus gördüm âdeta. Edmond bitişik odada yatıyordu, bağırdığımı duyunca geldi...

— "Ne korkunç, yine görüyorum o ateşi," dedim. Yaklaştı, beni kollarına aldı... "Belki seni sevmeyi beceremiyorum ama, savunmak için yanıbaşında olacağım hep..." dedi.

— "Onun hayatında ne var peki?"

— "Metresleri var galiba. Onları kıskandım ama haksızdım. Hiçbirinin önemi yok... İşleri var asıl. Tam istediğim gibi adam oldu gerçekten: Büyük bir iş adamı... Babasının ölümünden beri Holmann Bankası'nın yönetim kuruluna başkanlık ediyor, Sömürge Bankasının da mürahhas âzası... Avrupa'nın yeniden kuruluşu ile uğraşsın istedim. O da Orta Avrupa çiftçilerine yardım için yeni bir teşkilât kurdu... Onu utangaç, maymun iştahlı, babasının karşısında silik diye tanıyan bütün banka halkı kendisini birden teşkilât kurar, emirler verirken görünce ne kadar şaştı bilemezsin... Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi?"

— "Çok iyi hem... Kısacası mutsuz bir şair nasıl felâketine, bir romancı da romanına sığınırsa o da işlerine sığındı, desene... Çok ilgilendiriyor bu beni. İş adamının herşeyden önce bir şair olduğu düşüncesi, çok sevdiğim tezlerden biri haline geliyor çünkü."

— "Çok sevdiğim tezlerden biri, mi dedin?... Hep o eski

Bertrand'sın sen... Rouen trenindeki Bertrand... Seni seviyorum Bertrand, yani seni hiçbir zaman sevmiyeceğim... Neyse, yine Edmond'a geleyim... Onda büyük bir iş kurucusunun cevheri bulunduğunu görünce çok sevindim, var gücümle yardım ettim... Bütün savaşlarında onun yanıbaşında yer aldım, bunların bazıları da çok çetin oldu... Önce kendi bankasında bir hasmı vardı. Babasının ortağı Börsch'tü bu, esaslı adamdı. Yalnız, Edmond'un bankacılık alanındaki geleceğinin parlak olmadığına kesinlikle inanmış bulunduğundan, kaynatam ölünce işin başına kendisinin geçeceğini sanmıştı... Edmond'la ben "Despot" diyorduk ona... Nihayet alaşağı ettik... Bankadan ayrıldı... Fakat bize karşı da sert bir kampanyaya girişti... Geçen gün gördüğün bir Saint-Astier var hani, ondan da yardım gördü. Biz Saint-Astier'yi hoş tutmak zorundayız, Sömürge Bankasının büyük paydaşlarından çünkü."

Bertrand kalktı, gidip şömineye yaslandı: "İşlerden ne kadar iyi anlıyorsun," dedi.

— "Çalıştım... Çalışkan öğrenci olarak kaldım hep... Edmond'un Yönetim Kurulu toplantılarını onunla hazırlıyorum... Çevresinde kendisine yararlı olabilecek adamları toplamağa çalışıyorum... Kendi önemim hakkında sende büyük bir düşünce yaratmak için değil de, kocamla benim sıkı birlik halinde şefkatli, birbirinden ayrılmaz müttefikler olduğumuzu bilesin diye söylüyorum bunları, anladın mı?"

— "Evet, yani sözün kısası sen de bir duygu hayatının yerine bir iş hayatını geçirmeğe çalışıyorsun."

— "Yok canım."

— "Tabii öyle... Pilniak'ın Volga üzerine yazdığı kitap sende de var ha? İlginç buldum onu."

— "Monteix vermişti."

— "Nen oluyor o senin?"

— "Sen neysen o da o, fazla değil... Çok ilgilendiriyor beni: Önce bana eski bir arkadaşımı, Ménicault'yu hatırlattığı için: Daha vardı o çocukta ama kimbilir neden, yokoldu gitti... Sonra da o ihtilâlci ve tedhişçi edasına rağmen aslında çok insan adamdır."

Telefon çaldı.

— "Şu telefonu versene bana Bertrand... Alô! Sen misin sevgilim?... Borsadan ne haber?"

Bertrand Schmitt kitapları karıştırdı:

— **"Bir insan fırtınada kaybolmuş bir gözetleme yerinden başka şey değildir."**

— "Ubangi meselesi n'oldu peki?" dedi Denise. "Kim?... Börsch mü? Ha! Tabii..."

Bertrand bir başka kitabı açtı:

— **"Kendi benliğinizin karşısında olmadığınız zaman nerdesiniz? Kendinizi çekip çevirme işini savsakladınızsa, bedeninizle ruhunuzu sıkıya koymak neye yarar?"**

Denise: "Utanmış gibi bir hali mi vardı?..." dedi. "İsabet olmuş... Evet, yalnız buna müstahak o... Sevinmelisin buna... Şimdi de eve mi geliyorsun? Birazdan görüşürüz sevgilim..." Telefonu kaparken, "Edmond telefon etti," dedi.

IX

Mayıs ayı güzel oldu. Holmann'lar Normandiya'da, Auge dolaylarındaki "Saint-Arnoult" adlı köşklerine taşındılar. Denise her yanı kapalı bu küçük vadiyi seviyordu. Uzaklarda koruluk bir tepe ufku yüksek, uzun, sık bir çizgiyle kapatıyordu. Ön plânda, solda elma ağaçları dikili bir çayır, vadinin nihayetine doğru iniyordu. Sağda bir çayır daha vardı ama çıplaktı, çukurlaşarak iniyordu. Kıyısına sıra sıra çamlar dikiliydi. İnsan setten bu çayırlara baktığı zaman, bu iki güzel çizgi görüş alanının aşağı-yukarı ortasında kesişiyordu. Çizgilerin sadeliği ile enginliği, yalnız bir araba gıcırtısıyla ya da bir kuş ötüşüyle bozulan derin sessizlik... Herşey böylesine tabii bu manzaraya, çok dinlendirici bir hal veriyordu.

Mayis ayının ilk pazarı Holmann'lar Saint-Arnoult'ya birkaç dostlarını, Schmitt'leri, Monteix'yi, Lauterie'yi, Dr. Bias'yı, rahip Cénival'i, iki genç maliyeci karı-kocayı çağırdılar. Schmitt'-

lerle rahip üç gün kalacaklardı, ötekiler pazar akşamı Paris'e dönmek istiyorlardı.

Akşam güzel ve ılıktı. Saint-Arnoult'nun setinde ay ışığı altında çiftler meydana geldi. Hava hanımeli ve nane kokuyordu. Bertrand Schmitt rahip Cénival'in yanına gitti: Hoşlanıyordu ondan:

— "Sayın rahip," dedi, "Châteaubriand'ın bir sözü vardı, siz de çok güzel söylerdiniz onu... Biliyorsunuz hani: "Ay..."

Rahip şevkle kollarını kaldırdı, her sözün üzerinde sevgiyle durarak ezbere okudu:

— "Çok geçmeden ay, yaşlı meşelere ve denizin eskimiş kıyılarına anlatmaktan hoşlandığı o hüzün dolu büyük sırrı, koruların üzerine yayıverdi..." Siz de Châteaubriand'ı seviyorsunuz demek M. Schmitt, ha? Siz de Hava Perisini arıyor musunuz onun gibi?"

— "Uzun zaman aradım onu, sayın rahip... Şimdi yaşlanıyorum. Stendhal gibi ben de pantolonumun tokasına: "Kırkıma yaklaşıyorum," diye yazabilirim."

— "Stendhal: "Ellime..." diyordu M. Schmitt... Kırk yaş gençlik demektir... Hem yaşlılıkta da yatışmaz insan... Bakın Châteaubriand'ın kendisine, Anatole France'a, Goethe'ye... Şeytan, yaşlıdır M. Schmitt. Onun için siz de bunu anlamadan önce yaşlanın."

— "Veli'ler de yaşlıdır."

— "Yooo, yooo... Tersine, gençlikte daha çok kutsallık vardır bence."

Bu küçük vadinin sessizliği öylesine saydamdı ki, karanlık inişlerin altbaşında kıvrıla kıvrıla akan ırmağın şırıltısı işitiliyordu. Gökyüzünde hemen hemen dolunay halinde ışıl ışıl bir ay, yıldız kümeleri arasında yükseliyordu.

Rahip: "Anlamıyorum," dedi, "yıldızları gözlemekten hoşlanan Goethe nasıl olmuş da sonsuzluk zevkini öğrenmemiş onlardan? Ne ölüm korkusu, ne günah anlayışı vardı onda... Tuhaf şey."

— "Neden, sayın rahip? İtiraf edeyim ki ben de onun gibi düşünüyorum. Anlamadığım şeyden nasıl korkayım? Metafizik

sözkonusu oldu mu inkâr etmek de, etmemek de aynı derecede imkânsız görünüyor bana."

Rahip: "Kilise bilinemezci'yi tanrısız'dan, hattâ sapık mezhepli'den üstün tutar... Bilinemezci saygılıdır ama sonsuzluk anlayışı yoktur onda... Sizde de sonsuzluk anlayışı yok, M. Schmitt. Bu bakımdan kadınlar gibisiniz: Onlarda da bu yoktur hiç."

— "Bazıları hariç... Ev sahibemiz örneğin..."

— "Ev sahibemiz çok zeki kadın ama dengesini hiçbir zaman bulamadı... O da bir erkek Hava Perisi arıyor ve onu bulmaktan korkuyor... Boşa gitmiş bir hayat onunkisi... Hemen bütün hayatlar boşa gitmiştir, M. Schmitt, onun için siz yazarlar, hayalî birtakım kaderler yaratıyorsunuz... Çok da haklısınız... Arasıra benim de romanlar tasarladığım oluyor: Onları yazmıyorum da yaşıyorum... Bakın meselâ: çoğu zaman bir günün içinde hayal kuracak on dakika buldum mu, kendimi Malmaison'da, İmparatoriçe Eugénie'nin üçüncü rahibi olarak görüyorum... İşim gücüm az... Pazar günü hizmetkârların bulundukları âyini yönetiyorum... Ama uzaktan İmparatoru görüyorum... Bir gün konuştu benimle:

— "Sayın rahip, dün akşam İncil'i okudum," dedi.

— "Öyle mi efendimiz?"

Sonra hemencecik defteri çıkardım, notlar aldım... Napoleon bozguna uğrayıp sürgün edilince ben de sadık papazım, rahip Bertrand... Evet, Saint-Hélène adasındaki rahip Bertrand oluyorum... Öyle olsaydım çok konuşurdu benimle orada... Ben de Napoleon'un din üzerine konuşmalarını zaptederdim... Las Cases'ın "Saint-Hélène Günlüğü" adlı bir kitabı vardır hani. Ben de dinsel bir günlük yazardım... Ne ilginç şey olurdu bu!... Tabii Fransa'ya dönünce tekrar kurulmuş olan krallığın rahipler sınıfından kötü muamele görürdüm. Bana taşrada küçük bir ruhani bölge verirler, ölünceye kadar da orada bırakırlardı ama ne önemi olurdu bunun? Kaderim çok güzel olurdu."

— "Çok hoş, sayın rahip... Napoleon'u sevdiğinize memnunum."

— "Severim! Yalnız bütün bunlar bir roman sadece... Bu

ölümlü dünyada herşey boşa gider M. Schmitt, herşey boşa gider..."

— "Hayır sayın rahip, herşey değil... Sizin Châteaubriand'ı hatırlasanıza: "O hoş, büyülü, coşkunluk dolu günler..."

Denise karanlıkta süzülerek onların yanına geldi, Bertrand'ın kolunu tuttu:

— "Kim sözediyor büyüden, coşkunluktan?" diye sordu.

— "M. Schmitt'le Châteaubriand, Hanımefendi... Ama ikisi de kuruntuya kapılmış... Büyülü günler sürekli olmaz; ikidir, üçtür, onbeştir bunlar... Uyanış ise korkuçtur... Gençleri tehlikeli arzulardan kurtarmak istedim mi arasıra şöyle derim onlara: "Diyelim ki dileğiniz yerine geldi, ama o zaman n'olacak, onu düşünün: "Ona sahip oldum... İyi... Güzel kadın... Sekiz gün... Sandığımdan daha az güzel... Bir ay... Telefon ediyor, mektup bekliyor, vaktimi kaybettiriyor bana... İki ay... Hep aynı sözleri tekrarlıyor... Canımı sıkıyor... Yazı yazıyor: kötü yazıyor..."

— "Evet sayın rahip, ama insan bu nesneleri henüz coşkunluk günlerinde bulunduğu zaman hayal edebilir ancak..."

— "Ya! M. Schmitt, siz inançsızlar bir günlük ömürleri olan su sinekleri gibisiniz: Güneşte oynaşırlar da o akşam öleceklerini düşünmezler hani."

— "İyi ya sayın rahip, su sineği olduğum için onun sakin düşüncelerine sahibim."

Denise: "İmreniyorum sana," dedi. "Bense rahip gibiyim, ölümü düşünüyorum."

Rahip: "Demek ki söylediğinizden daha koyu hıristiyansınız, Hanımefendi," dedi. "Sizin mutlu olmağa hakkınız yok, M. Schmitt. Dinle sanatın mutsuzluğa ihtiyacı vardır."

— "Romantiğin birisiniz siz sayın rahip."

Altın çivilerle bezeli gökyüzünden bir yıldız eğrilemesine kayıp geçti.

Bertrand Denise'e: "Bir niyet tut çabuk..." dedi.

Denise ciddi ciddi cevap verdi:

— "Tuttum bile... Yeniden tuttum daha doğrusu, 1 ocak günü de o niyeti tutmuştum çünkü."

— "Neymiş bu niyet, Denise?"

Genç kadın çekindi:

— "Çok şaşacaksın..." dedi. "Bu yıl içinde öleyim istedim... Evet evet... Henüz güzelim, tamir edilmez bir kötülük yapmadım, yapmaktan korkuyorum..."

Bertrand'ın kolunu bıraktı, birdenbire:

— "Sayın rahip, kızımdan sözetmek istiyorum size..." dedi.

Bertrand onları yalnız bırakarak karanlıkta kendine başka bir arkadaş aradı: Isabelle ile Monteix setin altında iki koltuğa oturmuşlardı. Monteix'nin cumhurbaşkanı seçiminden ve bir gün önce Briand nezdinde yaptığı bir teşebbüsten sözettiğini işitti:

— "Bizi çok babacan, çok şüpheci bir tavırla karşıladı," diyordu. "Kendisine: "Memleket sizi istiyor," dedik. "Bu kadar mübalâğaya lüzum yok," dedi... Çok severim onu: Öyle yapmacıksız adamdır ki."

Setin parmaklığı boyunca ilerlemeğe devam eden Bertrand, karşıdan gelmekte olan Dr. Bias ile karşılaştı. Denise'in kendisine sık sık sözünü ettiği hekimdi bu.

Bias: "Siz misiniz M. Schmitt? Yalnız mısınız?" diye sordu.

— "Ancak deminden beri yalnızım doktor. Rahiple beraberdim."

— "Ne anlatıyordu size rahip?"

— "Ne anlatıyordu bakayım? Ha: Mutlu olmağa hakkım olmadığını söylüyordu..."

— "Hakkı var... Hakkı var... Dehayı ancak ıztırap doğurur."

— "Evet ama doktor, her insanın ıztırapları vardır. Sizin bunu herkesten iyi bilmeniz gerek."

— "Orası öyle ama ben de derim ki bir yazar kendi ıztıraplarını işlemeli ve bunların bamtellerine basmalı. Kendini acıdan bağırttığı, en ince duygulara hitap ettiği zamandır ki yeteneğinin en iyi yönünü açığa vurmuş olur... Benim bir görüşüm var, dobra dobra söylüyorum bunu size: Çağımızın yazarı artık sefaletin ne olduğunu bilemediği için halk yığınlarının derinliklerine erişemiyor. Yoksulun ıztırabı, büyük facia bu işte, ve sizin romanlarınızda yok. "Sefiller"de, arasıra Balzac'ta, Dostoyevski'de vardı..."

— "Julien Sorel'de de vardı doktor, halkın sevdiği bir kahraman değildi ama o..."

— "Yoo, Julien Sorel sahici bir yoksul değildir..."

Bir ses: "Dr Bais!" diye bağırdı... "Sizi Paris'e ben götürecekmişim."

Gezinmekte olanlar ışığa doğru döndüler.

X

Oda rüstik ve beylik bir üslûpla döşenmişti. Mobilyalar çiçekli keten kaplı, karyolalar direktuvar biçimi fakat hoştu. Isabelle kapıyı iyice kapadı:

— "Bertrand, beni öp," dedi.

— "Memnuniyetle... Nen var Isabelle, ağlıyor musun?"

— "Yooo, hayır... Yalnız ve seninle başbaşa olmaktan memnunum, senden başkasını sevmediğime, kendimi dengeli hissettiğime memnunum."

— "Hiçbir zaman dengeli olamaz insan."

— "Orası öyle, ölüm var herşeyden önce... İçim dengeli, demek istiyorum yani."

Bertrand cevap vermedi. Pencerenin önünde durmuş, yıldızlı geceyi seyrediyordu. Isabelle: "Canı sıkılmışa benziyor," diye düşündü, sessiz sessiz soyundu. Bertrand'ın canı sıkılmış değildi de kaygısı vardı. Dr. Bias'nın bir sanatçı için mutlu olmanın tehlikesi üzerine söylediği sözleri düşünüyordu. Denise de günün birinde ona: "Senin için ne istiyorum biliyor musun: Başına bir felâket gelsin istiyorum..." demişti. Bertrand: "Gerektiğinden çok felâket gördüm ben... demişti. "Şu derin sözü bilmiyorsun sen: "Şiir bir heyecandır ki insan sakin olduğu zaman hatırlar..." Felâketli bir dönem var ki bu, gençliktir; bir de felâketi düşünme dönemi vardır ki bu, olgun çağdır."

Gerçek neredeydi? Isabelle gece için saçlarını düzeltiyordu.

— "Niye söyledin bunu Isabelle?"

— "Neyi?"

— "Deminki sözlerini hani... Dengeli oluşuna sevindiğini... Nerden aklına gelmişti bu?"

Isabelle düşündü:

— "Ha, bu akşamın, bu manzaranın, bu evin görünürdeki huzuru ile insanın burada sezdiği gizli felâketler arasındaki çelişme düşündürdü bunu bana... Bütün bu erkeklerin ortasında senin kararsız ve şuh arkadaşın Denise... Monteix ile gezinmeğe başladı mı hemencecik suratı asılıveren Lauterie... Monteix ile uzun uzun konuştum. Sevimli, parlak bir adam ama bu kadına delicesine tutkun: Oysa o ona kötülük yapabilir ancak... Boşanmak üzere olan öteki iki karı-koca... Sonra bu hastalar arasında dolaşarak tepkileri yetkili bir tavırla gözleyen Bias... Bunun üzerine:: Hayat bana göre çok daha basit. Benim için kocam var, sadece o var. Nasıl ki eskiden de Philippe, sadece Philippe vardı... Böylesi daha iyi..." diye düşündüm. Hepsi bu işte..."

Bertrand da soyunmağa başladı:

— "Böylesi çok daha iyi sahiden..." dedi. "Yalnız, Denise gibi bir kadının hayatındaki bambaşka, fakat gerçek asilliği daha iyi görebilesin isterdim... Şuh diyorsun onun için... Hayır, şuh değil... Şehvetli fakat tatminsiz, ki bu bambaşka şey... Fakat arkadaşlıkta, dürüstlükte, sadakatta, fedakârlıkta bir kadının pek seyrek eriştiği noktaya erişmiştir o... Bir örnek vereceğim sana: Geçen gün, tamamen bir rastlantı sonucu eski arkadaşlarımdan birini, Ménicault'yu onun da tanıdığını keşfettim: Gençliğinde bu çocuk bir çeşit dâhiydi ama kimbilir neden, hayatta başarı kazanamadı... Yirmi defa onunla meşgul olayım, yazdığı kitapları bastırayım dedim ama imkânsız: Hiçbir şeyi bitirmiyor çünkü... İşte Denise Holmann herkesten habersiz, haftada üç defa bu çocuğu görmeğe gidiyor ve Ménicault da muhakkak onun yüzünden intihar etmedi... İnan ki böyle bu... Denise'in azize gibi bir yönü var."

— "Belki... Ama başka şey de var."

— "Azizelerde de başka şey vardı... Yeryüzünün erdemleriyle tevekkülünü, öbür dünyadaki mutlulukla trampa ediyorlardı. İyi bir yatırımdı bu... Denise'in sevimli bulduğum tarafı şu: Ta-

mamen karşılıksız bir samimilik çabası yapıyor... Kusurları, zaafları var belki ama katiyen ikiyüz.ü değil... Ötekilerden üstün yanı da bu."

Isabelle yatmıştı:

— "İkiyüzlülük çok iyi etkiler yaratır mı bilmem..." dedi. "Ama öyle sanıyorum ki bugünkü günde biz tersine işleyen ikiyüzlülükten zarar görüyoruz. Dostlarımız arasında kaç tanesi var ki sakin bir yaşayışı özlerler, ama beslemedikleri arzuları gidermek için hayatlarını altüst ederler... Çocuklar var sonra... Hem değişken bir mutluluğun peşinde koşmanın, hem de çocukları mutlu yapmanın imkânı yoktur. Bazı genç kadınlar bana içlerini döktüler. Fazla serbest anneleri olanların hepsi bu yüzden acı çekmişler."

— "Eskiden böyleydi bu, Isabelle, ama şimdi gittikçe daha az gerçek bir hal alıyor... Bugün birçok annelerle kızları arasında suç ortaklığına kadar varan bir arkadaşlık var... Bak meselâ, geçen gün bir İngiliz hanım şunları anlattı bana: Genç yaşta küçük bir kızla dul kalmış. Yeni bir yuva kurma imkânlarını bu kıza feda etmiş. Kız onaltı yaşına gelince bizim ahpaba sormuş: "Anne, babamın kızı mıyım ben?" Annesi: "Tabii, neden sordun?" demiş. O zaman kız cevap vermiş: "Başkasının kızı olmak ne hoş olurdu!"

— "O senin sözünü ettiğin kız çok züppe bir küçük gruptanmış herhalde... Çocukların değişmiş olacaklarını sanmıyorum ben... Bak meselâ, bugün öğleden sonra bu evin çocuklarına dikkat ettim: Küçük Patrice annesinin çevresinde dönen erkekleri dehşetli kıskanıyor."

— "Mübalâğa ediyorsun."

— "Hayır Bertrand... Bir kadın aynı zamanda hem sevdalı, hem anne olamaz... Zaten hem evliliğin güvenliğine, hem bekârlığın hürlüğüne sahip olmak iddiasındaki bütün o kadınlara ben ne acırım, ne de ciddiye alırım onları... Birinden birini seçmek gerek."

Bertrand sırtında pijaması, pencerenin önüne gitti, ayın aklaştırdığı ağaçlara baktı, şöyle düşündü:

"Çok geçmeden ay, o hüzün dolu büyük sırrı koruların üzerine yayıverdi... Hiçbir zaman aklımda tutamıyacağım bu sözü."

Dönerek: "Kötü niyetliyim ben, Isabelle..." dedi. "Aslında senin gibi düşünüyorum... Çevrelerin dengesine ben de inanıyorum ve öyle sanıyorum ki, hattâ bir sanatçı için bile gerçek hürriyete imkân veren bu dengedir, fakat ıztırabı tatmış olması şartiyle... Aslında Tolstoy, Flaubert, hattâ Proust gibi bütün büyük romancıların hiç de romanlara yaraşmıyan yaşayışları olmuştur... Niçin gülüyorsun?"

— "Bütün meseleleri döndürüp dolaştırıp kendine getiriyorsun da... Ben de öyleyim ya hoş... Herkes gibi..."

Bertrand da güldü, sonra lâmbayı söndürdü. Bir ay ışını odayı aydınlattı. Az sonra Bertrand gecenin karanlığında yine konuşmağa başladı:

— "Ya Holmann'a ne dersin, Isabelle? Akıllı buluyor musun onu?"

— "Sevimli adam ama hayalci, belirsiz bir kişiliği var sonra."

Bertrand cevap vermedi, çok geçmeden de şöyle bir rüya gördü: Dr. Bias midesinin üzerine oturmuş, bir türlü kalkmak istemiyordu. Isabelle ise uyuyamamıştı: "Mutlu bir karı-koca durgun havada bir salın üstündeki yolculara benzer," diye düşünüyordu.

XI

1931 de yapılan Cumhurbaşkanı seçimi onbeş gün boyunca yalnız Fransa'yı değil, "geç yattıkları için dünyayı yönettikleri kanısında olan" beş bin kişiyi de ikiye ayırdı: Tıpkı vaktiyle Dreyfus meselesinin yaptığı gibi... Briand'ı tutanların başında Thiangeslar vardı ve politikacı, yazar gibi dostlarını peşlerinden sürüklüyorlardı. Saint-Astier'lerle onların grupları da öbür cephede savaşmaktaydılar. Ateşli bir Briand'cı olan Denise Holmann, inancını saldırgan bir cesaretle en mutaassıp salonlarda bağıra bağıra söylüyordu. Kocası daha az ateşli görünmekteydi. İşleri

için kaygı duyduğundan, her türlü kargaşa sebebinden korkuyordu:

— "Briand'a karşı hiçbir düşmanlığım yok ama, sanmıyorum ki onun yeri Elysée sarayı olsun," diyordu. "Hapisteymiş gibi olacak, âciz kalacak o orada."

Hareketin başında olan Monteix, seçimden bir gün önce onu tersledi:

— "Meclis'te olsaydın Cumhurbaşkanının büsbütün de iktidarsız olmadığını görürdün," dedi. Doumergue yedi yıl Fransız politikasını gerçekten yönetti... Bakanlık yapmış bütün dostlarına sor da bak: İki bakanlar kurulu toplantısı arasında Cumhurbaşkanının bir kabineyi nasıl çevirdiğini; bir krizin ya da bir seçimin anlamını nasıl kendi kafasına göre yorumladığını söylerler sana... Diyelim ki önümüzdeki seçimlerde "Solcular Bloku" çoğunluğu kazanmış olsun... Düşman bir Cumhurbaşkanı bunu dağıtabilir ve merkez partilerinden bir kabine kurabilir Dost bir Cumhurbaşkanı ise tersine, sosyalist şeflerle uyuşma yoluna giderek bu çoğunluğu sağlamlaştırabilir... Cumhurbaşkanı tıpkı İngiltere kralının iktidarına, rolüne sahiptir. Bu da az şey değil."

Denise ateşli ateşli: "Ben de tıpkı Monteix gibi düşünüyorum," dedi.

Holmann ise uysal görünmek'e beraber inat ediyordu: 'Bir başka görüş daha var," dedi. "Briand yorgun adamdır, perhiz yapmak zorundadır. Her sabah bir resim sergisi açmak zorunda bırakıp öldüreceksiniz onu."

Monteix ters bir tavırla: "Resim sergisi açması için hiçbir sebep yok," dedi. "Eskiden Cumhurbaşkanları hiç böyle işler görmezlerdi. Daha çok boş vakitleri, daha çok itibarları vardı. Bakanların gezileri gibi bu da. Cumhuriyetin başlangıcında bir bakanın geziye çıkması büyük olaydı. Şimdiyse bakanlar kurulu futbol takımı haline geldi: Her pazar sabahı toplu halde deplâsmana çıkıyor. Fakat Anayasada yok böyle şey."

Holmann içini çekti, sonra başını salladı:

— "Aslında haklı olduğunu kabul edelim," dedi. "Fiiliyatta ve kamu oyu'nun bugünkü durumunda Fransa'yı ikiye böleceği

için, Briand'ın seçilmesi istenilir şey olmaktan çıktı artık. Cümhurbaşkanı bir çatışma konusu değil bir itidal unsuru, bir fren, otomobildeki "direksiyon" gibi bir şey olmalı... Diyelim ki yarın Briand'ı seçtirdiniz. Yarın Paris'e dönüşü nasıl olacak? Düşmanca gösterilerle karşılaşacaksınız."

Monteix: "Daha iyi ya..." dedi. "Champs-Elysées caddesi Briand'a karşı gösteri yapmağa kalkışsın isterdim. Ertesi pazar da ben ve arkadaşlarım kenar mahallelerle banliyöyü getiririz oraya... Bu memleketi azıcık uyandırma zamanı çoktan geldi."

Denise: "Ben de gelir sizinle gösteri yaparım M. Monteix," dedi.

— "Ben de bundan büyük gurur duyarım Hanımefendi..."

Holmann: "Ben de kaygı," dedi.

Monteix genç kadına ertesi gün Versailles'a gidip gitmiyeceğini sordu. Baronne Choin çağırmıştı ama kabul etmek istemiyordu.

— "Saint-Astier ve Amiralle öğle yemeğine gelecek misiniz?"

— "Hayır, sonuçları Paris'te bekliyeyim daha iyi."

Şöyle anlaştılar: Monteix seçimden sonra ona telefon edecek, sonra birlikte gidip Başkanın dönüşünü seyredeceklerdi.

★

Denise ertesi günü sakin geçirdi, yaya olarak Paris içinde birkaç yere uğradı. Kestane ağaçları çiçek açmıştı. Saat beşe doğru eve döndü. Monteix, beklediğinden daha erken aradı onu:

— "Ayıp şey," dedi. "Kaybettik... Evet... Dört yüz oy... Evet, ikinci tur için kalacağım ama Briand aday bile değil artık... Thianges'lar getirecekler beni. Boulogne Ormanı caddesi ile Bugeaud caddesinin köşesinde saat sekizde buluşalım mı?... Hayır, akşam yemeğini yemiş olmıyacağım... Herhangi bir lokantaya gireriz..."

— "Olur... Gelirim... Ama durun Monteix, Edmond gelmedi, nerde bulacağımı da bilemiyorum... Ama önemi yok, bir not bırakırım ona."

— "Yalnız geleceksiniz değil mi?"

— "Tabii..."

Denise Monteix'yi kararlaştırdıkları yerde buldu. Erkek teklifsiz, arkadaşça bir tavırla koluna girip genç kadını götürdü:

— "Maillot garında çok uygun, küçük bir lokanta var..." dedi. "Vaktimiz de bol. Doumer saat dokuzdan önce dönemez... Bir çorba içip meyve yeriz, ben de size toplantıyı anlatırım."

Cadde boyunca yan sokaklardan askerler geliyordu. Atların nal sesleri duyuluyor, pelerinlerini kollarına almış alay alay polisler, boş kaldırımlar boyunca aralıklı olarak yayılıyorlardı.

Monteix: "Bu Üçüncü Cumhuriyet sağlam şey ha..." dedi. "Emniyet Müdürünün bir sözünü anlattılar bana: "Nizamın bütün sorumluluğunu üzerime alırım... Yalnız, durumun biri için iki bin kişi, öbürü için altı bin kişi isterim, o kadar..." demiş."

Bir taksiye bindiler; şoför onlardan yana döndü:

— "Eeee? Kim seçilmiş?" diye sordu.

Monteix: "Doumer," dedi.

— "Ya! Nereli bu adam? Güneyli ise iyi olur."

Monteix içini çekti: "Senatodaki ihtiyarlar bu memleketi bizden iyi biliyorlar," dedi.

Yemekte de oturumu anlattı:

— "İç karartıcı bir hava vardı... Koridorlar kalleşlik ve havasızlık kokuyordu... Birinci turun sonucu belli olur olmaz Briand'ın çevresinde korkunç bir boşluk oluverdi... Aynalı Salonun ortasında birden iki-büklüm oluveren bu adamın, Shakespeare'in oyunlarına yaraşır bir hali vardı... Yanına gittim. Zoraki bir neşe ile: "N'aparsınız, kendi başkanlarına oy verdiler," dedi."

— "Saint-Astier'lerin cakalarından geçilmiyordu herhalde."

— "Evet, karısının hiç çenesi durmuyordu... Trianon'da cıyak cıyak bağırıyordu."

Boulogne ormanı caddesine doğru yaya olarak geri döndüler. Monteix gidip iki sandalye getirdi, Denise'i birinin üstüne çıkardı. Genç kadının öbür yanında şişman, gözlüklü bir adam vardı, bu yüzden rahat edemediği için Monteix'ye dayandı. O da sessiz, şefkatli bir hal aldı: "Böyle bir kadın beni desteklese hiçbir şeyden korkmam," diye düşündü. Sonra mutsuz bir öğrenci olarak gençliğini; şimdi yanında duran kadın gibi kadınlara ba-

karak zenginlere beslediği hıncı körüklemek için bu mahalleye geldiği günü hatırladı: Bezgin bir sesle şoförlerine emirler veriyorlardı. Yakalarındaki, kollarındaki sırmalar gittikçe artan emniyet âmirleri, boş caddenin ortasında dolaşmaktaydılar. Uzaklardan bir uğultu kopup geldi. Küçük bir araba göründü. İçinde iki kişi vardı, kaygılı bir tavırla sağa sola bakıyorlardı. Denise eğilmiş, Monteix de kolunu dolamış onu tutuyordu. Genç kadın uzakta sıra sıra atları, kılıç parıltılarını, süvarilerin mavimsi bulutunu gördü. Arabanın çevresi öylesine sımsıkı sarılmıştı ki bir yüz göremediler. Etraflarındaki insanlar selâm verip duruyorlardı. Yuvarlak gözlüklü adam şapkasını salladı, bağıra bağıra anlaşılmaz sözler söyledi. Herşey bitiverdi. Taksilerin meydana getirdiği dalga, alayın arkasından ilerledi. Denise'i daha birkaç saniye kendisine sokulmuş halde tutabilmek için, Monteix bir an sandalyesinin üzerinde kaldı. Yuvarlak gözlüklü adam onlardan yana dönerek:

— "İyi hoş ama, kimdi bu geçen?" diye sordu.

Denise bir kahkaha kopardı. Akşamın geri kalan saatlerinde bu sözü hatırladıkça bol bol neşelendiler. Birbirlerinden ayrılmayı canları istemiyordu. Gece güzeldi, sıcaktı.

Denise: "Gidelim de göllerin kıyısında dolaşalım," dedi.

Bu gezinti sırasında Monteix o zamanadek hiç yapmadığı şekilde hınçlarından, çekingenliklerinden, umutlarından sözetti. Genç kadın büyük bir şefkat, ona güven ve cesaret vermek için içten bir arzu duyuyordu. Sevgiye benzemekteydi bu karışık duygular. Gece geç vakit Paris'e döndük'lerinde Monteix Denise'i öpmek istedi. Genç kadın ses çıkarmadı, sonra yavaşça uzaklaştırdı onu:

— "Hayır hayır, yapmayın... Sizi öyle mutsuz ederim ki..."

Edmond onu bekliyordu:

— "Deli misin ayol... N'aptın sen?" dedi. "Dehşetli merak ettim. Karakola telefon edecektim nerdeyse. Bir saattir kapının ardında dikilmiş, her duran arabayı gözlüyorum."

Denise birtakım mazeretler uydurdu. Doğrusu şu ki, bu birkaç saat boyunca kocasını unutmuş, gitmişti. Edmond uyuyamadı: "Kaburgalarımın araları ağrıyor, soluk alamıyorum," dedi. De-

nise onu tedavi etti ama: "Kendisiyle meşgul olmak zorunda kalayım diye sızlanıyor asıl," dedi içinden.

XII

Ayda bir Denise Holmann dostlarını Alfred-de-Vigny sokağındaki eve müzik dinlemeğe çağırıyordu. Kendisi ziyaretler yapmaktan hoşlanmadığı için nazik davranmak üzere bu çareyi bulmuş, canını sıkan konuşmalar dinlemekten de kurtulmuştu. Hem gelen sanatçıların kalitesi, hem Denise Holmann'ın kurduğu sıkı disiplin bekımından bu akşamlar, Paris'te ün salmıştı. 29 Haziran 1931 akşamı düzenlediği müzikli toplantıya ise müzik severler değil de (O akşam Denise evine çok iyi bir Viyanalı kadın ses sanatçısını çağırmıştı halbuki) maliyeciler ve sanatla en az ilgili kimse'er rağbet ettiler. İşin nedeni şuydu: İçlerinden çoğu Holmann bankasının ertesi gün ödeme yapamıyacağını biliyordu. Birçokları karı-kocanın bu fırtınaya cesaretle göğüs gerip geremiyeceğini merak ediyorlardı. Başkaları merhamete kapılmışlar, onlara yakınlık göstermek istiyorlar, nihayet birkaç tanesi de Holmann'lar yeniden bellerini doğrultunca böyle günde kendileri tarafından yalnız bırakılmadıklarını hatırlasınlar istiyorlardı.

Holmann bankasının yıkılışı çeşitli sebeplerden ileri gelmekteydi. Bütün firmaları tehlikeye düşüren dünya krizinin bunda etkisi vardı. Fakat Holmann'ın kendisi de ihtiyatsızlık etmişti. Ortağı Börsch 1926 da kendisinden gürültülü bir tarzda ayrıldığı zaman bu felâketin olacağını haber vermiş:

— "Bu delikanlı iflâs edecek," demişti. "İki kere iki dört edercesine muhakkak bu. Biiiir: Aynı anda birçok işe birden girişiyor. Bu adamı dürten şey nedir bilmiyorum ama başkaları nasıl arabalarını hızlı sürerlerse o da birtakım işlere girişiyor. İnsan çok hızlı ve ihtiyatsızca araba sürerse eninde sonunda bir yere toslar. İkiii: Bankacılık zanaatı üzerinde yanlış düşünceleri var. "Bankacı" ile "Öncü"yü birbirine karıştırıyor. Bir bankanın çiftlikler, fabrikalar kuracağını sanıyor ki yanlış (Börsch

yanlış sözünün üstüne iyice basıp bağıra bağıra söy'üyordu). Bankacı dediğin bir başkasının, işten anlıyan birinin kuracağı işi destekleyip geliştirir, kendisi bunun kuruculuğunu yapmağa özenmez. Üüüüç: Kendi imkânlarıyla besliyemiyeceği bir sürü işletme sırtına yüklendiğinden henüz yeni, şüpheli ve tecrübe süzgecinden geçmemiş işler için halkın parasına başvurmak zorunda kaldı. Oysa babası sapına kadar bankacıydı, şaşmaz bir de prensibi vardı: Verimliliğine güvenmediği işleri hiçbir zaman küçük sermaye sahibinin karşısına çıkarmaz, onu sinirlendirmezdi. Birkaç kişinin elinde kalan bir işletme kolayca "yavaşlatılabilir" ve daha iyi günlerin gelmesi beklenebilir. Fakat halkla ilgisi olan işletmeler sözkonusu oldu mu ilk kötü söylentiler çıkar çıkmaz, ilk kârsız yıl gelir gelmez panik başlar, kredi kesilir, genel kurul toplantılarında gürültü kopar. Aksiyonları desteklemek için kısa vadeli mevduat da maceraya sürülür. Bunun üzerine de piyasa ufacık bir sarsıntı geçirdi mi, insan batar. Döööt: Holmann şeker fabrikaları, kauçukları, pamukları, madenleriyle bir bankacı olmaktan çıkmış, bir hammadde üreticisi olmuş, bu yüzden de kaderini bir ekonomik krizin eline vermiştir. Bütün bunlar kendi bileceği şeyler. Canı ne isterse onu yapsın. Ben bunda yokum."

Bunun üzerine istifasını vermiş ve 1929 dan başlayarak da Holmann'ın kurduğu bütün işlerin aksiyonları üzerinde, bunlarm düşeceğini gözönüne alarak hava oyunları oynamağa baş'amıştı. Kendi deyimiyle bu işe "hiç göz açtırmamacasına" devam etmiş ve Sömürge Bankasının aksiyonlarını iki bin iki yüz franktan iki yüz onbeş franka kadar düşürtmüştü. Bu oyunun sonunda da muazzam bir servet kazanmıştı.

Börsch'ün görüşü doğruydu. 1922 ye doğru iş hayatına atılan birçok kimseler gibi Edmond Holmann da yükselen denizin dalgaları kendisini itip ilerlettiği için çok usta bir yüzücü olduğuna inanmıştı. Başlangıçta çekingen davranmıştı ama sonradan hangi işe girişirse başaracağına inanmıştı. Napoleon 1812 de fetihlerini sınırlamaktan nasıl âciz kalmışsa o da 1927 yılına doğru işletmelerinin gelişimini durduramaz hale gelmişti. Avrupa'da çöküntü başlayınca biraz da Denise'e hoş görünmek için milletlerarası ölçüde bir kurtarma işine girişmiş, Orta ve Doğu Avru-

pa ülkelerine büyük paralar ödünç vermişti. Viyana'daki Kreditanstalt'ın yıkılışı ve A'man markının yeni düşüşü onu mahvetmişti. Bir ara Amerika Cumhurbaşkanı Hoover'in yaptığı teklifl erin piyasaya az-çok güven getireceğini ummuştu ama Börsch bunun için de: "can çekişen hastayı aspirinle iyileştirmeğe çabalamak," demişti.

Davetlilerden bu durumu bilenler için o geceki toplantının çok ilgi uyandıran gizli bir yönü vardı. Holmann'ın benzi solgundu ama sıkı duruyordu, her zamankinden de daha telâş'ıydı. Denise ise güzel ve pervasızdı. Düz siyah bir rob giymiş, boynuna elmastan bir "akarsu" takmış, sakin sakin konuklarına yer gösteriyordu. Ailenin Bertrand Schmitt, Lauterie, Monteix gibi dostları ona kaygı ile bakıyorlardı. Saint-Astier gibi düşman misafirler ise alçak sesle dedikodu yapmak için köşe-bucaklarda toplanıyorlardı.

Mme de Saint-Astier cırlak sesiyle: "İflâstan bir gün önce şarkı söyleyecek kadına altı bin frank ücret ödemek yakışıksız şey doğrusu!" diyordu.

Saint-Astier karısına: "Cécile!" diye sesleniyor, daha alçak sesle konuşması için işaret ediyordu.

Fakat birçok kimseler onun söylediklerini duymuşlardı. Kimisi ona hak vererek: "Holmann'lar bu toplantıdan vazgeçseler iyi olurdu," diyorlardı. Başkaları da tersine onların böylelikle bir cesaret örneği verdikleri kanısındaydılar: Birkaç bin frankın fazla ya da eksik oluşu, birkaç yüz milyonluk bir bilânçoda hiçbir şeyi değiştirmezdi. Hem bu iflâs muhakkak mıydı bakalım? Herkes Lauterie'ye bakıyordu: Maliye bakanlığında müdür olduğundan, durumu bilse gerekti.

Bertrand Schmitt bir biçimine getirip Denise'e yaklaştı, sonra piyanoya doğru alıp götürdü onu:

— "Sahi mi duyduklarım?" diye sordu.

— "Evet, meğer ki bir mucize olsun, olacağını sen de sanmazsın."

— "N'olacak haliniz peki?"

Denise içeriye girmekte olan bir karı-kocaya "hoş geldiniz" demek için eliyle işaret yaptı, sonra alçak sesle cevap verdi:

— "Cebimizdeki son parayı, bu elmasları, bu eşyayı vereceğiz. Bu konaktan çıkıp çalışacağız."

— "Yiğit kadınsın doğrusu. Ben de hep böyle düşünmüştüm ama ne de olsa yine iyi."

— "Benim için bunların övünülecek bir yanı yok. Bütün bu nesnelere uzun boylu bağlı değilim. Onlara sahip oldum ama onlar bana hiçbir zaman sahip olamadılar... Benimle konuşma artık Bertrand, herkes bize bakıyor... Yardım et de gelenlere oturacak yer bulalım. Korkunç insanlar hepsi de."

Gerçekten, Denise o akşam Holmann'ların salonunun o ün'ü disiplinini ayakta tutmaktan âciz kalmıştı. Daha önce yatıştırılıp sandalyelerine yerleştirilmiş dizi dizi konuklar olduğu gibi yerlerinden kalkıp bir yeni gelenin alçak sesle anlattığı haberi dinliyorlardı.

Genç bir kadın Denise ile Monteix'yi göstererek: "Onun metresi, haberiniz var mı?" diyordu.

Salonun nihayetinde Lauterie ile Saint-Astier zorlu bir tartışmaya girişmişlerdi. Saint-Astier:

— "Hoover için haklarından vazgeçmek sözkonusu olduğu sırada, Fransa'yı bir olupbitti karşısında bırakması ne de olsa ayıp şey..." diyordu. "Düpedüz şantaj derler buna."

Lauterie: "Azizim, siz olayları değiştiriyorsunuz," diye cevap verdi. "Fransa'ya haber verildi... Benim asıl üzüldüğüm ne, biliyor musunuz? Teklifin bizim tarafımızdan ge'memiş olması. Bundan dört ay önce Wladimir d'Ormesson sizin bugün kabul ettiklerinizin hepsi için: "Yapılması yerinde olur," demişti. Adamcağız sanki bir cinayet işlemiş gibi bar bar bağırmıştınız o zaman. Sonuç n'oldu? Teşebbüs bizim elimizden gitti. Sizin gibi adamlar sayesinde biz daima kayıtsız şartsız teslimi geciktirebiliyoruz. Pazarlığa girişiyoruz ama sonunda razı oluyoruz. Bunu da durumu kurtarmaksızın, kendimizi sevdirmeksizin yapıyoruz: Teklifimizi vaktinde yapmış olsaydık güven de yeniden kurulmuş olurdu..."

Saint-Antier sordu: "Kimin güveni? Savaş masrafları demek olan borçlarla, Fransa'da kırılıp dökülmüş şeylerin bedeli olan

"tamirat" borçlarını eşit tutarak Fransızlarla alay etmemek gerek... Bana gelince, kabul etmediğim bir şey varsa..."

Denise bir sıranın başında ayakta duruyordu:

— "Haydi Lauterie, çok rica ederim, hem oturun, hem de ötekileri oturtun..." diye bağırdı.

Ses sanatçısı içeriye girdi. Herkes sustu. Denise:

— "Richard Strauss'ın "Sabah"ını dinliyeceksiniz," diye haber verdi.

Müzik bir an için tutkuları yatıştırdı. Bir iki defa fısıldaşan sesler duyuldu. Öfkeli başlar hemencecik dönüp bakıverdi. Sanatçının gür, rahat sesi dinleyicilerde, güven veren ve zevklerini arttıran o soylu ferahlık izlenimini uyandırıyordu. Herkes uzun uzun alkışladı. Denise yarı ayağa kalkıp dönerek haber verdi:

— "Bach'ın **"Bist du mit mir..."**i."

Çalınan parça ağır, sakin ve içliydi. Bu sefer bütün fısıltılar kesildi. Holmann yorgun yüzünü bir eline dayamış, parçanın sözlerini can kulağı ile dinliyordu:

Bist du mit mir, geh' ich mit Freuden
Zum Sterben und zu meiner Ruh'...

(Sen yanımdayken ölüme de, sükûna da
seve seve giderim...)

Karısının zarif profiline bakarken: "Evet..." diye düşünüyordu, "sen yanımda olursan, hiç yanımdan ayrılmazsan ölüme de, iflâsa da seve seve giderim..." diye düşünüyordu.

Denise de söylenen şarkıyı kendi durumlarına uygun bulmaktaydı. Şu anda Edmond'un duyguları neler olmak gerektiğini çok iyi biliyordu:

"Felâket büyüdükçe kendimi, uzun zamandır duymadığım ölçüde, kendime karşı daha memnun hissediyorum," diye düşünüyordu.

Ach, wie vergnügt waer' so mein Ende,
Es drückten deine schönen Haende
Mir die getreuen Augen zu!

(Ah! Sana sadık gözlerimi
Senin o güzel ellerin kapayınca,
Son ânım ne kadar hoş olacak!)

"Sen yanımdayken ölüme de, sükûna da seve seve gideceğim..." Parça sona eriyordu. Denise bir an dönüp Edmond'a baktı. Yüzü altüsttü. Genç kadın ona gülümsedi. Bertrand Schmitt ikisini de gözlüyordu, bu gülümseyişi gördü: "Bu karı-kocadan kuvvetli olanı Denise," dedi içinden. Sonraki şarkı Mozart'ın "Rahip Kıral"ı idi. Sanatçı onu okuduğu sırada Bertrand Schmitt, kadın sevimliliği ile erkek gücünden meydana gelme bu acaip karışım üzerinde uzun uzun düşündü.

Müzik saati sona erince, kalabalık büfeye doğru ilerledi. Mme de Saint-Astier küçük pastaları öfkeli öfkeli sayıyor; herbirini Sömürge Bankasının hissedarlarından aşırılmış milyonlara benzeterek, bunların acısını çıkartmak için bir hesap yaparcasına sıra sıra diziyordu.

XIII

İnsanların kötülüğüne son yoktur ve bunun büyük kısmı kıskançlıkla korkudan meydana gelir. Felâket bu kötülüğü âciz hale sokar. Bu yüzdendir ki, sevilmedik'lerine üzülen kimseler, başlarına gelen özel ya da genel felâketler kendilerini aşağılatıp toplumun gözünde temize çıkarıyor diye buruk bir zevk duyarlar. 30 Haziran günü Holmann'ların iflâs ettiği; Edmond Holmann'ın alacaklılarını çağırıp karısının küçük servetiyle mücevherlerine kadar varını yoğunu onların emrine verdiği; Denise'in de hayatını kazanmak için kendisine bir iş bulmalarını dostlarından istediği haberi Paris'te yayılır yayılmaz, herkes onlara karşı büyük bir yakınlık duymağa başladı. Hattâ Saint-Astier gibi onların iflâsında rol oynayan birçok kimseler, onları kurtarma çarelerini araştırmağa başladılar.

Endüstri uygarlığı yüz yıldan beri birçok dönemsel krizlerle karşılaşmıştır. Fakat 1929 da başlayan kriz bunların hiçbirine

benzememiş, birçok bakımlardan olağanüstü bir nitelik edinmiştir. Bunlardan biri de krizin edindiği politik karakterdi: Sosyalizm'e en az ilgili hükûmetler bile özel teşebbüsleri kalkındırmak, desteklemek için boyuna işe karışıyorlardı. Sömürge Bankası ve Holmann Bankası olayında da Parlâmento üyeleri peşpeşe önergeler, soru takrirleri verdiler. Kanıtları kuvvetliydi: Doğu bölgesi sanayicilerinden çoğunun Holmann Bankasında hesapları vardı. Banka yıkılırsa onlar da çökeceklerdi. Birçok sanayiciyi böylece iflâsa sürüklemek doğru olur muydu? Asıl önemlisi, sömürgelerdeki hesap sahiplerinin çoğu oranın yerlileriydi: Fransa'nın itibarı üzerinde bunları şüpheye düşürmek iyi bir şey miydi? Maliye Bakanlığı büyük bankaların ortak bir çaba yapmalarından yana idi, Fransa Bankası da buna katılsın istiyordu.

Monteix ötedenberi her işinde saldırgan bir enerji gösterirdi. Bu işte de daha ilk günden aynı şeyi yapmış; kendi grupunun başlangıçta aleyhte olan birçok milletvekilini bununla ilgilendirmişti. Başka milletvekilleri ise bu yüzden ona takaza ediyorlardı. Mme Holmann'la olan dostluğunu herkes bilmekteydi. Monteix'nin büyük saygı beslediği Ain milletvekili yaşlı Ferraz epey sert bir tavırla ona: "Salon hayatiyle kadınlar, senin gibi Paris'e tertemiz gelen birçok genç radikalin ahlâkını bozdu," demişti. Bu takazalar acı geliyordu ona.

Bakanlıkta bir teşebbüs yaptıktan sonra gidip Denise'i gördü. Genç kadını sakin buldu, yapmış olduğu ziyareti anlattı:

— "Olmuyor... Bakanlığın bu işle bir ilgisi yok. Bakan da, bakanlığın daireleri de lehteler ama bankalar yola gelmiyorlar... Lauterie bu sabah büyük bankaların müdürlerini çağırmıştı: "Benzeri işlerde hiçbir zaman böylesine güçlükle karşılaşmadım," dedi bana."

— "Neden? Edmond'u sevenler çoktur."

— "Evet... Lauterie'nin ağzını uradım ve anladım ki bütün bu kötü niyetli davranışlarda hep aynı adamın parmağı var."

— "Börsch'ün mü?"

— "Tamaaam... Siz de bilirsiniz, Börsch çok kudretlidir. Fiyatların bu düşüş döneminde çok ustalıklı manevralar çevirdi. Yalnız muazzam bir servet kazanmakla kalmadı, birçok mali ga-

zeteleri de ele geçirdi... Şimdiye kadar hep yaptığı gibi yine kararlı, ısrarlı şekilde Holmann Bankası aksiyonlarının düşme ihtimali üzerine hava oyunları oynarsa, işleri yoluna koymak mümkün olamıyacak... Bankacılar da söylemişler bunu Lauterie'ye: "Boşuna fedakârlık, iki üç yüz milyonu sokağa atacağız, üç ay sonra durum aynı olacak... Ama Börsch yardım ederse biz de ederiz. O bu firmayı yıkmağı şeref meselesi yaparsa başarır, o zaman ne yapılsa boşunadır," demişler."

— "Sonra?"

— "Onlar gidince Lauterie Börsch'e telefon etmiş: "Gelsin de görüşelim," demiş. Börsch: "Hastayım," diye cevap verdirmiş ama Lauterie bunun aslı olmadığını biliyor... Şu halde adamın aleyhte olduğu besbelli... Ben de size bir teklifte bulunmağa geldim: İsterseniz ben gidip Börsch'ü göreyim, ha? Ama üzerinde bir etki yapabilecek miyim, bilmiyorum... Yalnız, ikimizi de tanıyan dostlardan öğrendiğime göre benim Meclis'te yaptığım son müdahalelere ilgilenmiş."

Denise uzun uzun düşündü:

— "Çok iyi adamsınız gerçekten Monteix..." dedi. "Aklıma başka şey geldi... Ben gidip Börsch'ü görsem?"

— "Çok tehlikeli... Sonra kocanız da razı olmaz."

— "Bunu yaparsam Edmond'a bir şey söylemiyeceğim. Bunda gördüğüm fayda şu: Ben kadınım, kendiliğimden yapacağım bir teşebbüsün önemi yoktur. İleride bu teşebbüsün yersiz olduğu anlaşılırsa inkâr da edilivcrir... Siz milletvekilisiniz, bu teşebbüsü siz yaparsanız, günün birinde faydasını görebileceğiniz bir adamın gözünde kendinizi lekelemiş olursunuz... Bırakın da şansımı deneyim."

Monteix biraz düşündükten sonra:

— "Öyle olsun," dedi. "Yalnız, elinizi çabuk tutun. İflâsın resmen ilânından önce topu topu iki gününüz var... Sonra herşey daha çok güçleşir."

— "Bu akşam giderim."

Monteix bir sigara yaktı, hiç ses çıkarmadan durdu. Pencereden, parkta oynayan çocukların bağırışları duyuluyordu. Aya-

ğa kalktı. Denise onun heyecanlı olduğunu, heyecanını da belli etmemeğe çalıştığını gördü. Monteix soğuk bir tavırla:

— "Börsch'ü görür görmez bu konuşmanın sonucunu bana telefonla haber verin," dedi.

— "Olur... Teşekkür ederim Monteix."

Öğleden sonra genç kadın bankaya, kocasını görmeğe gitti. Hurma dallarıyla süslü büyük bronz kapılar kapalıydı. Kapıcının odasından geçilerek giriliyordu içeriye. Genç kadın kocasını Saint-Astier ile çok dostça bir konuşma yaparken gördü. Edmond:

— "Denise, bu işteki davranışının bizi çok duygulandırdığını sen de söyle Saint-Astier'ye..." dedi.

Saint-Astier: "Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için," diye cevap verdi.

İki erkek konuşurlarken Denise de bir adres kitabına bakıyordu: "B... BA... BO... BÖRSCH (Alfred), Hoche caddesi No. 44 (8. daire), telefon: Carnot 13-95."

"Buraya çok yakınmış, hemen giderim, yerinde yoksa bir randevu isterim..." diye düşündü. Sonra kocasına:

— "Edmond, konuşmanızı yarıda bırakmıyayım. Eve dönmeden önce bir iki yere uğramam gerek. Evde buluşuruz... Allahaısmarladık efendim, Mme de Saint-Astier'ye çok çok selâm."

Yağmur çiseliyordu. Denise yağmurluğunun yakasını kaldırdı, ellerini cebine sokup yaya olarak yola çıktı. O gün sırf zevk için öğrenci kız kılığındaydı, sebebini bilmediği halde kendini özgür, güçlü hissediyordu. Güneş görünmüyordu ama kara bulutların kıyısında ateşten bir saçak meydana getirmekteydi. Yerinde bulursa ne diyecekti Börsch'e? Beş altı yıldır görmemişti onu. Burnunun üstünde bitişen gür kaşlarını, tok sesini hatırladı. Beaujon hastanesinin önünden geçti. Titrek elli bir adam, üzerinde: "Sinir hastalıkları için muayene saatleri" yazılı bir levhayı okuyordu. Ne diyecekti? Vaktiyle verdiği sınavları düşünüyordu. Soruları beklemesi, soğukkanlılığını yitirmemesi gerekti. Börsch çok sert davranacaktı herhalde. Denise daha şimdiden ona karşı koymağa hazırlanıyordu. Üzerinde "Köpek hastanesi" yazılı bir levha daha. Peşinde bir süs köpeği, şişman bir hanım kapıyı çalıyordu. Kulaklarında kocaman inci küpeler vardı. Ame-

liyat geçirmiş bir hasta annesinin kaygılı hali vardı onda. Hayat ne kadar basitti. Seyredenlere bu felâket, acıklı görünse gerekti. Aslında neydi ki bu? Yapacağı teşebbüslerle bir de yaya gezinti. "Mme de Saint-Astier'ye çok çok selâm." Bir oyuncak mağazası gördü, Marie-Laure'un yaş gününün yaklaştığını hatırladı. Ne vermeliydi ona? Vitrinin önünde durdu, bir ev eşyası takımına, bir çay takımına, bir çantaya baktı. Daha ne kadar zaman oyuncak alabilecekti çocuklarına? Hoche caddesine saptı. Fırtına geçtikten sonra - tıpkı bahçe yollarının topraklarındaki solucanlar gibi - kapıcılar da ıslak kaldırımlara çıkmışlardı. Börsch 1880 tipi, kocaman bir evde oturuyordu. Giriş kapısının kemeri altında Korent biçimi sütunlar vardı. Kahverengi mermer döşeli merdivendeki iri çiçekli mavi-kırmızı halı, eski moda camekâna çok uygun düşmekteydi. Nefsine eza etmek için merdiveni asansöre binmeden, yaya çıkmağa karar verdi, so'uk soluğa kapıyı çaldı. Kapıyı açan uşağın kaçamaklı konuşur gibi bir hali vardı:

— "Beyefendinin evde olup olmadığını bilmiyorum, gidip bakayım," dedi. Denise kartını verdi ona.

XIV

Meşin kaplı bir kapı açıldı, Denise Börsch'ün bitişik kaşlarını gördü. Adamın nazik, fakat onu gördüğüne şaşmış bir hali vardı. Denise birden ferahlamıştı, ziyaretinin sebebini anlattı:

— "Biraz şaşırtıcı bir teşebbüs bu... Biliyorum... Sonucu ne olursa olsun bunu gizli tutmanızı istiyorum, buraya gelişimden kocamın haberi yok çünkü... Şunları söylemek istiyordum size... Maliyeci olsun, politikacı o'sun birkaç gündür kimi görsek, kocamın kurduğu işler desteklenirse bunun kamu yararına olacağını düşünür gibi bir halleri var... Öte yandan herkes siz desteklemezseniz ya da hiç değilse tarafsız kalmazsanız, batmağa yüz tutmuş bu işi yeniden su yüzüne çıkarmanın (bu onların sözü galiba) imkânı olmadığını söylüyor. Ben de sizi tanıyorum ya, bu konudaki niyetlerinizi kendinizden öğrenmenin daha kestirme olacağını düşündüm..."

Börsch kendilerinden para istenen zengin'erin o kederli, sert, bilgiç tavrını takındı:

— "Açık konuştuğunuz için size teşekkür ederim Hanımefendi," dedi. "Hoşuma gitti bu. Açık sözlülükte ben de sizden geri kalmıyacağım. Görüştüğünüz bütün maliyeciler M. Ho'mann'ın batmak üzere olan işlerinin yine su yüzüne çıkarılması gerektiğini düşünüyorlar ha? Bense tam tersini düşünüyorum."

Denise: "Evet ama..." dedi.

Börsch kısa parmaklı iri elini masaya dayayarak onun sözünü kesti:

— "Müsaade edin, Hanımefendi. Çok akıl'ısınız, biliyorum ama benim de az-çok tecrübem var, bu konuda size bazı şeyler öğretebilirim... Piyasada niçin kriz var? Karşılıksız çok kredi açıldı, fiyatlar uydurma bir seviyede tutuldu, bu yüzden üretim ihtiyacın çok üstüne çıkarıldı da ondan. Bu kriz neyle durabilir? Fazla gelen, yani savaşa iyi ayak uyduramıyan üreticilerin yokolmasıyla. Bundan önceki bütün krizler de böyle sona erdi. Bir an gelir, piyasa - ötedenberi kullanılan bir deyimle - "sıhhate" kavuşur, beden yapıları sağlam olanlar da salgından kurtularak yeniden soluk alabilirler... Peki... Dostlarınız ne yapmak istiyorlar?... İki yıldır yapılan ne?... Uzun ömürlü olmayan bir şey kurtarıyor. Tıpkı hiçbir ağaç kesilsin istemiyen bir orman müfettişi gibi... Günümüzde adamın biri hesapsız kitapsız işler yaptı mı hemen birisi Başbakana koşuyor: "Devlet bu işe karışamaz mı acaba?..." diyor. Bunun sonucu ne oluyor? Krizin sürüp gitmesi... Yarınki etkisi n'olacak? İnsanların iş'erine, yatırımlarına kendi kendilerine göz-kulak olmaktan tamamen âciz hale gelmeleri... Hem ne diye dikkatli davransınlar? Bu işin cezası filân yok artık... Karaciğeri işlemiyen bir adam düşünün ki doktoru ona hep ağrı kesici ilâç'ar veriyor, tıpkı onun gibi işte... Sonunda n'oluyor? Adam bir sürü ubur-cubur yiyor... Günün birinde de ölüp gidiyor... Bakın Hanımefendi, ben Kapitalizm denen gemiye binmişim bir kere, onun battığını da görmek istemiyorum."

Denise hep yaptığı gibi bunları iyi bir öğrenci tavrıyla dinlemişti:

"Ben adam olmam... Birisi bana ders verdi mi elim ayağım kesiliveriyor..." diye düşündü. Sonra Börsch'e cevap verdi:

— "Gayet iyi anlıyorum ama, kocamın işleri..."

İri el yine masanın üstüne indi:

— "Kocanız, Hanımefendi... Açık konuşacağım için özür dilerim... Kocanızı iyi tanıyorum. Namuslu adam, çalışkan adam ama "Hayır..." demesini bilmiyor. Bir borçlu hesaba bakıp: "Artık tek kuruş vermeyin buna..." demesini bilmiyor... Berrak kafalı bir adam değil. Basit bir işi bin türlü muhteşem, gerçekleşmesi imkânsız tasarıyla içinden çıkılmaz hale sokuyor. Hayalcinin biri, Afrika'yı ağaçsız çiftliklerle, müşterisiz otellerle, şekersiz şeker fabrikalarıyla, işletilmesi imkânsız madenlerle doldurdu; bu madenler coşturuyordu onu, yerli bir madeni tekrar ele alıyordu çünkü... Evet ama, kölelerden meydana gelme bir işgücüne yaşama imkânı sağlayan maden yatağı modern bir fabrikayı besliyemez... Kocanız, Hanımefendi - kendisine içerlediğim filân yok ha!... - kocanız bir iş adamı değil, artist ruhlu bir adam... Sonra, izin verirseniz şunu da söyliyeyim, sizin kocanız... Güzel olduğunuzdan bu, onun için büyük mutluluk, fakat politik v.b. birtakım düşüncelere sahip olduğunuzdan, aynı zamanda büyük bir mutsuzluk... Çok kötü hizmetlerde bulundunuz siz ona... Alman kredileri, Doğu Avrupa'ya verilen ödünçler, bu hikâyenin başlangıcını hatırlıyorum, o sıralarda henüz müessesenizden ayrılmış değildim... Sizin fikirlerinizdi bunlar."

— "Evet, orası öyle... Fakat büsbütün de haksız mıydım, M. Börsch?... Bir şeyler yapmak gerekmiyor muydu?... Dünya çapında bir felâkete bulaşır, batıp gidersek Fransa'da nisbeten sakin bir bölgeyi elde tutmuşuz, neye yarar? Bu bölgeden geri kalanı yıkılırsa biz uyakta kalır mıyız sanıyorsunuz?"

Börsch: "Hanımefendi, bu sorunları bir kadınla tartışmaktan hoşlanmam..." dedi. "Ama düşüncemi sorarsanız, hayır. Hiç değilse ekonomik alanda bir şey yapmamak gerekti, orada bütün büyük tasarılar başarısızlığa uğrar çünkü. Fertlerin tepkilerinin ve çalışmasının yerini hiçbir şey tutamaz. Amerika ile İngiltere, Almanya'ya bir kredinin hayalini vererek ona çok kötülük ettiler... Almanya'nın kalkınması mı? Evet, önemli iş; evet

ben de diliyorum bunu. Ama bu, yalnız Almanların eseri olabilir. Bunun dışında da kurtuluş yoktur."

Saatine baktı.

Denise: "Edmond'un işlerinin bu yönünden sözederek iyi etmedim..." dedi. "Sizi ilgilendiren yön, bu değil... Buraya gelip sormak istediğim şey daha basit... Holmann Bankası olayında Bakanlık firmayı kalkındırmak, desteklemek için bir işleme girişirse, tarafsız kalmayı kabul eder misiniz?"

Börsch eskiden hasmı olan bu kadına kendi dogmatik görüşünü anlattığına memnundu, yumuşadı:

— "Vaktiyle benim de adımı taşımış olan bu eski firmanın yıkılışını görmekle hiçbir zevk duymıyacağımı anlarsınız herhalde..." dedi. "Zaten haklı olduğunuz bir nokta var ki, o da şu: Bir tasfiye tatlılıkla yapılırsa çok daha fazla şey elde edilir... Bilânçonun aktif hanesini gördüm. Birçok endüstriyel alacak var. Oysa bir endüstri tesisinin, bir fabrikanın, bir donanımın değeri diyelim ki şu kadardır. Onu durdurdunuz mu, hurda demir haline gelir, değeri yüzde ona, yüzde bire iner."

Denise hiçbir şey söylememek ve beklemek gerektiğini anladı. Börsch elini yine indirdi, saate baktı. Sözlerini şöyle bağladı:

— "Dinleyin beni, Lauterie'ye söyleyin, yarın gidip onu göreceğim... Bir çözüm yolu bulunur belki."

Denise Börsch'ün evinden çıkınca Monceau parkında dolaştı. Yaşlı insanlar sıralara oturmuşlar gazete okuyorlardı. Çocuklar atçılık oynamaktaydılar. Daha küçük yaştakiler kumdan kaleler yapıyorlardı. Rouen'da liseden Damiette sokağındaki eve dönerken, Denise Solférino bahçesinden geçerdi, yine orayı hatırladı. Dünya kendi gidişindeydi. Saatine baktı. Akşam yemeğine kadar daha iki saat vakti vardı. Bir taksiye binip Ménicault'nun evine gitti: Ona metreslik ediyordu.

XV

Holmann bankası kurtarıldı. Ayakta kalan büyük bankaların her biri istese de istemese de talebedilen milyonları avans ola-

rak verdi. Maliye Bakanlığı bir bildiri yayınlıyarak onları "kendiliklerinden yaptıkları bu dayanışma hareketinden" ötürü kutladı. Holmann'ın kendi serveti, yapılması çok lüzumlu sermaye indirimlerinden ötürü, hemen hemen hiçe indi ama bütün bu işlerde çok dürüst davranmış olduğundan, alacaklılar kendiliklerinden onu birkaç firmanın yönetim kurulunda üye olarak alıkoymağa önem verdiler. Ailenin nisbeten sade olan yaşayış tarzı da aşağı-yukarı eskisi gibi kaldı.

Temmuz ayı yağmurlu ve soğuk geçti, Paris'i kışı hatırlatan bir kasvet içinde bıraktı. İşsizlik arttı. Alman markından sonra İngiliz lirası da maliyecileri telâşlandırdı. Sert fırtınalar yüzünden Boulogne ormanının yolları katı ve beyaz dolu taneleriyle örtüldü. Denise Holmann Bertrand Schmitt'e: "Hadi beni sinemaya götür," dedi. Gidip bir Amerikan filmi seyrettiler. Geceleyin bira yüklü kamyonlar New York'un bir caddesinde, havaî trenin direkleri altında gidiyorlardı. Hapisanelerin girişlerindeki parmaklıklı, kocaman kapılar açılıp kapanıyordu. Hafif, sert tabanca sesleri bir cazın nağmelerini zar-zor bastırabiliyordu. Bir atlı karınca dönüyor, dalgalar kıyıyı dövüyor, bir uçak homurdanıyordu. Smokinli haydutlar sessiz, yumuşak gidişli arabaların pencerelerinden genç kızları kurşun yağmuruna tutuyorlardı. Perde arasında Denise'le Bertrand konuştular.

Genç kadın: "Ne kadar yorgunum bilsen..." dedi. "Bu mücadelede hayatım biraz yücelik edinecek diye ummuştum bir an... İnan ki öyle sahiden; kocamın yanında mücadeleye atılmaktan şaşırtıcı bir zevk duydum. Adamakıllı yıkılmamızı dileyecektim nerdeyse, bu da beni ve çocuklarımı tabii ve çetin bir hayat sürmek zorunda bırakacaktı... Derken hiçbir şey olmadı. Hiçbir şey olmaz hiçbir zaman. Börsch'ün dediği gibi: "Bugün herkes kurtarılıyor." Başarısızlık bile küçük çapta ve ılımlı ölçüde. Yemeklere çağırıyorlar beni. Börsch bana çiçekler gönderiyor. Edmond "iş'erin küçük çapta yürütülmesine" boyun eğiyor. Eskiden nasıl hastalığım yüzünden bana yakın olduysa şimdi de uğradığı yenilgi yüzünden yakın oluşuna memnun... Benimse kaçmak, didinmek, yaşamak geliyor içimden... Al götür beni Bertrand."

— "Götürmesine götüreyim ama ancak onbeş gün sürer bu iş."

— "Neden?"

— "Çünkü sen beni sevmiyorsun, çünkü ben Isabelle'i seviyorum, çünkü..."

— "Gördün ya, sen de işi hesaba kitaba vuruyorsun... Haklısın da zaten."

Arkalarında bir erkekle bir kadın alçak sesle kıskançlıktan sözediyorlardı. Kadın:

— "İnsan aldatıldığını sanıyor, sonra aldanmadığını anlıyor. Bunun üzerine içine güven geliyor: Aldatıcı olan bu güven işte."

Bertrand dönüp baktı, kadın güzeldi.

Denise: "Doğrusu şu ki hiçbir şey beni memnun edemiyor," dedi. "Çocukluğumdan beri bozuk bir âlet halindeyim... İçimdeki bu kararsızlıktan kurtulabilecek miyim acaba? Dengeme yeniden kavuşabilecek miyim?... Bir sarsıntı yüzünden titreşen, bir daha durmayan bir zemberekmişim gibime geliyor."

Perdede reklâm filmleri göründü. Şarap şişeleri konuştu. Büyü'ü birtakım sıvılar arabaları temizlediler. Haplar dev gibi bağırsakları süpürdüler.

Denise devam etti: "İlk sarsıntı hangisiydi? Unuttum galiba. İlk hatırladığım şu: Annemle biz üç kardeş Beuzeval'deydik... Bir akşam onun şarkı söylediğini duydum. Pencereye gittim. Yanında tanımadığım bir erkek gördüm ki bu onun şimdiki kocası... O gün bugün de mutlu bir çocuk olmaktan çıktım."

Bertrand'ın sağında duran bir adam:

— "İşsizler mi?" dedi. "Başka ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da var bunlar. Yalnız adlarına "gelir sahibi" deniyor. Böylesi daha ustalıklı."

Denise: "Uğradığım son büyük hayal kırıklığı da Edmond'un malî başarısızlığı oldu..." dedi. "Ona inanıyordum. Pervasız, cömert buluyordum onu... Öyleydi de, ama kendi cüssesine uygun olmayan bir rol oynamağa zorlamıştım onu... Bu macerada bana da korkunç bir sorumluluk düşüyor!"

Bertrand: "Denise yavrum, sözlerinin birbirini tutmazmış gi-

bi bir hali var," dedi. "Edmond'la o âcizdir, elimde bir âlet olabilir, diye evlenmiştin. Kendi yaptığın seçim için ona takaza etmemen gerek."

— "Evet, biliyorum... Kararsızlık, dengesizlik diyorum ya sana işte... Bütün bunların ilâcı yok. Sevdiğim insanları faaliyete sevkederek içimdeki büyük susuzluğu gidermeğe çalışıyorum, böylece de onlara kötülük ediyorum... Hatırlıyor musun Bertrand, bir akşam Saint-Arnoult köşkünün setinde, seninle rahibin arasında dururken bir dilekte bulunmuştum hani. Hakkım varmış... O anda ölmeliymişim."

— "Yooo, herşey senin sandığından çok daha basit... Sen aşkı arıyorsun, bulamıyorsun. Onun yerine de bin türlü başka nesneyi aşk sanıp onların peşinde koşuyorsun. Bunlardan birini ele geçirdin mi yanıldığını anlıyorsun. İşte senin bütün hikâyen bu."

— "Öyle mi dersin?"

Salon yine karanlık oldu. Bir yuvarlağın içinde bir arslan kükredi. Pirene dağlarındaki bir yol üzerinde atlar koşuştular. Arjantin'deki bir polo alanında topa vuran tokmağın gürültüsü işitildi. Uçaklar Amerikan donanmasını beyaz, kalın bir sisle örttüler. Bir bakan cıyak cıyak bir şeyler söyledi. Bir kuş öttü. Bir küre döndü.

XVI

Holmann'lar ötedenberi Saint-Arnoult köşküne haziran gelir gelmez taşınırlardı. 1931 de oraya çocuklarını yollamışlar; fakat malî güçlükler ve bozuk hava yüzünden kendileri Paris'te kalmışlardı. Hattâ temmuzun sonunda bile zar-zor yola çıkabildiler. Onlar gibi bütün dostları da yenilmez bir kuvvet tarafından Paris'e çivilenmişti sanki. Bir uygarlığın büyük kargaşalığı içinde insanlar kendilerini tehdit eden tehlikeyi anlamışlardı da birbirlerine sokulmak ihtiyacını duyuyorlardı sanki. Schmitt'ler kalmışlardı, Thianges'lar da öyle. Denise her akşam çocuklarına telefon ediyordu. Marie-Leure sızlanıyordu:

— "Anne, hiç gelmiyorsun buraya artık... Söz ver, 2 Ağustosta, yaş günümde geleceksin, değil mi?"

Denise kocasına: "2 Ağustos pazara rastlıyor," dedi. "Bu sefer karar vermemiz gerek. Çocukları üzmekten hiç hoşlanmam. Biz cumartesi günü Saint-Arnoult'ya yerleşelim de senin daha işin varsa pazartesi günü Paris'e dönersin."

Geldikleri zaman küçük Olivier hafif nezle olup yatmıştı ama Marie-Leure ile Patrice onları büyük bir sevinçle karşıladılar. Neşeli ve tabii idiler. Patrice boyuna küçük bir köpekle meşguldü, adı Miquette'di, bahçıvan Ferrand vermişti bunu ona.

— "Miquette hastalandı ama suç kendinde anne. N'aptı biliyor musun? İğrenç şeyler yedi, hayvanların içlerini... Sonra baba, geceleri de ava çıkıyor. Tavşanları dişleriyle öldürüyor... Ferrand görmüş... Ferrand herbirimize de küçük birer bahçe verdi..."

Marie-Leure: "Evet," dedi, "ama hiçbirimiz bahçelerimizle meşgul olmadık, her yanları zararlı otlarla doldu... Benim yaş günü pastamla dokuz tane mum getirmeği düşündün mü anneciğim?"

Denise bunu düşünmüştü. Marie-Leure'un hediyesini de getirmişti. Bu güçlük dolu yılda da olsa, yaş günü kızının aklında mutlu bir gün olarak kalsın istiyordu. Hava güzeldi. Güneşle ışıldayan çayırlarda kahverengi-beyaz inekler sınırlara dikili ağaçların gölgeliklerini arıyorlardı. Denise set üzerinde oturmaktan hoşlandı ama çocukların konuşmaları onu çabucak yordu. Hé'ène de Thianges gibi kadınlara imreniyordu: Bunlar bütün gün çocuklarıyla oynarlardı da yine eğlenmenin yolunu bulurlardı. Mürebbiyeler Denise için: "Çocuklarını sevmiyor," diyorlardı, fakat aslı yoktu: Onlar için herşeyi yapardı ama onların önünde kendini yabancı, sabırsız hissediyordu.

— "Biliyor musun Marie-Leure," dedi. "M. Schmitt'le M. de Lauterie bu akşam gelecekler. Senin yaş günü yemeğinde bulunacaklar... Yemek listesini hazırladın mı?"

Âdet öyleydi: Üç çocuktan herbirinin, kendi yaş gününde bir yemek ısmarlamağa hakkı vardı.

Açık pencereden madeni bir ses sete yayıldı:

— "New York borsası... Açılış ağır... (xxx) Firması tarafından bildirilen açılış ve kapanış fiyatları şunlar..."

Patrice: "Babam radyoyu açtı," dedi.

Denise: "Edmond, burada olsun bırak işi gücü... Şu kitabımı veriver bana..." diye seslendi.

Edmond radyoyu kapadı, kitabı getirdi. Kendisi de bir gazete alıp karısının karşısına oturdu. Denise'le, çocuklarla Saint-Arnoult'da yalnız oluşuna seviniyordu. Denise kitabı okumağa çalıştı:

"Birkaç kişinin yaptığı işin binlerce insan için doğurduğu sonuçlar, bütün canlılar için çevrelerindeki sarsıntılardan ve değişmelerden doğan sonuçlara benzetilebilir."

Patrice köpeğini çağırdı: "Miquette!.. Miquette, dokunma ona bakayım... Miquette, pis hayvan seni ... Gel buraya Miquette!..."

Denise: "Her yaratığın bir başkasını hükmü altında tutması lâzım galiba..." diye düşündü.

"Tabiatın yarattığı sebepler nasıl doluyu, tayfunu, gökkuşağını, salgın hastalıkları meydana getirirlerse, zekânın yarattığı sebepler de milyonlarca insan üzerinde etki yaparlar: Bu insanların büyük çoğunluğu gökün, denizin, arz kabuğunun kaprislerine katlandığı gibi bunlara da katlanır. Zekâ ve irade..."

Salonda bir zil sesi duyu'du.

Denise'in canı sıkılmıştı: "Telefon!..." dedi. "Paris bir türlü yakamızı bırakmıyor... Git bak neymiş Edmond..."

Kocası eve girdi, sonra hemen geri döndü. Soğuk bir tavırla: "Seni istiyorlar... Bir erkek sesi..." dedi.

— "Ya Lauterie'dir ya Schmitt, gelemiyeceğim diyecektir."

Kalktı, telefona gitti. Marie-Leure salonun bir köşesinde yüzü koyun yatmış, eski resimli dergilere bakıyordu. Denise alıcıyı kulağına yaklaştırdı. Konuşan Monteix idi. Genç kadın şaşırdı. Parlâmento tatildi:

— "Evet, anlıyorum..." dedi. "Sizi Périgord'da sanıyordum ben."

— "Hayır, yirmi dört saatliğine Paris'teyim. Muhakkak si-

zi görmem lâzım. Çok büyük sıkıntılarım var... Sizinle bir akşam geçirirsem öylesine iyi gelecek ki bana!"

— "Esef ederim, imkânı yok. Çocuklar çok üzülürler."

Marie-Leure'a baktı: Sessiz sessiz dergilerine dalmıştı. Başını kaldırmadı bile.

Denise devam etti: "Dinleyin Monteix, kolayı var... Siz gelin buraya. Sizin de tanıdığınız dostlar var: Lauterie, Schmitt'ler."

— "Yok yok... Hiç de aynı değil bu. İnsan içine çıkacak halde değilim. Sizi istiyorum... Çok yalvarırım, gelin, bir akşamlığına olsun..."

— "Gelemem."

— "Daha iyi yürekli sanırdım sizi. Bütün tatil boyunca çocuklarınızı bol bol göreceksiniz."

Denise gevşemeğe başlamıştı:

— "Ama kabahat sizde," dedi. "Ne diye bu günü seçtiniz? Cumartesi akşamları hemen daima Saint-Arnoult'dayız, biliyorsunuz pekâlâ."

— "Hayır... Son mektubunuzda: "Paris'ten ayrılmağa bir türlü karar veremiyoruz..." demiştiniz. Ben sizi göreyim diye tâ Dordogne'dan kalkıp geldim. Kapıcı: "Gittiler," deyince duyduğum hayal kırıklığını düşünün bir... Çok rica ederim... Bir akşamlık..."

— "İyi ama bizim ev kapalı."

— "Otele inin."

— "Hayır Monteix, yapamam bunu."

Dışarıya baktı. Edmond okur gibi yapıyordu ama dinlediği muhakkaktı. Böcekler vızıldıyordu. Kırmızı boyunlu bir kuş çimenliğe konmuş, bir şeyler gagalıyordu. Kırların sessizliği içinde bir çiftliğe doğru tırmanan bir arabanın gıcırtısı duyuluyordu. Monteix'nin arzudan, kaygıdan kasılmış zayıf yüzü gözünün önüne geldi:

— "Durun bakayım... Alô! Dinliyor musunuz beni?... Bu akşam katiyen olmaz. Lauterie ile Schmitt'leri bekliyorum. Kalkıp gidersem ayıp alır, bir mazeret de uyduramam. Ama yarın öğleden sonra buradan yola çıkar, akşamı da sizin'e geçiririm... Memnun oldunuz mu?.., Nerde bulayım sizi?... Nerde?... Olur... Evet,

saat sekize doğru... Hayır, trenle geleceğim... Evet... Tabii canım... Yarın görüşürüz.."

Telefonu kapadı, durumu kocasına anlatmak için dışarıya çıktı. Edmond ayağa kalkmıştı:

— "Yanlış anladım galiba..." dedi. "Monteix'ye "yarın akşam Paris'e gideceğim," diye söz vermedin, değil mi?"

Denise anlayışlı ve şefkatli görünmek istiyordu ama bu âni hücum karşısında savunmaya geçti. Ters bir tavırla:

— "Ne var bunda?" diye sordu.

— "Buna katiyen imkân yok da ondan... Buraya daha yeni geldik. Pazartesi sabahına kadar da misafirlerimiz var..."

— "Onlarla sen kalırsın."

— "Denise, delisin sahiden... Senin Paris'te geceyi yalnız geçirmene razı olurum mu sanıyorsun?"

— "Sen de izin isteyip öyle gideceğimi mi sanıyorsun?..."

— "Ben de seninle giderim öyleyse."

— "İşte asıl imkânsız, saçma olan bu... Gelecek olanları burada yalnız bırakamazsın... Sonra ben Paris'e Monteix'yi görmeğe gidiyorum... Sıkıntısı, derdi var zavallının, beni görmek istiyor, seni değil..."

— "Denise, düşün biraz... Gidip bu adamla buluşmana razı olurum mu sanıyorsun?"

Genç kadın artık kendini tutamaz hale gelmişti:

— "Evet, öyle sanıyorum..." dedi. "Hiçbir kötülük yapmıyorum... Monteix sana da, bana da büyük dostluk gösterdi, biliyorsun pekâlâ. Bu sefer de onun başı dertte. Bana ihtiyaçları oldu mu dostlarımı yüzüstü bırakmak âdetim değildir... İstesen de istemesen de gideceğim, ve tek başıma gideceğim."

— "Gece nerde yatacaksın?..."

— "Otelde... Yahut Alfred-de-Vigny sokağındaki evde."

— "Evde her yer kapalı."

— "Kapıcı kadın bana bir yatak yapıverir, güç iş mi bu?"

— "Anneee!... Miquette elime kustu!"

Holmann: "Alfred-de-Vigny sokağındaki eve gideceğine yemin eder misin?" diye sordu.

Denise iki çocuğun da karşısında dikilmiş durduklarını gör-

dü. Marie-Leure'un yüzü sapsarıydı. Denise, sussun diye Edmond'a işaret etti. İngilizce olarak: "Please stop this... The children are listening... (Kes bu sözleri, çocuklar bizi dinliyorlar...)" dedi, sonra oğluna sordu: "Ne dedin sen, Patrice?"

— "Miquette elime kustu!"

Kızkardeşi: "Kabahat kimde?" dedi. "Günde dört defa et veriyorsun ona. Ferrand "verme" demişti halbuki."

— "Yalan... Yalan... Size söyliyeyim Miquette'in yaptığını... Gidip çöp tenekesini karıştırdı..."

Denise: "Yeter artık!" dedi. "Git Mademoiselle'e söyle de ellerini kolonya ile yıkasın..."

XVII

Denise Edmond'la tartışmayı kısa kesmek için çocukların peşi-sıra birinci kata çıktı ve sandık odasından geçerken Lucie'ye:

— "Yarın öğleden sonra için bavulumu hazırla," dedi. "Evreux'ye gidip 6.39 trenine bineceğim. Yalnız pembe sabahlığımla pijamamı, bir kat da çamaşır koyarsın. Hayır, rob istemez. Pazartesiye döneceğim."

Birden duruverdi: Duvara asılı küçük aynada Marie-Leure'u görmüştü. Küçük kız annesinin arkasında durup başını önüne eğmiş, onu dinliyordu:

— "Napıyorsun orda Marie-Leure?"

— "Patrice'i bekliyorum anne... Ellerini yıkıyor."

— "Git aşağıda bek'e... Ya da Olivier'nin yanında otur."

— "Peki anne... Sahiden mi gitmek istiyorsun?"

— "Bir geceliğine, yavrucuğum, sonra yarından önce de değil."

— "İyi ama yarın benim yaş günüm."

— "Onun için akşamı bekliyeceğim. Yaş günü yemeğinde bulunmak istiyorum."

Marie-Leure'un kaşları çatıldı:

— "Akşam da yaş günüm," dedi.

Sonra kardeşine seslendi:

— "Pat, hazırlanınca bisikletini al da gel, yolun bitimine kadar gidelim."

Sonra annesine bakmadan çıkıp gitti.

Gün acıklı bir halde geçti. Çocuklar kaybolmuşlardı. Ancak ikindi kahvaltısında göründüler. Edmond'un yüzü solgundu, sesi çıkmıyordu. Ancak rahatsız olduğunu söylemek için ağzını açıyordu. Üç aydır kendini hasta sanıyor, anevrizmadan, göğüs anjininden sözediyordu. Hekimler: "Kalbinizde hiçbir bozukluk yok, anlattığınız belirtiler sinirden ileri geliyor," diyorlardı. Schmitt'lerle Lauterie'ler saat altıya doğru birlikte geldiler. Tehlikeli bir bölgeye girdiklerini, çok büyük ihtiyalt ilerlemek gerektiğini hemen sezdiler. Akşam yemeği saatinde, çocuklar "iyi akşamlar" demeğe geldiler. Denise her zamankinden daha şefkatli davrandı onlara ama çocuklar annelerini dudaklarının ucuyla öptüler, "iyi geceler anneciğim," deyişleri de zar-zor işitilebildi.

Akşam oluyordu. Saint-Arnoult'daki akşamlar deniz kıyısı akşamlarını andırırdı. Ateş renginde bir bulut çemberi tepeleri sardı. Bir yıldız göründü. Seti hanımeli kokuları kapladı. Denise gramofona yılın şarkısı olan, kendisinin de sevdiği "Pea-Nut"ın plâğını koydu. Erkekler sessiz sessiz sigara içiyorlardı. Isabelle'in meraklı ve alaycı bir hali vardı. Bu gergin akşamın esrarını anlamağa çalışıyordu. Bertrand:

— "Biraz yürüyüş yapayım diyorum, sen de gelir misin Denise?" diye sordu.

Holmann karısına: "Dışarıya çıkacaksan mantonu ya da İspanyol şalını al," dedi.

Lauterie çalan plâğı durdurmak için eve girdi. Isabelle Holmann'la yalnız kaldı. Çocukların eğitiminden sözettiler. Isabelle:

— "Benim oğlum Alain okumaktan hoşlanmıyor," dedi. Holmann cevap verdi:

— "Patrice de onun gibi. Zamane çocukları birer makinist olup çıktılar."

Sonra Holmann çekine çekine Isabelle'i Denise'in gidişine hazırlamağa çalıştı.

Akşam Schmitt'ler odalarında durumu tartıştılar. Isabe'le:

— "Olur şey değil," dedi. "Denise yarın akşam saat beşte gidecek, bizi kocasıyla yalnız bırakacakmış... Bu kadarı da fazla."

Bertrand cevap verdi: "Denise herşeyi anlattı bana... Bu işin birtakım nedenleri var ki çok iyi anlıyorum."

— "Neymiş onlar?"

— "Gizli tutmamı söylemişti, açıklayamam."

Ertesi gün oda hizmetçisi panjurları açmak için Denise'in odasına geldi. M. Ho'mann'ın koridorun bitimindeki banyoda olduğuna kanaat getirdikten sonra yatağa yaklaştı:

— "Bir felâket geldi başıma, Hanımefendi ama hiç suçum yok bunda," dedi.

Denise korku ile doğruldu:

— "Ne var?" diye sordu.

— "Dün bir pijama ile pembe sabahlığını hazırla demiştiniz bana... Evde misafirler de var, bugün yapacağım işler geç kalmasın, diye düşündüm, akşam yemeğinden sonra istediklerinizi ütüledim, devşirip ince kâğıda sardım, hazırladım... Bu sabah ilâç çantasını koymak için bavulu açınca ne göreyim? Koskoca bir leke her yanı kaplamış... Bir şişe dolusu mürekkebi bavulun içine dökmüşler."

— "Mürekkep mi? Kim yapabilir bu hainliği?.."

— "Söyliyeyim Hanımefendi, çocuklar yapmış olacaklar, hiç şüphe yok... Siyah mürekkep dökülmüş çünkü, evde de siyah mürekkebi yalnız onlar kullanıyorlar... Sizle Beyefendi ve biz mutfaktakiler mavi mürekkep kullanıyoruz... Mademoiselle'i de çağırdım, "çocuklar dün öğleden akşama kadar aralarında bir şeyler hazırladılar, gözümle gördüm," dedi."

Denise bembeyaz olmuştu. Karyoladan fırladı:

— "Mademoiselle niye bana haber vermemiş?..." dedi. "İnşallah çocuklara sözetmemiştir bu işten."

— "Hayır Hanımefendi, çocuklar kalkmadılar henüz... Ama beklemekle bir şey kaybetmiş olmazlar, Mademoiselle onları cezalandırır herhalde."

— "Söyle ona, sakın bu işten çocuklara sözetmesin... Ama dur... Ben kendim gideyim..."

— "Öyleyse yolculuk için ne vereyim size?"

Denise düşündü, pencerenin önüne gidip perdeleri açtı. Güzel bir yaz günü başlıyordu:

— "Bilmem ki Lucie..." dedi. "Yola çıkmayacağım galiba. Telefon et de Paris'te "Quai Voltaire" otelini bul bana... Ama hayır. Pazar günleri de telgraf çekilebilir mi acaba?"

— "Evet Hanımefendi, çekeceğiniz telgrafı öğleden önce telefonla bildirirseniz."

— "Öyleyse ver şu telefonu bana... Sen de git banyoyu hazırla."

Denise yalnız kalınca telgrafı yazdırdı:

— "Monteix... Hayır Mademoiselle: Monteix... Sonunda "Xavier"deki gibi" 'x" var... "Quai Voltaire" Oteli, Paris... Gelmeyi çok istiyorum ama aşılmaz engeller yüzünden buradan ayrılamıyorum... Yok yok, "aşılmaz engeller yüzünden" sözlerini silin, yalnız "buradan ayrılamıyorum" diye yazın... Şimdi de devam edin: Özür dilerim. Selâmlar. İmza: D... Evet, Denise'deki D... Bu kadar. Yazdıklarımızı okur musunuz lütfen?"

Pazar günü cumartesiden daha kasvetli oldu. Çocuklar esrarlı, düşmanca tavırlar takınmışlar, gelmek bilmeyen bir soruyu bekliyorlardı. Denise iki defa telefona çağırıldı:

— "Hanımefendiyi Paris'ten istiyorlar."

Genç kadın kendi odasına bağlattı, çıkıp meraklılardan uzakta konuştu. Saat onbirde çocukları kiliseye götürdü. Isabelle de onunla gitti. Saint-Arnoult'nun papazı karı-kocanın görevleri üzerine bir vaaz verdi. Marie-Leure dikkatle dinliyor; Patrice ise kasketiyle oynuyor, beri yandan bir bebeğe bakıyordu: Çocukcağız ağlayıp bağırmak istiyor, annesi ise güç tutuyordu onu.

Lauterie ile Schmitt sette kalmışlar, dünya ahvalinden sözediyorlardı. Lauterie:

— "Kapitalizm artık yürümiyecek mi yoksa?..." diyordu. "Çağımızın kredi enflâsyonu yarının tarihçilerine insanların acaip bir çılgınlığı gibi görünecek belki. Biz bugün maliyeci Law'ın sistemi hakkında ne hüküm veriyorsak, onlar da bugünkü durum hakkında öyle hüküm verecekler herhalde. Ya da tersine, altın

paraları karşılık göstermek düşüncesi, o zaman bönce bir şey gibi mi görünecek acaba?"

Bertrand cevap verdi: "Bence asıl yürümiyecek olan, demokrasi. İnsanların yaşları nasıl damarlarının durumu ile ölçülürse, hükûmetlerin yaşları da maliyelerinin durumu ile ölçülür. Mutlakçı monarşinin zayıf tarafı, prenslerin kişisel giderleri ve Devletin malî imkânlarının yetersiz oluşu idi. Demokrasi ise daha da zayıf: Bir demagoji halini alıyor ve seçmenlere yaranmak için bir ülkenin varını yoğunu çarçur ediyor çünkü. Çabuk harekete geçemediği için felce uğruyor. Büyük ticarî işler kurmuş bulunan bir halkın tasavvur edebileceği en saçma, en güç işleyen kurum, Birleşik Amerika'daki Kongre'dir. Hattâ bizde bile..."

O sırada yanlarına Holmann geldi: "Nasıl, iyi uyudunuz mu?" diye sordu. Mutlu, yatışmış bir hali vardı.

— "Haberiniz var mı? Denise gitmekten vazgeçti... Güneşle dostları alıkoydular onu," dedi.

Lauterie: "Bravo... İyi haber bu..." diye cevap verdi. Sonra Bertrand'a dönerek devam etti: "Ben tıpatıp sizin gibi düşünmüyorum. Demokrasinin değil de, belirli bir parlâmanter demokrasi tipinin yürümeyişi bu. Bana öyle geliyor ki korporasyonlar, Devletlerin içinde gittikçe önemi artan bir rol oynayacaklar. Bir korporasyonun içinde de sıkı bir denetim kurmak gerekecek. Borsa ajanları bu işi yapıyorlar. Bankalar..."

Holmann: "Aman! Bankalardan sözederseniz ben de çocukları karşılamağa giderim," dedi. Kiliseye giden dar yoldan ilerlemeğe başladı.

Lauterie: "Denise'den Paris'e gelmesini Monteix mi istemiş? Söyledi mi o bunu size?" diye fısıldadı.

Bertrand: "Evet," dedi. "Ama bilmem neden, Denise vazgeçti... Âdeta üzülüyorum. Arkadaşlığı böyle herşeyden üstün tutmak..."

Kadınlarla çocuklar setin köşesinde göründükleri için ikisi de sustular. En önde Patrice koşuyordu: "Miquette!" diye köpeğini çağırdı.

Marie-Leure pek neşeliydi. Bertrand Schmitt'le de pek dosttu. Yanına gidip: "Günaydın," dedi.

Denise de: "Günaydın tembel adamlar..." dedi. "Bir eksiğiniz filân yok ya?... Lauterie, Bertrand'a beş dakika konuşabilir miyim? Ona bir şey söyliyeceğim de."

Sonra Bertrand Schmitt'i alıp gül bahçesine doğru götürdü:

— "Seninle konuşmak ihtiyacındayım..." dedi. "Canımdan bezdim... Gitmekten vazgeçtiğimi Edmond söyledi mi?... Sabahtan beri Monteix üç defa telefon etti. Bana dehşetli takaza ediyor: Şuh ve kuşbeyinli bir kadın gibi davranmışım, burjuva sınıfın kadınlarındaki bütün korkaklıklar varmış bende, falan filân... Edmond bu işten hiçbir şey anlamadığı için zafer tavırları takınıyor, beni de çileden çıkarıyor... Sonra, çocuklar var asıl..."

Bertrand'a mürekkep lekesi olayını anlattı:

— "Anlarsın tabii," dedi. "Kendi çektiğim acıları çocuklarıma çektirmekten çok korkarım... Bir saplantı bu bende... Evet, biliyorum: "Zamane çocukları böyle şeylere aldırmıyorlar..." diyeceksin. Belki ilerisi, yeni yetmelik çağı için doğrudur ama bundan da iyice emin değilim... Fakat küçük çocukluk çağı için bu, doğru değil muhakkak. Yok yok, Marie-Leure'un bazı bakışları gözümden kaçmadı. Beni yargılamağa başlıyor bu kız... Onunla kocam ve Monteix arasında inan ki n'apacağımı bilemiyorum..."

— "Bir yere git sen de! İşler kötü gitti mi yer değiştirmek, insana hemen her zaman ferahlık verir."

— "Evet ama nereye gideyim? Versailles'a da, Tamaris'e de gitsem Edmond Monteix ile buluşmağa gidiyorum sanacak şimdi... Bende kötü anılar bırakmamış olsaydı nereye giderdim, biliyor musun? Pont-de-l'Eure'e. Annem her mektubunda: "ille gel," diye çağırıyor."

— "İyi ya işte... Pont-de-l'Eure'e git... Sandığından çok daha iyi gelecek bu sana belki. Sinirli bir insan için bir eve, bir kimseye karşı duyulan korkuyu hep içinde saklamak kadar zararlı şey yoktur... İnsan hayaletlerin üstüne yürüyerek onları kaçırmalı... Engeli aşmak istemiyen bir ata ne yapılırsa sen de kendine öyle yap... Kırbaçla kendini."

Genç kadın dar yolu kapayan bir dalı kaldırırken:

— "Gözlerine dikkat et, Bertrand..." dedi. "Söylediklerin epey doğru... Evet, kendimde cesaret bulursam gideceğim Pont-de-l'Eure'e... Ama ne de olsa çocukların bu yaptıkları hasta ediyor beni... Bu tehlikeye karşı kendimi öylesine korumuştum ki. Bunun içindir ki hemen bütün yıl boyunca yazlıkta bırakıyordum onları... Hatırlıyor musun Bertrand: **Kukla piyesi anladı...** Ama anlamış olması neye yarar zavallının? Yine Tanrı ne dediyse o da onu yapıyor."

— "Hiç değilse bir kısmını... Piyesime bir bitiş buldum, söylemiş miydim sana?

— "Hayır... Nasıl şey bu?"

— "Kuklalar **kendi** oyunlarım yiğitçe sahneye koyarlar ve kimi zaman sıçrayıp kimi zaman kımıldamıyarak, Kuklacının iplerle yaptırmak istediği hareketleri iyi-kötü önlerler. Perde iner. Yeniden açıldığında Kuklacı görünür: Alt sahneye inmiştir. Hiçbir şeye aldırmadan, kuklalarını özene bezene kutuya yerleştirir, gelecek sefer oynıyacağı oyunun adını bildirir... Nasıl buluyorsun, iyi değil mi?"

— "Kederli bir bitiş bu."

— "Neden kederli olsun. Tabii bir bitiş... Hepimiz eninde sonunda öleceğiz ama cesaretimize göre hayatımızı iyi ya da kötü bir tarzda kullanacağız. Hem benim oyun da büsbütün gerçek değil zaten. Gerçek hayatta ipler görünmez, Kuklacı da bir şeye aldırmaz. Böylesi daha kolay."

— "İyimserliğini seviyorum, Bertrand... Umutsuz bir yanı var ki hoşuma gidiyor... Uçuruma atlıyorsun ve: "Herşey yolunda..." diyorsun. Arasıra ben de senin gibi yapacakmışım, yalnız içinde bulunduğum ânı yaşıyacakmışım da sonra uçuruma atlıyacakmışım gibime geliyor..."

Küçük bir su birikintisinin yanından geçiyorlardı. Suda ördekler yüzmekteydi. Bertrand her ördeğin ardında sudan bir açı meydana getiren, genişleyerek ta kıyıya kadar ulaşan çifte ize baktı. Durdu, yerden bir taş alıp suya attı. Bu sefer de taşın

suya çarpmasıyla meydana gelen halkalar genişledi, göz alabildiğine uzaklara yayıldı; ağaçların suya vuran yansılarını birbirine paralel, titrek çizgilerle kesti, sonra hafifleyip kayboldu. Suyun yüzü dümdüz oldu. Denise Bertrand'ın yaptığı hareketi ve aklından geçen şeyleri izlemişti. Onunla gözgöze geldi, gülümsedi.

XVIII

Denise'in ezbere bildiği Paris — Pont-de-l'Eure arasındaki yolculuk ona kısa göründü. Şişman, dazlak bir adam Denise'le konuşmağa çalıştı:

— "Orkestra şefiyim ben," dedi. "Mısır'dan gelip İngiltere'ye gidiyorum. Karım benden çok genç. Bir de küçük oğlum var. Onlardan ayrılmak hoşuma gitmiyor."

Denise'in içine dokunmuştu bu sözler, dalgın dalgın dinliyordu. Kavak ağaçları arasındaki kanaldan mavna dizileri geçiyordu. Bu daracık yerde tanımadığı bir erkekle yalnız olan genç kadın, kendini harikulâde özgür hissediyordu. Kaderden kurtulmak için ne kadar da az şey lâzımdı: Biraz cesaret... Birkaç saatlik bir tren yolculuğu... Bitişikteki bir kompartımanın açık kapısından parça parça sözler geliyordu:

— "Adam yılda beş altı defa ağzını açar, her seferinde de bir kara haber verir..."

Denise yine kitabını okumak istedi... Çehof üzerine bir incelemeydi bu:

"Çehof'un kahramanlarının ne acaip kaderleri vardır! İçlerindeki gücü sonuna kadar gererler de dışarıdan görülen bir sonuç elde etmezler. Hepsi de acıma duygusu uyandırır bizde. Şu kadın enfiye çeker, hırpani kılıkta gezer, saçını başını taramaz. Şu erkek çabucak öfkelenir, homurdanır, içip içip sarhoş olur, çevresindekilere usanç verir. Bütün bu insanlar uluorta konuşur, davranırlar. Dış âlemi kendi ihtiyaçlarına uydurmasını bilmezler, hattâ uydurmak istemezler, diyebilirim."

Koridorda, ses devam etti:

— "Karnesinde iki bin yedi yüz yirmi beş saat uçuş var... Bu

bakımdan sevimli. Fakat babasıyla kendinden küçük kardeşi onunla anlaşamıyorlar. "Budala" diyor onlar için. Saklamıyor da bunu."

Denise'in gözlerinin önüne bir aile geldi, bir facia ihtimalini düşündü, sonra yine okumağa devam etti:

"İnsan sâkin sâkin düşünüp gelecekte neler olacağını önceden kestirmeğe çalışamaz. Durmadan kafasını duvara vurması gerektir. Bunun sonu n'olur? Genel olarak da bir sona ulaşır mı bu? Son mudur, başlangıç mı? Bu da yeni bir yaratış usulü müdür, insanlık dışı, ex nihilo bir yaratış? Yaşlı profesör, hıçkırıklarla sarsılan öğrencisi Katya'ya: "Bilmiyorum," diye cevap verir. Çehof da bütün ağlıyanlara, bütün işkence görenlere: "Bilmiyorum," diye cevap verir. Çehof üzerine bir incelemenin şu sözlerle, yalnız ve yalnız şu sözlerle sona ermesi gerek: "Tevekkül göster ey gönül, hayvan gibi de uyumağa devam et."

Denise kitabı kapadı, düşünmeğe başladı:

"Neden hayvan gibi?" dedi içinden... "Bertrand olsa o da "bilmiyorum," der, fakat şunları eklerdi: "Bir şey öğrenmeğe çabalıyabilirim..." "Tevekkül göster ey gönül, hayvan gibi de uyumağa devam et..." Evet, arasıra hayvan gibi uyumak, herşeyi unutmak, hayvanın canlanmasına fırsat vermek gerek. Ama uyanışlar yok mu? Uyanışlar ve zaferler?"

Denise, Pont-de-l'Eure'ün yakınındaki tepelere, kireçli yarlara, çimenli yamaçlara baktı, bunların üzerinden geçen her patikayı biliyordu. Öyle geldi ona ki, kendisi de böyle bir uyanışa ulaşmak, o zirvelerden birine varmak üzeredir. Nitekim, yıllar süren tırmanıştan, çabalardan ve cesaretsizlikten sonra bunların üzerinden baktı mı, insanın zihni büyük bir gerçeği keşfeder.

Duyduğu sevince şaşarak: "Hangi gerçeği?" diye sordu kendi kendine.

Tekerleklerin gürültüsü daha da arttı. Tren Pont-de-l'Eure'den önceki köprüden geçiyordu. Denise kalktı, kitabı çantasına koydu, pencereden baktı. Bu dolaylardaki her çiftliğin, her evin bir adı vardı onun için. Frenlerin sıkıştırdığı tekerlekler gıcırdadı.

— "Pont-de-l'Eure!"

Annesi Mme Guérin gülümser ve telâşlı, peronda bekliyordu:

— "Ne güzel sürpriz!.." dedi. "Telgrafını alınca nasıl sevindi ,bilemezsin... Bavulunu şoföre ver... M. Bouchot'nun arabalarından biriyle geldim... Georges'un arabası kendisine lâzımmış da... M. Bouctot, Mme Holmann'ın çantasını alın..." Denise kontrolöre vermek için biletini ararken (Yolculara: "Günaydın Baylar" "küçük hanım," diyen şişman adam değildi bu...) annesi devam etti: "Biliyor musun, Georges'un dehşetli işi var... Şimdi hastaneye başhekim oldu... M. Thianges'a göre 14 Temmuz'da Légion d'Honneur nişanı vereceklermiş ona... Bak, senin dostun Monteix bununla ilgilenebilir pekâlâ... Yine görüyor musun onu? Cenevre üzerine verdiği söylevi okuduk. Georges: "Güzel ama, biraz belirsiz..." dedi. "Bin hadi... Carnot sokağına gideceğiz, M. Bouctot."

Şehir ölü gibiydi. Birkaç köpek bir çöp yığınından öbürüne gidiyordu. Araba Quesnay fabrikalarının duvarı yanından geçen sokağa saptı. Kaldırımdan hızlı adımlarla çok yaşlı bir adam geçti. Dirseklerini bedenine yapıştırmış, yakasına taze bir çiçek takmıştı. M. Lesage-Maille'dı bu. Nereye gidiyordu böyle koşa koşa? Sarı renkli, geniş bir dere gürül gürül akıyor, bacalardan dumanlar çıkıyordu. Dokuma tezgâhlarının boğuk gürültüsü sıcak havayı ürpertiyordu.

Mme Guérin: "Fabrikalarda pek fazla iş yok..." dedi. "Kriz yüzünden... Ama Georges: "Fazla sızlanmamak gerek..." diyor. Bernard Quesnay'nin çocuklarına söyledim, gelip bu akşam seni görsünler diye. Jacques ile Lolotte'a da söyledim tabii."

— "Quesnay'lerle aran iyi mi?"

— "Amma da soru, Denise! Herkesle aram iyidir benim. Mme Pelletot: "Siz bu şehrin koruyucu meleğisiniz," diyor benim için. Hanımlar Annelere Yardım Kurumu'na başkan olmamı istediler. Ha, aklıma geldi bak, seni de üye yazabilir miyim?"

— "Victorine ile Eugénie yine yanında mı?"

— "Tabii... Eugénie; Georges'un uşağı ile evlendi, haberin var mıydı bundan? Şu anda kocası, Georges'un Convention sokağındaki muayenehanesinde."

— "Nerdeydi bu Convention sokağı? Unutmuşum."

— "Bilemezsin, eski Saint-Etienne sokağı... Belediye Meclisi ne yaptığını bilmiyor ki... İki evi de kullanıyoruz. Carnot sokağındaki ev Georges'un işine uygun düşmüyordu... Bir ameliyathane kurulamıyordu burada... Röntgen, radyografi cihazı Convention sokağındaki evde."

Araba Carnot sokağının köşesinde durdu. Tuğla evin uykulu, asık yüzlü bir hali vardı. Karşıda, kahvenin önünde duran kasketli bir işçi dönüp baktı. Eugénie kaldırımın üzerindeydi. Saçları aklaşmıştı, ama sırtında beyaz zıhlı dik yakasıyle hep aynı blûz vardı. İplik geçirilmiş bir iğneyi yine göğsüne iliştirmişti.

— "Hah! Mademoiselle geldi!.." dedi. "Çok sevindim sizi gördüğüme."

Mme Guérin neşeli neşeli: "Mademoiselle Denise de ne demek?" dedi. "Yine eski odanı verdim sana biliyor musun, hoşuna gider diye düşündüm."

Arkalarında bavulu taşıyan Eugénie olduğu halde döne döne yukarıya çıkan dar merdiveni tırmandılar. Duvarın sıvasında M. Herpain'in tabutunun yaptığı bir sıyrık görülüyordu.

Belirsiz bir fenol kokusunu içine çekerken, Denise: "Annemin hakkı var, bu akşam kendi odamda yatacağımı düşünerek seviniyorum," diye düşünüyordu... Tuhaf şey... Bu evde öyle mutsuzdum ki... Mutsuz olduğum için seviniyorum belki..."

Annesi onunla birlikte odaya girdi:

— "Dur da bavulunu açayım... Ne var orada? Pijama mı? Yatarken pijama mı giyiyorsun? Kadınca bir şey değil bu, ha, ne dersin?"

Dışarıda bir tren düdük çaldı. Kısa bir an boyunca Denise'in içinde yine bir çocukluk izlenimi uyandı, bu kadının dışarıya çıkmasını, kendisini yalnız bırakmasını istedi. Sonra bu sahne gerçekdışı ve komik göründü ona.

— "Jacques ile Lolotte'un akşama yemeğe geleceklerini söylemiştim, değil mi?.. Onlar da seni görerek pek sevinecekler... Jacques ile Georges çok iyi anlaşıyorlar, hele Jacques zatürreeye tutulup Georges da onu kurtaralıberi... Kitapları yatağının

başucuna, masanın üstüne koyacağım. Neymiş bu kitaplar? "Penceredeki Kadın..." "Contrepoint..." Beğeniyor musun bunu?.. Biliyor musun, Georges senin Proust'u sevmeğe başladı, bana da sevdirdi. Hastalar rahat bırakırlarsa her akşam yüksek sesle kitap okuyor bana... Kendisini çağıranlar o kadar çok ki, korkunç: Meslekdaşları bile konsültasyona çağırıyorlar onu. Oysa Tanrı bilir ya, hekimler birbirlerini pek kıskanırlar... Bir araba sesi duymadın mı? O olsa gerek... Aşağıya ineyim, o ise seni çağırırım."

Sonra dışarıya çıktı.

Denise: "Nasıl da seviyor onu?" diye düşündü yine.

Sonra kızlık yatağının üzerine uzandı. Saat altıyı vurdu. Bossuet Okulu'nun çanları yine "Venedik Karnavalı"nı çaldı. Çanlar iki parça arasında o kadar uzun zaman duruyorlardı ki, insan: "Çalmağa devam edecek mi?" diye düşünüyordu.

XIX

Dr. Guérin bazı İngiliz Devlet adamları gibi kıvırcık saçlarını biraz uzatmıştı. Bu ak saçlar altında, canlı bir pembelikteki teniyle gösterişli bir hali vardı. Denise'i çok hoş şekilde biraraya getirdiği ölçülü bir güven, çekingenlik, sevgi ve incelik karışımı ile selâmladı: "Hoş geldin," dedi.

Denise'in elini kendi ellerinde sıkarken yüzünü de hastalık belirtileri arayan ve şifanın tam olduğuna güven getiren bir hekim bakışıyla inceledi.

Mme Guérin kocasına sordu: "Nasıl, dolgun bir gün müydü bugün?"

— "Çok dolgun hem. Hastanede birisini bağırsak tıkanıklığından ameliyat ettim, galiba da kurtardım... Sonra, Bellouin adlı küçük kız var hani, onun için Louviers'ye, konsültasyona gittim... Lökosemi imiş, yapacak bir şey yok."

Üçü de büyük salona girmişler, doktor orada başköşedeki koltuğa oturmuştu.

Denise: "Zavallı babacığım. Bu rahatlık, bu otorite, bu kudret yoktu onda," diye düşündü.

Saat yediye doğru Jacques ile Charlotte akşam yemeğine geldiler. Guérin'ler taşra usulü yemek saatlerine sadık kalmışlardı. Denise ile Charlotte öpüştüler. Denise, Jacques'a hayretle bakıyordu: Çok şişmanlamıştı, güç tanıyacaktı onu nerdeyse:

"İlk sevgilim bu adam mıydı?" diye düşündü.

Az önce annesinden duyduğu korku gibi bu düşünce de kendi yaşantısına yabancıymış gibisine geldi. Jacques sıkılmıştı, heyecanını yapma bir neşe altında gizlemeğe çalışıyordu. Denise, Charlotte'un kendilerini gözlediğini sandı. Sonra "aldanmışım" diye düşündü. Jacques bir şey söylememişti muhakkak. "İyi çocuktu o."

Bernard Quesnay'lerin gelişi de aile çemberini kırarak hemen hemen ıztıraplı bir hale gelmiş olan gerginliği azalttı. Bernard, Jacques'tan bambaşka bir tarzda yaşlanmıştı. Kuruydu, güneşten yanmıştı, ama ilerideki buruşukların başlangıçları yüzünü yer yer çizmişti. Karısı Yvonne ise tersine incelmiş, hemen hemen güzelleşmişti. İki genç karı-koca, yani Pelletot'larla Quesnay'ler arasında, yalnız kendilerini ilgilendiren bir konuşma başladı. Ertesi gün bir briç partisi yapacaklardı, pazar günü de Rouen'daki golf kulübüne gitmek için anlaşıyorlardı. "Yemek hazır," diye haber verilince Denise bayağı ferahladı.

Mme Guérin: "Victorine hep senin sevdiğin yemekleri pişirdi," dedi. "Biraz acaip bir yemek listesi oldu bu, kusura bakma, ama kendisi ille böyle olsun istiyordu... Senin meşhur çikolatalı pastadan da var."

— "Vah vah! Anne, karaciğerim yüzünden çikolata yiyemiyorum artık."

— "Yine de biraz yersin canım, zavallı Victorine çok üzülür sonra..." Kocasına dönerek sordu: "Doktor izin veriyor mu bakalım?"

— "Tabiî canım, mutlu anılar en iyi perhiz yemeği yerine geçer."

Sofrada onun uşağı hizmet ediyor, Eugénie de yardım ediyordu. Yvonne Quesnay oğlundan sözetti.

— "Sen de onu sanayici yapacak mısın? O da M. Achille gibi, Bernard gibi sert tavırlı mı?" diye sordular.

Bernard: "Bu zenaat babadan oğula mı geçer, bilmiyorum," dedi.

Doktor da söze karıştı: "Ne münasebet canım, halkın soyaçekim hakkında çok yanlış düşünceleri var. Bir insanın ömrü boyunca edindiği niteliklerden hiçbiri kendinden sonrakilere geçmez. İkiniz de Afrika güneşi altında çıplak yaşasanız, zenciler gibi kapkara olsanız çocuklarınız yine beyaz doğacaklardır."

Jacques çabuk çabuk: "Evet, Weismann'ın tezi bu, ama yine de..." dedi.

Denise: "Jacques kafasının hâlâ işlediğini göstermek istiyor..." diye düşündü.

Jacques devam etti: "Ama yine de tavuklar iki kuşak sonra otomobilden korkmayı öğreniverdiler."

Doktor: "Hayır," dedi. "Her tavuk kuşağı bu korkuyu bir öncekinden öğrenir. Nitekim Bernard'a da büyükbabasından sözlerle, örneklerle birtakım gelenekler geçmiştir."

Mme Guérin: "Sen de büyükbaban gibi sert misin Bernard?" diye sordu. "Zavallı Louis pek korkardı ondan."

Karısı: "Bernard mı? Ha, evet... O da korkunç bir Quesnay'dir," dedi.

Mme Guérin şefkatli bir tavırla söze karıştı: "Görüyor musun Denise? **Senin** fırın makarnan."

Bernard biraz cam sıkılmış bir halde: "Niçin **korkunç?**" dedi. "Şunu anladım ki, insanın kendisi sert bir disipline tâbi olmazsa büyük bir endüstriyi yönetemez... Basit bir yaşayış, çok büyük ihtiyatlar, sınırlı bir üretim... Bunlar olmazsa krizlerde batar gider... Büyük bir iktisatçı vardır: Yusuf... Kutsal Kitap'taki Hz. Yusuf, semiz ineklerle sıska ineklerin hikâyesini anlatır hani... Fakat insanların çoğu bolluk yıllarının peşinden kıtlık yıllarının geldiğini unuturlar nedense."

Denise zevkle bakıyordu ona: Bu iradeli yüzden, bu biraz aksi sesten hoşlanıyordu:

— "Fakat biraz daha iyi teşkilâtlansak toplum inekleri bir-

leştirebilir, semiz inek, sıska inek diye bir şey kalmaz, ne dersin Bernard?" dedi.

Bernard küçümser bir eda ile başını salladı:

— "Ne demek istiyorsun? Savaş sırasında olsun, meslek hayatımda olsun, bir gerçeği öğrendim: Hareket ve faaliyet için mutlak kurallar, mutlak doktrinler diye bir şey yoktur, insan her engelle karşılaştıkça bunu aşmak için bir çare buluverir... Her zaman böyledir bu... Her zaman için de gerçek olarak kalacaktır. İnsanlık da hiçbir zaman: "Hah, asıl metodu şimdi bulduk..." diyerek bir kapitalist ya da Sovyet cennetinde uykuya dalamıyacaktır. Şunu da ekliyeyim: "Böylesi daha iyi, yoksa çok sıkıcı şey olurdu bu çünkü."

Doktor ona hak verdi: "Doğru söylüyorsun, Bernard. Nitekim, hareket ve faaliyetin bir başka biçimi olan hekimlik için de doğrudur bu... Bazı hastalıkları iyileştirirsin, başkaları çıkar... Aşılar bulursun, mikroplar dayanıklı hale gelir... İnsanın dünya ile boğuşması hiçbir zaman durmayacaktır... Güzel olan da bu."

Mme Guérin: "Denise, **senin** piliç kızartman," dedi.

Uzun uzun çalan bir zil sesi duyuldu. Eugénie gelip Mme Guérin'e alçak sesle:

— "Mme Holmann'ı telefondan istiyorlar," dedi. Denise telefonun başına gitti. Arayan kocasıydı: Çocuklardan havadis verdi: Marie-Laure'un biraz ateşi vardı, 37,8 di. Önemli bir şey değildi, ama: "Herhalde çabuk dönersin," demişti Denise'e. Borsa kötü ve isteksizdi. Kocası: "Sen nasılsın? Hoşuna gitti mi bu yolculuk?" diye de sordu.

— "Çok hoşuma gitti... Çok eğleniyorum, ne dersin?.. Pont-de-l'Eure'deki insanları pek ilginç buluyorum... Mme Choin'ın salonuna yaraşır sözler ediliyor... Yok canım, fazla kalmıyacağım... Yakında görüşürüz sevgilim."

Sonra telefonu kapattı.

XX

Yemekten sonra konuşma epey kızıştı. Denise, Bernard Ques-

nay ile uzun uzun konuştu, Paris'e gelince kendisini görmesini istedi. Sonra Charlotte'la içli-dışlı bir havaya girebilmek için kendini zorladı, ama iki kardeş çabucak yapma bir havanın içine giriverdiler. Ortak düşünceleri, duyguları ölmüştü artık. Saat dokuza doğru, doktor: "Biraz müzik yapalım hadi," dedi. Denise'e dönüp ekledi: "Annen şaşırtıcı ilerlemeler yaptı, onları göstermek istiyordum sana... Hemen her akşam bir şeyler çalıyoruz... Şaşacaksın..."

Mme Guérin neşeli neşeli kalktı, nota sehpasını, kemanı getirdi. Sonra nota rafının önünde hemen hemen saygılı bir eda ile kımıltısız durarak sordu:

— "Neyi çalacağız, Georges?"

— "Sen ne istersen... Franck'ın La majör sonatını çalsak mı?.. Pazar günü çok güzel eşlik etmiştin ona."

Mme Guérin nota yığınları arasında sonatı aradı. Dinleyiciler kederli bir saygı ile koltuklara yerleştiler. Bernard Quesnay oturur oturmaz kendini fabrikasında buldu. Dudakları kımıldanıyor, parmakları koltuğun kenarında balya ya da ücret hesapları yapıyordu. Yvonne ileriye doğru eğilip çenesini eline dayamış, Denise'e bakıyor ve romantik olduğu söylenen o yaşayışı gözünün önüne getirmeğe çalışıyordu. Jacques da gözlerini Denise'e dikmişti, onun bakışım arar gibi bir hali vardı. Ne istiyordu? Bir tasvip mi? Bir pişmanlık mı? İlk olarak yendiği o çok körpe vücudü mü düşünüyordu? Yoksa genç kızın sevişmeden sonra çıkardığı o savunma, ya da zevk homurtusunu mu? Charlotte, kocasını gözlüyordu. Denise de annesiyle üvey babasının meydana getirdikleri güzel çifti merakla, hayranlıkla seyrediyordu. Doktor ayakta durmuş, dikkat kesilmiş, kemanın yayım kaldırmıştı. Ak saçları altında zaptedilmiş bir kuvvet ve soylu bir zekâ heykeli halindeydi. Denise annesini ancak yandan görebiliyordu, sevgi ve uysallık akıyordu her yerinden. Bakışlarını kocasına doğru kaldırdı, gülümsedi, sonra klâvyeye eğilerek çalmağa başladı.

Denise daha ilk notalarda: "Kendinden ne kadar emin!" diye düşündü. "Bu çalışa, bu canlılığa bir erkek ruhunun düzen verdiği belli."

Kendini müziğe vererek piyano ile kemanın ikili konuşmasını hayran hayran dinledi. Birbirlerine yardım ederek, kardeş kardeş marifetler yapan hokkabazlar gibi temayı birbirlerine göndererek, sonra birlikte yakalayıp kaldırarak ve her yeni başlayışta daha yükseğe çıkarak, iki çalgının ortak ve yüce bir işi beraber yapar gibi bir halleri vardı.

Denise yine: "Ne kadar güzel!" diye düşündü.

Ona öyle geldi ki bu sonat, hayal ettiği sevginin tâ kendisidir: Anlaşmadan, âhenkten, ikili konuşmadan, bir çiftin yaşantısını kahramanca zirvelere yükseltmek için yapılan yiğitçe çabadan meydana gelme bir sevgi. Piyano ile keman birbirlerine sarılmış olarak, harikûlâde bir kuvvetle seslerini yükseltirlerken: "Nasıl da anlaşıyorlar," diye düşündü yine. Annesinin yaşantısıyla kendisininkini kıyasladı. Niçin bu kadar ayıplamıştı onu? "Kardeşlerimle ben çok sert davrandık ona karşı... Nasıl da unuttu bunu?.." "Sizi çok şımarttım, demişti bana hani," diye düşündü.

Annesi çalışkan ve uslu bir öğrenci gibi, tatlı bir tavırla klâvyeye doğru eğilmişti. Vaktiyle onu durdurmak için üç küçük kızın cılız kollarını bir kapının önüne gerişleri Denise'in gözü önüne geldi: "Suçu neydi ki?" diye düşündü. "Güçlü, parlak ve sevilmeğe lâyık bu erkeği seviyordu. İyi yürekli ve zayıf olan babamı sevmiyordu." Babası M. Herpain de gözünün önüne geldi: Yine bu piyanonun yanında durmuş, başı omuzuna eğik, utangaç bir sesle Faust'un tek sesli parçasını söylüyordu. Sanki kemanın yayı, içindeki duygulu bir tele değmiş gibi, benliğini bir ıztırap dalgası kapladı: "Zavallı babacığım... Annem acı çektirmemeliydi ona... Ama ben de Edmond'a acı çektirmiyor muyum?" diye düşündü.

Monteix ile çıktığı akşam solgun ve kaygılı bir yüzle onu bekliyen Edmond... Saint-Arnoult'daki umudsuz Edmond... Marie-Laure'un asık yüzü... Pişmanlıklar... Müzik hepsini silip süpürdü. "Ne tuhaf," diye düşündü. "Bu evde bu erkekle bu kadın yüzünden bunca acı çektim. On beş yıl sonra bu akşam aldırmadan, hattâ yakınlık duyarak bakıyorum onlara... Uzun zaman acıklı, dayanılması imkânsız olan anılar şimdi benden kopup

gitmiş, zararsız hale gelmiş... Iztıraplı ve canlı bir bugün, ölü bir dün oluvermiş... Beni utançtan, acıdan çıldırtan hatalar ölü bir geçmiş halinde... Şimdi kendisinden kaçmış olduğum bugün, o kadar çetin, o kadar karanlık olan bugün de ileride gerçekdışı, uyuyan bir geçmiş olacak herhalde... Edmond az-buçuk çapkın, yaşlı bir koca olacak, ben de şefkatle gözliyeceğim onu... O zaman da başka güçlükler gözüme korkunç, yenilmez görünecek... Sonra onları da ölüm yatıştıracak..."

İçini derin bir huzur kapladı. Zirveye tırmanmıştı, ova gözlerinin önündeydi şimdi. Piyano ile keman onu bütün anlaşmazlıkların yokolduğu sâkin bir dünyaya doğru götürüyordu. Müzik durunca şaşırdı. Üveybabası ile annesi ona doğru dönmüşler, bir şey söylesin diye bekliyorlardı. Konuştu, ama ne söylediğini bilemeden. Çok heyecanlıydı. Doktor, bir cerraha yaraşan usta hareketler yaparak kemanı özenle kutusuna yerleştiriyordu.

Karısına: "Şimdi de şarkı söyle bakalım," dedi.

— "Amma yaptın, Georges... Ben yaşlandım artık... En aşağı üç yıldır şarkı söylemedim... Öksürük geçireliden beri."

Georges: "Sesin değişmedi, biliyorum..." dedi. "Sadece bir tutukluk gelmiş sana, sinirden... Bu akşam da bunu yenmenin tam sırası... Hadi Denise, sen de yardım et bana."

Mme Guérin şefkat dolu bir tavırla: "Peki, öyle olsun, ama bir şartla: Sevgili kızım da bana eşlik edecek... eskisi gibi," dedi.

Denise itiraz etti: "Artık piyano çaldığım yok ki, beceremem." Ötekiler de onun başına toplanmışlar, diretiyorlardı. Birden, kendisinin de bunu istediğini anladı. Dr. Bias: "İnsan kendine acı çektirmeli..." demişti. "Hassas noktaların üzerine basmalı..." da demişti Dr. Bias.

Annesine: "Olur, ama benim de bir şartım var," dedi. "Duparc'ın "Önceki Hayat"ını söyliyeceksin."

Mme Guérin şaşkın: "Önceki Hayat mı?" dedi. "Söyliyeyim ama... Neden?.."

Denise kaygıyla annesinin yüzüne bakıyordu. Bu şarkı adının ona hiçbir şey hatırlatmadığı apaçıktı. Doktor da şaşırmış

görünüyordu ama, iyicil, aldırmaz bir hali vardı. Mme Guérin şarkının notasını uzun uzun aradı, sonra muzaffer bir tavırla geldi: Bulmuştu. Denise yüzüklerini çıkardı, piyanonun başına geçti.

Mme Guérin: "İyi görebiliyor musun?.." diye sordu. "Abajuru çıkarıver, şarkının sözlerini okuyamıyorum."

Nota defteri yirmi yıldır nemli bir dolapta unutulup kalmıştı. Yaprakları sararmıştı, lekeliydi.

Doktor, Bernard'a doğru eğilerek: "Denise annesine nasıl da benziyor bak," dedi.

Gür ses birden yükseldi:

... geniş kemerler altında.

Denise'in burnuna bir toprak ve çürümüş sardunya kokusu gelir gibi oldu. Uzun gecelik giymiş küçük bir kızı, oturan bir erkeğin kuvvetli ve kızıl saçlı ensesini, buruşan bir kâğıt hışırtısıyla kumlar üzerine hafif hafif yayılan dalgaların sesini hatırladı. Fakat yüreğinin sâkin vuruşlarından, ellerinin usta ve telâşsız hareketlerinden anladı ki, yaradaki bütün zehir akıp gitmiş, yaranın kendisi de kapanmıştı.

Göklerden vuran akisleri sürükliyen dalgalar...

Bu sesi izleyip desteklerken, gücte ve güzellikte onunla yarışırken vücudünde bir zevk, derin bir sevinç duyuyordu.

— "Ne usta müzisyen!" diye düşündü.

Bir tren düdük çaldı.

S O N

Çağdaş Fransız yazarlarının en ünlülerinden biri olan André Maurois'nın üç büyük romanı vardır: İklimler, Patronlar ve Aile Çevresi. İşte size bu kitapta o üç romanın en tanılmış ve sevilmişi olan Aile Çevresi'ni Samih Tiryakioğlu'nun yeni ve güzel çevirisiyle sunuyoruz. İlk çevirisi de yayınlarımız arasında büyük ilgi ile karşılaşan bu üstün eserin bu haliyle daha da beğenileceğine inanıyoruz.

4 lira